

Szent-István-Akadémia önálló vagyoni jogi jogalanyiságát.

a Szent István Akadémia maga választja elnökét és a Szent István Akadémia önálló vagyoni jogalanyiságát.

Ezen álláspontot tette magáévá a Szent-István-Társulat fővédője, Csernoch János biboros-hercegprimas is, aki a Szent-István-Társulatnak — amelynek osztályát képezte a tudományos és irodalmi osztály — 1915 nov. 29-én tartott rendkívüli közgyűlésén a Szent István Akadémiának, mint a magyar katolikus tudósok és írók, szabad és autonóm Akadémiájának létesülését támogatta és akinek állásfoglalásával egyezően ez a rendkívüli közgyűlés hozzájárult a Szent István-Akadémia létesüléséhez.

Az Akadémia 1916 jan. 20-án elnökké választotta Giesswein Sándort, a korábbi irodalmi osztály elnökét; főtitkárrá pedig Reiner Jánost.

A Szent István-Akadémia ezen szervezését a katolikus tudósok és írók lelkes melegséggel fogadták.

A Szent István-Akadémia működését, a forradalom alatti néhány hónaptól eltekintve, megalakításától kezdve, megszokás nélkül a megállapított keretekben folytatja.

Az Akadémia alább érintendő céljának érdekében azt is feladatául tűzte ki, hogy a hasonló irányú és szellemű külföldi tudományos társulatokkal és intézetekkel kapcsolatokat teremtsen; ez azonban a háborús és nemzetközi viszonyokra való tekintettel nem volt keresztülvihető s most van folyamatban ezen kapcsolatoknak szélesebb körökben való megalapozása.

Hazai tudományos és irodalmi intézetekkel és társaságokkal az Akadémia állandó kapcsolatot tart fenn.

A Szent István-Akadémia célja: a tudományt és irodalmat katolikus szellemben, katolikus szellemű íróknak osztályaiba való tömörítése által művelni.

Erre való tekintettel felolvasások tartása, kiadványok közreboesátása által a tudományt és irodalmat művelni és terjeszti.

Ezt a tudományos munkát elsősorban az osztályok végzik; azonban ez az együttes ülések és ünnepi ülések kereteiben is végeztetik, sőt a Szent István-Akadémia az 1923. évben három ünnepi ülésén és egy rendkívüli osztályülésben nagyértékű tudományos munkát végzett (Aquinoi szt. Tamás, Madách, Ipolyi és gróf Andrássy Gyuláról szóló tanulmányokkal).

Az anyagi ügyeket az igazgatótanács intézi.

A Szent István-Akadémia tisztikarát alkotják: az elnök, a másodelnök, az örökös főtitkár, az osztályelnökök és osztálytitkárok és az igazgatótanács tagjai.

Az Akadémiának négy osztálya van és pedig: I. a hittudományi, bölcsészeti osztály; II. a történelem-, jog- és társadalomtudományok osztálya; III. a nyelvtudományi és szépirodalmi osztály; IV. a mennyiségtan és természettudományi osztály.

Az Akadémia tagjai: tiszteletbeliek, rendesek és külső tagok. Előbbieknek zárt létszáma van és pedig minden osztályban 3—3 tiszteleti, az I. és II. osztályban 50—50, a III. osztályban 54, a IV. osztályban 40 rendes tag.

Bármely tagságra csak tudományos vagy irodalmi érdemek alapján választható meg, akit valamely osztály jelöl. Az ajánláshoz legalább két tag ajánlása szükséges; választás minden év február havában olyképen történik, hogy az egyes osztályokban legalább kétharmad szótöbbséget nyert jelöltek közül azok lesznek megválasztva, akik a tagválasztó együttes ülésén legalább kétharmad szótöbbséget nyernek.

A Szent István-Akadémia kiadványai részint önálló tudományos munkálatok és az Emlékbeszédek, amelyeket az Akadémia ad ki, részint pedig az egyes osztályoknak a kiadványai. Akadémiai kiadvány a Szent István-Akadémia Értesítője, amely egyes felolvasásokat teljes terjedelmükben, másokat kivonatban közöl, vagy ismerteti, s mely az Akadémia minden tevékenységéről és munkásságának minden mozzanatáról, a jegyzőkönyvek s egyéb hivatalos okmányok s adatok közlésével számol be.

Az 1925. évtől kezdve az Értesítő az idegennyelvű kivonatok és ismertetések közlését is megkezdi.

A Szent István-Akadémia tagjai:

Elnök: gróf Apponyi Albert. Másodelnök: Székely István. Főtitkár: Reiner János.

Igazgatótanács:

A Szent-István-Társulat részéről gróf Zichy Aladár, Mihályfi Ákos, Túri Béla, Erdősi Károly, Moldoványi Gyula, Simon Ignác, gróf Zichy János.

A Szent István-Akadémia részéről: gróf Apponyi Albert, Székely István, Reiner János, Csernoch János, báró Forster Gyula, Rejtő Sándor, Szinnyei József, Zubriczky Aladár.

A támogatók közül választott tagok: Boromissza Tibor, herceg Eszterházy Pál, gróf Wenckheim Sándor. Szilvek Lajos, Sipőcz Jenő.

Tiszteleti és rendes tagok:

I. Hittudományi és bölcsészeti osztály:

Osztályelnök: Mihályfi Ákos. Osztálytitkár: Schütz Antal.

Tiszteleti tagok: Prohászka Ottokár, Csernoch János.

Rendes tagok: Breznay Béla, Kiss János, Nemes Imre, Répássy János, lovag Petrovácz József, Tokody Ödön, Székely István, Mihályfi Ákos, Walter Gyula, Kedeszty Géza, Kozáry Gyula, Margalits Ede, Piszter Imre, Szilvek Lajos, Mázy Engelbert, Rézbányai József, Zelliger Vilmos, Huber Lipót, Klinda Teofil, Csárszky István, Werdenich Endre, Kmoskó Mihály, Strommer Viktorin, Schütz Antal, Schermann Eged, Hanauer A. István, Bangha Béla, Wolkenberg Alajos, Bitter Illés, Madarász István, Trikal József, Hám Antal, Pataky Arnold, Vass József, Scheffler János, Martin Aurél, Horváth Sándor, Szentiványi Róbert, Hájós József, Babura László, Magdics Ignác, Tóth Tihamér, Tower Vilmos, Czapik Gyula, Marczell Mihály.

II. Történelem-, jog- és társadalomtudományok osztálya:

Osztályelnök: Concha Győző. Osztálytitkár: Hóman Bálint.

Tiszteleti tagok: báró Forster Gyula, Concha Győző.

Rendes tagok: Balits Lajos, Kazaly Imre, Karácsonyi János, Novak Lajos, Marki Sándor, Dedek Crescens Lajos, Kollányi Ferenc, Baróti Lajos, Reiner János, Zelliger Alajos, Áldásy Antal, Lőrincz Gyula, Notter Antal, Ujházy László, Horn Emil, gróf Mailáth József, Mohl Adolf, Matunák Mihály, Erdélyi László, Hanuy Ferenc, Túr Béla, Ernst Sándor, Lukesics József, Angyal Pál, Német Ambrus, Iványi Béla, Dóry Ferenc, Chobot Ferenc, Szendrey János, Magyar Gyula, Király János, Kiss Albin, Hóman Bálint, Balányi György, Balás Károly, Sipos István, Holub József, Heller Farkas, Erdélyi Aladár, Kenéz Béla, Lukinich Imre, Bajza József, Patek Ferenc, Pethő Sándor, Bártfai Szabó László, Biró Vencel.

III. Nyelvtudományi és szépirodalmi osztály:

Osztályelnök: Négyessy László. Osztálytitkár: Vargha Damján.

Tiszteleti tagok: gróf Apponyi Albert, Berzeviczy Albert, Badics Ferenc.

Rendes tagok: Rada István, Zoltványi Irén, Csiesáki Imre, Felsmann József, Szmidá Viktor, Huszka József, Körösi Albin, Lévai Mihály, Bartha József, Divald Kornél, Bán Aladár, Kines István, Kontor Elek, Sziklay János, Demény Dezső, Hermann Antal, Erdősi Károly, Auer István, Szinnyei József, Vargha Damján, Négyesy László, gróf Vay Péter, Angyal Ármánd, Vizsota Gyula, Széman István, Láng Nándor, Járossy Dezső, Gulyás Pál, Pintér Jenő, Perényi József, Horger Antal, Várdai Béla, Gerevich Tibor, Sík Sándor, Szinnyey Ferenc, Zlinszky Aladár, Harsányi Lajos, Alszeghy Zsolt, Klemm Antal, Voinovich Géza, Sajó Sándor, Brisits Frigyes.

IV. Mennyiségtan- és természettudományi osztály:

Osztályelnök: Schafarzik Ferenc. Osztálytitkár: Papp Károly.

Tiszteleti tag: Suták József.

Rendes tagok: Fényi Gyula, Tóth Mike, Székely Károly, Károly Irén, Rejtő Sándor, Szarvasy Imre, Plósz Béla, Sárközy Pál, Vörös Cyrill, Szabó Zoltán, Grossechmid Lajos, Rybár István, Schafarzik Ferenc, Tangl Károly, Gróh Gyula, Szökefalvi Nagy Gyula, Papp Károly, Wodetzky József, Marek József, Hutyra Ferenc, Farkas Géza, Toborffy Zoltán, Anderko Aurél, Horusitzky Henrik, László Gábor, Bognár Cecil, Aujezsky Aladár, Sigmund Elek, Poór Ferenc, Entz Géza, Heim Pál, Marosi Arnold, Hüttl Dezső, Oltay Károly, ifj. Rejtő Sándor, Schilberszky Károly, Gimesi Nándor, Nékám Lajos.

34. A BERLINI MAGYAR INTÉZET BARATAINAK EGYESÜLETE.

(Gesellschaft der Freunde des Ungarischen Instituts zu Berlin.)

A Berliini Magyar Intézet (lásd fentebb) támogatására 1917 novemberében alakult a berliini és általában a német tudományos politikai és társadalmi körök élénk részvételével. Az Egyesület célja a berliini egyetem magyar intézetének támogatása útján a Magyarország és Németország közti kulturális kapcsolatok ápolása. Politikai, magán-gazdasági vagy vallási irányban való működés ki van zárva. Az Egyesület a magyar intézet tudományos munkásságát a következő tereken kívánja előmozdítani: 1. nyelvtudomány és irodalom, 2. történelem, 3. föld- és néprajz,

4. jog- és államtudomány, 5. nemzetgazdaság, 6. művészet. Az Egyesületnek mind fizikai személyek, mind pedig jogi személyek tagjai lehetnek. A tagok háromfélék: rendes, pártoló és dísztagok.

Az Egyesület tulajdonképeni irányítója az igazgatótanács, amely a következőképen alakul: 3-3 tagot küld ki a porosz, illetve a magyar közoktatásügyi miniszter, 1-1-et a berlini egyetem tanácsa, illetve a Magyar Tudományos Akadémia, 14-et pedig 3-3 évre az Egyesület közgyűlése választ. Az igazgatótanács tagja végül a berlini Magyar Tudományos Intézet igazgatója. Az igazgatótanács saját tagjai közül választja az elnökét és két alnökét. Az elnök és az intézet igazgatója alkotják az Egyesület igazgatóságát, amely azt bíróság előtt és azon kívül képviselheti.

Az Egyesület díszelnökei: gróf Apponyi Albert volt magyar és dr. F. Schmidt-Ott volt porosz kir. közoktatásügyi miniszter. Elnök: C. H. Becker jelenlegi porosz közoktatásügyi miniszter. Az igazgatótanácsban helyet foglalnak a porosz közoktatásügyi minisztérium részéről Becker miniszteren kívül: Harnack Adolf és Heymann Ernő berlini egyetemi tanárok, a magyar kormány részéről: gróf Teleki Pál volt miniszterelnök, egyetemi tanár, Magyar Zoltán miniszteri tanácsos. A berlini egyetemet Penck A. egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémiát Berzeviczy Albert v. b. t. t., az Akadémia elnöke képviseli. A magyar intézet igazgatója Gragger Róbert berlini egyetemi ny. r. tanár halála óta még nincs kinevezve.

Az Egyesületnek tudományos tanácsa is van (Wissenschaftlicher Beirat), amelynek a magyar, német és finn tudományos élet vezető egvénisőrei közül választott tagjai az intézet igazgatóját fontos tudományos kérdésekben tanácsokkal támogatják.

Az Egyesület nagy eredménnyel működik és támogatását 1923 óta a magyar kormány által létesített Collegium Hungaricumra is kiterjeszti.

Gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter 1925-ben Reményi József szobrászművész által Bethlen Gábort és feleségét, Brandenburgi Katalint tudósai körében ábrázoló művészi plakettet veretett az Egyesületnek ama német tagjai részére, akiknek eddigi támogatásáért az ország különös hálaival tartozik.

35. KÖRÖSI CSOMA-TÁRSASÁG. A Magyar Néprajzi Társaság 1899 nov. 25. tartott választmányi ülésén elhatározta, hogy a maga kebelében „Keleti Szakosztályt” alakít. A szakosztály vezetését Vámbéry Armin és gróf Zichy Jenő vállalta magára, folyóiratát, a Keleti Szemlét, mely az ural-altáji népek vizsgálatát tűzte ki céljául. Kunos Ignác és Munkácsi Bernát szerkesztette. A Keleti Szemle a közoktatásügyi kormány és több intézmény támogatásával tartotta fenn magát, nagyjára német és francia nyelven, idegen tudósok közreműködésével jelent meg s kutatási területén egyike lett a legjelentősebb folyóiratoknak. Négy kötet jelent már meg a Keleti Szemléből, midőn a XIII. orientalista-kongresszus elhatározta, hogy Közép- és Kelet-Ázsia kutatására, egy orosz bizottsággal mint központtal, nemzetközi társaságot alapít. Az orosz kormánynak e tárgyban kelt átiratára a magyar közoktatásügyi kormány felhívta a Néprajzi Társaság Keleti Szakosztályát a Magyar Bizottság megalakítására. Ilyen módon jött létre a Nemzetközi Közép- és Keletázsiai Társaság Magyar Bizottsága, mely jelentős állami támogatással a Keleti Szemlének további tizennégy kötetét adta ki s számos keleti tanulmányutat segélyezett. E Bizottság megalakításában és felvirágztatásában Munkácsi Bernát mellett különösen Kuun Géza grófnak volt nagy része. A világháború alatt a Bizottság elvesztette nemzetközi alapját s a Keleti Szemle, segélyének elégtelensége miatt, csak ritkán és kisebb terjedelemben jelenhetett meg. Ugyanebben az időben a Magyar Keleti Kulturközpont Turán címen folyóiratot indított, mely tudományosan egyre erősödött s különösen 1918-i évfolyamával, melyet gróf Teleki Pál szerkesztett, itthon is, a külföldön is számottevő tudományos folyóirattá vált. 1919 őszén azután a Turán körül csoportosult keletkutatók gróf Teleki Pál elnökségével a „magyar érdekeket keletkutatás” programjával megalapították a Körösi Csoma-Társaságot s a Körösi Csoma-Archivum című folyóiratot, melynek eddig öt száma jelent meg. A Nemzetközi Közép- és Keletázsiai Társaság Magyar Bizottsága 1920-ban beolvadt a Körösi Csoma-Társaságba s mint e Társaság bizottsága várja, hogy működését nagyobb arányokban folytathassa. Folyóiratát, a Keleti Szemlét, a Körösi Csoma-Társaság szintén átvette s 1922-ben kiadta annak XIX. kötetét.

A Társaság tisztikara: Elnök: gróf

Teleki Pál, Alelnök: Szinyei József. Titkár: Hóman Bálint. A Körösi Csoma-Archivum szerkesztője: Németh Gyula, A Keleti Szemle szerkesztője: Munkácsi Bernát.

A Társaság címe: Budapest, VI., Andrassy-út 103.

36. A SZINYEI-MERSE PÁL-TÁRSASÁG. Mindazok, akik Szinyei Merse Pál festőművész meghitt baráti körébe tartoztak, kevéssel halála után, 1920. év márciusában megalakították a Szinyei-Merse-Társaságot. A Társaság célja Szinyei-Merse Pál emlékének ápolása, művészetének és művészi eszméjének kultusza és terjesztése, valamint általában a magyar művészi kultúra fejlődésének előmozdítása. E cél megvalósítására többek között művészeti kiadványokat és művészi jutalmakat kíván a Társaság felhasználni. A Társaság rendes tagjai közt a következő művészek szerepelnek: Basch Andor, Csók István, Falus Elek, Fényes Adolf, Glatz Oszkár, báró Hatvany Ferenc, Herman Lipót, Horthy Béla, Iványi-Grünwald Béla, Kandó László, Kisfaludi-Strobl Zsigmond, Koszta József, Lux Elek, Magyar-Mannheimer Gusztáv, Mattyasovszky Zsolnay László, Mikola András, Pásztor János, Perlmutter Izák, Pólya Tibor, Réti István, Rippl-Rónai József, Rudnay Gyula, Sidlo Ferenc, Strobentz Frigyes, Szentgyörgyi István, Szmracsányi Ödön, Szónyi István, Szüle Péter, Thorma János, Vaszary János, Vidovszky Béla és Zádor István.

A Társaság elnöke Csók István, társelnökei Lyka Károly és Petrovics Elek, főtítkára Jeszenszky Sándor. A Társaság postacíme: I, Villányi-út 12.

37. A MAGYAR KÜLÜGYI TÁRSASÁG 1920-ban alakult meg. Célja kettős: egyrészt a művelt magyar közönség külpolitikai érzékének és tájékozottságának felkeltése és fejlesztése, másrészt pedig a külföldnek hazai viszonyainkról s a magyar nemzet jogos kívánságairól és sérelmeiről való tájékoztatása. Munkásságának eszközei: előadások, felolvasások, vitaesték rendezése, állandó folyóirat és különféle, programjába vágó témákról önálló művek kiadása, továbbá a külföldi, nemzetközi konferenciákon való részvétel és azokon a magyar álláspont védelme. Tekintettel programjának a többi nemzetek fiatal ajánlatos megismertetésére, kiadványai a magyarokon kívül angol, francia, német és olasz nyelven is meg-

jelennek. Munkásságának javarésze a szakosztályokban folyik le, melyeket programja főbb pontjainak megfelelően alakít meg. A Társaságnak, közgyűlése a tisztikart, elnöki tanácsot, igazgatóságot és szakosztályokat három évenként választja. A Társaság elnöke gróf Apponyi Albert, társelnökei: gróf Andrassy Gyula, Berzeviczy Albert Csernoch János, Popovics Sándor, gróf Teleki Pál és báró Wlassics Gyula, al-elnökei: Ludwig Ernő, Lukács György, Paikert Alajos és Pekár Gyula, ügyvezető igazgatója Eöttevényi Olivér, főtítkára Honti Ferenc. Az elnöki tanács 66 tagból áll. A külpolitikai és népszövetségi szakosztály elnöke gróf Apponyi Albert. A tudományos és művészeti szakosztály elnöke Berzeviczy Albert. A történelmi szakosztály elnöke gróf Klebelsberg Kunó. A közgazdasági szakosztály elnöke Popovics Sándor. A nemzetközi jogi szakosztály elnöke Gratz Gusztáv. A nemzeti kisebbségi szakosztály elnöke Lukács György. A lefegyverzési szakosztály elnöke Tancos Gábor. A Társaság a Commission de Cooperation Intellectuelle magyar nemzeti albizottságának felkérésére 1925 május havában megalakította a C. C. I. Bureau International des Reinsegnements Universitaires-jének megfelelő magyar irodát s annak vezetésével Horváth Jenő c. egyetemi rendkívüli tanárt bízta meg. A Társaság rendes tagjává csak az elnöki tanács által történt megválasztás útján lehetnek oly egyének, akik külpolitikai kérdésekkel elméleti vagy gyakorlati téren foglalkoznak, illetve a Társaság programjának a megvalósításában tevékenyen közreműködnek. Számuk meghatározva nincs. Alapító tagok az olyan természeti vagy jogi személyek, akik egyszerismindenkorra 100 aranykorona, pártoló tagok pedig, akik, három évi kötelezettséggel, évi 5 aranykorona díjat fizetnek. A Társaság negyedéves folyóirata a Külügyi Szemle, melynek szerkesztője Horváth Jenő; azonkívül a Társaság hivatalos közlönye a Radics Elemér szerkesztésében megjelenő Magyar Külpolitika című folyóirat is. A Társaságnak fiókjai nincsenek, de a magyar vidéki városok művelt közönségének bekapcsolása végett az ország nagyobb városaiban időközönként üléseket rendez. Külföldi kapcsolatai fenntartásának legfőbb szerve a Brüsszelben székelő Union Internationale des Associations pour la Société des Nations, mely Európa különböző városai-ban évente többször konferenciát tart s ezeken a Külügyi Társaság, delegátusai által, élénk részt vesz, és pedig

mint a Népszövetségi Egyesületek Magyar Szövetségének vezetője. E szövetség többi magyar tagja a Magyar Bekegyesület, a Magyar-Székely Egyesület, a Felvidéki Egyesületek Szövetsége és a Délvidéki Otthon. A Külügyi Társaság székhelye Budapesten, az Országházban van (VII. kapu), ahol a Társaság állandó irodája működik, az ott napi munkásságot kifejtő fogalmazó- és kezelőszemélyzettel. Az iroda élén is az ügyvezetőigazgató, Eöttevényi Olivér áll. A Társaság alapításai és vele harmonikusan működnek a Magyar-Francia Irodalmi Társaság, a Magyar-Amerikai Társaság, a Magyar-Holland Társaság stb.

38. A BENCZUR-TÁRSASÁG.

Benczúr Gyulának 1920. évi július hó 16-i halála után néhány tanítványa és barátai megalakították a Benczúr-Társaságot és a kidolgozott alapszabályok értelmében azt tűzték ki célul, hogy Benczúr Gyula emlékének fenntartásán kívül olyan törekvéseket támogassanak, melyek a magyar művészet és a magyar művészi kultúra fejlődését előmozdítják. Evégből főleg művészi, esetleg részben művészettörténeti kiállítások rendezésére, továbbá olyan művészeti kiadványok kiadására töreksszenek, melyek általában a magyar képzőművészet és a művészi megértés előmozdítására szolgálnak. A Társaság 1924. év tavaszán új alapszabályokat dolgozott ki és annak alapján újjáalakulva folytatja működését, melyben a nagy művészi tradíciók ápolására és a külföldi művészettel való kapcsolatok fenntartására kiváló súlyt helyez. A Társaságnak rendes tagjai: Batthyány Gyula gróf, Boruth Andor, Burghard Rezső, Csuk Jenő, Czencz János, Deák-Ebner Lajos, Dudits Andor, Frank Frigyes, Kiss Rezső, Katona Nándor, Kálmán Péter, Knopp Imre, Krusnyák Károly, Kunwald Cézár, Olgyay Ferenc, Róth Miksa, Gy. Sándor József, Tolnay Ákos, Udvary Géza és Vágó Pál festőművészek, Gárdos Aladár, Lányi Dezső, Ligeti Miklós, Lux Elek, Margó Ede, Róna József és Strobl Alajos szobrászművészek.

A Társaság elnöke Dudits Andor. Társelnöke Magyar Zoltán dr. Főtitkára: dr. Ecker Ferenc. Igazgatója Tolnay Ákos. A Társaság postacíme VII, Kertész-u. 36.

39. A MAGYAR BIBLIOPHIL TÁRSASÁG

1920-ban alakult oly célból, hogy előmozdítsa a művészi szempontból értékes könyvek előállítását, gyűjtését és

terjesztését, ápolja könyvgyűjtők és könyvedvelők érdekeit, terjessze a könyvészetre, kivált a hazaira vonatkozó ismereteket, fejlessze az ízlést a könyvparban, érintkezést keressen a külföld hasonló célú társulataival, végül pedig könyvtáraink gyarapítását és fejlesztését támogassa.

A társaság fennállása óta több könyv- és metszet-kiállítást rendezett az O. M. Iparművészeti Múzeumban, és pedig:

1. „A XX-ik század könyvművészete” címen 1921-ben;
2. „Ifjúsági és gyermek-képeskönyv kiállítás” címen 1922-ben;
3. „A Régi Buda és Pest könyvekben, képekben” címen 1923-ban;
4. „A nyomtatott könyv díszítése, I. Fametszet” címen 1923-ban;
5. „A magyar szépliteratúra virágoskertje” címen 1925-ben.

A Társaság kiadványai:

Petőfi, Czipruslombok, (1921). Szép historias ének az Telamon királyról, (1578). Hasonmás a British Múzeumban levő egyetlen példány után, (1922). Régi magyar könyvkiadó- és nyomdászjelvények, I. Budai könyvvarusok jelvényei 1488—1525, (1923). U. a. német kiadása, Ilosvai P. Az híres neves Tholdi Miklosnak ieles cselekedeteiről stb. (1924). Rariora et Curiosa gróf Apponyi Sándor gyűjteményéből (1925).

A Társaság díszelnöke az elhunyt gróf Apponyi Sándor volt, elnöke Végh Gyula, társelnökök Majovszky Pál és Ferenczi Zoltán, titkár dr. Eisler J. Mihály, pénztáros Reiter László.

A Társaság tagjainak száma jelenleg 346, ezek közül 83 alapító. Postacíme: IX, Üllői-út 33—39.

40. BUDA VÁRI TUDOMÁNYOS TÁRSASÁG. Székhelye: Budapest. Megalakult 1921 áprilisában. Elnök: Esterházy Mária hercegnő. Előadó: Hekler Antal, egyetemi tanár.

A Társaság célja kettős: 1. kötetlen időközönként tartott összejevetek rendezésével alkalmat kíván adni a rokon tudományok képviselőinek egyes tudományos problémák megbeszélésére és megvitatására; 2. lehetővé kívánja tenni fejlődő tehetségeknek a szellemi tudományok körébe tartozó, önálló tudományos értékkel bíró műveik kiadását. A Társaság megalakulásától számított három éven belül átmenetileg már elismert tudósoknak a háború okozta nehézségek között írott egy-egy műve is kiadható.

A Társaság 30 tagból áll.

A Társaság kiadásában eddig 14 né-

metnyelvű kivonattal ellátott kötet jelent meg.

A Budavári Tudományos Társaság kiadványai: Hekler Antal: A klasszicizmus jelentősége és térfoglalása az ókori művészetben, 1921. Pigler Andor: Olasz freskóciklus a Szépművészeti Múzeumban. A budapesti kir. magyar Pázmány Péter Tud.-egyetem Művészettörténeti Gyűjteményének Dolgozatai I. 1921. Pigler Andor: A pápai plébániatemplom és mennyezetképei. A budapesti kir. magyar Pázmány Péter Tud.-egyetem Művészettörténeti Gyűjteményének Dolgozatai II. 1922. Kapossy János: A szombathelyi székes-egyház és mennyezetképei. A budapesti kir. magy. Pázmány Péter Tud.-egyetem Művészettörténeti Gyűjteményének Dolgozatai III. 1922. Pigler Andor: A győri Szent Ignác-templom és mennyezetképei. A budapesti kir. magyar Pázmány Péter Tud.-egyetem Művészettörténeti Gyűjteményének Dolgozatai IV. 1923. Pauler Ákos: Liszt Ferenc gondolatvilága, 1922. Hóman Bálint: A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában, 1921. Hajnal István: Írástörténet az írásbeliség felújulása korából, 1921. Mályusz Elemér: Turóc megye kialakulása, 1922. Isz Kálmán: Latin zenei paleografia és a Pray-kódex zenei hangjelzése, 1922. Eckhart Ferenc: A bécsi udvar gazdasági politikája Magyarországon Mária Terézia korában, 1922. Keszó János: Fessler Aurél Ignác; regény- és történetíró. Német Philologiai Dolgozatok, XXX. 1922. Kádár Jolán: A pesti és budai német színészet története 1812—1847. Német Philologiai Dolgozatok, XXIX. 1923. Kapossy János: F. A. Hillebrandt (1719—1797.) Budapest, 1924. (A budapesti kir. magy. Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti Gyűjteményének Dolgozatai V.) Dr. Prahács Margit: A muzikálítás lelki feltételei (1925.). Pleidell Ambros: A nyugatra irányuló magyar külkereskedelem a középkorban. (1925.). Pukánszky Béla: A magyarországi német irodalom története (1926.). Dr. Somogyi József: A fenomenologia történeti és kritikai vizsgálata (1926.). Dr. Horváth Barna: Az erkölcsi norma természete (1926.).

A Társaság címe: IX, Erkel-utca 9.

41. A MINERVA-TÁRSASÁG 1921-ben alakult: célja a magyar szellemi élet történetének művelése. A Társulat *Minerva* címen a magyar szellemi élet történetével foglalkozó folyóiratot ad ki, mely filozófiai és történelmi tanulmányokat tartalmaz. A folyóirat beható

vizsgálat alá veszi a magyar politika, irodalom, művészet és tudományosság történetének mindazon jelenségeit, melyekben világfölgóságok küzdelme, eszmék fejlődése megnyilvánul és a magyar történelem e különböző területeit összetartó közös szellemi tényezőket igyekszik minden irányban föltárni. A folyóiratban megjelent terjedelmesebb tanulmányokat a Társaság külön kiadványokban is közrebocsátotta. Külön kiadásban megjelent:

Riedl Frigyes hagyatékából, 1922.

Szekfü Gyula: A magyar bortermelő lelki alkata, 1922.

Thienemann Tivadar: A Nyugat alkonya. Oswald Spengler és a Spengler-vita, 1922.

Hóman Bálint: A magyar történetírás első korszaka, 1923.

Ruber József: Werbőczy gondolatvilága, 1923.

Thienemann Tivadar: Mohács és Erasmus. (Akadémiai székfoglaló.) 1924. Gerevich Tibor: Középkori művészetünk európai helyzete. (Akadémiai székfoglaló.) 1924.

Huszt József: Platonista törekvések Mátyás király udvarában. (Akadémiai székfoglaló, sajtó alatt.) 1924.

A Társulat tisztikara: Gombocz Zoltán elnök, Hóman Bálint alelnök, Thienemann Tivadar ügyvezető titkár és szerkesztő. A Társulat címe: Thienemann Tivadar, Pécs, központi egyetem, Rákóczi-út 80. szám.

42. DEBRECENI TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYOS TÁRSASÁG.

A debreceni Tisza István-tudományegyetem tanárai alakuló ülését 1921. év november hó 16-án tartották. Az 1922 június hó 18-án tartott közgyűlésen pedig a pártoló tagokkal kiegészítve meglőrtént a tudományos társaság végleges megalakulása, megtörtént a végleges szervezkedés. A tisztikar a következőképp alakult meg: Elnök: Pokoly József dr., főtitkár: Tóth Lajos dr., az első szakosztály elnöke: Láng Nándor dr., titkára: Szentpétery Imre dr., majd Darkó Jenő. A második szakosztály elnöke: Szontagh Félix dr., titkára: Verzár Frigyes dr. Az első szakosztály a szellemi tudományok művelésére, a második szakosztály az orvosi és természet-tudományok művelésére alakult. A társaságnak vannak alapító rendes és választott rendes, azonkívül tiszteletbeli és pártfogó tagjai. A Társaság eddigi tudományos működése a szakosztályok által tartott felolvasó ülésekből áll, mely felolvasások mint

az I., illetve II. szakosztály kiadványai meg is jelennek. Különös tekintettel van a Társaság a nagy magyar Alföldre, közelebbről a tiszántúli hazarészre, Debrecen városára és környékére, amely területek természetének és társadalmi viszonyainak részletes és tudományos feltárását és földolgozását legsajátosabb feladatának tekinti; össze akarja gyűjteni mindazokat az adatokat, amelyek ezeknek a területeknek természeti és társadalmi viszonyaira jellemzők; oda akar hatni, hogy a nagy magyar Alföld, a tiszántúli hazarész, benne Debrecen városa a nemzeti lét újjáépítésében egész szellemi erejével közreműködjen, hogy az a nemzeti erő, amely ott van, föltárássá és a nemes és nagy cél szolgálatába állíttassék. A Társaság az 1921–1925. évi működéséről 1925-ben adta ki első almanachját.

43. A FERENC JÓZSEF-TUDOMÁNY-EGYETEM BARÁTAinak EGYESÜLETE.

A Magyar Királyi Ferenc József-tudományegyetem Barátainak Egyesülete 1922 június hó 29-én, a m. kir. Ferenc József-tudományegyetem fennállásának 50 éves évfordulója napján alakult.

Célja a Kolozsvárról menekült és Szegedre helyezett M. Kir. Ferenc József-tudományegyetem tudományos munkájának minden irányú támogatásával a magyar tudományos élet fejlesztése és az egyetem volt polgárainak az Alma Mater szeretetében való egyesítése abból a célból, hogy az egyetem székhelyén és környékén az egyetem munkáját megértő, méltányló, támogató és az önzetlen kutató tevékenységet élesztő előfeltételek kifejlődhesse; továbbá az egyetemi ifjúság támogatása tanulmányaiban és megélhetése tekintetében. Ezért:

1. Kutató alapot létesít a tudományos szempontból valóban értékes kutatások közlésének előmozdítására.
2. Előadásokat rendez.
3. Folyóiratot ad ki.
4. A tagoknak egyetemi és tudományos ügyekben felvilágosítással szolgál.
5. Lehetővé teszi, hogy az egyetem volt polgárai tanulmányaik végeztével is az egyetemmel szoros kapcsolatban végezhesenek értékes és tudományos vizsgálatokat.
6. Internátusok létesítését és berendezését előmozdítja.

Az Egyesület tagjai: 1. tiszteletiek,

2. alapítók, 3. rendesek, 4. külsők, 5. pártolók, 6. levelező-tagok.

Az Egyesület elnöke: *Gróf Bethlen István* miniszterelnök. Ügyvezető-elnök: *Dr. Menyháth Gáspár* egyetemi nyilvános tanár. Főtítkár: *Dr. Buday Árpád* egyetemi tanár. Az Egyesület postacíme: Szeged, Tudományegyetem.

Az Egyesület tudományos tevékenységének biztosítása érdekében az egyes tudományterületeknek megfelelően szakosztályokat létesített, melyek mind-egyike külön-külön tudományos előadást rendez. Így van:

a) Jog- és társadalomtudományi szakosztály. Elnöke *dr. Kolosváry Bálint* egyet. nyilv. r. tanár.

b) Orvostudományi szakosztály. Elnöke *dr. Jancsó Miklós* egyet. nyilv. r. tanár.

c) Bölcsészeti-, nyelv-, irodalom- és történettudományi szakosztály. Elnöke *dr. Márki Sándor* egyet. nyilv. r. tanár.

d) Természettudományi szakosztály. Elnöke *dr. Gyórfy István* egyet. nyilv. r. tanár.

e) Matematikai szakosztály. Elnöke *Riesz Frigyes* egyet. nyilv. r. tanár.

Vidéki helyi csoportok is vannak az Egyesületnek. Hódmezővásárhelyen, a már megalakult helyi csoport tudományos előadások tartásával az Egyesület kulturális célja elérése tekintetében nagyban támogatja. Makón és Szentoson a helyi csoportok megalakulása folyamatban van. Helyi csoport minden községben alakítható, ahol a tagok száma tíznél több.

A szakosztályok által rendezett előadásokon kívül szabadegyetemi előadásokat is tart az Egyesület, mint pl. az 1923/24. iskolai évben hat előadást, az 1924/25. tanévben húsz ilyen előadás van folyamatban.

Az Egyesület kiadványa az „Acta Litterarum ac Scientiarum Regiae Universitatis Hungaricae Francisco-Josephinae”, mely öt sectióból áll.

44. A MAGYAR STATISZTIKAI TÁRSASÁG.

A Magyar Statisztikai Társaság az 1922. év nyarán alakult, bár megalakítására már közel 10 év óta gondoltak. A közbejött háborús viszonyok miatt azonban korábban nem látszott időszüknek a Társaság megalakítása, mert a statisztikai társaságok feladat-körébe szükségképpen beletartozik a nemzetközi kapcsolatok élénkítése, erre pedig a háborút közvetlenül követő évek

merev elzárkózottsága egyáltalán nem volt alkalmas.

A külföldön hosszú évtizedek óta fennálló statisztikai társaságok mintájára, a Magyar Statisztikai Társaság is zártkörű. Tagjai sorába tehát csak azokat veszi fel (kétharmad szótöbbséggel), akik a statisztikának tudományos vagy gyakorlati művelése és fejlesztése körül érdemeket szereztek. Alapszabályai szerint a hazai tiszteleti tagok száma 5-ben, a rendes tagok száma 100-ban van maximuma. Ezidőszakban azonban még csak két hazai kiváló tudós (Földes Béla és Vargha Gyula) van a tiszteleti tagok között, a rendes tagok létszáma is csak 78. A Társaságnak alapszabályos célja, hogy a statisztikai ismereteket magyar nyelven és az ország határain túl is terjessze és népszerűsítse, felolvasásaival, vitaüléseivel és szöveggyűjteményével a tudományos statisztika művelését elősegítse és mint autonóm szerv a hivatalos (állami és fővárosi) statisztikai szervek között, valamint a statisztikának az egyetemi katedrán és egyebütt való művelői között az összeköttetést fenntartsa.

A Társaság megalakulása úgy történt, hogy az 1922 június havában tartott első értekezlet 14 olyan tagot szemelt ki, akik vagy valamely tudományos fórum kijelölése alapján (a Nemzetközi Statisztikai Intézet tagjai, a statisztikának egyetemi rendes és magántanárai) vagy hivatali állásuknál fogva (a M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal és a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal volt és jelenlegi igazgatói) a statisztikának elismert képviselői. E 14 tag volt hivatva a Társaság többi tagjait megválasztani és az alakulást befejezni. Az első alakuló ülés 1922 augusztusában az alakulás befejeztéig ideiglenes elnökké *Buday Lászlót*, ideiglenes titkárrá pedig *Dobrovits Sándort* választotta meg. A tagválasztásoknak befejezte, az alapszabályok kidolgozása és jóváhagyása után 1923 tavaszán történt meg a végleges alakulás, amelynek során a következő tisztikar választott meg három évre: Elnök: *Thirring Gusztáv*, alelnök: *Laky Dezső*, titkár: *Dobrovits Sándor*, másodtitkár: *Etelek Dezső*. A Társaság a nyári hónapok kivételével havonként legalább egyszer felolvasó- és vitaülést tart (rendszerint a Nemzeti Múzeum főigazgatói tanácstermében), évenként pedig a tagválasztó közgyűlés betében egy ünnepi ülést tart, amelynek tárgyai az elnöki megnyitón és titkári jelentésen kívül egy emlékbeszéd a hazai vagy külföldi statisztika valamely kiválóságáról, s egy ünnepi előadás.

A Társaságnak eddigi állandó kiadványa a „Revue de la Société Hongroise de Statistique” évnegyedenként megjelenő, francia nyelvű folyóirat, amely iránt külföldről is egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik. E folyóirat 1924-ben II. évfolyamát éli.

A Társaság csereviszonyban áll a legtöbb külföldi statisztikai társasággal és statisztikai hivatallal. A Társaságnak külföldi tiszteleti tagjai a nemzetközi tudományos világban elismert statisztikusok, számuk nincs korlátozva.

A hazai tiszteleti és rendes tagokon kívül, akik tagdíjat nem fizetnek és a Társaság kiadványait ingyen kapják, vannak még jelentkezés alapján felvehető alapító és pártoló tagok, az előbbieknél egyszerre nagyobb összegű, az utóbbiak évi kisebb összegű tagdíj mellett. A Társaság ülésein résztvehetnek, szavazati joggal azonban nem bírnak.

A rendes tagok közül az 1923 nyarán történt végleges megalakulásig megválasztottak szavazati joggal bírnak 3 évi időtartamra, még ha székfoglaló előadásukat nem is tartották meg. A később választottak csak székfoglaló előadásuk megtartása után lépnek tagsági jogaik élvezetébe.

A Társaság 1924 nyarán egy hazai elterjedt napilapban, a magyar közönség tájékoztatására cikksorozatot tett közzé a külföldön élő magyarság számáról és helyzetéről s szándékában van egyéb, önálló magyar nyelvű kiadványokat is kibocsátani.

A Társaság címe: Budapest, II. Kelti Károly-utca 5–7.

45. MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG.

A Társaság 1922. évi június 16-án alakult.

Célja, hogy szépirodalmi és kritikai folyóiratot adjon ki, e folyóirat körül irodalmunk jeleseit és a reményre jogosító ifjúságot tömörítse, továbbá, hogy a folyóirat írói körét és támogatóit társadalmi összefüggéseken egyesítse.

Folyóirata a *Napkelet*, mely 1923. évi évi januárban indult meg. Evente tíz számban, legalább 60 ív terjedelemben jelenik meg.

A folyóirattal kapcsolatban „*A Napkelet Könyvtára*” címen kiadványsorozatot indított, melynek eddig 15 száma jelent meg.

A társulat elnöke: gróf Zichy Ra-faelné, alelnöke: gróf Klebelsberg Kunó, szerkesztő: Tormay Cecília, a munkabizottság tagjai: Hekler Antal,

Herczeg Ferenc, Horváth János, gróf Klebelsberg Kunó, Pauler Akos, Tor-may Cecil és Vargha Gyula.

A társulat címe: Budapest, I. Döb-rentei-utca 12, I. em. 5. sz.

46. MAGYAR GYÓGYPEDAGÓGIAI TÁRSASÁG.

A Társaság 1922-ben Akos István és Tóth Zoltán gyógypedagógiai igazgatók kezdeményezésére alakult.

Célja: a gyógypedagógia minden ágá-nak elméleti és gyakorlati művelése, az e körben felmerülő elvi kérdéseknek ki-zárólag tudományos jellegű tárgyalása, az intézmények fejlesztése és népszerű-sítése.

A Társaság hivatalos lapja az 1898-ban alapított „Magyar Gyógypedagó-gia“, mely ezidő szerint kéthavonként jelenik meg 2—2 ívnyi terjedelemben.

A Társaság havonként szakértekezle-tekert tart, melyen a gyógypedagógia fontosabb kérdéseivel foglalkozik. Ezen kívül a fogyatékosok megelőzése tár-gyában 1923-ban tartott I. Országos Ér-tekezletének megbízásából a fogyatéko-sok kultúrájának bemutatásával kapeso-latban a fogyatékosok okairól és a védekezés módjairól az ország nagyobb városaiban szakelőadásokat, az ifjúság és nagyközönség részére pedig népszerű előadásokat tart. A teológiákon és a tanítóképző intézetekben pedig a rendel-kezésre álló anyagi eszközei arányában a gyógypedagógia általánosabb kérdé-seiről a lelkész- és tanítójelöltek részére továbbképző tanfolyamokat rendez.

A Társaság elnöke: Dr. Imre Sándor, alelnöke: dr. Rottenbiller Fülöp, ügy-vezető alelnöke: Deschenszky Ferenc, főtítkára: Tóth Zoltán, szerkesztő: Éltés Mátyás.

A Társaság postai címe: Budapest, VII., Hermina-út 7. sz. Szerkesztőség és kiadóhivatal: VIII., Mosonyi-u. 6. sz.

48. „STELLA“ CSILLAGÁSZATI EGYESÜLET.

1924 május hó 21-én alakult. Külföl-dön összesen mintegy 40 csillagászati egyesület működik, melyek közt a leg-régibb a londoni, mely 1820-ban ala-kult. A magyar egyesületet az a széles-körű társadalmi mozgalom és érdeklő-dés hozta létre, amely a csehek által elfoglalt Ógyalláról elmenekült Kon-koly-féle alapítványi Csillagvizsgáló Intézetnek Budapesten a Svábhegyen való felállítása után fenntartásának megkönnyítése és felszerelésének ki-gészítése érdekében megnyilatkozott. Az Egyesület célja az ország tudom-ánykedvelő és tudománypártoló nagy

közönségével a csillagászat és a vele rokon tudományos törekvéseket meg-ismertetni és megkedveltetni, továbbá a menekült Csillagvizsgáló Intézet újjáélesztése ügyét és tudományos színvonalon tartását erkölcsi és anyagi támogatással előmozdítani. Az Egye-sület tagjainak száma az első évben 1000 fölé emelkedett és az 1925. évre adta ki szakközleményekben gazdag első almanachját, s 1926-ban megindí-totta a Stella című folyóiratot is.

Az Egyesület elnöke dr. József Fe-renc királyi herceg. Ügyvezető titkára pedig Tass Antal és Wodeczky József. Az Egyesület postacíme: Svábhegy, Állami Csillagvizsgáló Intézet.

48. A MAGYAR TÁRSADALOMTU-DOMÁNYI TÁRSULAT 1925 január hó 25-én alakult.

Célja a társadalom, főleg a magyar társadalom életének tudományos vizs-gálata és a nyert ismereteknek a nem-zeti művelődés és fejlődés érdekében átvitele a köztudatba.

Folyóirata a *Társadalomtudomány*, már 1921-ben megindult s 1924-ig a Magyar Néprajzi Társaság társadalom-tudományi szakosztályának kiadásá-ban jelent meg.

A Társulat tisztikara:

Elnök: Hornyánszky Gyula, ügy-vezető elnök: Heller Farkas mű-egyetemi tanár, alelnökök: Balás Ká-rolly egyetemi tanár, Bibó István egyetemi könyvtárigazgató és Ko-lozsváry Bálint egyetemi tanár. Főtítkár: Szombatfalvy György dr. gimn. tanár. A Társulat folyóiratát Heller Farkas és Bibó István szerkesz-tik. A Társulat ideiglenes helyisége (a főtítkár címe): V, Báthory-utca 12, I. em. 6.

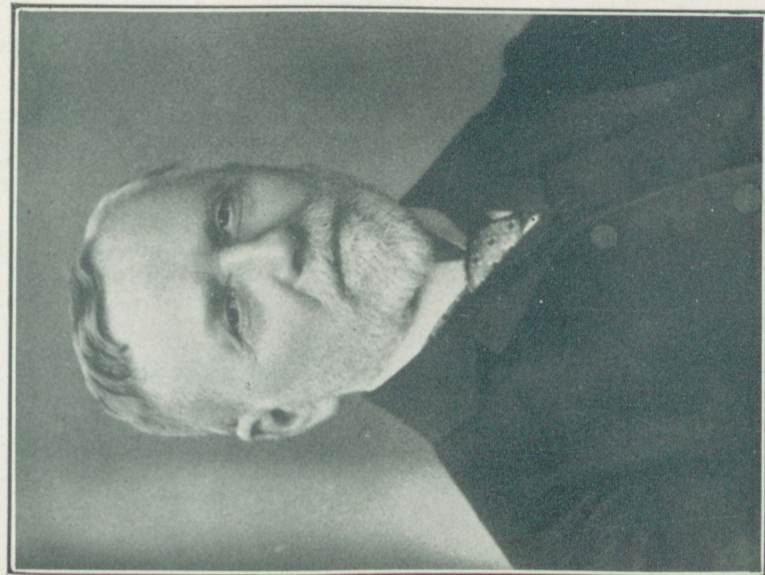
49. MAGYAR METEOROLÓGIAI TÁRSASÁG.

1925. évi január hó 25-én alakult. Célja, mint a legtöbb hasonló külföldi társulatnak, a meteorológia művelése, a meteorológiai ismereteknek széles-körű terjesztése. A m. kir. Orsz. Meteo-rológiai és Földmágnassági Intézetet a reábízott feladatok megoldásában tá-mogatja. Célja továbbá az aerológiai tudományok fejlesztése és a meteo-rológiai szakoktatás felkarolása. Műkö-dését a geofizika más ágaira (földmág-nesség, földrengés és rokon tudoma-nyok) is kiterjeszti, amíg művelésükre hazánkban más tudományos társaság nem alakul.

A Társaság elnöke dr. Róna Zsig-mond, a Meteorológiai Intézet igazga-

Tangl Ferenc (1866—1917)
fiziológus.

Bárány Frigyes (1828—1913)
belgyógyász.

tója, főtitkára dr. Réthly Antal egyetemi magántanár, meteorológiai intézeti adjunktus.

A Társaság szellemi munkásságának színhelye a szakosztályokban van.

A Társaság folyóirata Az Időjárás, mely 28 éven keresztül, mint az Országos Meteorológiai Intézet folyóirata, államköltségen jelent meg. Mivel az állam ezt a mai viszonyok közt tovább nem biztosíthatta, a Társaság megalakítása legfőképpen a folyóirat megmentése végett történt. A folyóiratot szerkesztik: Héjas Endre, a Meteorológiai Intézet c. aligazgatója és dr. Réthly Antal adjunktusa.

Az Egyesület címe: II. Kitaibel Pál-utca 1.

50. AZ ERZSÉBET-EGYETEM BARÁTAinak EGYESÜLETE 1921-ben Budapesten alakult meg gróf Apponyi Albert vezetése alatt azzal a céllal, hogy a Pozsonyból menekült, hontalanná lett egyetemet a fennmaradás és elhelyezkedés nehéz küzdelmeiben támogassa. Miután az egyetem Pécsre 1923-ban elhelyeztetett és új otthonhoz jutott, az Erzsébetegyetem Barátainak Egyesülete 1925-ben kivívult az *Erzsébetegyetem Barátai Egyesületének Tudományos Szövetségével*, mely magába olvasztotta a legtöbb pécsi, baranyamegyei tudományos társulatot. Ennek a tudományos szövetségnek négy szakosztálya van: 1. az orvostudományi szakosztály, a Pécs-Baranyai Orvosegyesülettel egyesült; elnöke Scipiades Elemér; 2. a természettudományi szakosztály; elnöke Róhrer László; 3. a jogtudományi szakosztály; elnöke Félix Antal; 4. a bölcsészettudományi szakosztály; elnöke Weszely Ödön. Az Erzsébetegyetem Barátainak Egyesületének elnöke az egyetem mindenkoros rektora, főtitkára Gorka Sándor. Az egyesület postacíme: Pécs, Központi egyetem.

51. A MAGYAR BARLANGKUTATÓ TÁRSULAT-ot 1926 februáris hó 20-án

a Magyarhoni Földtani Társulat Barlangkutató Szakosztálya alakította meg.

A Társulat célja: a barlangokkal foglalkozó és azokkal kapcsolatos tudományos művelése, terjesztése és népszerűsítése; a hazai barlangok mindenirányú tudományos kutatása és turistai feltárása.

A cél elérésére a következő eszközök szolgálnak: barlangok feltárása, rendezése és gondozása; barlangokkal kapcsolatban megfelelő turistabrendezések létesítése; barlangok tudományos feldolgozása; a hazai barlangokról irodalmi katalógus és barlangkataszter felállítása; könyv-, kép-, térkép- és szertár létesítése; szakülések, népszerű felolvasó-estélyek és kirándulások rendezése; végül barlangtani folyóirat és egyéb tudományos és népszerű dolgozatok kiadása.

A Társulatnak vannak pártfogói, tiszteleti, levelező, alapító és rendes tagjai. Alapító tag az, aki a Társulat alapítókéjét legalább 100 (egyszáz) pengő összeggel gyarapítja. Rendes tag évi 6 (hat) pengő tagdíjat fizet.

A barlangtan és rokontudományainak terjesztésére, a kutatások eredményeinek ismertetésére és a tagoknak az egyesület életéről való tájékoztatására a Társulat „Barlangvilág” címen magyar szöveggel és német kivonattal évenként négyszer megjelenő folyóiratot ad ki.

A Társulat külső működését az aggteleki Baradla-barlang és a főváros határában levő Pálvölgyi barlang tudományos kutatásával és turistai rendezésével kezdte meg, a német barlangkutatók szövetségével pedig érdekközösségbe lépett.

A Társulat elnöke: Jankovich Béla dr., társelnökei: Karafiáth Jenő dr. és Zsitvay Tibor dr., ügyvezető elnöke: Cholnoky Jenő dr., főtitkár: Kadie Ottokár dr.

A titkári hivatal a m. kir. Földtani Intézetben (VII, Stefánia-út 14) van.

31. §. A TUDOMÁNYOS TÁRSULATOK ÉS INTÉZMÉNYEK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE.

Irta: MAGYARY ZOLTÁN.

I. A tudományos társulatok, amelyekről a fentiek beszámolnak, egészen a háború utánig magukra hagyottan küzdöttek fennmaradásukért és céljaik megvalósításáért. E cél rendszerint egy-egy tudományág, vagy az irodalom, vagy művészet művelése; művelőinek tömörítése és kiadványok, többnyire folyóirat kiadása útján. Fennmaradásuk és virágzásuk attól függött, hogy volt-e

vezetőjük, aki a társulati ügyeket és a kiadványok fáradságos szerkesztését ellátta és elő tudták-e teremteni az anyagi eszközöket ezeknek fenntartásához. A társulatok vezetői munkájukat rendszerint nobile officiumként végezték. Ezek a körülmények együttvéve okozták, hogy a társulatok sorsa annyira hullámzó volt, sőt annyi szenvedett az idők folyamán hajótörést. De helyzetük mindig különböző volt, egyiknek dolga jobban, a másiké rosszabbul ment és ez hátráltatta közös érdekeiknek felismerését és azok védelmére való tömörülésüket. A világháborút követő nagy gazdasági válság azonban tudományos társulatainkat valamennyit létében támadta meg. Ha valamelyiknek vagyona volt is, az devalválódott, tagjaik nagy részét a trianoni béke elszakította és az utódállamok barbár szellemi blokádjá az anyaországgal való érintkezésben megakadályozta, a gazdasági termelés (nyomda- és papírárak, munkabérek) rendkívüli megrágulása pedig kiadványaik folytatását tette kérdéssé. Ebben a helyzetben a közös veszedelemnek felismerése készítette a tudományos társulatokat először tömörülésre és ez vezetett 1923 májusában a *Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetségének* megalakulására. E szövetség megalakulásának előzményei az 1918. évi összeomlás idejére nyúlnak vissza, amikor a tudományos társulatok funcionáriusai közül néhányan tanácskozást kezdettek a társulatok gazdasági gondozásának szervezkedés formájában való megoldása érdekében. Teleki Pál gróf elnöklete alatt a Magyar Tudományos Akadémián tartották üléseiket, amelyen részt vettek: Czakó Elemér, Melich János, Mikola Sándor, Sebestyén Gyula és mások. Ezeken az üléseken leginkább a társulati kiadványok papírszükségletének közös beszerzéséről és nyomdai előállításáról volt szó s egy közös társulati ház megszervezésének gondolata vetődött fel, amelyben a nomád életet élő tudományos és közművelődési egyesületek előadótermekhez, titkári, könyvtári és szerkesztőségi szobákhoz jutottak volna. A jól induló tanácskozásokat a kommunizmus szakította meg.

Az állami élet rendjének visszaállítása után a tudományos társulatok folytatták tömörülési törekvéseiket és forma szerint is megalakultak a *Tudományos Társulatok Társulatközi Bizottságának* neve alatt. Ez alakulatnak elnöke Klebelsberg Kuno gróf, a Magyar Történelmi Társulat elnöke, ügyvezető alelnöke dr. Czakó Elemér, a Magyar Néprajzi Társaság társelnöke lett. A tagok közt voltak: Teleki Pál gróf, Melich János, Domanovszky Sándor, Gorka Sándor és a jelentősebb társulatoknak még néhány képviselője. A Társulatközi Bizottság pozitív eredményeket tudott elérni. Sikerült Vass József minisztertől kieszközölni nyolc vagón ingyen papírost a társulatok számára, amely mennyiség természetben osztatott szét és nagy könnyítést jelentett a tudományos kiadványok számára. Ekkor indítványozta Czakó Elemér, hogy az ingyen papír ellenszolgáltatásaként minden részesedő társulat önként vállalja kilogrammonként tizenöt koronának befizetését abból a célból, hogy az így összegyűlő tőkével közös nyomda szervezése indíttassék meg. A tudományos társulatok így hárommilliót adtak össze, amely altruista hozzájárulással (O. K. H., Futura és Anyagértékesítő r. t.) nyolemillió korona alaptőkéjű részvénytársaság alakítását tette lehetővé. Ez a *Tudományos Társulatok Sajtóvállalata Részvénytársaság* nevet vette fel és egy kisebb nyomda anyagának megvásárlása útján kezdte meg működését.

Ily módon sikerült a Társulatközi Bizottságnak a tudományos termelés számára állandó jelentőségű intézményt létrehoznia, minek következtében egyre általánosabb lett az a meggyőződés, hogy a tudományos társulatok tömörülését is intézményesen kell megszervezni.

A Szövetség megalakulása, mint láttuk, elhúzódott, az azóta eltelt időben azonban a tudományos társulatok szervezkedése terén kitartó munkát végzett, további hatalmas fejlődés alapjait rakta le és sikerült a tudományos közvélemény-

ben működésének üdvös voltát elismertetnie. Ennek a legjobb bizonyítéka az, hogy az alakulást harmincnégy társulat, illetve intézmény mondogta ki, de azóta egyre több új tag jelentkezett, úgyhogy ma negyvennyolc tagja van a Szövetségnek, melyeknek összesen hetvenkét képviselője alkotja a közgyűlést.¹

II. A Szövetség célja tagjai közösen jobban kielégíthető anyagi érdekeinek gondozása és a tudományos munka érvényesítését elősegítő anyagi eszközöknek előteremtése. Ezért működésével elsősorban azt a gondolatot igyekezett még hathatósabban gondozni, amely a Társulatközi Bizottság megalakulásának is indító oka volt, tudniillik a tudományos kiadványok és köztük elsősorban a tudományos folyóiratok újabb rendezés megjelenésének biztosítását.

E téren gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter megértő gondoskodása a helyzetet nagyon megkönnyítette. Minden költségvetési év elején a Szövetséget szólította fel aziránti javaslattételre, hogy az e célra rendelkezésre álló államsegélyt mely tudományos folyóiratok között és milyen arányban ossza szét. A felhívásban azonban hangsúlyozta, hogy az államsegély az állam pénzügyeinek mai súlyos helyzetében elégséges csak akkor lehet, ha a rendelkezésre álló anyagi eszközöket nem forgácsolják el túlsok vállalkozás között. Ezért a miniszter kívánsága szerint igyekezett a Szövetség olyan javaslatot tenni, hogy a legszükségesebb folyóiratok minden tudományzakban kielégítő terjedelemben megjelenhessenek, az erők szétforgácsolása azonban a lehetőség szerint megakadályoztassék. A miniszter úr a Szövetség javaslatát változatlanul magáévá tette és a folyóiratok számára biztosítani kívánt terjedelmük szerint ívenként olyan államsegélyt utalványozott, ami a fennálló árak szerint a költségek nagy részét fedezte. A tagtársulatok támogatásának más eszközei közös pénzbeszedő alkalmazása, a folyóiratok közös propagandájának szervezése és azok adminisztrációjának a társaság kívánságára való átvétele.

III. A Szövetség legfőbb támasza a Tudományos Társulatok Sajtóvállalata.

Az 1922 szeptemberében 8 millió korona alaptőkével induló nyomdát szintén gróf Klebelsberg Kuno miniszter karolta fel és fejlesztette nagyszabású kulturpolitikai tényezővé. Meggyőző érvelésével és személyes súlyának latbavetésével ki tudta eszközölni, hogy az állam a nyomda kifejlesztésére 140 millió koronát utalványozott és azonkívül a tudományos folyóiratoknak kedvezményes papírral való ellátását az utolsó három költségvetési évben is az állami költségvetés terhére biztosította. Ily módon megingathatatlan alapokat nyújtott támogatásával a tudományos kiadványok centrális előállításának megszervezéséhez. A nyomda igazgatóságának sikerült a gondozására bízott 140 milliót körültekintéssel és szakértelemmel további 74 millióval gyarapítani s azonkívül olyan üzletfelei is jelentkeztek, akik bizalmi alapon nagy munkaelőlegeket ajánlottak fel, amiből 60 milliót igénybe is vett újabb gépek beszerzésére. Az állami segítséget azonban a miniszter úr nem kívánta az állam tulajdonában megtartani, hanem azt átruházta a Szövetségre, hogy annak ne csak hatásköre, hanem vagyona is legyen. Ezzel az anyagi erővel a 8 milliós nyomdából alaptőkeemelés és a különböző időben történt befizetéseknek paritásos alapon való átszámítása útján 70 milliós alaptőkével rendelkező részvénytársaság lett, amelyben ma 65.000.000 erejéig a Tudományos Társulatok Szövetsége szerepel, mint részvénytulajdonos. Az 1924 dec. 31-i pengőmérleg szerint a részvénytársaság alaptőkéje 196.000 pengő. Ily módon tehát a Szövetség ma számottevő vagyonnal rendelkezik, amelynek jövedelme is az ő

¹ A fentebb felsorolt tudományos társulatok közül az 1., 2., 5., 10., 19., 26. és 50. számúak nem tagjai a Szövetségnek, viszont tagjai a következő tudományos intézmények: Orsz. M. Gyűjteménygyűjtemény, M. kir. Földtani Intézet és a M. kir. Meteorológiai és Földmágnassági Intézet, végül tag a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége.

rendelkezésre áll és ez teszi részére lehetővé, hogy például a jelen munka kiadására vállalkozhatott.

A mai kapitalista verseny azonban ilyen sikerrel felfelé törekvő új konkurrenssal szemben a nagy tőke minden előnyét igyekszik kihasználni. A Tudományos Társulatok Sajtóvállalata, mint teljesen modern felszerelésű és kitűnően vezetett, de mérete és gépeinek száma szerint csak középnyomda, még nem volt biztos révben. Hasonló a helyzete a másik nagy multtal bíró és szintén kulturális rendeltetésű vállalatnak, a *Kir. Magyar Egyetemi Nyomdának*, amely régen bevált bürokratikus szervezetét megtartva, a modern ipari versenyben nem tudott megállni, de kézenfekvő a gondolat, amely beható mérlegelés előtt is helytáll, hogy e két nyomda egyesítéséből előálló elsőosztályú nagy nyomda a Szövetség nyomdájának bevált szellemében vezetve, a mai kapitalista koncentráció versenyével szemben is biztosan meg fogja állni a helyét és a túlterhelés veszélyét kerülve is működésével üdvös árszabályozó hatást fog kifejteni. Ezért a miniszter kijelentette, hogy az Egyetemi Nyomdát bürokratikus szervezetében és üzleti szempontból kedvezőtlen helyén fenntartani nem kívánja, hanem azt a Szövetség nyomdájával óhajtja egyesíteni. Ez irányú felhívására a Szövetség választmánya és a Tudományos Társulatok Sajtóvállalata Részvénytársaságának igazgatósága, valamint a Pázmány Péter Tudományegyetem tanácsa is kimondták az egyesítésre való készségüket és az ezen az alapon megindult tárgyalások egy szerződés megkötésére vezettek, amelyet egyrészt az Egyetemi Nyomda és másrészt a Tudományos Társulatok Sajtóvállalata a nyomdai és kiadói ügylet keretébe tartozó mindennemű üzleteknek közös haszonra és veszteségre való lebonyolítása céljából kötöttek és amelyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter 96.411/1924—X. számú rendeletével jóvá is hagyott. A szerződés az 1925. évi december hó 31-ig terjedő időre kötött, ha azonban a felek egyike legkésőbb a szerződés lejáratát előtt hat hónappal ki nem jelenti, hogy a szerződést felbontani kívánja, az további tíz évre meghosszabbítottnak tekintendő.

A szerződés alapján kötendő üzletekből kifolyólag harmadik személyekkel szemben a Sajtóvállalat nevében is kizárólag az Egyetemi Nyomda jár el és az összes ügyletek az *Egyetemi Nyomda* címe alatt a felek közös számlájára köttetnek és bonyolítottatnak le. A szerződés hatálya alatt a közös üzletkezelésből származó minden nyereség és veszteség a szerződő feleket a mindenkori vagyoni aránynak megfelelő összegben illeti meg.

Az ilymódon egyesült nyomdák ügyeit az igazgatótanács intézi korlátlan jogkörrel, a szerződő felek mindegyikének tartozó teljes felelősséggel. Az igazgatótanács akként alakul, hogy az Egyetemi Nyomda képviselőjében annak két tagját és az igazgatótanács elnökét is a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter, négy tagját a kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetem tanácsa, hat tagját pedig a Sajtóvállalat képviselőjében annak igazgatósága nevezi ki. Az igazgatótanács tagok megbízatása három évre, elsőjében 1927. év végéig szól. Az igazgatótanács elnökévé a miniszter dr. Gévy-Wolff Nándor államtitkárt nevezte ki, annak tagjai pedig az Egyetemi Nyomda részéről: Trikál József, Notter Antal, Nékám Lajos és Császár Elemér egyetemi tanárok, Magyar Zoltán miniszteri tanácsos és Sztamoray Lajos, a Nemzeti Hitelintézet vezérigazgatója; a Sajtóvállalat részéről pedig: Bárczy Dezső, Czako Elemér, Gorka Sándor, Horánszky Dezső, Kornis Gyula és Siegescu József.

Az említett szerződés fenntartása mellett az Egyetemi Nyomda 1926. december havában Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Részvénytársaság néven részvénytársasággá alakult 481.000 pengő (4810 darab egyenkint 100 pengő névértékű részvényt) alaptőkével. A részvényekből 4800 darab az Egyetemi Alap tulajdona.

A következő lépésnek most már a két részvénytársaság egyesülésének kell lennie, mire az előkészületek folyamatban vannak.

A két nyomda üzemének egyesítése a fenti szervezetben reményt nyújt rá, hogy az elsőrendű technikai munkát fog mindig szállítani, a kapitalista verseny által megkívánt üzleti alkalmazkodásra képes lesz és a nyomdaiparban egész kulturális életünkre nagyfontosságú árszabályozó hatást fog tudni kifejteni.

IV. A Szövetség jól tudja, hogy a tudományos kiadványok sorsa csak akkor lesz biztosítva, ha a nyomdán kívül ugyanilyen szellemben működő kiadóvállalata is lesz. Az Egyetemi Nyomda régi kiadói osztályára vár e téren nagy hivatás.

V. A Szövetség évi rendes közgyűlésén tart nyilvános beszámolót szervezetének erősödéséről és működésének főbb eredményeiről, és nyomtatott évi jelentést is ad ki. Eddig két ilyen jelentés jelent meg.

A TUDOMÁNYOS TÁRSULATOK ÉS INTÉZMÉNYEK ORSZÁGOS SZÖVETSEGENEK SZERVEZETE.

1. *A tisztikar.* Elnök: Gróf Klebelsberg Kuno b. t. t., a Magyar Történelmi Társulat elnöke. Ügyvezető alelnök: Csánki Dezső államtitkár, az Országos Levéltár főigazgatója (Vár, Bécsikapu-tér 4.). Főtitkár: Magyar Zoltán miniszteri tanácsos (V, Holdutca 16.), titkár: Paulovics István múzeumi őr.

2. *A választmány.* Csánki Dezső h. államtitkár, Domanovszky Sándor egyetemi tanár, Gorka Sándor egyetemi tanár, Grósz Emil egyetemi tanár, Hekler Antal egyetemi tanár, Gombocz Endre egyet. m.-tanár, Hóman Bálint, a Nemzeti Múzeum főigazgatója, Kornis Gyula egyetemi tanár, Magyar Géza egyetemi tanár, Melich János egyetemi tanár, Mihályfi Ákos egyetemi tanár, Petrovics Elek, az Országos Szépművészeti Múzeum főigazgatója, Gróf Teleki Pál egyetemi tanár, Tormay Cécile alapítványi hölgy.

3. *Az intézőbizottság.* A tisztikar, továbbá Gombocz Zoltán, Gorka Sándor, Hóman Bálint és Kornis Gyula.

4. *A számvizsgálóbizottság.* Ilosvay Lajos ny. államtitkár, műegyetemi tanár, Pogány Béla műegyetemi tanár, Jeszenszky Sándor miniszteri osztálytanácsos, Póttag: Zsinka Ferenc.

MAGYAR TUDOMÁNYOS TÁRSULATOK ÉS INTÉZMÉNYEK ORSZÁGOS SZÖVETSEGENEK ALAPSZABÁLYAI.

A Szövetség címe, székhelye és pecsétje.

1. §.

A Szövetség neve: „Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége”. Székhelye: Budapest.

Pecsétje köriratban: „Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége.” Középen: 1923.

A Szövetség célja.

2. §.

A Szövetség célja: az országban fennálló tudományos társulatoknak és intézményeknek, anélkül, hogy azok hivatásszerű tevékenységét bármely irányban is korlátozná, szövetségbe tömörítése közösen jobban kielégíthető anyagi érdekeinek gondozása és a tudományos munka érvényesülését elősegítő anyagi eszközöknek előteremtése céljából.

A cél elérésére szolgáló eszközök.

3. §.

A Szövetség célját a következő módon kívánja elérni:

a) a különböző tudományos társulatok és intézmények között állandó érintkezést létesít képviselőiből alakított közgyűléssel;

b) a tudományos társulatok és intézmények közös szükségleteinek fedezésére vállalatokat létesít (ú. m. nyomdát, könyvkiadó és terjesztő hivatalt stb.), melyeket mint önálló, a tagtársulatoktól és tanintézményektől különálló jogi személy, tulajdonában megtarthat;

c) a tudományos irodalmi munkásság méltó díjazásának biztosítására törekszik;

d) a tudományos munka és tudományos társulati élet fejlesztésének és eredményének közös könyvjegyzék és időszakonként megjelenő Értesítő útján való terjesztéséről és a komoly terjesztés minden irányú kifejlesztéséről gondoskodik;

f) e közös célok előmozdítására ado-

mányokat és alapítványokat gyűjt és elfogad.

A Szövetség tagjai.

4. §.

A Szövetség tagjai tudományos társulatok és tudományos intézmények (múzeum, intézet stb.) s amennyiben tudományos munkásságot fejtenek ki, irodalmi és művészeti társulatok is lehetnek.

A Szövetség tagjaiul fizikai személyek nem vehetők fel.

A tagok felvétele.

5. §.

Új tagok felvétele meghívás útján történik. A meghívást két tag vagy pedig az intézőbizottság maga kezdeményezheti. A felvételnél az ajánlott társulat vagy intézmény alapszabályai, működési jelentései és tagjainak névsora csatolandó. A meghívást az intézőbizottság javaslatára a választmány jelenlevő tagjainak $\frac{2}{3}$ szótöbbségével titkos szavazással mondja ki. A felvett új tag akkor lép tagsági jogainak élvezetébe, ha a meghívás elfogadását alapszabályszerű módon, vagy a bürokratikus módon szervezett intézmények felelős vezetője írásbeli nyilatkozatával, a Szövetség elnökségével közölte.

A tagság megszűnése.

6. §.

A tagság megszűnik:

- a) kilépés;
- b) a résztvevő társulat vagy intézmény megszűnése;
- c) törlés útján.

a) A kilépés az illető társulatnak vagy intézménynek a meghívást elfogadó határozatához hasonló határozatával, illetve hivatalos értesítésével történik, melyet hiteles formában (jegyzőkönyv, rendelet) a Szövetség elnökségével kell közölnie.

b) A résztvevő társulat vagy intézmény megszűnése vagy érvényes feloszlása esetén a feloszlást kimondó határozatot tartalmazó hiteles jegyzőkönyvi kivonat, illetve hivatalos intézkedés szintén a Szövetség elnökségével közlendő.

Az a) és b) okából érkezett bejelentést az elnökség az intézőbizottság elé terjeszti, amely a tudomásulvétel nélkül aziránt is jelentést tesz a választmánynak, hogy a kilépő, illetve megszűnő társulat vagy intézmény a Szö-

vetséggel szemben fennállott kötelezettségének mennyiben tett eleget.

c) A törlés ugyanolyan szótöbbséggel és éppúgy titkos szavazással történik, mint új tagok felvétele. A törlés okául a tagtársulatnak vagy tagintézménynek állami szempontból kifogásolható, vagy a Szövetség anyagi érdekeire káros működése, végül kötelezettségének nem teljesítése szolgálhat.

A tagság abban az időpontban szűnik meg, amelyben a kilépés (a) vagy feloszlás (b) az elnökséggel közöltetett, vagy a törlést (c) kimondó választmányi határozat hozatott.

A tagok jogai.

7. §.

A tagoknak joguk van a Szövetség vállalataiban való részvételre és azok szolgáltatásaiban (nyomda, kiadválalat, expedició stb.) a választmány által megállapított ügyviteli szabályzat rendelkezései szerint részesedni.

Tagságuk megszűnése esetén a Szövetség vagyonára semminemű igényt nem támaszthatnak.

A tagok kötelességei.

8. §.

A tagok kötelesek a Szövetség érdekeit előmozdítani, s különösen a Szövetség vállalataival szemben vállalt anyagi kötelezettségeiknek pontosan megfelelni, alapszabályszerű képviselőségükkel állandóan gondoskodni, alapszabályaik minden módosítását bejelenteni és a közös akció céljára a Szövetség valamely szerve által kért felvilágosításokat és adatokat pontosan beszolgáltatni. Tagsági díj nincs.

A Szövetség szervei.

9. §.

- a) A közgyűlés;
- b) a számvizsgáló bizottság;
- c) a választmány;
- d) az intézőbizottság;
- e) az elnökség.

A közgyűlés.

10. §.

A közgyűlés a szövetségi tagok képviselőiből alakul, akiknek arányszámát a megalakulásakor a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetségének előkészítő bizottsága, később az intézőbizottság állapítja meg.

A közgyűlés tagjait a tagtársulatok,

illetve tagintézmények első ízben 1926. évi december hó 31-ig terjedő időre, azontúl 3-3 naptári év tartamára küldik ki, részükre külön megbízólevelet állítanak ki, melyet azok a Szövetség elnökségének adnak át. Az elnökség a kiküldésről írásbeli igazolást küld a tagtársulatnak, illetve a tagintézménynek. A bürokratikus módon szervezett tagintézmények képviselői a hivatali szabályzatoknak megfelelő módon helyettesíthetők.

A Szövetség évenként egy rendes közgyűlést tart. Rendkívüli közgyűlést az elnök bármikor összehívhat, s az intézőbizottságnak vagy a közgyűlés 10 tagjának írásban előadott kívánságára 2 héten belül összehívni tartozik.

A közgyűlés az ebben az alapszabályban megállapított kivételektől eltekintve, nyílt szavazással határoz.

A közgyűlésen minden kiküldöttet egy szavazat illet meg.

A közgyűlés határozatképességéhez a közgyűlési tagok egyharmadának jelenléte szükséges. Szavazategyenlőség esetén az a vélemény tekintendő elfogadottnak, amelyhez az elnök esatlakozott.

A közgyűlés hatáskörébe tartozik:

a) a Szövetség elnökének, ügyvezető alelnökének, a számvizsgáló bizottságnak és a választmánynak megválasztása;

b) a lefolyt év működéséről szóló jelentés tárgyalása és a lefolyt évre vonatkozó számadások megvizsgálása és a felelős számadók részére a felmentvény megadása;

c) a Szövetség vagyona feletti rendelkezés;

d) az alapszabályok megváltoztatása tárgyában való határozathozatal;

e) kellő időben beadott indítványok tárgyalása;

f) a választmány megfélebbezett határozatainak felülbírálása;

g) a választmány hatáskörét meghaladó fontosabb szerződések és különösen a Szövetség vagyonának állagát érdeklő egyéb jogügyletek elhatározása és jóváhagyása;

h) a Szövetség megszűnésének kimondása és ez esetben vagyonának hováfordítása feletti határozathozatal.

A számvizsgáló bizottság.

11. §.

A közgyűlés a szövetségi tagok képviselőiből 3 év tartamára 3 rendes és

1 póttagból álló számvizsgáló bizottságot küld ki. Tagjai megbízásuk tartama alatt sem a választmánynak, vagy az intéző bizottságnak tagjai nem lehetnek, sem más tisztséget be nem tölthetnek.

A választmány.

12. §.

A választmány az elnökből, az ügyvezető alelnökből, titkárból és a közgyűlés által megválasztott 15, összesen tehát 18 tagból áll.

A választmány hatásköre:

a) a Szövetség tagjainak felvétele;

b) a tagok törlése;

c) az intézőbizottság és titkár megválasztása;

d) az ügyviteli szabályzat megállapítása;

e) a Szövetség évi munkaprogramjának megállapítása;

f) a közgyűlés elé terjesztendő javaslatok előkészítése;

g) minden ügy, amely nem tartozik a közgyűlés hatáskörébe, és amelyet nem enged át az intézőbizottságnak.

A választmány határozatai 15 napon belül a közgyűléshez megfélebbezhetők, amely végérvényesen határoz.

Üléseit a szükségnek megfelelően tartja és azokat az elnök hívja össze.

Az intézőbizottság.

13. §.

Az intézőbizottság áll: az elnökből, ügyvezető alelnökből, titkárból s a választmány által 3 évre választott 4 tagból. Az intézőbizottság kilépő tagjai újból választhatók.

Az intézőbizottság hatásköre:

a) gyakorolja a szövetségi ügyek közvetlen igazgatását;

b) tárgyalja a választmány elé terjesztett javaslatokat;

c) intézkedik minden olyan ügyben, mely nem tartozik a közgyűlés vagy választmány elé;

d) az elnök előterjesztésére határoz fizetési munkakerék alkalmazásáról;

e) összeállítja a zárószámadásokat és a költségelőirányzatot, melyeket a választmány elé terjeszt;

f) a Szövetség ingó és ingatlan vagyonának miként való kezeléséről és a befolyt pénzek elhelyezéséről határoz;

g) a közgyűlés és a választmány határozatainak végrehajtásáról gondoskodik.

Az intézőbizottság határozatképességéhez 3, köztük legalább 1 választott tag jelenléte szükséges.

Az elnök.

14. §.

A Szövetség élén a közgyűlés által titkos szavazással 3 évre választott elnök áll.

Az elnök a Szövetséget hatóságok és harmadik személyek irányában képviseli, a Szövetséget érdeklő jogügyleteket az intézőbizottság, illetve a választmány felhatalmazása keretében megköti, összehívja a választmányt és az intézőbizottság ülését és azt vezeti. Utalványoz és ellenőrzi az ügykezelést.

Az ügyvezető alelnök.

15. §.

Az ügyvezető alelnök az elnöknek minden teendőjében helyettese, az intézőbizottság által megjelölt ügyeket önállóan intézi, vezeti az ügyvitelt, utalványoz és ellenőrzi az ügykezelést. Szintén 3 évre, titkosan választják.

A titkár.

16. §.

A titkár működési köre:

a) az elnök vagy ügyvezető alelnök utasítása szerint a Szövetség adminisztratív ügyeit, a hivatalos levelek és iratok fogalmazását végzi;

b) az intézőbizottság és választmány előadója;

c) vezeti a közgyűlést, a választmányt és az intézőbizottság jegyzőkönyveit.

A választmány 3 évre választja. Helyettesítéséről, akadályoztatása esetén, az elnök gondoskodik.

A pénzkezelés.

17. §.

A Szövetség pénzt a Tudományos Társulatok Sajtóvállalatával kezelteti, amely azt külön számlán vezeti.

A Szövetség megszűnése.

18. §.

A Szövetség feloszlásának vagy más egyesülettel való egyesülésének kimondása a közgyűlés hatáskörébe tartozik, mely kérdésben csak az összes tagok 3/4-ének részvételével határozhat. Ha az e célból a tárgy megjelölésével összehívott közgyűlés nem határozatképes, a legalább 2 héttel későbbre összehívott újabb ülés a jelenlévők számára való tekintet nélkül határozhat. A Szövet-

ség vagyona, feloszlása esetén, sem a tagok, sem azok örökösei, vagy hagyományosai vagy engedményesei semmiféle jogot nem formálhatnak, hanem annak hováfordításáról a feloszlást kimondó közgyűlés a vallás- és közoktatásügyi és belügyminiszter jóváhagyásának fenntartásával határoz.

Kormányfelügyelet.

19. §.

Azokban az esetekben, ha a Szövetség az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskörét túllépi, államellenes működést fejt ki, a közbiztonság és a közrend ellen súlyos vétséget követ el, vagy az egyesületi tagok vagyoni érdekeit veszélyezteti, a m. kir. belügyminiszter ellene vizsgálatot rendelhet el, a Szövetség működését haladéktalanul felfüggesztheti és végleg is feloszthatja.

Budapest, 1923. évi október.

Gróf Klebelsberg Kunó s. k. elnök.

Dr. Czako Elemér s. k. ügyv. alelnök.

P. H.

Magyar királyi belügyminiszter.

Szám 194.207/1923.

VIII.

Látta a m. kir. belügyminiszter az alábbi módosító, illetve kiegészítő megjegyzésekkel:

1. Az ügyviteli szabályzat jelen alapszabályokkal ellentétben álló szabályokat nem tartalmazhat s jóváhagyás végett bemutatandó.

2. A választmány határozatképes, ha az összes hivatalból és választott tagok együttes összegének legalább 1/3 része van jelen.

3. A feloszlás és fuzió tárgyában hozandó határozatok érvényéhez a 18. § szerint határozatképes számban megjelölt tagok legalább 2/3 részének hozzájárulása szükséges. Alapszabálymódosításra nézve csak azok a szabályok az irányadók, amelyek a feloszlás és ez esetben a vagyon hováfordítása tárgyában hozandó határozatokra nézve érvényesek.

4. Határozatképtelenség esetén az új közgyűlés 8–10 napon belül hívandó

össze s csak a meghiusult közgyűlés tárgysorozatába felvett ügyekre nézve lesz a megjelölt tagok számára való tekintet nélkül határozatképes.

5. Az alapszabálymódosítás, feloszlás s ez esetben a vagyon hováfordítása, valamint más egyesülettel való egyesülés (fuzió) tárgyában hozott határozatok végrehajtásuk előtt jóváhagyás végett a m. kir. belügyminiszterhez terjesztendőek fel.

6. Feloszlás, avagy hatósági feloszlás

esetén a vagyon hováfordítása iránt a m. kir. belügyminiszter a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértőleg intézkedik.

Budapest, 1924. évi január hó 10-én.

A miniszter helyett:

Nádossy s. k. országos főkapitány.

P. H.

32. §. NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS INTÉZMÉNYEK ÉS SZÖVETSÉGEK REPERTÓRIUMA.

Szerkesztette: BARANYAI ZOLTÁN.

Ez az összeállítás felöleli mindazokat a tudományos intézményeket, szervezeteket és szövetségeket (tehát: intézeteket, állandó bizottságokat, állomásokat, szövetségeket, rendszeresített nemzetközi tudományos kongresszusokat és bizottságokat, egyesületeket, hivatalokat, irodákat), amelyek nyilvánvalóan tudományos és nemzetközi jellegűek. Sokszor nehéz volt a határvonalat megvonni egyrészt a tisztán tudományos és másrészt az emberbaráti, közgazdasági, közművelődési, szociálpolitikai, gyakorlati közegészségügyi intézmények és szövetségek között, de besoroztam e repertóriumba mindazt, amelynek a tudományos jelleg erősebbnek látszott a másik vagy a többi fölött.

Nem vettem föl: a csak két-három országra vagy speciális országos csoportra („középamerikai szervezet”) szorítkozó szervezeteket; olyanokat, amelyek a magyar tudományosság érdeklődésétől nyilvánvalóan távol esnek (gyarmatügyi intézmények; a Csendes-óceánra, Ausztráliára stb. vonatkozó tudományos intézetek), de besoroztam például az általános oceanográfiai szervezeteket, tekintettel a hazánkban szépen megindult oceanográfiai kutatásokra („Adria” stb.).

Természetesen nem lesz szó sem a Nemzetek Szövetsége „Commission Internationale de Coopération Intellectuelle”-jéről, sem ennek párizsi intézetéről, sem pedig a szervezés alatt álló római nemzetközi magánjogi intézetről, mivel mind ezekről e mű külön fejezete szól.

Az egyes cikkek általában a következő kérdésekre válaszolnak: cím; székhely; rövid történet; tagok; szervezet; vezetőség; utóbbi évek eseményei; munkálatai. Különös tekintettel voltam Magyarország és a magyar tudományosság részvételére, de ez a rész bizonyára igen hiányos, mivel az egyes szervezetek üléseinek jegyzőkönyveit nem mind nézhettem át, teljes anyagot pedig csak ezúton, vagy a magyar szakkörök aktív segítségével lehetne nyerni. (Remélhetőleg e kézikönyv II. kiadásában e hiányokat szakköreink szíves közreműködésével pótolhatom.) Magyarország távolléte egyes szervezeteknél három okra vezethető vissza: 1. A központi hatalmak statuáris kizárása („Conseil International des Recherches”, „Union Académique Internationale”). Ez az ok megszűnt. 2. Magyarország részvételének időleges szünetelése. 3. Anyagi okok vagy a hazai érdeklődés hiánya. — E szerény összeállítás egyik célja az, hogy e két utóbbi csoportba sorozott okok megszüntetéséhez hozzájáruljon és hazai tudományos köreinknek a külföldi tudományosságába való bekapcsolódását némileg elősegítse.

A forrásokat minden cikk végén felsorolom, különösen akkor, ha e repertóriumban foglaltaknál bővebb adatokat és részleteket nyújtanak. Főforrásom a Nemzetek Szövetsége következő kiadványa volt:

Répertoire des Organisations Internationales (Associations, Bureaux, Commissions etc.). Genève, 1925. 220. 1. Rövidítése: [Rep.]

Azonkívül: *Bulletin trimestriel de renseignements sur l'oeuvre des organisations internationales*. Genève, Société des Nations, I. szám: 1922. Eddig 13 szám. [Bul. Trim.]

Bulletin de l'Office international de Renseignements universitaires. Genève. Société des Nations. Commission de Coopération Intellectuelle, I. köt. 1924, II. köt. 1925. [Bulletin.]

Minerva. Jahrbuch der gelehrten Welt. Hgg. v. S. Lüdtke u. E. Neuner. 1925. 27. Jahrg. Berlin u. Leipzig. Walter de Gruyter. (Esetenkint nem idézem.)

Hozzá: *Minerva-Zeitung*. Ugyanott. Időköz nem kötött füzetek. Hírek tudományos intézményekről és eseményekről.

Almanach de Gotha. Annuaire généalogique, diplomatique et statistique. 1925. 162 année. Gotha. [Gotha.]

Index generalis. Annuaire général des Universités etc. Publié sous la direction de R. de Montessus de Ballore. Ed. Spes. Paris. 1924—1924. [Index.]

Bulletin des Relations scientifiques. Institut International de Coopération intellectuelle. Paris. I. köt., 1926. [Bul. Rel.]

Tableau de l'Organisation Internationale. Union des Associations Internationales. 1924. (L. 15. sz. a.)

Végül ezúton is meleg köszönetemet fejezem ki dr. Mattyasovszky Erzsébet kisasszonynak, a genfi m. kir. Képviselőt titkárnőjének, aki az adatgyűjtésben értékes támogatást nyújtott.

(Genève.)

Dr. Baranyai Zoltán.

1. Académie de Droit International.

(Nemzetközi Jogi Akadémia.) Székhelye: Hága, békepalota (Palais de la Paix, Chambre No. 13). Alapított 1914 januárban. Célja: a nemzetközi köz- és magánjog és az ezzel összefüggő tudományok felsőbb tanulmányainak központjaként működni, oly problémák mélyreható és részreghajlatlan vizsgálatának megkönnyítése céljából, amely problémák nemzetközi jogi érdekűek. Az igazgató-tanács elnöke: Jonkheer A. P. C. van Karnebeek, államminiszter. Az igazgató-tanácsnak még 4 más tagja van. Curatorium: Elnök: Charles Lyon-Caen, a párizsi jogi fakultás tiszteletbeli dékánja stb., alelnök: N. Politis és 10 más tag; főtítká: Albéric Rollin (236, Avenue Molière, Bruxelles). Pénzügyei: 1911 december 14-én, a Carnegie-alapítvány Board of Trustees-je 40.000 dollárnyi szubvenciót szavazott meg. Jövedelmek: az alapítvány tőkéje után járó kamat, az alapítvány évi szubvenciója, adományok, stb. Történeti összefoglalás: 1914 január 28-án az Akadémia a németalföldi törvényhozásnak megfelelőleg elnyerte a jogi személy jellegét. A háború egy időre megakasztotta működését. A nemzetközi jogtudósok hágai ülészaka alkalmával (1920 július 16—26) a jog-

tudósok tanácsadó bizottsága egyhangúlag azt az óhajt fejezte ki, hogy a Hágában, 1914-ben alapított Akadémia, az Állandó Döntőbíró és az Állandó Nemzetközi Bíró mellett, a hágai Békepalotában mielőbb megkezdje működését; ez 1923 július 14-én hivatalosan is megtörtént. — 1923—1926. évek nyarán két csoportban magasszínvonalú és változatos előadássorozatokat rendezett. A legutolsón nyolc magyar hallgató vett részt. Az előadók között magyar még nem volt.

Bibl.: Rep. 50; Reynold, *Études de droit internat. aux Pays-Bas* (Enquête sur la situation du travail intel. 30. k.). 9—13. lk. — *Bulletin*, 1924, 89—91. lk.; 1925, 169—172. *Bul. Trim.* No. 4, 142—143. 1. — No. 8, 293—294. 1. — No. 11, 411. 1.

2. Académie Internationale de Droit comparé.

(Nemzetközi Akadémia az összehasonlító jog számára.) Célja: az összehasonlító jogtudomány tanulmányozása történeti alapon és a jogrendszerek javítása, különösen a magánjog terén, a törvények rendszeres összehasonlítása által. — Évenként legalább egy összejövetelt tart Genfben. — Tagjai csakis egyetemi tanárok; összesen 30. — Szék-

5. Association Internationale de Perfectionnement Scientifique et Médical.

(Nemzetközi Egyesület a tudományos és orvosi kiképzés tökéletesítése céljából.) Székhely: Párizs. Ideiglenes központi irodája: 26, place des Vosges. Alapított 1904-ben. Célja: az egyesület tagjait a kezelés, segélynyújtás és közegészségügy új módszereivel megismertetni; a tudományos oktatás elősegítése és felvilágosító központok létesítése, főleg idegenek számára. Tagjai: a központi francia egyesület; fiókegyesületek kb. huszonhat országban vannak (Magyarországon nincsenek tagjai). Elnök: J. A. Étienne Bazot. Főtítká: Dr. Chirlain Houzel. Pénzügyei: szubvenciók, tagdíjak. Működése: a 10 csoport ülésézése és általános ülés; az A. P. M. nemzetközi könyvtára; a *Scientifica* című orvostudományi folyóirat.

Bibl.: Rep. 57.

3. Association Internationale d'Entomologie.

(Nemzetközi Rovartani Egyesület.) Székhely: Frankfurt, 22, Töngesgasse. Alapított 1886-ban. Célja: a rovartan iránt érdeklődők megszervezése szakfolyóirat közvetítésével. Elnök: Max Hüther. Pénzügyei: évi két dollárnyi tagsági díj. Felvételi díj: 20 marka. Kiadványai: Folyóirat.

Bibl.: Rep. 56.

4. Association Internationale des Musées Médicaux.

(Orvosi múzeumok nemzetközi egyesülete.) Székhely: The Medical Museum, Mc Gill University, Montreal, Canada. Alapított: 1907. Célja: Az orvosi múzeumot gyakorlati célokra (tanításra, kutatásra) alkalmassá tenni. Példányok kicserélése, a legmegfelelőbb osztályozási módszert célzó tervek megvitatása folyóirat segítségével. Központi irodák szervezése a különböző országokban, főleg az anyag kicserélése céljából. A német és osztrák tagok 1914 óta beszüntették közreműködésüket. Elnök: Prof. James F. Coupal (Washington), titká: Dr. M. E. Abbott (Philadelphia és Montréal). Pénzügyei: az 5000 dolláros Stratheon-alapítvány jövedelme, azonkívül tagsági díjak. Munkálatai: folyóirat, évente gyűlések és kiállítások.

Bibl.: Rep. 56.

6. Association Internationale Pour Promouvoir l'Étude des Quaternions et des Systèmes Mathématiques Connexes.

(Nemzetközi Egyesület a quaterniók és a vele összefüggő matematikai rendszerek tanulmányozásának elősegítésére.) Székhely: Urbana, Ill., U. S. A. Box 143, University Station. Alapított 1896-ban. Célja: a quaterniók számítás és a vektorok rendszerének fejlesztése. Tagjai minden országban vannak. Igazgatóság: Az egyes országok képviselőiből álló bizottság. Pénzügyei: évi gyűjtések, adományok, kb. 20 frank tagonként. Kiadványai: évkönyv, bibliográfia, stb. Felvilágosításokat nyújt: Prof. Jas. B. Shaw, University of Illinois.

Bibl.: Rep. 40. (1. kiad.)

7. Association Internationale pour la Protection de l'Enfance.

(Nemzetközi Gyermekvédelmi Egyesület.) Székhely: Bruxelles, 67, avenue de la Toison-d'Or. Alapított 1921. Célja: 1. hogy összekötő kapocs legyen a különböző országok oly tényezői között, amelyek gyermekvédelemmel foglalkoznak; 2. gyermekvédelmi kérdések tudományos tanulmányozásának megkönnyítése, az idevágó törvényhozás haladásának elősegítése. Tagjai: a kormányok, nemzetközi egyesületek és intézmények, nemzeti és magánegyesületek és intézmények. Elnök: M. H. Carton de Wiart, főtítká: Henri Velge. Pénzügyei: A belga kormány

az 1922. évre 30.000 frank segélyt ígért. Működése: évenkénti értekezletek, kongresszusok szervezése, folyóirat szerkesztése. Az egyesület eszméjét legelőször Jules Lejeune vetette föl a védnökségek (patronages) második nemzetközi kongresszusán. 1912-ben tanulmányozó-bizottságot alakítottak. A belga és svájci kormány közös meg-egyeződésével Bruxellesst választották székhelyül. Az első kongresszus 1913-ban tartott meg. — 2. rendes ülés: Genfben, 1923 július 28–30. Napirenden jogi, egészségügyi és iskolai kérdések. 9 állam volt képviselve (Magyarország nem); két főbizottság: jogi és orvosközegészségügyi. — 4. rendes ülés: Luxembourgban, 1925 július 10–12.

Bibl.: Rep. 64. — *Bul. Trim.* No. 3, 120. 1. — No. 5, 182–184. — No. 12, 459. 1.

8. Association Internationale de Sismologie.

(Földrengekutató Nemzetközi Szövetség.) Központi iroda: Strassburg, 9, rue Herder. A székhely az elnökség helye szerint változik. Alapították 1904-ben az 1903-i, a Nemzetközi Földrengekutató Értekezleten kötött egyezmény értelmében. Célja: a földrengések problémáinak tanulmányozása, amelyeknek megoldásához az egész Föld területén elosztott számos megfigyelő-állomás együttműködése szükséges. Tagjai voltak: Németország, Ausztria, Belgium, Bulgária, Kanada, Chili, Spanyolország, az Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Görögország, Magyarország, Olaszország, Japán, Mexiko, Norvégia, Németalföld, Portugália, Románia, Oroszország, Szerbia, Svájc. Az igazgatóság szervei: a) Közgyűlés; b) Állandó Bizottság, mely egy igazgatóból és az egyes országok egy-egy képviselőjéből áll; c) Központi Iroda. Az utolsó igazgató O. Hecker volt. A bizottság tagjai voltak: alelnök: M. G. Lecoq, főtitkár: Kövesligethy Radó, budapesti egyetem; tanár. Pénzügyei: tagdíjak az illető államok lakosságához arányítva. A költségvetés kb. 46.000 frankot tett ki. (Magyarország járuléka annak idején 2000 Frs. volt.)

Története: Rebeur-Paschwitz strassburgi csillagász vette észre elsőül, hogy földrengések fészküktől nagyon távol eső helyeken érzékeny műszerektől feljegyezhetők. Az 1899-ben Londonban tartott földrajzi kongresszuson ezen jelenségeknek az egész földön való regisztrálása és tanulmányozása érde-

kében nemzetközi együttműködést javasolt. Kora halála után G. Gerland strassburgi egyetemi tanár felkarolta az eszmét és a német birodalmi kormány útján 1901-re és 1903-ra két előkészítő értekezletre hívta meg az államokat Strassburgba, amelyen képviselői csakugyan nagy számban jelentek meg. Magyarország már ezen két ülésen hivatalosan képviselve volt. (Munkálatokat l. a *Beiträge zur Geophysik. Ergänzungsband* 1, 2.) A végleges megalkulás 1905 augusztusban történt Berlinben. Az egyezmény 12 évre szól és automatikusan érvényben maradt, ha lejártá előtt felévvél a tag-állam nem jelentette be kilépését. A *Bureau Central* (egyszersmind *Station Centrale*) Strassburgban volt. Elnök és alelnök közgyűlésenkint változtak, a főtitkár (secrétaire général) képviselte a folytonosságot. 23 állam vett részt, számuk később 25-re emelkedett. Minden államnak egy képviselője volt a *Commission Permanente*-ben. *Conférence de la Commission Permanente et Assemblées générales*: 1906. Róma, 1907. La Haye, 1909. Zermatt, 1911. Manchester, Az 1914. Szentpétervárra szeptember elejére összehívott állandó bizottsági és közgyűlés a háború miatt elmaradt.

A Conventio az 1916. évi március 31-én járt le. A szövetséges hatalmak felmondták a háborúban, ennek folytán 1922 április 24–25-én volt Strassburgban az utolsó, felosztató és liquidáló ülése. A szövetséges hatalmaktól 1918–1919-ben kreált *Conseil International de Recherches* a földrengékutató nemzetközi Szövetség helyébe egy *Union Géodésique et Géophysique Internationale* alakított, amelyben a Section b) a sismológiának volt szánva. Ezen *Union* 1922. május elején Rómában tartotta alakuló ülését, melyre azonban a központi hatalmak nem hívtak meg. Abban a határozottan kifejezett reményben, hogy a szó szoros értelmében vett nemzetközi együttműködés minél előbb meginduljon, a liquidáló ülés a régi *Association* könyv-, kézirat-, műszertárát, bútorzatát és fennmaradt pénzkészletét az *Union* b) sectionjának engedte át. (A liquidáló hivatal címe: E. Rothé, 38, Bd d'Anvers, Strassbourg.)

Munkálatok: 5 kötet: *Comptes Rendus des séances de l'Association Internationale de Sismologie*. 4°. Budapest, Hornyánszky Viktor nyomása. Jegyzőkönyvek, ügyvitel, költségvetés, jelentések, az egyes országok rengési szolgálatairól, tudományos dolgozatok, hivatalos levelezés. — A makroseismikus

és mikrozeismikus mozgások világtalálógusai az egyes évekre. — A valparaisói rengés regisztrálásának facsimile atlasza. — Egyes rengések monographiája. — Tudományos értekezések. — Műszer (seismograph)-konkurzus. — Fontos új állomások szervezése (Ksara Lybanon, Turkesztán; Reykiavik; Disco (Grönland). — Műszerek verifikációja és hitelesítése. — Seismológiára vonatkozó teljes Bibliographia kiadása. — A tevékenységről és kiadványokról szóló teljes jelentés. (Lásd a fentemlített *Comptes-Rendus*-ban.)

Bibl.: Rep. 42. — Kövesligethy adatai. — *Bul. Trim.* No. 1, 9–10. lk.

9. Association Phonétique Internationale.

(Nemzetközi Fonetikai Szövetség.) Székhelye: Bourg-la-Reine (Seine) Franciaország, 20, rue de la Madeleine. Alapították 1886-ban. Célja: a nyelvoktatás legjobb módszereinek terjesztése és a hangtani tanulmányok fejlesztése előadások által. Bizottság: a háború előtt a bizottságnak 30 tagja volt; ma csak a két titkár maradt meg: Paul Passy (fenti cím) és Daniel Jones, University College, Gower Street, London. Pénzügyei: Tagdíjak. Évi kiadások: 10.000 irank. Kiadványai: *Le Maître Phonétique* című folyóirat; egységes és minden nyelvre alkalmazható fonetikai ábécé. — A Szövetség működése szünetelni látszik.

Bibl.: Rep. 65.

10. Bureau Central de l'Association Géodésique Internationale.

(A Nemzetközi Földmérés-tani Egyesület központi irodája.) Székhely: Potsdam, Telegraphenberg. Alapították 1862-ben. Célja: a Föld formájának tudományos tanulmányozása geodéziai adatok alapján. A geodéziai alap adminisztrálása. Tagjai: Dánia, Spanyolország, Norvégia, Németalföld, Svédország, Svájc. Ideiglenes igazgatóság: Dr. L. Krüger. Bizottság: elnök: Prof. Raoul Gautier, a genfi obszervatórium igazgatója, örökös titkár: Prof. Van de Sande-Bakhuyzen, Leyden. Pénzügyei: az állami hozzájárulások a lakosság számához vannak arányítva. Munkálatai: nemzetközi geodéziai értekezletek. Az egyesületet az 1886-i nemzetközi egyezmény értelmében alkották, de az újabb, 1895-i és 1897-ben életbelépett egyezmény szellemében igazgatják. Központi irodája összeköttetésben áll a potsdami geodéziai

intézettel (*Institut géodésique*, ugyanott). Igazgatója: Prof. Dr. Kohlschütter.

Bibl.: Rep. 44. (I. kiad.) — Gotha.

11. Bureau Central des Télégrammes Astronomiques.

(A csillagászati táviratok központi irodája.) Székhely: Kopenhága, Observatoire de l'Université. Alapították 1882-ben. Célja: a csillagászati felfedezések híreinek a csillagvizsgáló-intézetekhez való továbbítása. Tagjai 1920-ban: 52 európai csillagvizsgáló-intézet és 4 csillagász. Igazgatóság: a tagok által választott bizottság. Bizottság: elnök: Prof. E. Strömberg, directeur de l'Observatoire de l'Université. Pénzügyei: hozzájárulások, ezek 1920-ban 5170 márkát tettek ki. Munkálatai: kiadványok, stb. (*Astronomische Abhandlungen, Beobachtungszirkulare, Literarisches Beiblatt*, stb.) 1922 október 1-től 1925 júliusig az iroda 634 táviratot küldött szét.

Bibl.: Rep. 69. — *Min. Z.* I., 74. 1.

12. Bureau Hydrographique International.

(Nemzetközi vízrajzi iroda.) Székhelye: Monaco. Alapították 1919-ben, véglegesen berendeztetett 1921-ben. Célja: az egyes államok vízrajzi szolgálata között állandó összeköttetések teremtése, munkásságuk koordinálása a tengeri hajózás megkönnyítése érdekében, a vízrajzi iratok egységesítése és a vízrajz tudományos fejlesztése. Tagjai: az argentinai, ausztráliai, belga, braziliai, chiliti, kínai, dán, spanyol, egyiptomi, francia, angol, görög, olasz, japán, monacói, németalföldi, norvég, perui, portugál, sziámi, svéd kormányok. Bizottság: elnök: Sir John F. Parry altengernagy (Nagy-Britannia); igazgatóság: Phaff kapitány (Németalföld). Niblack ellentengernagy (Egyesült-Államok); titkár: G. B. Spicer-Simson kapitány. Pénzügyei: állami hozzájárulások, tengerészeti szempontból való fontosságuk arányában. Költségvetése: 250.000 aranyfrank. Munkálatai: első értekezlet London 1919. Előadói jelentés közzététele. Minden hat évben tartatik egy értekezlet. Ez az iroda a Nemzetek Szövetségének fenntartása alá helyeztetett a Tanács 1921 október 2-i határozata értelmében. Kiadványai: *Rapport annuel, Revue Hydrographique, Rapport des Conférences*, stb.

Bibl.: Rep. 70. — *Min. Z.* I., 75. 1.

13. Bureau International des Poids et Mesures.

(Súlyok és mértékek nemzetközi irodája.) Székhely: Párizs, parc de St. Cloud. Postai cím: Pavillon de Breteuil, Sèvres (Seine et Oise). Alapított 1875-ben, a 18 állam által aláírt métermérték-egyezmény értelmében (1875 május 20). Célja: Ez az iroda van megbízva a méter és kilogramm új prototypusainak ellenőrzésével, a mértékegységek mintáinak megőrzésével és a nemzeti mintákkal való összehasonlításával; a fizikai constansok meghatározásával a precíziós mérések nemzetközi egyöntetűsége céljából. Tagjai: Németország, Argentína, Ausztria, Belgium, Brazília, Bulgária, Kanada, Chili, Dánia, Spanyolország, az Egyesült-Államok, Finnország, Franciaország és Algír, Nagy-Britannia, Magyarország, Olaszország, Japán, Mexiko, Norvégia, Peru, Portugália, Románia, Oroszország, a Szerb-Horvát-Szloven Állam, Sziám, Svájc, Svédország, Csehszlovákia, Uruguay. Az alapvető egyezményt kiegészítette a pótegyezmény: Sèvres, 1923 okt. 6. Igazgatóság: 6 évenként általános értekezlet (Conférence générale), nemzetközi bizottság (Comité international), 14 taggal, mely kétévénként ül össze. Elnök: *Volterra*, szenátor (Róma). Főtitkára (1923 óta) a magyar *Bodola* Lajos, nyug. műegyetemi tanár. Az iroda igazgatója: Ch.-Ed. *Guillaume* (Sèvres). Pénzügyei: állami hozzájárulások, ellenőrzési díjak: 250.000 frank. Munkálatai: 32 kötetnyi jegyzőkönyv és beszámoló az értekezletekről, 17 kötetnyi memorandum. (*Travaux et Mémoires. Procès-verbaux.*) 1889-től 1921-ig hat általános értekezlet tartatott. 1905 óta csaknem minden ország elfogadta a 200 milligrammos törvényes karátot.

Bibl.: Rep. 77. — Gotha. — *Min. Z. I.*, 78. l.

14. Carte Internationale du Monde au Millionième.

(Milliomodmértékű nemzetközi világtérkép.) Központi iroda: Ordnance Survey Office, Southampton. Alapított 1913-ban. Célja: egyöntetű és egyforma mértékű világtérkép kiadása. Hozzájárultak: Dél-Afrika, Németország, Argentína, Ausztria, Ausztrália, Belgium, Bolívia, Brazília, Bulgária, Kanada, Chili, Kína, Kolumbia, Dánia, Sandomingo, Egyiptom, Equator, Egyesült-Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Guatémala, Magyarország, Monaco, Új-Zéland, Nicaragua, Norvégia, Németalföld, India, Olaszország, Japán, Mexikó, Svédország, Svájc, Csehszlová-

kia, Törökország, Uruguay, Venezuela. Igazgatóság: Nemzetközi értekezlet. Igazgató: Major M. N. *Macleod*. Pénzügyei: 150 frank tagdíj államonként. Munkálatai: évi jelentés, információkat közvetítő csereakció; a kész térképek kiosztása. A világtérkép tervét az 1891-i, 1895-i és 1908-i földrajzi kongresszusok ajánlották. A javaslatot a londoni, 1909-i értekezlet fogadta el. A párizsi, 1913-i értekezleten határozták el a központi iroda létesítését. A háború miatt csak 1919-ben, a párizsi értekezleten szervezték újra az iroda munkásságát; ez utóbbi értekezleten 28 nemzet volt képviselve.

Bibl.: Rep. 68.

15. Centre International.

(Nemzetközi központ), régebbi neve: Union des Associations Internationales. (*A nemzetközi egyesületek uniója*) Székhelye: Bruxelles, Palais Mondial. Alapított 1910-ben. Célja: az egész világ élete tényeinek tanulmányozása; világszervezet szervezése, amely az általános emberi közösség érzetén alapuljon. A nemzetközi egyesületek egy nagy szövetségbe való tömörítése; az internacionalizmus eszméjének propagálása a nemzetek közötti összeköttetések kiterjesztése által. Igazgatóság: Központi iroda; állandó bizottság; világkongresszus. A központi iroda elnöke: *H. Cooremon*; főtitkárok: *M. La Fontaine* és *P. Otlet*. Pénzügyei: a Carnegie-alapítvány évi szubvenciója, a kormányok segélyei, a tagok tagsági díjai (50 frank) és adományai. Munkálatai: a központ körülbelül 150 fiókegyesület ölel fel. Szerkeszti a *La Vie Internationale* című havi szemlét, mely azonban 1914 óta szünetel; a *L'Annuaire de la Vie Internationale*-t (2 kötet, 1908–1909 és 1910–1911); a világkongresszusok iratait (1910, 1913, 1920 készülékelben); a *Le Code des vœux et résolutions des congrès internationaux*-t (készülékelben). Szervezett egy nemzetközi múzeumot, könyvtárt, a nemzetközi levéltárak általános bibliográfiájának katalógusát, fordító-irodát, továbbá csereakciókkal és propagandával foglalkozó irodát. 1920-ban nemzetközi egyetemet állított és avatott fel. Közgyűlés 1922 aug. 20–22. Bruxellesben; 21 kormány volt képviselve (a magyar nem). Nemzetközi szellemi központ megalapítását határozták el. Hatodik közgyűlés Genfben, 1924 szept. 8–9.

Bibl.: Rep. 162. — *Bul. Trim.* No. 2, 44. l. — No. 9, 343. l. — *Min. Z.* 1924, 73–74. lk. — Gotha. — Index.

16. Comité Internationale de Sténographie.

(Nemzetközi Gyorsírási Bizottság.) Székhelye: Lausanne, avenue Druey, 11. Titkár: *J. Stadler*. Alapított: 1887-ben. Célja minden ország gyorsíró-elitét csoportosítani; kongresszusokat rendezni; a gyorsírást és a vele összefüggő ismereteket fejleszteni. Tagjai vannak: Németországban, Belgiumban, Dániában, Spanyolországban, az Egyesült-Államokban, Franciaországban, Angliában, Magyarországon, Olaszországban, Luxemburgban, Svédországban, Svájcban. Elnök: *M. L. Morf*, Lausanne. Főtitkár: *M. Depoin*. Pénzügyei: évi tagdíjak (20 frank); szubvenciók. Munkálatai: értekezletek, beszámolók és a *Sténographe Illustré* című lap. Az első kongresszus Londonban tartatott meg 1887-ben, a 13-ik értekezlet Budapesten volt 1913-ban. A legutolsó 1924-ben volt Lausanne-ban.

Bibl.: Rep. 83.

17. Comité Juridique International de l'Aviation.

(*A légi közlekedés nemzetközi jogi bizottsága.*) Székhely: Párizs, 95, rue des Petits-Champs. Alapított 1909-ben. Célja: a légi közlekedésre vonatkozó köz- és magánjog kodifikálása. Tagjai: 24 hozzájáruló állam. Igazgatóság: igazgató-bizottság Párizsban; külső bizottság az egyes államokban. Bizottság: díszelnök: *Millerand*; elnök: *A. de Lapradelle* prof. Pénzügyei: évi tagdíjak (12 frank). Munkálatai: Nemzetközi Kongresszusok; a *Revue juridique internationale de la locomotion aérienne* című havi szemle. Ötödik kongresszus Párizsban (1922 szept. 25–30). Hatodik kongresszus Rómában (1924 ápr. 22–25); légi járművek területen kívülsége, hadilégjog, stb. 27 állam volt képviselve, köztük Magyarország. Hetedik Lyonban, 1925 szeptemberben.

Bibl.: Rep. 87. — *Bul. Trim.* No. 1, 28. l. — No. 4, 161. l. — No. 8, 283–284. — *Min. Z. I.*, 79. l.

18. Comité Maritime International.

(Nemzetközi Tengerészeti Bizottság.) Székhelye: Antwerpen, 34–35, Place Verte. Alapítási év: 1897. Célja: a tengerészeti jog egyesítése nemzetközi egyezmények alapján. Tagjai: a tengerészeti jogi egyesületek az egyes országokban. Az első értekezleten (1898) többek között Magyarország is képviselve volt. Igazgatóság: állandó iroda Antwerpenben. Elnök: *Louis Franck*;

(London); *Léon Henneboq*, ügyvéd (Bruxelles); *Fr. Sohr*, egy. tanár (Anvers). Pénzügyei: a tagdíjak váltakozóak; a központi iroda az egyesületekkel megegyezik nagyságukra nézve. Munkálatai: értekezleti beszámolók, a bruxellesi, 1910-ben kötött nemzetközi egyezmény. 1909–1910-ben, Bruxellesben diplomáciai értekezlet ült össze a hajótulajdonosok felelősségének korlátozása ügyében kidolgozandó egyezmények megvitatása céljából. Résztvett az 1914-es egyezmény kidolgozásában is („Az emberi élet védelme tengeren”). Közgyűlés 1922 okt. 9–11-én Londonban, 13 állam volt képviselve (Magyarország nem). Tengerjogi határozatokat hoztak. Közgyűlés 1923 aug. 15–17-én Göteborgban (Svédország), 9 állam volt képviselve (Magyarország nem). Állami hajók immunitása, utasok biztosítása, stb. volt a tárgysorozaton. Közgyűlés 1925-ben Génúában.

Bibl.: Rep. 88. — *Bul. Trim.* No. 1, 29. l. — No. 2, 57–58. l. — No. 4, 153. l. — No. 5, 191. l. — *Min. Z. I.*, 80. l.

19. Comité Météorologique International.

(Nemzetközi Meteorológiai Bizottság.) Székhelye: *De Bilt* (Hollandia), Kon. Nederlandsch Meteor. Inst. Alapított az 1872-i lipcsei nemzetközi értekezleten. Célja: a meteorológiai értekezleteken hozott határozatok végrehajtásának ellenőrzése; új kérdőívek szerkesztése; az általános kérdések tanulmányozására kiküldött bizottságok szervezése. Tagjai: 30 állam hivatalos meteorológiai szolgálati központja. Elnök: *Prof. E. Van Everdingen*, főtitkár: *Van Everdingen* professzor (de Bilt) és *Th. Hesselberg* (Oslo). A bizottság minden három évben ül össze és 20 tagból áll. Munkálatai: Hat évenként összeülő értekezlet, 20 kötetnyi jegyzőkönyvek. — Egyik főbizottsága: *Commission intern. pour l'investigation de l'air*. Londonban 1925 április 16–22-ig ülést tartott, nyolc állam tudósai voltak képviselve (Magyarország nem). A legközelebbi összejövetelt Prágában tartják 1927-ben. — 10 állandó bizottság; ezek külön is felvannak sorolva (1. Magnétique terrestre, 2. Radiation solaire, 3. Exploration de la Haute Atmosphère, 4. Informations synoptiques du temps, 5. Météorologie maritime, 6. Réseau mondial et Météorologie polaire, 7. Météorologie agricole, 8. Application de la météorologie à la navigation aérienne, 9. Propagation du son, 10. Etude des Nuages.)

Maga a főbizottság ülést tartott 1923 szept. 3—14-ig Utrechtben. 20 állam volt képviselve (Magyarország nem): Targyalta bizottságainak (l. fentebb) jelentéseit; elhatározta, hogy az *Union géodésique et géophysique internationale*-lal szorosan együtt fog működni és megállapította a legközelebbi munkaprogramot.

Bibl.: Rep. 88—89. — *Bul. Trim.* No. 6, 221. 1., No. 12, 428. 1. — *Min. Z.* I. 77. 1.

20. Comité Permanent des Congrès Internationaux de Médecine et de Pharmacie Militaires.

(*A katonai orvosi és gyógyszerészeti nemzetközi kongresszusok állandó bizottsága.*) Székhelye: Liège (Belgium), Hôpital militaire. Alapított 1921-ben. Célja: Mivel az emberek 20 éves korukban katonai orvosi vizsgálatnak vannak alávetve, a vizsgáló orvosi szervek nagy szerepet játszhatnak a fajegészségügyi kutatásokban, ezért hivatalosan kell összpontosítani és megszervezni működésüket. Tagjai között képviselve vannak: Anglia, Belgium, Brazília, Spanyolország, az Egyesült-Államok, Franciaország, Olaszország és Svájc. Elnök: dr. *Vincent* (francia). Munkálatai: Kongresszusok szervezése és az előadói jelentések közzététele. — II. Kongresszus Rómában, 1923 május 28—június 2., 26 állam volt képviselve (Magyarország nem); tárgysorozatai: tudományos és szervezeti kérdések. — III. Kongresszus Párisban, 1925 április 20—25., 30 állam szakemberei voltak képviselve (Magyarország nem). Tudományos (traumatikus arthritis etiológiája; kötőszerek anyagának elemzése) és katonai orvosi (specializáció a katonai szolgálatban; sorozás és a fbc.) kérdéseket tárgyaltak. A IV. kongresszust Varsóban tartják 1927-ben.

Bibl.: Rep. 89—90. — *Bul. Trim.* No. 3, 115—116. 1. — No. 5, 170. 1. — No. 10, 384. 1. — No. 12, 432. 1.

21. Commission de la Carte du Ciel de l'Union Astronomique Internationale.

(*A nemzetközi csillagászati unió égtérképének bizottsága.*) Székhelye: Oxford, University Observatory. Alapított 1887-ben. Célja: 14-ed nagyságú égtérkép szerkesztése és a 11-ed nagyságú csillagok katalógusának elkészítése 19 különböző csillagvizsgáló-intézet fényképei alapján. Elnök: H. H. *Turner*, prof. (Oxford). Pénzügyei: 5000 frank van megszavazva a titkárság költségeinek fedezésére. Munkála-

itai: szemle, (megjelenik Párizsban). A katalógusokat és térképeket különböző obszervatóriumok adták ki.

Bibl.: Rep. 59.

22. Commission Internationale de l'Enseignement Mathématique.

(*A matematikai oktatás nemzetközi bizottsága.*) Székhelye: Genf, 110, Florissant. Alapított 1908-ban. Célja: A matematikai oktatás mai állásának és irányainak tanulmányozása. A bizottságban 30 állam van képviselve. Igazgatóság: központi bizottság és főtítkárság. Elnök: F. *Klein*, Göttinga, főtítkár: H. *Fehr* egyetemi tanár, Genf (110, route de Florissant). Pénzügyei: nemzeti hozzájárulások. Munkálatai: nemzetközi értekezletek, vizsgálobizottságok, előadói jelentések közzététele, *L'Enseignement mathématique* című nemzetközi folyóirat.

Bibl.: Rep. 92.

23. Commission Internationale des Etalons de Radium.

(*A rádiumminták nemzetközi bizottsága.*) Székhelye: Bécs, IX., Boltzmann-gasse 3. Alapított 1910-ben. Célja: radiológiai kérdések tanulmányozása. Tagjai vannak Németországban, Ausztriában, Kanadában, az Egyesült-Államokban, Franciaországban, Angliában. Elnök: Sir Ernest *Rutherford* (Cambridge), titkár *Stephan Meyer* prof. (Bécs). Munkálatai: értekezlet 1912-ben, Párizsban.

Bibl.: Rep. 94—95.

24. Commission Internationale de l'Exploration de la Haute Atmosphère.

(*A magas légköri kutatások nemzetközi bizottsága.*) Székhelye: London S. W. 7, 10, Moreton Gardeny. Alapított 1919-ben. Célja: A magas légkör mozgásának, hőmérsékletének és fizikai feltételeinek megfigyelése és ezeknek rendszeres közlése. Elnök: Sir *Napier Shaw* (London). Titkár: M. Th. *Hesselberg* (Oslo).

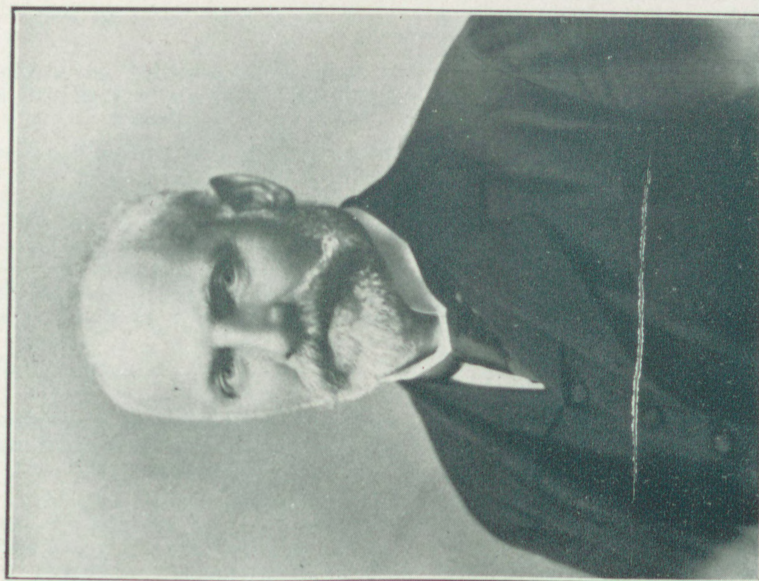
Bibl.: Rep. 92.

25. Commission Internationale de Magnétisme Terrestre et d'Electricité Atmosphérique.

(*A földi mágnesség és a légköri elektromosság nemzetközi bizottsága.*) Székhelye: Richmond (Anglia). Alapított 1919-ben. Elnök: Dr. Ch. *Chree*, a francia Központi Meteorológiai Iroda igazgatója. Titkár: *Van*

Tóth Lajos (1856—1926)
államtitkár.

Plósz Sándor (1848—1925)
perjogász.

Everdingen prof., a holland Meteorológiai Intézet igazgatója.

Bibl.: Rep. 92.

26. **Commission Internationale pour la Météorologie Polaire.**

(A sarki meteorológia nemzetközi bizottsága.) Székhely: London, S. W. 7. Meteorological Office. Alapították Rómában, 1913-ban. Elnök: Sir Napier Shaw.

Bibl.: Rep. 62.

27. **Commission Internationale pour l'étude des Nuages.**

(Felhőmegfigyelő nemzetközi bizottság.) Székhelye: Upsala (Svédország.) Alapították 1891-ben, Münchenben. Célja: oly nemzetközi atlasz kiadása, mely a felhők magasságát és mozgásait egy éven keresztül (1896–1897) szemlélteti. A méréseket a föld különböző pontjain egyidőben végezték. A bizottságot ezután azzal bízták meg, hogy a különböző állomások megfigyelési adatainak minimumát állítsák össze és tegyék közzé. Tagjai vannak Németországban, Kanadában, Dániában, az Egyesült-Államokban, Indiában, Norvégiában, Hollandiában, a Filippi-szigeteken, Oroszországban, Svédországban. Elnök: M. A. Hildebrandsson. Munkálatai: jelentések, nemzetközi atlasz, egyetemes értekezletek.

Bibl.: Rep. 62.

28. **Commission Internationale pour le Réseau Mondial et de la météorologie polaire.**

(A meteorológiai világhálózat nemzetközi bizottsága.) Székhelye: London, S. W. 7. Meteorological Office. Alapították 1907-ben, a nemzetközi meteorológiai bizottság által. Elnök: Dr. G. S. Simpson. A bizottság eddig Monaco-ban 1909-ben, Berlinben 1910-ben, Londonban 1912-ben és Párizsban 1919-ben tartott ülést.

Bibl.: Rep. 95.

29. **Commission Internationale pour la Revision Décennale des Nomenclatures Nosologiques.**

(A nosológiai nomenclaturák tízévenkénti revíziójára alakult nemzetközi bizottság.) Székhelye: Párizs, 26. Avenue Marceau. Alapították 1900. Célja: A betegségek és halálzási okok jegyzékének tízévenkénti revíziója, a különböző országok és korszakok statisztikájának összehasonlítása céljából. Bizottság: elnök: (1920) dr. Roger;

főtitkár: dr. Jacques Bertillon. Pénzügyei: 1900-ban és 1909-ben Párizs városa, 1920-ban a Vörös-Kereszt Egységek Ligája segítette. Munkálatai: betegség-szótár; jegyzőkönyvek és az elfogadott nomenclaturák. — 1885-ben a dr. Jacques Bertillon nomenclaturáját fogadták el.

Bibl.: Rep. 96.

30. **Commission Polaire Internationale.**

(Nemzetközi Sarkkutató Bizottság.) A belga kormány kezdeményezésére (nyilván a Belgica délsarki expedíció hatása alatt) 1906 Bruxellesben alakult meg. Csak azon államok lehetnek tagjai, amelyek sarki expedíciót terveztek. Az első ülésre Kövesligethy Radó budapesti egyetemi tanár csak mint az *Association Internationale de Sismologie* főtitkára hivatott meg, a másodikra (egy évvel később, szintén Bruxellesben) már mint Magyarország képviselője. Cél: a sarki kutatások főleg tudományos szempontból való támogatása. A 3-ik (és utolsó) ülése 1913-ban Rómában volt, a nemzetközi földrajzi kongresszussal kapcsolatban. Magyarország képviselői voltak: báró Eötvös Loránd, Gratzl Gusztáv, Kepes Gyula dr. (az 1872–73-iki osztrák-magyar expedíció résztvevője) és Kövesligethy Radó. Az utóbbin kívül tényleg csak Gratzl volt jelen. Munkálatai: 3 kötet *Compte-Rendu*, ezek egyikében értékes bibliográfia a délsarki expedíciókról. Elnökei voltak: Nordenskjöld, Perry. Főtitkár: G. Lecoqte.

Bibl.: Kövesligethy R. adatai; Rep.

31. **Commission Internationale de la Radiation Solaire.**

(A napokozta éterrengés nemzetközi bizottsága.) Székhelye: Zürich, dr. Maurer, az *Institut fédéral météorologique* igazgatója. Alapították 1896-ban a nemzetközi meteorológiai bizottság által. Célja: a napsugárzás okozta éterrengés tanulmányozása (teljes és különleges intenzitások), a rezgéseket mérő készülékeknek és a nemzetközi együttműködést feltételező sok hasonló problémának tanulmányozása. Tagjai vannak: Angliában, Argentínában, Ausztráliában, Belgiumban, Egyiptomban, az Egyesült-Államokban, Franciaországban, Olaszországban, Norvégiában, Lengyelországban, Németországban, Svájcban. Munkálatai: az 1900-ban Párizsban tartott nemzetközi meteorológiai kongresszus. Az ülések jegyzőkönyvei. A legutolsó ülés Utrechtben, 1923-ban folyt le.

Bibl.: Rep. 63.

32. Commission Internationale de Renseignements Synoptiques Météorologiques.

(*A meteorológiai táviratszolgálat nemzetközi bizottsága.*) Székhelye: London, Meteorological Office, Air Ministry, Kingsway. Alapított 1873-ban. Célja: a meteorológiai hírszolgálatnak táviró és szikratáviró által való lebonyolítását ismertető legalkalmasabb módszerek időnkénti kidolgozása. Elnök: E. Gold. Munkálatai: A különböző nemzetközi meteorológiai értekezletekről szóló jelentések; a londoni 1909 és 1912 gyűlésekről szóló jelentések. Újabb gyűlések: 1920 és 1921 London; 1923 Utrecht.

Bibl.: Rep. 94.

33. Commission Pénitentiaire Internationale.

(*Nemzetközi bűn- és börtönügyi bizottság.*) A Titkárság székhelye: Gröningen (Németalföld). Alapított Párizsban, 1880-ban. Célja: A bűntények előzetes megakadályozására és elnyomására, valamint a börtönrendtartásra vonatkozó adatok összegyűjtése, a kormányok felvilágosítása céljából, amelyek aztán intézkedésekkel szabályozhatják a büntetőtörvénykönyvbe ütköző cselekmények előzetes megakadályozását vagy elnyomását. Tagjai: az Egyesült-Államok, Belgium, Bulgária, Dánia, Spanyolország, Franciaország, Görögország, Nagy-Britannia, Kanada, Dél-Afrika, India, Magyarország, Olaszország, Japán, Luxemburg, Norvégia, Svédország, Svájc, Csehszlovákia. Elnök: Sir Evelyn Ruggles-Brise, K. C. B., London, főtítkárok: prof. dr. J. Simon van der Aa, Groningen és M. F. Woxen, Oslo. Pénzügyei: 50 franknyi tagdíj 1.000.000-nyi lakossághoz arányítva. Munkálatai: nemzetközi értekezletek. Az utolsóelőtti Londonban tartották 1924 július 21–26, amely a IX. nemzetközi kongresszus előkészítésével foglalkozott. E kongresszust Londonban tartották meg 1925 augusztus 4–10.

Bibl.: Rep. 97. — *Bul. Trim.* No. 9, 331. 1. — No. 11, 417. 1.

34. Commission Permanente du Congrès International des Archivistes et Bibliothécaires.

(*A könyv- és levéltárosok nemzetközi kongresszusának állandó bizottsága.*) Székhelye: Bruxelles, 1, rue du Musée. Alapított 1910. Célja: a könyvtárakra

és levéltárakra vonatkozó minden kérdés tanulmányozása. Aelnök: G. des Marez, Bruxelles város levéltárosa; első főtítkár: J. Cuvelier (fenti cím). Munkálatai: a bruxellesi 1910. évi kongresszus iratai. A legközelebbi kongresszust Milánóban 1915-ben akarták megtartani, de a háború közbejötté miatt a bizottság csak 1921-ben vette föl újra működését.

Bibl.: Rep. 98.

35. Commission Permanente des Congrès Internationaux de Médecine.

(*A nemzetközi orvosi kongresszusok állandó bizottsága.*) Székhelye: Hága. Cím: Dr. N. Voorhoeve, Vossinstraat 28. Amsterdam, Keizersgracht 317. Alapított a budapesti kongresszus alkalmával, 1909-ben. Célja: a kongresszusok megszervezése és nemzetközi orvosi együttműködés. Tagjai a következő országok delegátusai: Németország, Anglia, Argentina, Ausztria, Belgium, Bulgária, Dánia, Egyiptom, Spanyolország, az Egyesült-Államok, Franciaország, Görögország, Magyarország, Olaszország, Japán, Luxemburg, Norvégia, Németalföld, Portugália, Szerbia, Svédország. Elnök: F. von Müller (München); aelnök: báró Müller Kálmán (Budapest) és Sir Thomas Barlow (London); főtítkár: Dr. Noorhoeve (Amsterdam). Németalföld tartja fenn a központi irodát. Munkálatai: Nemzetközi kongresszusok, kiadványok.

Bibl.: Rep. 98.

36. Commission Permanente des Congrès Internationaux de Médecine Vétérinaire.

(*Az állatorvosok nemzetközi kongresszusainak állandó bizottsága.*) Székhelye: Leyden. Alapított 1905-ben. Célja: a nemzetközi kongresszusok szerves összefüggéséről és rendezéséről való gondoskodás. Tagjai: az utolsó kongresszus elnöke és főtítkára, 2 állatorvos abból az országból, ahol a kongresszus tartatik és 21 más állatorvos különböző országokból. Az iroda titkára: dr. D. A. de Jong, a leydeni egyetem tanára. Munkálatai: Gyűlések: Baden-Baden 1906 és 1908; Scheveningen 1909; Baden-Baden 1911; Lyon 1912 és London 1914.

Bibl.: Rep. 98.

37. Commission Permanente des Congrès Internationaux des Sciences Administratives.

(*A közigazgatási tudományok nemzetközi kongresszusainak állandó bizottsága.*) Székhely: Bruxelles, 22, avenue

de l'Yser. Alapított 1910-ben. Célja: a kongresszusok óhajainak megvalósítása, a jövőben megtartandó kongresszusok előkészítése és a fentnevezett tudományokra vonatkozó kiadványok összegyűjtése és osztályozása. Tagjai: Argentina, Belgium, Bolívia, Chili, Equator, Spanyolország, Franciaország, Görögország, Olaszország, Mexikó, Németalföld, Portugália, Oroszország delegátusai. Elnök: M. Cooreman, miniszter (Bruxelles), első főtítkár M. P. de Vuyst. Pénzügyei: a kongresszus tagjainak tagdíjai. Munkálatai: Jelentések a kongresszusokról. Értekezlet Bruxellesben 1922 szept. 2-án, Magyarország nem volt képviselve. 12. közgyűlés Bruxellesben, 1923 szept. 13–16. Több gyakorlati és tudományos érdekű határozatot hozott.

Bibl.: Rep. 98. — *Bul. Trim.* No. 2, 49. 1. — No. 5, 201–202. 1.

38. Commission Permanente des Congrès Sociologiques Internationaux.

(*A nemzetközi társadalomtudományi kongresszusok állandó bizottsága.*) Székhelye: Turin, Institut de Sociologie et de Réforme politique et sociale, Via Santorre-Santarosa 21. Alapított 1919-ben. Célja: a kongresszusok óhajainak megvalósítása és a kongresszusok előkészítése. Tagjai: Prof. Blondel (Franciaország), Briantchaninoff (Oroszország), Mádaj Andor (Svájc), Foà szenátor (Olaszország), Lukas prof. (Csehszlovákia), Rathgen (Németország), Töndüry prof. (Svájc) és F. Cosentini, a turini egyetem szociológiai intézetének igazgatója. Munkálatai: A kongresszusok iratai és szemle. A II. kongresszus Bécsben folyt le (1922 okt. 1–8). A harmadik kongresszust Rómában tartották meg (1924 ápr. 22–29). 41 ország volt képviselve, köztük Magyarország is. Az intézet rendezésében 1925-ben, két ciklusban (márc. 19–ápr. 9; ápr. 19–május 31) Olaszország különböző városaiban külföldi és olasz tudósok a háború utáni szociológiai és általános jogi és politikai kérdésekről előadásokat tartottak. Közönlönye: *Vox populum.*

Bibl.: Rep. 138. — *Bulletin*, 1924, 224. 1. — *Bul. Trim.* No. 1, 29. 1. — No. 2, 54. 1. — No. 4, 159. 1. — No. 9, 311. 1. — No. 12, 426. 1. — *Min. Z. I.*, 80. 1.

39. Conférence Internationale de Mécanique.

(*Nemzetközi mechanikai értekezlet.*) A deft-i (Hollandia) technikai főiskola tanárainak kezdeményezésére ült össze első ízben Deftben 1924 ápr. 22–28. 20 ál-

lam volt képviselve. Programja a következő volt: 1. Racionális mechanika. 2. A rugalmasság tana. 3. Hydrodynamika és aerodynamika. A következő értekezlet 1926 szeptemberében lesz Zürichben.

Bibl.: *Bul. Trim.* No. 8, 284–285. 1.

40. Conférence Internationale de Psychotechnique appliquée à l'Orientation professionnelle et à l'Organisation du Travail.

(*A munkaszervezés és a pályaválasztás (hivatás) psychotechnikai úton való irányítását célzó nemzetközi értekezlet.*) Székhelye: Genf, Institut J.-J. Rousseau, 4, rue Ch. Bonnet. Alapított 1920-ban. Célja: a szelekciós eljárás megvitatása és egységesítése, kollektív enquete-ek, stb. Az első kongresszus elnöke: Dr. Ed. Claparède genfi egyetemi tanár volt. Az első kongresszust a genfi Rousseau-Intézet hívta össze 1920-ban. A második értekezletet Barcelonában, 1921-ben tartották. A harmadikat Milánóban, 1923 október 1–4-ig. Az értekezlet főtítkára: M. J. M. Lahy, 22, avenue de l'Observatoire, Paris.

Bibl.: Rep. 102.

41. Conférence Internationale pour l'Etude des Epizooties.

(*Nemzetközi értekezlet a marhavészek tanulmányozására.*) Az első értekezletet 1921-ben tartották meg Párizsban. 43 állam képviseltette magát, köztük Magyarország is. Az értekezleten a ragályok kísérleti tanulmányozására, valamint a különböző betegségeknek tudományos kezelésének megvalósítására vonatkozó határozatokat hoztak. Hangsúlyozták a távirati hírszolgálat és folyóirat útián való informálás szükségességét, különösen a szarvasmarhákat fenyegető pestis, lépfene, takonykór, stb. esetén. Határozatokat hoztak a kivétel alkalmával alkalmazandó egészségügyi ellenőrzésre és megfigyelőállomásokra vonatkozólag is. Végül azt az óhajt fejezték ki, hogy Párizsban nemzetközi irodát létesítsenek az állatvészek elleni küzdelem érdekében. Ezt különböző országok szakértő delegátusaiból álló, évenként összeülő bizottság felügyelete alá helyeznék. Az erre vonatkozó egyezményt 1924 január 25-én aláírták Párizsban.

Bibl.: Rep. 103.

42. Congrès Eugénique International.

(*Nemzetközi Eugénikai Kongresszus.*) Székhelye: New-York. American Mu-

seum of Natural History. Az első kongresszust 1912-ben tartották. Célja: a kutatások eredményeinek összeállítása és az eugénikával foglalkozók összeköttetésekének létesítése. Tagjai: szakemberek az Egyesült-Államokból, Angliából, Franciaországból, Olaszországból, Németalföldről, a skandináv államokból, hivatalos és egyetemi delegátusok. Elnök: Henry Fairfield (Osborn); főtitkár: Dr. C. C. Little (fenti cím). Pénzügyei: tagdíjak (5 dollár); adományok. Munkálatai: az eugénikai problémák tanulmányozása és az eredmények közzététele. A második kongresszust New-York-City-ben tartották meg, 1921-ben.

Bibl.: Rep. 104.

43. Congrès géologique international.

13. ülészak Bruxellesben 1922 aug. 10–19. Elnök: J. Lebacqz. 32 ország volt képviselve (Magyarország nem). Két állandó bizottságot küldött ki: Commission pour l'élaboration d'une carte géologique de l'Afrique, Commission pour l'étude de l'isostasie. — Legközelebbi kongresszus 1926-ban Madridban. Cím: Madrid, Plaza de los Montese 52.

Bibl.: Rep. 105. — *Bul. Trim.* No. 2, 42. 1.

44. Congrès international mathématique.

Kongresszus Toronto-ban (Canada), (1924 aug. 11–16) Prof. J. C. Fields (Canada) elnöklete alatt. 25 állam matematikusai voltak jelen, magyarok nem.

Bibl.: *Bul. Trim.* No. 10, 357. 1.

45. Congrès physiologique international.

(*Nemzetközi fiziológiai kongresszus.*) 11. kongresszus (1923 július 23–27) Edinburghban. Elnök: Sir Edward S. Schafer. 20 állam volt képviselve (Magyarország nem). — Felolvasások, kísérletek. Megjelentek: *Journal trimestriel de physiologie expérimentale*-ban.

Bibl.: *Bul. Trim.* No. 5, 182. 1.

46. Congrès International de Philosophie.

Az 5. nemzetközi kongresszust az Olasz Filozófiai Társaság rendezte Nápolyban, 1924 május 5–9. 10 szakosztály alakult. 21 állam filozófusai voltak jelen, közöttük nagy számmal magyarok is (különösen a pécsi egyetem tanárai). A legközelebbi kongresszust 1926-ban Washingtonban tartják.

Bibl.: *Bul. Trim.* No. 7, 257. 1. — No. 8, 290. 1.

47. Congrès International des Américanistes.

(*Az amerikai őstörténet nemzetközi kongresszusa.*) Alapított 1875-ben. Célja: az amerikai őstörténetnek ember-tani szempontból való tanulmányozása. Tagja: majdnem minden kormány és minden nemzet. A bizottságot mindenkor az ülészak választja. Pénzügyei: a tagok tagdíjai minden ülészak alkalmával. Munkálatai: Az ülészakokról szóló beszámolók. Az első, nancy-i (1875) kongresszus óta 19 kongresszust tartottak, felváltva Európában és Amerikában. Az utolsót Washingtonban (1915) tartották, amely Rio-de-Janeiróba tervezte 1918-ra a következő kongresszust, ezt azonban a háború megakadályozta.

Bibl.: Rep. 106.

48. Congrès International de Pédologie.

(*Nemzetközi gyermektudományi kongresszus.*) Székhelye: Antwerpen, 37, rue Devrière. Alapított 1909-ben. Célja: a gyermekkor minden megnyilvánulásának tanulmányozása. Tagjai: minden ország tudósait meghívják a kongresszusokra. Elnök: M. C. Schuyten, Antwerpen. Munkálatai: az ülésekről szóló beszámolók. Az első kongresszust Bruxellesben 1911-ben tartották, a másodikat Madridba, 1915-re tervezték.

Bibl.: Rep. 106.

49. Congrès International de Psychologie.

(*Nemzetközi Lélektani Kongresszus.*) Nincs állandó székhelye. Az utolsó kongresszust Oxfordban, 1923-ban tartották meg. Alapított 1889-ben. Célja: a kísérleti lélektan kérdéseinek tanulmányozása. Tagjai: körülbelül 50 pszichológus. Igazgatóság: minden kongresszus bizottságot nevez ki a jövő kongresszus megszervezése céljából. Főtitkár: Prof. Ed. Claparède, 11, Avenue de Champel, Genf. Pénzügyei: kongresszusi tagdíj: körülbelül 20 frank. Munkálatai: a kongresszusok beszámolóinak közzététele.

Bibl.: Rep. 106.

50. Congrès International de Psychologie expérimentale.

(*A kísérleti lélektan nemzetközi kongresszusa.*) Székhelye: Párizs. Alapított 1890-ben. Célja: a kísérleti lélektan terén tett felfedezések mérlegének elkészítése, a kísérleti munkára való ösztönzés és az eredmények ismertetése az egyes országok pszichológusai körében. Tagjai: minden ország pszichológusai.

Az igazgató-bizottság elnöke: M. G. Fabius de Champville (78, Taitbout, Paris 9e); titkár: M. H. Durville (23, rue St-Merri, Paris 4e). Pénzügyei: 20–30 frank (normális időben) tagdíj. Ennek ellenében küldik a kiadványokat. A kongresszuson kívüli évek kiadásai kb. 1000 frankot tesznek ki, oly évben, amikor kongresszust tartanak, a kiadások 5000–30.000 frankra rúgnak. Munkálatai: az 1910, 1913 és az előző kongresszusok iratai; a *Journal du Magnétisme et du Psychisme expérimental*; *Psychic Magazine*.

Bibl.: Rep. 71–72.

51. Congrès International des Sciences Administratives.

(*A közigazgatási tudományok nemzetközi kongresszusa.*) Az I. kongresszus 1910-ben Párisban, a II. 1913-ban Brüsszelben volt, a III. 1927 júniusában újból Párisban lesz. A II. kongresszuson Magyarország képviselve volt. A III.-nak tagsági díja 60 francia frank. Jelentkezés végett a következő címre kell fordulni: M. Berthelemy, Doyen de la Faculté de Droit de Paris, Membre de l'Institut, 10 Place du Panthéon. A III. kongresszusnak öt osztálya lesz: 1. Administration communale; 2. Administrations Intermédiaires entre l'Etat et la commune; 3. Les administrations centrales; 4. Documentation. Administrations internationales; 5. Préparation aux fonctions publiques. Perfectionnement des méthodes administratives. A II. kongresszus iratait kiadta Commission Internationale des Congrès des Sciences Administratives (22 Avenue de l'Yser, Bruxelles).

52. Congrès International des sciences historiques.

(*A történeti tudományok nemzetközi kongresszusa.*) Ötödik nemzetközi kongresszus Bruxellesben (1923 ápr. 8–15). 13 alosztály és csoport. Magyarország képviselve volt (de csak ötletszerűen). Az előző kongresszusok: Párizs (1900), Róma (1903), Berlin (1908), London (1913). Állandó összekötő-bizottság. Comité permanent international des sciences historiques. Tagjai: Pirenne (Gand), elnök: Delchaye (Bruxelles), Dembinski (Varsó), de Sanctis (Torino), Dopsch (Bécs), Ganshoff (Bruxelles), Homolle (Párizs), stb. E kongresszusok határozatából kifolyólag Genfben, 1926 május 14–15-én megalakult a *Comité international des sciences historiques*. Magyarország nem volt képviselve. Németország igen (Bloch és Brandl). A legközelebbi (1928) kongresszus Oslo-

ban lesz. A Comité elnöksége: Koht (Norvégia), főtitkár: M. Lhéritier (Paris, 2 rue de Montpensier. Institut International de Coop. Intellectuelle.)

Bibl.: *Bul. Trim.* No. 3, 110. 1. — *Bul. Rel.* I, 36–37.

53. Congrès internationaux d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques.

(*Embertani és őstörténeti régiség-tani nemzetközi kongresszusok.*) Székhelye: Genf, ahol az utolsó kongresszust tartották. Alapított 1865-ben. Célja: a szaktudósok összehozása. Tagjai: a kongresszusokon minden nemzet képviseltetheti magát. Igazgatóság: állandó tanács, mely jelenleg 17 tagból áll. Főtitkár: Waldemar Deonna egyetemi tanár, Chemin de la Grabelle, Genève. Pénzügyei: tagdíjak és városi, egyleti szubvenciók. Munkálatai: a kongresszusok iratai. A legutolsó genfi kongresszus iratai két kötetet tesznek. (1913–1914.)

Bibl.: Rep. 106.

54. Congrès Internationaux d'Archéologie Classique.

(*A klasszikus régiség-tan nemzetközi kongresszusai.*) Székhelye: Kairó. (Egyiptomi Múzeum.) Alapított 1905-ben, az első ülészak Athenben 1909-ben, a második Kairóban tartott, a harmadik Rómában, 1912-ben. Célja: a klasszikus régiség-tan fejlesztése tudományos kérdések megvizsgálása által; a kongresszusok iratainak közzététele. Tagjai: 14 állam, Magyarország nem (Ausztria igen). Elnök: A. Abbas Hilmy, egyiptomi khedive volt, főtitkár: M. P. Lacan, az egyiptomi régiségek múzeumának igazgatója. Munkálatai: nemzetközi kongresszusok; a jelentések közzététele.

Bibl.: Rep. 106–107.

55. Congrès Internationaux d'Histoire des Religions.

(*Vallástörténeti Nemzetközi Kongresszusok.*) Székhelye: Göttinga, Herzbergerlandstr. 45. Alapított: 1900-ban. Célja: Tudományos viták, dogmatikus és felekezeti természetű polémiák kizárásával. Tagjai: minden érdeklődő felvételük. Elnök: betöltetlen, főtitkár: M. A. Bertholet, a göttingai egyetem tanára. Az állandó bizottság 14 tagot számlál. Pénzügyei: tagdíjak. Munkálatai: 4 kongresszus: Párizs 1900, Basel 1904, Oxford 1908 és Leyden 1912 és irataik.

Bibl.: Rep. 107.

56. Congrès périodiques de Gynécologie et d'Obstétrique.

(Nőgyógyászati és szülészeti időszaki kongresszusok.) Székhelye: Bruxelles, 137, avenue Lause. Alapított 1892-ben. Kongresszus háromévenként. Igazgatóság: állandó bizottság. Minden kongresszus irodája a következő kongresszusig működik. Bizottság: Prof. *Mangagalli* (Milano); első titkár: prof. *Jacobs* (Bruxelles). Pénzügyei: tagdíjak, az alapító tagok alapítványainak jövedelmei. Munkálatai: a kongresszusok iratai; nemzetközi kongresszusok.

Bibl.: Rep. 108.

57. Conseil International pour l'Exploration de la Mer.

(Tengerkutatók nemzetközi tanácsa.) Székhelye: Kopenhága, 34, Strandvej, Hellerup. Alapított 1902-ben. Célja: a tenger tudományos kutatása; a halászatot védő nemzetközi törvénytervezetek kidolgozása. Tagjai: Belgium, Dánia, Finnország, Észtország, Franciaország, Anglia, Lettország, Norvégia, Németalföld, Svédország. Régebben Németország, Oroszország és az Egyesült-Államok is. A bizottság elnöke: M. H. G. *Maurice* (Angolország), főtítkár: M. C. F. *Drechsel*. Pénzügyei: tagsági díjak, amelyek 1923–24-ben 107.500 koronát tettek ki. Munkálatai: évenkénti értekezletek. Jelentések és jegyzőkönyvek és nemzetközi oceanografiai kiadványok. — 15. ülészak Kopenhágában, 1922 szept. 14–18. Tíz állam volt képviselve (Magyarország nem). Több tud. alosztályt és bizottságot alapított. 16. ülészak Párisban 1923 okt. 1–5. 11 állam volt képviselve (Magyarország nem). Tudományos és szervezeti kérdések. 17. ülészak Kopenhágában 1924 szept. 11–15. 12 állam volt képviselve (Magyarország nem); szakbizottságokat alakítottak nemzetközi kiállítást terveznek. — 18. ülészak Kopenhágában 1925 szept. 1-én.

Bibl.: Rep. 111. — *Bul. Trim.* No. 2, 50. 1. — No. 7, 240–1. lk. — No. 10, 365. 1. — No. 12, 466. 1. — *Min. Z. I.*, 74. 1.

58. Conseil International de Recherches.

(A tudományos kutatások nemzetközi tanácsa.) Székhelye: Bruxelles. Titkárság: London, Burlington House c/o The Royal Society. Alapított 1919-ben. Célja: a tudományok különböző ágazataiban végzett nemzetközi kutatások koordinálása, a tudományos felfedezések és feltalálások gyakorlati

megvalósítása az e célból alapítandó nemzetközi egyesületek által. Tagjai: Ausztrália, Kanada, Belgium, Chile, Egyiptom, Dánia, Spanyolország, az Egyesült-Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Görögország, Olaszország, Japán, Mexikó, Monaco, Norvégia, Németalföld, Portugália, Szerbia, Csehszlovákia, Svédország; csatlakozásra felhívtak (az alapszabályok 3. cikke értelmében): Dél-Afrika, Brazília, Új-Zéland, Lengyelország, Románia. Végrehajtóbizottság: Elnök: E. *Picard* (Párizs); G. E. *Hale* (Egyesült-Államok); G. *Lecoite* (Belgium); V. *Volterra* (Olaszország); főtítkár: Sir A. *Schuster* (Nagy-Britannia). Pénzügyei: egységenként 250 franknyi hozzájárulás. A legfontosabb országok 8 egységet fizetnek. Munkálatai: bruxellesi értekezlet 1919; az erről szóló jelentés. Rövid története: e tanácsot a párizsi és londoni nemzetközi szövetségek közötti értekezletek készítették elő 1918-ban és a bruxellesi 1919-i értekezlet alapította meg. Ez utóbbi segédbizottságot nevezett ki a nemzetközi nyelv (esperanto) tanulmányozására. A tanács védnöksége alatt már több nemzetközi szövetség alakult tudományos kérdések kutatására, így a Nemzetközi Csillagászati Unió, a Nemzetközi Geodéziai és Geofizikai Unió, a Tiszta és Alkalmazott Vegytan Nemzetközi Uniója, a Matematikusok Nemzetközi Uniója, a Tudományos Szikratávíró Nemzetközi Uniója (lásd az egyes szervezeteknél); alakulófélben vannak azonkívül fizikai, élettani, földrajzi és geológiai egyesületek. 1926 június 29-i ülésében a tanács egyhangúlag elhatározta, hogy Németországot, Ausztriát, Magyarországot és Bulgáriát meghívja a tanácshoz való csatlakozásra.

Bibl.: Rep. 109. — *Conseil Intern. des Recherches*. 1919, London. Harrison & Sons, 1920. — Magyary Zoltán: *A magyar tudomány nemzetközi helyzete*. A munkálatokról röviden tájékoztat: *Bulletin des Relations Scientifiques*.

59. Fédération Dentaire Internationale.

(Nemzetközi Fogászati Szövetség.) Székhelye: Bruxelles, Palais Mondial. Alapított 1900-ban. Célja: nemzetközi kongresszusok szervezése, a nemzeti egyesületek fenntartása és fejlesztése összeköttetések fenntartása által; a fogászati tudomány haladása az egész világon, a „Memorial Miller” nemzetközi díj kiosztása. Tagjai vannak Angliában, Argentínában, Ausztráliában, Ausztriában, Belgiumban, Bra-

ziliában, Kanadában, Kubában, Dániában, Spanyolországban, az Egyesült-Államokban, Finnországban, Franciaországban, Olaszországban, Japánban, Mexikóban, Norvégiában, Új-Zélandban, Németalföldön, Oroszországban, Svédországban, Svájcban, Uruguayban. Igazgatóság: Végrehajtóbizottság. Elnök: Dr. Truman W. *Brophy* (Chicago); főtítkár: M. *Florestan Aguilar* (Madrid). Pénzügyei: tagdíjak, adományok, szubvenciók. Munkálatai: nemzetközi kongresszusok szervezése, a jelentések közzététele, különböző nemzetközi bizottságok szervezése. — 1922 szept. 4–6-án Madridban; 1925 aug. 2–6-ig Genfben közgyűlést tartott.

Bibl.: Rep. 113. — *Bul. Trim.* No. 2, 27–28. 1. — No. 11, 416. 1.

60. Fédération Internationale de Laiterie.

(Tejüzemi Nemzetközi Szövetkezet.) Székhelye: Bruxelles, 30, Rue Frédéric-Pelletier. Alapított 1903-ban. Célja: a tejipar technikai és tudományos érdekeinek általános fejlesztése. Tagjai 1914-ben 20 állam (köztük Magyarország) nemzeti bizottságai. Igazgatóság: nemzetközi állandó iroda. Elnök: M. J. *Maenhaut*; főtítkár: M. A. *Collar-Bovy*. Pénzügyei: a nemzeti bizottságok tagsági díjai. 1914 előtt az évi kiadások 1000 frankot tettek ki. Munkálatok: Nemzetközi kongresszusok, szemle kiadása, 1920-ban a Szövetkezet feloszlott és a szövetséges államok között újjáalakított, a semleges államok fölszólítottak a belépésre. A volt központi hatalmak csak akkor vétettek fel, ha tagjai a Nemzetek Szövetségének.

Bibl.: Rep. 117.

61. Fédération Internationale Pharmaceutique.

(Gyógyszerészeti Nemzetközi Szövetkezet.) Székhelye: Hága, Schenkweg 4. Alapított 1912-ben. Célja: a gyógyszerészetnek mint hivatásnak és alkalmazott tudománynak nemzetközi úton való fejlesztése. Tagjai: Németalföld, kormány és belga, dán, francia, angol, hollandi, finn, román, svéd és svájci gyógyszerészeti egyesületek. Elnök: Prof. dr. L. *van Itallie* (Leyden); titkár: Dr. A. *Schamelhout* (Bruxelles). Pénzügyei: 100 franknyi tagsági díj az 500 tagot számláló egyesületek részéről; 200 frank 500–1500 tagig; 300 frank 1500–3000 tagig; 400 frank 3000–4000 tagig és 500 frank az 5000 tagot meghaladó egyesületek részéről. Munká-

latái: *Bulletin de la Fédération Internationale Pharmaceutique* (3. kötet, 1912–1914). 1914 előtt két kongresszust tartottak, az egyiket Hágában, a másikat Gandban. — 4. közgyűlés Londonban 1923 júl. 23–24-én. — Közgyűlés 1925 július 20–22. Lausanneban. 11 ország volt képviselve („központi” hatalmak nem). Elhatározta *Bulletin trimestriel* kiadását, tudományos bizottság kiküldését.

Bibl.: Rep. 129. — *Bul. Trim.* No. 4, 149. 1. — No. 13, 480. 1.

62. Fédération des Unions Intellectuelles.

(Szellemi Együttműködés Szövetsége.) Főtítkár: Rohan Károly Antal herceg (Loosdorf bei Melk, Österreich). Tagjai: Ausztria, Belgium, Cseh-Szlovákia, Franciaország, Magyarország, Németország, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország. Célja: személyes érintkezés, előadások, kongresszusok, könyvek és folyóiratok útján az egyes nemzetek vezető szellemiségei között kapcsolatot létesíteni és egy, nemzeti alapon álló európai szellemi közületet kifejleszteni.

Folyóirata az *Europäische Revue*. Ehhez csatlakozik Rohan Károly Antal magánvállalata az *Europäischer Pressedienst* (Loosdorf bei Melk). A Szellemi Együttműködés Szövetsége Magyar Egyesülete titkára: Eckhardt Sándor egyet. tanár, Budapest, IX. Ráday-utca 32.

I. kongresszusát Párisban, a II-at Milánóban, a III-at Bécsben tartotta. Magyarország csak a legutolsón volt képviselve. Legközelebbi kongresszus 1927-ben Frankfurtban vagy Heidelbergben, melynek tárgya: „A történelmi érzék a nemzeti és az európai kultúrában”.

63. Fondation Carnegie.

(Carnegie Endowment for International Peace.) Székhelye: Washington, 2–6, Jackson Place. Európai központ: Paris, 973 Boulevard St Germain. 1910 december 14-én alapította Carnegie a béke ügyének előmozdítására. — Osztályok: a nemzetek nevelése a békére; a háború okainak tanulmányozása és a nemzetközi jog művelése. Évkönyv és egyéb kiadványok. Elnöke: Elihu *Root* szenátor; alelnök: G. *Gray*; főtítkár: G. B. *Scott*.

64. Fondation Nobel.

(Nobel-díj.) Dr. Nobel Alfréd Bernát, mérnök 1895-ben kelt végrendeletében halála esetére egész vagyonát

alapítványul rendelte, amelynek kamatait évenként azok közt kívánta szétosztatni, akik az év folyamán az emberiségnek a legnagyobb szolgálatot tették. Az összeget öt egyenlő részre kell osztani, amelyek közül az elsőt az kapja, aki a *fizikai tudományok* terén legfontosabb felfedezést vagy találmányt találta fel; a másodikat az aki a *kémia* terén legfontosabb felfedezést vagy a legjobb tökéletesítést hozta; a harmadikat a *fiziológia, vagy az orvostudomány* terén legfontosabb haladás szerzője; a negyediket az, aki az idealizmus szellemében legjelentékenyebb *irodalmi művet* alkotta; végül az ötödiket az, aki legtöbbet tett a nemzetek testvéresülésének, az állandó hadseregek megszüntetésének vagy csökkentésének, valamint a békekongresszus létrehozásának és propagálásának érdekében. A díjak odaítélésére a következő szervezetek jelölték ki: az 1. és 2. díjat a svéd tudományos akadémia (Kungl. Vetenskaps-Akademien), a harmadikat a stockholmi Institut Carolin, a negyediket a stockholmi akadémia (Svenska Akademien), az ötödiket a norvég országgyűlés (Storting) ítéli oda. A díjakat bárki megkaphatja, nemzetiségre való tekintet nélkül.

Nobel Alfréd 1896-ban meghalt és a svéd király az alapítvány statutumait 1900 június 29-én hagyta jóvá.

E statutumok szerint a pályázatnál csak nyomtatásban megjelent művek jöhetnek figyelembe. A díjak megoszthatók. Meghalt szerző nem hozható javaslatba. A szerző maga nem pályázhatik, hanem olyan személynek kell írásban ajánlania, aki arra minősítéssel bír. Az évi díjkiosztásnál csak azok a javaslatok jönnek figyelembe, amelyeket a megelőző év február hó elsejéig beküldöttek. A javaslatoknak skandináv, angol, francia, német vagy latin nyelven kell írva és indokolva és mindazokkal a művekkel és írásokkal felszerelve lenniük, amelyek a javaslatot indokolják és a mű értékeléséhez szükségesek.

A díj csak kiváló fontosságú műnek adható ki. Ha ilyen mű nem található, a díj összege a következő évre tartatik fenn. A díjak az alapító halálának évfordulóján dec. 10-én osztatnak ki.

A díjak odaítélésével megbízott testületnek joguk van tudományos és más intézetek felállítására annak biztosítása végett, hogy a díjak odaítéléséhez szükséges vizsgálatokat elvégezzék, vagy az alapítvány célját másféleképpen szolgálják. Ezeket az intézeteket *Institut Nobel*nek kell nevezni.

Az alapítvány állandóan működik.

A díjakban magyar ember még nem részesült. Az alapítvány évenként évkönyvet ad ki *Nobelstiftelsens Kalender* címmel. Az 1926. év végéig kiosztott Nobel-díjak a következőképpen oszlottak meg: Németország 28, Franciaország 21, Anglia 15, Svédország 9, Svájc 8, Egyesült Államok 7, Hollandia 6, Dánia 6, Belgium 5, Ausztria 5, Norvégia 4, Olaszország 4, Spanyolország 2, Lengyelország 2, Kanada 2, Oroszország 1 és India 1 díjat kapott.

65. Institut de Droit International.

(*Nemzetközi Jogi Intézet.*) Székhelye: Bruxelles, 236, avenue Molière. Alapított 1873-ban Gandban. Célja: a nemzetközi jog haladásának előmozdítása: 1. a nemzetközi jog fokozatos és haladó kodifikálására irányuló komoly kísérletnek elősegítése által; 2. a béke fenntartásának elősegítésével és a háborút szabályozó egyezmények szigorú megtartásának hangoztatásával; 3. kiadványai és más eszközök által diadalra segíteni az igazság és emberiség elveit, amelyek a népek közötti kapcsolatokban uralkodóknak kell, hogy legyenek. Tagjai vannak Németországban, Argentínában, Ausztriában, Belgiumban, Csilében, Kubában, Dániában, Spanyolországban, az Egyesült-Államokban, Franciaországban, Görögországban, Nagy-Britanniában, Olaszországban, Japánban, Mexikóban, Norvégiában, Németalföldön, Peruban, Lengyelországban, Portugáliában, Romániában, Oroszországban, Svédországban, Svájcban, Törökországban, Csehszlovákiában. Igazgatóság: Ez áll elnökből, alelnökből és főtítkárból. Alelnök jelenleg: Sir Thomas Barclay; főtítkári: M. Albéric Rolin. Munkálatai: ülésszakok, 29-ik kongresszus Rómában 1921 októberében; bizottságok, amelyek részletkérdéseket tanulmányoznak; évkönyv kiadása. — Közgyűlés 1922 aug. 28-tól szept. 3-ig Grenobleban. A határozatok egy része a N. Sz.-re és az Általános Bíróságra vonatkozott. Magyar résztvevő nem volt. — Az Intézet legutolsó teljes ülését Hágában tartotta 1925 július 29-től aug. 5-ig. Legközelebbi kongresszus Washingtonban lesz, 1927-ben. Elnök: James Brown Scott.

Bibl.: Rep. 137. — *Bul. Trim.* No. 2, 47—48, 1. — No. 13, 483, 1.

66. Institut d'Éducation Internationale.

(*Institute of International Education. Nemzetközi Nevelésügyi Intézet.*) New-York. Alapított 1919 febr. 1. Igazgatója: Prof. Stephen Duggan.

Vezeti egy igazgatótanács. Célja: a világ oktatásügyi köreivel való együttműködés a népek kölesönös megismerésének és problémáik megoldásának előmozdítására. Több osztálya van (1. európai közoktatásügyek; 2. kelet-ázsiai közoktatásügyek; 3. latinamerikai ügyek; 4. ösztöndíjak és alapítványok; 5. nemzetközi intellektuális klubok). A legtöbb országban levelezői vagy megbízottai vannak. Működése: külföldi tanulmányi bizottságok szakszerű vezetése; előadások idegen kultúrákról; külföldi diákok támogatása; ösztöndíjak, tanulmányutak; kiadványok („Az Egyesült-Államokban tanuló külföldi egyet. hallgatás ka-lauza”, bibliográfiák stb.).

Bibl.: *Bulletin*, 121—130. lk.

67. Institut International d'Agriculture.

(*Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet.*) Székhelye: Róma, Villa Umberto I-er. Alapított 1905-ben (június 7.), a római nemzetközi értekezleten elfogadott egyezmény alapján; 1908-ban avatták fel. Célja: a világ agrárelemeinek tömörítése; a föld kimeríthetetlen kincseinek előnyös kibasználása; a népek között gazdasági okokból származó összeütközések csökkentése; a birtokosok és mezőgazdasági munkások sorsának javítása; e célból összegyűjteni, tanulmányozni és közzétenni a statisztikai és technikai adatokat a földművelésre, állattenyésztésre, termelésre, a mezőgazdasági termékekkel való kereskedésre, a piacok áraira vonatkozólag. Tagjai: csatlakoztak a következő országok (71): Németország, Argentína, Ausztria, Magyarország, Belgium, Brazília, Bulgária, Csile, Kína, Kolumbia, a belga Kongó, Costa-Rica, Kuba, Dánia, Egyiptom, Ecuador, Spanyolország, az Egyesült-Államok, Abesszinia, Finnország, Franciaország, Francia Nyugat-Afrika, Algír, Indo-Kína, Madagaszkár, Marokkó, Tunisz, Nagy-Britannia, Írország, Ausztrália, Kanada, Brit-India, Maurice, Új-Zéland, Dél-Afrika, Görögország, Guatemala, Haiti, Olaszország és gyarmatai, Japán, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Mexikó, Nicaragua, Norvégia, Panama, Törökország, Paraguay, Németalföld, Holland-India, Peru, Perzsia, Portugália, Románia, Oroszország, San-Marino, S. H. S. állam, Svédország, Svájc, Cseh-Szlovákia, Uruguay. Az Intézet elnöke: G. Guglielmi marquese de Vulci (olasz) alelnök: Louis Dop (francia); főtítkári: Prof. Carlo Dragoni. Pénzügyei: Bevétel: 300.000 lírát adományoz évente az olasz király, az államok hozzájárul-

ásai (5 kategória, az első 40.000 frankot, az ötödik 2500 frankot fizet), kiadványok eladása. 1921-re 2.800.000 líra kiadás volt előirányozva, melyből 500.000 lírát szántak a tisztviselők helyzetének javítására. Munkálatai: 4 osztály működik: 1. főtítkárság és könyvtár; 2. általános statisztikai iroda; 3. a növények betegségére vonatkozó és mezőgazdasági felvilágosításokat nyújtó iroda; 4. mezőgazdasági és szociális intézmények irodája. Havi szemle, évkönyvek, kereskedelmi, gazdasági, szociális stb. adatgyűjtemények kiadása, nemzetközi kongresszusok szervezése. — 6. közgyűlés Rómában 1922 május 8—16. 51 ország volt képviselve, Németország is (Magyarország nem).

Bibl.: Rep. 135. — *Bul. Trim.* No. 3, 84, 1.

68. Institut Intermédiaire International.

(*Nemzetközi Közvetítő Intézet.*) Székhelye: Hága, Oranjestraat 6. Alapított 1918-ban. Célja: felvilágosítások adása nemzetközi érdekű, a nemzetközi jogra vonatkozó, vagy nemzeti jogi, gazdasági statisztikai és kereskedelem-politikai kérdésekben. E felvilágosítások általában ingyenesek, ha csak nem különleges esetekről van szó. Igazgatóság: Tanács (legalább 50 tag, melyeknek negyötödresze németalföldi), kb. 110 levelezőtág különböző országokban. Elnökök: Jonkheer dr. A. F. de Savorin Lohman és Jonkheer dr. A. P. C. van Karnebeek. Bizottság: Diszelnök: Dr. J. Loudon követ Párizs. Igazgatótanács: Elnök: Dr. B. C. J. Loder, az Állandó Nemzetközi Bíróság v. elnöke, Hága. Igazgató: Dr. Torley Duwel. Pénzügyei: állami szubvenció. Evi kiadások 40.000 forint. Munkálatai: negyedéves szemle (francia nyelven), kiadványok, jelentések stb.

Bibl.: Rep. 141. — Reynold, *Les études de droit internationales. Pays-Bas* (Commission de Corp. Intell., No. 30.). Enquête sur la situation du travail intellectuel. — *Gotha. Min. Z. I.*, 79, 1.

69. Institut Internationale d'Anthropologie.

(*Nemzetközi Embertani Intézet.*) Székhelye: Párizs, VI. Ecole d'Anthropologie, 15, rue de l'Ecole-de-Médecine. Alapított 1920-ban. Célja: a tudományos kutatások ösztönzése minden országban, a kutatók egymással való szoros összeköttetések elősegítése, az anthropológiai módszerek egységesítése. E célból a párizsi központi irodával állandó összeköttetésben álló nemzeti irodák megszervezését sürgeti.

Tagjai: kb. húsz állam. Igazgatóság: a főtitkárság Párizsban van. Az igazgatótanács az egyes ország delegátusaiból áll. Bizottság: elnök: Louis Marin, volt miniszter; első főtitkár: Dr. Capitan. Pénzügyei: Tagsági díjak, adományok és szubvenciók. Munkálatai: állandó szervezet háromévenkénti közgyűléssel, melyeket mindig más országban tartanak; a *Revue anthropologique*. Története: a párizsi Anthropológiai Intézet vetette fel ezen intézet megalapításának eszméjét; az első közgyűlés Párizsban 1920-ban tartott, a második Liègeben 1921-ben, harmadik Prágában, 1924-ben. Nemzeti bizottságok egymásután keletkeztek mind Európában, mind Amerikában. — Közgyűlés Prágában 1924 szeptember 14—21. — 21 ország volt képviselve (Magyarország nem), tud. és szakszerű határozatokon kívül határozatban kimondták, hogy az Intézet teljesen nemzetközivé kíván válni. Legközelebbi közgyűlés 1927-ben.

Bibl.: Rep. 136. — *Bul. Trim.* No. 8, 300. 1. — No. 10, 368. 1.

70. Institut International de Bibliographie.

(*Nemzetközi Könyvészeti Intézet.*) Székhelye: Bruxelles, Palais Mondial. Alapítatott 1896-ban, az első nemzetközi bibliografiai kongresszuson. Célja: az emberi szellem termékeinek leltározása, osztályozása, leírása és elősegítése. A bibliografiai egységek meghatározása az osztályozás tudományos és nemzetközi jellege érdekében; rábírní a gyűjtőket arra, hogy az egységes és nemzetközi rendszerrel dolgozzanak. Igazgatóság: Állandó iroda: főtitkár: M. M. La Fontaine et P. Otlet. Pénzügyei: tagsági díjak (5 és 10 frank). A belga kormány szubvenciója. Munkálatai: szemlék, katalógusok, statisztikák; több mint 13 millió címet tartalmazó répertoire szerzői és tárgyi áttekintés szerint. Nemzetközi bibliografiai múzeum, könyvtár stb. — Lásd még: *Centre International*.

Bibl.: Rep. 136.

71. Institut International du Froid.

(*A hideg tanulmányozására alakult nemzetközi intézet.*) Székhelye: Párizs, 9, avenue Carnot. Alapítatott 1920 június havában nemzetközi egyezmény alapján. Célja: 1. a hidegre vonatkozó tudományos ismeretek és gyakorlat előmozdítása, az idevágó tudományos és technikai kutatások fejlődésének népszerűsítése; 2. a romlandó tápszer frissentartására, szállítására

stb. vonatkozó legjobb módszerek tanulmányozásának elősegítése; 3. ismertetni a fagyasztott tápszer világ-helyzetét; 4. központosítani — közvétel céljából — a hideg előállítására és felhasználására vonatkozó tudományos, technikai és gazdasági adatokat; 5. összegyűjteni az idevágó iparüzemeket érdeklő törvényeket, szabályzatokat és mindennemű adatot és a módszerek megjavítására és egységesítésére vonatkozó javaslatokat a kormányok elé terjeszteni; 6. nemzetközi kongresszusok szervezése; 7. az érdeklét tudományos és hivatásos körök összeköttetéseinek állandó ébrentartása. Az egyezményt a következő országok írták alá: Argentína, Belgium, Brazília, Chili, Kína, Costa-Rica, Kuba, Dánia, Spanyolország, Finnország, Franciaország, Francia Nyugat-Afrika, Algír, Francia Indo-Kína, Madagaszkár, Marokkó, Tunisz, Nagybritannia, Angol Dél-Afrika, Ausztrália, Kanada, India, Új-Zéland, Görögország, Haiti, Olaszország, Eritrea, Cyrenaique, Tripolisz, Szomália, Japán, Luxemburg, Monaco, Norvégia, Panama, Németalföld, Holland-India, Peru, Lengyelország, Portugália, Románia, S. H. S. Állam, Sziám, Svédország, Svájc, Cseh-Szlovákia, Uruguay. Azóta az Ir Szabad Államot és Bulgáriát is fölvtették. Igazgatóság: általános értekezlet két-évenként; végrehajtóbizottság: államoktól egy tag; igazgatótanács: elnök: M. André Lebon v. miniszter. Igazgató: M. Albert Barrier. Pénzügyei: tagsági díjak 6 kategória szerint, az első 12.000, a hatodik 1000 frankot fizet. Munkálatai: nemzetközi bizottságok, nemzetközi kongresszusok, kiadványok; *Bulletin mensuel de renseignements frigorifiques* (franciául és angolul); a kongresszusról szóló jelentések. — A 3. általános értekezlet 1922 október 23—24-én Párizsban ülésezett; 42 ország volt képviselve (Magyarország nem). — Negyedik általános értekezlet 1924 június 16—28-án Londonban, egyúttal a negyedik *Congrès intern. du Froid*, 16 szakosztály (egy részük tudományos). Legközelebbi kongresszus 1927-ben, Rómában.

Bibl.: Rep. 140. — *Bul. Trim.* No. 3, 90—91. 1. — No. 7, 262. 1. — No. 10, 354. 1. — *Min. Z. I.*, 78. 1. — *Index*,

72. Institut International pour l'Etude des Causes et de la Prophylaxie des Maladies Mentales.

(*A lelki betegségek okainak és megelőzésének tanulmányozására alakult nemzetközi intézet.*) Székhelye: Róma.

Alapítatott 1906-ban. Célja: A lelki betegségek növekedésére, a különböző népeknél felvett különleges formáira stb. vonatkozó kutatások. Esetleg oly nemzetközi intézet alapítása, melynek célja a lelkibetegségek elleni küzdelem lesz. Tagjai vannak Németországban, Argentínában, Ausztráliában, Belgiumban, Braziliában, Dániában, Spanyolországban, az Egyesült-Államokban, Franciaországban, Nagybritanniaiban, Görögországban, Magyarországon, Olaszországban, Japánban, Luxemburgban, Norvégiában, Németalföldön, Portugáliában, Romániában, Oroszországban, Svédországban, Svájcban. Bizottság; elnök: Prof. Augusta Tamburini (Róma); főtitkár: Prof. dr. G. Cesare Ferrari (Imola, Bologna), dr. Franck (Zürich, Freudenbergstrasse 16.). Munkálatai: nemzetközi kongresszusok, kiadványok.

Bibl.: Rep. 140.

73. Institut International de Sociologie.

(*Nemzetközi Társadalomtudományi Intézet.*) Székhelye: Párizs, 115, boulevard St-Germain. Alapítatott 1893-ban. Célja: a különböző országok szociológusainak csoportosítása szociológiai kérdések tudományos vizsgálata céljából. Tagjai: az Intézet tudós társaság, melynek tagjai az egyes nemzetek legkiválóbb szociológusai. Maximum 100 tagot és 200 egyleti tagot (associé) vesz fel. Igazgatóság: vezetőség, mely elnökből, 3 alelnökből, főtitkárból, pénztárosból áll. 1921-ben T. G. Masaryk volt az elnök. Pénzügyei: Bevételek: felvételi díjak, szerzői jogok az évkönyvek eladott példányai után, adományok, hagyatékok. Az Intézet segíjezi a szociológia felsőbb oktatását. Munkálatai: 8 nemzetközi kongresszus Párizs, London, Bern és Róma egyetemén. *Annales* 14 kötet. — Vezetőségi ülés 1922 dec. 21-én Párizsban; 1923 decemberében Párizsban; 1924 dec. 29-én Párizsban. Vezetőség 1925-re: Elnök: Ferd. Buisson volt egyetemi tanár; alelnökök: George Howard (Nebraska), Lew Petrazycski (Varsó), Stercke (Kopenhága).

Bibl.: Rep. 137. — *Bul. Trim.* No. 2, 74—75. lk. — No. 5, 184. 1. — No. 7, 246. 1. — No. 11, 393. 1.

74. Institut International de Statistique.

(*Nemzetközi Statisztikai Intézet.*) Székhelye: Hága. Alapítatott 1885-ben. Célja: a tudományos és közigazgatási statisztika haladásának előmozdítása. Tagjai 27 nemzet képviselői: Németország, Argentina, Ausztrália, Ausztria,

Belgium, Bolivia, Bulgária, Kanada, Dánia, Egyiptom, Spanyolország, az Egyesült-Államok, Franciaország, Magyarország, Nagybritannia, Olaszország, Írország, Japán, Mexikó, Norvégia, Németalföld, Románia, Oroszország, Szerbia, Svédország, Svájc, Törökország, Cseh-Szlovákia, Uruguay. A Központi Magyar Statisztikai Hivatal élénk részt vesz ennek az Intézetnek munkálataiban. Igazgatóság: állandó vezetőség. Bizottság; Elnök: M. Delatour. Főtitkár: M. H. V. Methorst, az iroda igazgatója. Pénzügyei: a tagsági díj 25 frank; több ország szubvenciója és Hága város hozzájárulása. Bevételei: 1924-ben 26.000 forint, kiadásai: 18.000 forint. Munkálatai: értekezlet minden második évben. Szemlék, évkönyvek és havi szemle kiadása. Az állandó irodát 1913-ban alapították. — 15. közgyűlés Bruxellesben 1923 október 1—6. Főtárgy: a gazdasági statisztikai módszerek egységesítése; amellet demografiai statisztikai kérdésekkel is foglalkozott. 29 állam volt képviselve, köztük Magyarország. — 16. közgyűlés Rómában, 1925 szept. 26-tól okt. 2-ig. 3 szakosztály: demografiai módszerek; gazdasági statisztika; szociális statisztika. — 30 állam volt képviselve, köztük Magyarország.

Bibl.: Rep. 138. — *Bul. Trim.* No. 4, 158. 1. — No. 5, 206. 1. — No. 13, 503. 1.

75. Institut Métapsychique International.

(*Nemzetközi Metapszichikai Intézet.*) Székhelye: Párizs 89, avenue Niel. Alapítatott 1919-ben. Közhasznú tevékenységét az 1919 április 23-i rendelet ismeri. Célja: tudományos kísérletek és a metapszichikai téren történő kutatások koordinálása. Bizottság: Dízelnök: Prof. Charles Richet; elnök: Prof. Rocco Santoliquido; az intézet igazgatója dr. E. Osty. Pénzügyei: az alapító Jean Meyer alapítványa. Adományok és tagsági díjak. Jelenlegi költségvetés: 80.000 frank évente. Munkálatai: specializált laboratóriumok, időszaki szemle; könyvtárak és olvasótermek; előadások; médiumok kiválasztása, nevelése és honorálása; az egész világra kiterjedő enquete-ek; filozófiai és tudományos kiadványok.

Bibl.: Rep. 141.

76. International Law Association.

(*Association de Droit International. Nemzetközi Jogi Egyesület.*) Székhelye: London, 2, King's Bench Walk, Temple. Alapítatott 1873-ban. Célja:

a nemzetek jogi tudományának reformálása és koordinálása és a nemzetközi kapcsolatok nagyobbarányú kiépítése. Tagjai: kb. 1400 tag több országból. Igazgatóság: 60 tagból álló tanács, melynek 18 tagja a végrehajtóbizottságot alkotja. Bizottság: Díszelnök: *The Earl of Reading*; elnök: Dr. D. Josephus Jitta (Németalföld) és H. Hammaršköld (Svédország); tiszteletbeli főtitkárok: George G. Phillimore, B. C. L., M. A., Hugh H. L. Bellot, M. A., D. C. L. és James A. Petrie. Pénzügyei: tagsági díj: 1 angol font; egyletek részéről 2 font. Munkálatai: nemzetközi értekezletek (a 30-ik Hágában, 1921-ben tartatott); az értekezletekről szóló jelentések, monografiák stb. kiadása. — 31. értekezlet Buenos Airesben 1922 aug. 23–30; 39 ország volt képviselve (Magyarország is). Tárgysorozaton volt: a Nemzetek Szövetsége, nemzetközi tengerjog, nemzetközi magánjog. — 32. értekezlet Londonban 1923 okt. 4. Tárgysorozatai: állampolgárság és honosítási kérdések. — 33. értekezlet Stockholmban 1924 szept. 8–13. Magyarországot is képviselve volt a 24 állam között. Tárgyalták Magyar Gézát egy tanár javaslatát a kisebbségi jogvédelem perrendjére vonatkozólag. Legutolsó Bécsben, 1926 nyarán, ezen több magyar jogász is résztvett.

Bibl.: Rep. 56. — *Bul. Trim.* No. 2, 44–46. lk. — No. 8, 271. l. — No. 10, 362. l.

77. International Moral Education Congress.

(Congrès International d'Education morale. — *Az erkölcsi nevelés nemzetközi kongresszusa.*) Székhelye: London, W. 5. Armored, Woodfield Avenue, Ealing. Alapított 1908-ban. Célja: az erkölcsi nevelés haladása céljából kifejlesztett együttműködés faji, nemzeti és felekezeti különbségtétel nélkül. Mindenkinnek egyenlő joga van véleményeit kifejezni és azokat a másokéval összehasonlítani. Tagjai: kormányok, nyilvános intézmények, társaságok stb. delegátusai; mindazok, akik helyeslik a kongresszus célját, azon résztvehetnek. Tagjai a következő országokból valók: Németország, Anglia, Belgium, Dánia, az Egyesült-Államok, Franciaország, Magyarország, India, Olaszország, Németalföld, Oroszország. Igazgatóság: Végrehajtóbizottság: Elnök: Sir Fr. Younghusband, titkár: M. F. J. Gould, Armored, Woodfield, Avenue Ealing, London. Pénzügyei: Adományok. Munkálatai: hági kongresszus 1912. Jelentések és más kiadványok kiadása. A harmadik kongresszus 1922 júl. 28-tól aug. 1-ig Genfben tartatott

meg, Magyarország is képviselve volt *Pauler Akos* egyetemi tanárral, aki több más magyar pedagógus munkálatait is bemutatta (*Wesely Odön, Imre Sándor, Kemény Ferenc*).

Bibl.: Rep. 105. — *Bul. Trim.* No. 1, 25–26. l.

78. Laboratoires Internationaux de Physiologie du Mont-Rose.

(Laboratori Scientifici „A. Mosso“ sul Monte-Rosa. *A monterosai nemzetközi élettani laboratóriumok.*) Székhelye (iroda): Turin, 30, Corso Raffaello, a laboratóriumok a Colle d'Olen vannak (3000 m a tenger színe fölött), azonkívül Alagnában (Novara) és Capanna Regina Margheritában és a Punta Gnifettin (4560 m a tenger színe fölött). Alapított 1907. Célja: különböző alpin kutatások végzése élettani, bakteriológiai, növénytani, állattani, geofizikai stb. szempontokból. Tagjai: szubvenciók fejében tanulmányi helyre van joguk a következő kormányoknak: Németország, Ausztria, Franciaország, Nagybritannia, Olaszország, Svájc, Egyesült-Államok és Németalföld. Munkahelyeik vannak egyéb egyetemeknek, egyesületeknek és alapítványoknak. Igazgatóság: Prof. A. Herlitzka, a turini egyetem élettani intézetének igazgatója. Bizottság: Elnök: Prof. Pagliani (Torino). Pénzügyei: azok a kormányok, amelyek 5000 (most 10.000) frankot fizetnek be, egy tanulmányi helyre bírnak igényjogosultsággal. Az olasz közoktatásiügyi minisztérium évente 12.000 frankot adományoz. Munkálatai: *Actes des Laboratoires A. Mosso*. A laboratóriumok július 15-től szeptember 30-ig állnak rendelkezésre.

Bibl.: Rep. 143.

79. Office International d'Hygiène Publique.

(Nemzetközi Közegészségügyi Hivatal.) Székhelye: Párizs, 195, boulevard St-Germain. Alapított a római nemzetközi megegyezés alapján (1907 dec. 9). Tagjai: 1924-ben 41 ország, úgymint: Argentína, Belgium, Bolivia, Brazília, Bulgária, Chili, Dánia, Egyiptom, Spanyolország, az Egyesült-Államok, Franciaország, Algír, Indo-Kína (francia gyarmat), Francia Kelet-Afrika, Madagaszkár, Nagybritannia, Brit-India, Ausztrália, Kanada, a Délafrikai Unió, Új-Zéland, Görögország, Olaszország, Marokkó, Mexikó, Monaco, Norvégia, Németalföld, Peru, Perzsia, Lengyelország, Portugália,

Szerbia, Svédország, Tunisz, Cseh-Szlovákia, Törökország, Uruguay. Célja: közegészségügyi tények és adatok összegyűjtése és közlése a részes államokkal, különösen a ragályos betegségek szempontjából (kolera, pestis, sárgaláz), valamint az ellenük való küzdés tanulmányozása. A kormányok erre vonatkozó intézkedéseiket közlik az Irodával, amely esetleges módosításokat ajánl. A bizottság (comité) elnöke: M. O. Velahe, a belga Közegészségügyi Hivatal igazgatója, igazgató: M. J. de Cazotte. Főtitkár: dr. Pottevin. Pénzügyei: állami hozzájárulások különböző kategóriák szerint, az elsőbe tartozók évente 20.000 frankot, az ötödikbe tartozók 3125 frankot fizetnek. Munkálatai: *Bulletin Mensuel*; azonkívül közzéteszi a közegészségügyi vonatkozó egvezményeket, törvényeket, szabályzatokat, halál- és betegségvilágstatisztikát. A *Bulletin*-ben utal az orvosi szaklapokban és szemlékben megjelent nevezetesebb cikkekre. — Állandó bizottsági ülés Párizsban 1924 okt. 6–15-én. Magyarországot nem képviselve.

Bibl.: Rep. 152. — *Bul. Trim.* No. 11, 391. l. — *Gotha*.

80. Organisation permanente d'Hygiène de la Société des Nations.

(*A Nemzetek Szövetsége állandó egészségügyi szervezete.*) Áll a következőkből: 1. *Conseil consultatif*. Ennek szerepét az *Office International d'Hygiène publique* játssza; megvizsgálja mindazokat a kérdéseket, melyeket a *Comité d'Hygiène* eléje terjeszt és végrehajtásukat e Comitére bízhatja. 2. *Comité d'Hygiène*. 16 tagja van, az *Office International* elnöke; 6 a N. Sz.-ből választott tag; 9 az *Office*-ből választott tag; négy szaktanácsadó. Három évre vannak választva. — A N. Sz. Tanácsának és közgyűlésének tanácsadója minden egészségügyi kérdésben. 3. *Section d'Hygiène du Secrétariat de la S. d. N.* Vezetője (directeur médical) dr. Ludwik Rajchman (lengyel).

Hozzá csatlakozik: *Commission des Epidémies*.

E szervezetet a N. Sz. IV. közgyűlése (1923) állapította meg, de már 1920-ban megkezdte e szervezet kiépítését.

Az egészségügyi szervezet munkássága igen sokoldalú: járványügyi adatgyűjtés és anyagközlés; demográfiai statisztika; közegészségügyi tanulmányutak, orvoscserék (ezekben magyar orvosok és egészségügyi szakferfiak több ízben résztvettek); serológiai kutatások egységesítése; biológiai

termékek standardizálása; tényleges küzdelem járványok ellen (Oroszország, Lengyelország, Kelet-Ázsia); járványügyi központ fölállítása Singapurban; küzdelem a malária, rák, álmokor ellen stb. stb.

Kiadványai: *Rapport épidémiologique mensuel: Renseignements épidémiologique* (eddig 9 szám); *Organisation et fonctionnement des services d'hygiène dans divers pays* (közöttük Fáy Aladár és Dobrovits Sándor füzete a magyar közegészségügyi közgazgatásról); *Manuels de statistique démographique: Procès-Verbaux du Comité provisoire d'hygiène* (1921–1923) és aztán: *du Comité d'hygiène* (1924–1925), ennek munkálatai: *Etudes épidémiologiques, Commission du paludisme. Commission de standardisation des sérums etc., Commission sur la maladie du sommeil etc.* — Kiadja a *Société des Nations, Genève* (Service des publications).

Bibl.: a fenti kiadványokon kívül: *L'Organisation d'Hygiène de la S. d. N.* (Section d'Information, S. d. N.); ismertető cikke a *Népegészségügy* folyóiratban (Gortvay Györgytől s másoktól).

81. Société internationale d'histoire de la médecine.

(*Nemzetközi orvostörténelmi egyesület.*) Székhelye 12 bis, place de Laborde, Párizs. Alapított 1921. Az Egyesület 5. közgyűlését Genfben tartották 1925 július 20–25-ig. 19 állam volt képviselve (a volt „központi“-ak nem). A hatodik kongresszust Leydenben (Hollandia) tartják 1927 júliusban. Elnök: dr. Tricot-Royer (Anvers, 108, Avenue d'Italie), főtitkár: dr. Laignel-Lavastine (főnti cím). Kiadványok: *Comptes rendus de Congrès*: Anvers, 1920; Párizs, 1921; London, 1922; Bruxelles, 1923; Genève, 1925.

Bibl.: Rep. 158. — *Bul. Trim.* No. 13, 481. l.

82. Société Internationale de Chirurgie.

(*Nemzetközi Sebészeti Társaság.*) Székhelye: Bruxelles, 72, rue de la Loi. Alapított 1902-ben. Célja: a sebészeti tudományok fejlesztése, bizonyos sebészeti kérdések megvitatása által. Tagjai: 28 ország sebészeti klinikáinak és kórházainak orvosprofesszorai. Igazgatóság: állandó nemzetközi bizottság, mely országoként egy-egy delegátusból áll. Elnök: Prof. *Willem*s (rue Forgeur, 13, Liège), titkár: Dr. *L. Mayer* (72, rue de la Loi, Bruxelles). Pénzügyei: tagsági díj háromévenként 50 sv. frank. A belga kormány is segívezi e társaságot. Kiadásai: a

kongresszusokról szóló jelentések nyomtatási költségei (40.000 frank minden harmadik évben); az iroda fenntartása évenként kb. 8000 frankba kerül. Munkálatai: nemzetközi kongresszusok; az ezekről szóló jelentések. (*Comptendu.*)

Bibl.: Rep. 158.

83. Société Positiviste Internationale.

(*Nemzetközi Pozitivisták Társasága.*) Székhelye: Párizs, 54, rue de Seine. Alapított 1857-ben, újjáalakult 1906-ban. Célja: 1. Auguste Comte kultusza; 2. a pozitívizmus terjesztése; 3. Párizsban pozitívista központ teremtése; 4. Párizsban nemzetközi pozitívista tanintézet szervezése; 5. az emberiség vallásának megalapítása. Igazgatóság: Elnök-igazgató, akit a nemzetközi pozitívista bizottság támogat, jelenleg: M. Emile Corra. A bizottság tagjai között angolok, franciák, mexikóiak, portugálok, románok, svédok és törökök szerepelnek. Pénzügyei: 1924-ben 2820 frankot tettek ki a kiadások. Munkálatai: Előadások mindazon országokban, amelyek csatlakoztak; a *Revue Positiviste Internationale* (évente hatszor jelenik meg); a *The Positivist Review* (havonta), a *Revista Positivista* (Mexikó) szerkesztése. Auguste Comte műveinek és tanaira vonatkozó munkáknak kiadása.

Bibl.: Rep. 159.

84. Union Académique Internationale.

(*Nemzetközi Akadémiai Unió.*) Székhelye: Bruxelles, Palais des Académies (Secrétariat administratif). Alapított 1919-ben. Célja: 1. a humaniorákkal foglalkozó tudósok egyéni és szervezeti összeköttetések megteremtése, fenntartása és erősítése rendszeres levelezés, a közlemények kicserélése és időnként tartandó tudományos kongresszusok által; 2. oly kutatások kezdeményezése, ösztönzése és vezetése, valamint azoknak közrebocsátása is, amelyek leghasznosabbnak ítélik az archeológiai, történelmi, filozófiai, erkölcsi, politikai és társadalmi tudományok előhaladása szempontjából és amelyek a kollektív erőfeszítés magasabb fokát megkívánják és megérdemlik. Tagjai a következő államok akadémiái: Belgium, Dánia, Spanyolország, az Egyesült-Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Görögország, Olaszország, Japán, Norvégia, Németalföld, Lengyelország, Portugália, Románia, Oroszország, a S. H. S. állam, Csehszlovákia. Igazgatóság: az unió bizottsága, amely a nemzeti

akadémiák által választott államonkénti két-két delegátusból áll. E bizottság választja az Unió tisztviselőit. Elnök: M. Th. Homolle, az Institut tagja; alelnök: M. J. L. Heiberg, a dán Akadémia tagja, titkár: J. Bidez, a belga Akadémia tagja, segédtitkárok: Prof. Heiberg, a dán Akadémia tagja; J. F. Shotwell, az amerikai tudós társaságok tanácsának tagja. Pénzügyei: 2000 frank tagsági díj évenként egy-egy ország részéről, adományok, hagyatékok stb. Munkálatai: a bruxellesi kongresszusok 1920 és 1921 májusában. Története. A párizsi *Académie des inscriptions et belles lettres* felhívására 1919 május havában, Párizsban előkészítő értekezlet ült össze. Az Unió az 1919 októberében, szintén Párizsban tartott, második értekezleten alakult meg. — Harmadik közgyűlés Bruxellesben, 1922 május 25–27. 8 albizottságot jelöltek ki archeológiai, nyelvtudományi, jogtörténelmi, tudománytörténelmi kérdésekre. — Negyedik közgyűlés Bruxellesben, 1923 április 16–18. 16 állam volt képviselve (Magyarország természetesen még nem), főbb tárgyak: segély az orosz Akadémiának, „Corpus vasorum antiquorum“, alchimista kéziratok, középkori latinság szótára, „Bulletin Ducange“, fonetikus írás rendszere, görögországi antik mozaikok „corpus“-a. — Ötödik közgyűlés Bruxellesben, 1924 május 12–14. 15 állam volt képviselve, a megelőző tárgyakon kívül a nemzetközi nyelvvel és az orosz kiadványok segélyezésének ügyével is foglalkozott. — Hatodik közgyűlés Bruxellesben, 1925 május 11–13. 13 ország akadémiái voltak képviselve; a kiküldött bizottságok javaslatait tudomásul vették.

Bibl.: Rep. 160. — *Bul. Trim.* No. 1, 11–12. lk. — No. 4, 130. l. — No. 7, 259. l. — No. 8, 291. l. — No. 11, 401. l. — No. 12, 441. l. Magyary Zoltán: *A magyar tudomány nemzetközi helyzete.*

Beszámoló az 1925. évi munkálatokról: *Bul. Rel.* I. (1926), 24–26. lk.

85. Union des Associations Internationales.

(*Nemzetközi egyesületek uniója.*) 1910-ben Bruxellesben alakult. Kongresszusai voltak 1913-ban és 1920-ban. Tagja több, mint 100 nemzetközi szervezet. Célja: a nemzetközi egyesületek összefoglalása, amelyek a határokon túlterjedő működésnek egy-egy irányát jelzik és elérni azok erőinek a nemzetközi élet egy új szervezetévé való tömörítését. Szervezete: Secrétariat public de renseignements sur les ques-

tions internationales: Bruxelles, Palais Mondial, Parc du Cinquantenaire. Kiadványai: *La Vie Internationale* (Revue), *Actes du Congrès Mondial des Associations Internationales.*

86. Union Astronomique Internationale.

(*Nemzetközi Csillagászati Unió.*) Székhelye: London, S. W. 7. Imperial College. Alapított 1919 júliusában Bruxellesben, a Tudományos Kutatások Nemzetközi Tanácsának védnöksége alatt. Célja: a különböző országok csillagászati összeköttetések elősegítése, nemzetközi együttműködés érdekében; a csillagászat minden ága tanulmányozásának elősegítése. Tagjai: Dél-Afrika, Ausztrália, Brazília, Belgium, Kanada, Dánia, Spanyolország, az Egyesült-Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Norvégia, Lengyelország, Hollandia, Svájc, Portugália, Görögország, Japán kormányai. Igazgatóság: Közgyűlés; végrehajtó-bizottság; adminisztráló iroda. Végrehajtó-bizottság: Elnök: M. W. Campbell, a kaliforniai Observatoire Lick igazgatója; alelnökök: Sir F. W. Dyson, a greenwichi Royal Observatoire igazgatója; M. G. Lecoq, a bruxellesi Observatoire royal de Belgique igazgatója; M. A. Abetti-Arcetri, Olaszország; Cerulli (Olaszország); de Siffer (Németalföld); Dr. H. Deslandres (Franciaország); Hirayama (Japán). Főtitkár: A. Fowler, Imperial College, London. Állandó bizottságai: *Commission internationale des Ephémérides* (Washington, Navy Department, Naval Observatory), *Commission de la Carte du Ciel* (Oxford, Univ. Observatory). Pénzügyei: az egyes országok hozzájárulásai népszerűség arányában. Munkálatai: háromévenként általános közgyűlés. Bizottságokat nevez ki meghatározott csillagászati problémák tanulmányozására. — I. közgyűlése Rómában 1922 május 2–10. 18 állam volt képviselve (Magyarország nem). 32 állandó bizottság megteremtését. — Közgyűlés Cambridge-ban, 1925 július 14–22. Kiadványai: *Transactions of the Union.* Imp. College Prookstall, London.

Bibl.: Rep. 160. — *Bul. Trim.* No. 2, 36–37. l. — *Cons. Intern. de Recherches*, 1919. Vol. I. (London, 1920). — *Min. Z.* 1924, 73. l. — *Bul. Trim.* No. 11, 414. l.

87. Union catholique d'études internationales.

(*Katolikus szövetség nemzetközi kérdések tanulmányozására.*) Alapították 1917. Székhelye: Fribourg

(Svájc). Célja: 1. a nemzetközi kérdések tanulmányozása a keresztény elvek alapján; 2. ilyen tanulmányokkal foglalkozó katolikus személyiségek összegyűjtése; 3. a katolikus érdekek képviselői és védelme nemzetközi téren, különösen a Nemzetek Szövetségénél és annak különböző szerveinél. — Külön bizottsága: Commission catholique de coopération intellectuelle; elnöke: *Gonzaque de Reynold* berni egyet. tanár (Bern, Greyerz-strasse 72.). Főtitkár: *Gremaud* József professor (Sankt Michaels Kolleg., Fribourg, Svájc). — A szövetségnek következő nemzeti csoportjai vannak: német, svájci, francia, olasz, jugoszláv, lengyel, osztrák, cseh, angol és magyar, amely utóbbit a Szent István Akadémia szervezte meg.

Bibl.: Rep. 161. — *Bulletin*, 1925, 314. l.

88. Union Géodésique et Géophysique Internationale.

(*Geodéziai és Geofizikai Nemzetközi Unió.*) Székhelye: London S. W. 7. Science Museum, South Kensington. Alapított 1919 júliusában a Tudományos Kutatások Nemzetközi Tanácsa védnöksége alatt. Célja: a földgömb fizikájára és alakjára vonatkozó problémák tanulmányozásának elősegítése; a kutatások koordinálása; e kutatások tudományos megvitatása és közzététele; bizonyos kutatások megkönnyítése, mint pl. a különböző országokban használt műszerek összehasonlítása. Tagjai: Dél-Afrika, Ausztrália, Brazília, Chile, Dánia, Belgium, Kanada, az Egyesült-Államok, Egyiptom, Spanyolország, Franciaország, Nagy-Britannia, Görögország, Olaszország, Japán, Monaco, Marokkó, Mexikó, Sziám, Svédország, Cseh-Szlovákia, Portugália, Spanyolország nemzetközi bizottságai. Igazgatóság: a csatlakozott országok delegátusai uniójának közgyűlése. Végrehajtó-bizottság: Elnök: M. C. Lallemand, Párizs; főtitkár: Col. H. G. Lyons, F. R. S. London. Pénzügyei: a csatlakozott országok hozzájárulásai népszerűség arányában (az 5 millió lakossággal bíró országok egy egységet, a 20 milliónál több lakosságú országok nyole egységet fizetnek). Egy egység nem lehet több 2600 francia franknál évente. Munkálatai: háromévenként összehívott közgyűlés, az egyes osztályok ülései. Szervezete: A fentnevezett Unió több osztályra oszlik: a) geodézia, b) földrendésstan, c) meteorológia, d) fizikai oceanográfia, e) vulkanológia, f) hidrológia. A jelenlegi egyezmény érvényre 1931 december 31-ig tart. Azután 12

évre fogják megújítani. — A b) osztályra vonatkozólag l. főntebb *Association Internationale de Sismologie*. — Első értekezletét 1922 május 2—10-ig Rómában tartotta Turner (Oxford) elnökölte alatt, 12 állam volt képviselve Németország és Magyarország természetesen nem). A második általános értekezletét Madridban tartotta 1924 október 1—8-ig, hét szakosztályra (l. főntebb) oszolva. A legközelebbi összejövetel 1927-ben Prágában lesz. A központi hivatal 1928-ig Strasbourgban marad. Kiadványai: *Compte-rendu...*

Külön szakosztálya: Section de magnétisme et d'électricité terrestre. Titkára: dr. Louis A. Brauer, 36 th and Broad Branch Road, Washington D. C. — A szakosztály 1924 okt. 1—10-ig Madridban ülésezett.

Bibl.: Rep. 162. — *Bul. Trim.* No. 3. 84. 1. — No. 8, 303. 1. — *Min. Z.* 1924, 73 1. — *Bul. Trim.* No. 9. 346. 1.

89. Union Internationale de la Chimie Pure et Appliquée.

(A tiszta és az alkalmazott vegytan Nemzetközi Uniója.) Székhelye: Párizs, 49, rue des Mathurins. Alapított 1919-ben, a Tudományos Kutatások Nemzetközi Tanácsa védnöksége alatt. Célja: a csatlakozó államok kémiai egyesületei között állandó együttműködés megteremtése; tudományos és technikai működési módszereik koordinálása; a tudományos haladás elősegítése a vegytan egész területén. Tagjai: Dél-Afrika, Argentina, Ausztrália, Brazília, Csile, Belgium, Kanada, Dánia, Spanyolország, az Egyesült-Államok, Esztország, Franciaország, Nagy-Britannia, Görögország, Japán, Norvégia, Olaszország, Németalföld, Lengyelország, Portugália, Románia, Svájc, Csehszlovákia, azonkívül (1922 óta) Luxemburg és Peru nemzeti szövetségei, tanácsai és egyesületei. Igazgatóság: a csatlakozó államok delegátusaiból alakított tanács, amelynek tagjait az illető országok nemzeti szövetsége, tanácsa, vagy egyesülete választja három évre. A tanácsot harmadrészen minden évben megújítják. A végrehajtó hatalom a vezetőség kezében van. Elnök: Sir William Pope (Cambridge). Alelnökök: Bancroft (Egyesült-Államok); Billmann (Kopenhága); Paternó (Róma); Sakurai (Tokio), Votocek (Prága) Főtitkár: M. Jean Gérard (Franciaország). Munkálatai: a Nemzetközi Unió tanácsadó és állandó bizottságokat foglal magában, amelyek minden évben a Tanácsal és a vezetőséggel együtt

nemzetközi kémiai értekezletre gyűlnek össze. Ez az értekezlet minden harmadik évben a tiszta és alkalmazott vegytan nemzetközi kongresszusává alakul át. Az értekezletek jelentéseit és beszámolóit közléteszik. Története: 1919 áprilisában Párizsban előkészítő értekezlet ült össze, mely Belgium, Nagy-Britannia, Franciaország, az Egyesült-Államok és Olaszország delegátusaiból állott. Az első nemzetközi értekezlet Rómában 1920 júniusában tartott; a második (1921 június, Bruxelles) 21 nemzet; a harmadikon (1922 június, Lyon) 22 nemzet; a negyedik (1923 június 17—20, Cambridge) szintén 22 nemzet (Magyarország természetesen még nem) vett részt; Braziliát fölvtették. Az ötödik Kopenhágában, 1924 júniusban; a hatodik 1925 júniusban, Bukarestben. Kiadványa: *Compte-rendu de la Conférence Annuelle...*

Bibl.: Rep. 165. — *Bul. Trim.* No. 1, 18—19. lk. — No. 4, 140. 1. — No. 5, 168—9. 1. — No. 11, 409. 1. — *Min. Z.* 1924, 73. 1.

90. Union Internationale de Droit Pénal.

(Büntetőjogi Nemzetközi Unió.) Székhelye: Berlin W. 10. Genthinerstrasse 38. Alapított: 1889. Célja: az Uniónak az az álláspontja, hogy a bűnösséget és az ellene való küzdelmet nemcsak jogi, hanem embertani és társadalomtudományi szempontból is szükséges tanulmányozni. Célja tehát a bűnösség tudományos tanulmányozása, a bűnök okainak és leküzdésük eszközeinek kutatása. Tagjai: a különböző országok nemzeti csoportjai. Igazgatóság: Központi iroda. Bizottság: Elnök: Prof. Prins (Bruxelles); titkárok: Prof. P. Cuhe (Grenoble), dr. H. Jaspas (Bruxelles). A bizottság a háború óta még nincs újjászervezve és a nemzetközi összeköttetéseket nem vették fel újra. Pénzügyei: Tagsági díj egy évre: 10 frank. 1910—1914-ig az évi kiadások 9600 frankot tettek ki. Munkálatai: Nemzeti és nemzetközi kongresszusok. A *Bulletin de l'Union Internationale de Droit Pénal* és a *La Législation Pénale dans les Pays d'Europe et d'outre-mer* (2 kötet) szerkesztése és kiadása.

Bibl.: Rep. 118.

91. Union Mathématique Internationale.

(A matematikusok Nemzetközi Uniója.) Székhelye: Párizs, Institut de France. Alapított 1920-ban a Tudományos Kutatások Nemzetközi Tanácsa védnöksége alatt. Célja: a nem-

Apáthy István (1863—1922)
histológus.

Gragger Róbert (1887—1926)
a berlini Collegium Hungaricum első igazgatója.

zetközi együttműködés megteremtése és elősegítése a matematika művelésére. Tagjai: Argentína, Ausztrália, Belgium, Brazília, Kanada, Dánia, Egyiptom, Spanyolország, a S. H. S. állam, az Egyesült-Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Görögország, India, Olaszország, Japán, Norvégia, Németalföld, a Philippi-szigetek, Lengyelország, Portugália, Románia, Oroszország, Svédország, Svájc, Csehszlovákia nemzeti bizottságai és egyesületei. Végrehajtó-bizottság: díszelnökök: M. Camille Jordan és M. Emile Picard, az Institut tagjai; 6 alelnök, főtitkár: M. G. Koenigs, az Institut tagja. Pénzügyei: a képviselt államok tagsági díjai. Munkálatai: a strassburgi 1920-i nemzetközi kongresszus. E kongresszuson alapították meg az Uniót a Tudományos Kutatások Nemzetközi Tanácsa bruxellesi (1919. júl.) értekezletén kidolgozott alapszabályok alapján. Legutolsó kongresszus Toronto-ban (Kanada) volt 1924-ben.

Bibl.: Rep. 177.

92. Union internationale de physique pure et appliquée.

Székhely: Párizs, 49, rue des Mathurins. — Alakuló közgyűlés Párizsban, 1923. december 10-én, sir William Bragg elnöklete alatt. — Tagjai a következő államok: Dél-Afrika, Belgium, Kanada, Dánia, Spanyolország, Egyesült-Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország, Japán, Norvégia, Németalföld, Lengyelország, Svédország, Svájc, Csehszlovákia.

Bibl.: Bul. Trim. No. 7, 246. 1.

93. Union Internationale de Radiotélégraphie Scientifique.

(A tudományos szikratávíró Nemzetközi Uniója.) Székhelye: Bruxelles, 54, avenue des Arts. Alapított 1920-ban, a Tudományos Kutatások Nemzetközi Tanácsának védnöksége alatt. Célja: a szikratávíró tudományos tanulmányozásának elősegítése. Tagjai: a csatlakozott államok nemzeti bizottságai: Dél-Afrika, Angolország, Auszt-

rália, Belgium, Egyesült-Államok, Franciaország, Olaszország, Japán, Norvégia, Németalföld, Portugália. Végrehajtó-bizottság: főtitkár: M. R. Goldschmidt. Pénzügyei: a tagállamok tagsági díjai. Története: az Unió alapszabályainak tervezetét 1919-ben Bruxellesben, a Tudományos Kutatások Nemzetközi Tanácsának értekezletén dolgozták ki.

Bibl.: Rep. 168.

94. Université Internationale.

(Nemzetközi Egyetem.) Székhelye: Bruxelles, Palais du Cinquantenaire. Alapított 1920-ban. Célja: alkalmas akar nyújtani minden nemzetbeli egyetemi hallgatónak ahhoz, hogy aktuális problémákat általános és nemzetközi szempontból tekinthessenek át különböző nemzetbeli egyetemi tanárok tartotta előadásorozatok segítségével. Tagjai: 13 egyetem és több mint 300 egyetemi tanár (Argentínából, Belgiumból, Cubából, Dániából, Egyiptomból, Spanyolországból, az Egyesült-Államokból, Franciaországból, Angliából, Indiából, Olaszországból, Japánból, Németalföldről, Lengyelországból, Portugáliából, Romániából, Oroszországból, Svédországból, Svájcban, Csehszlovákiából, a S. H. S. államból), stb. adta hozzájárulását; a bolgár kormány nemzeti tanszéket alapított; más tanszékeket alapítottak a Nemzetközi Egyesületek Uniója és más egyesületek. Igazgatóság: ideiglenes igazgatótanács, az igazgatást a Nemzetközi Egyesületek Uniója végzi. Pénzügyei: beiratkozási díj egy ülészakra: 25 frank. Munkálatai: első ülészak 1920. szeptemberében, második ülészak 1921. augusztus–szeptember, filozófiai, nyelvészeti, történeti, irodalomtörténeti, művészeti, orvosi, közegészségügyi, jogi, pénzügyi, katonai, társadalmi és etikai, valamint pedagógiai és könyvészeti kérdésekről tartottak előadásokat, nemzetközi szempontból világítva meg az egyes problémákat. L. még Centre International alatt.

Bibl.: Rep. 182.

33. §. A NÉMETORSZÁGI TUDOMÁNYOS SZERVEZETEK REPERTORIUMA.

Szerkesztette: A BERLINI MAGYAR TUDOMÁNYOS INTÉZET.

Tekintve azt régi és szoros kapcsolatot, amelyben a magyar tudományos élet a némettel van, a nemzetközi tudományos szervezeteken kívül az alábbiakban a fontosabb németországi tudományos kongresszusok és tudományos társaságok repertóriumát is közöljük, külföldi kapcsolatainknak ez irányban való ápolásának megkönnyítése végett.

Az összes kutatási területekre vonatkozólag a következő kiadványok nyujtanak tájékoztatást: Literarisches Zentralblatt, Literarische Wochenschrift, Deutsche Literaturzeitung, Minerva Jahrbuch és Minerva Zeitschrift, Die Naturwissenschaften, Klinische Wochenschrift. Az egyes tudományzakokra nézve a szakfolyóiratok adnak felvilágosítást, amelyeknek legfontosabbjai ebben az összeállításban is fel vannak sorolva.

A kongresszusok legnagyobb részének időpontját, s a helyet is, esetről-esetre állapítják meg, a legtöbb azonban pünkösdre és szeptember-októberre esik.

I. Kongresszusok.

Filozófia, Pszichológia.

E kongresszusokra vonatkozó hivatalos közleményeket l. Zeitschrift f. Psychologie. (Kiad.: Prof. Wirth, Leipzig, Universität.)

Internationaler Kongress für experimentelle Psychologie. (Gesellschaft f. Experimentelle Psychologie. Prof. Dr. K. Buehler, Wien XIX. 1. Weimarerstr. 100.)

Internationaler psychoanalytischer Kongress.

Internationaler Kongress f. Individualpsychologie. (Dr. Alfred Adler, Wien I, Dominikanerbastei 10.)

Deutscher Verein zur Fürsorge f. jugendliche Psychopathen. Tagung 2-jährlich. (Ruth v. d. Leyen, Berlin, Linkstr. 23.)

Tagung der Kantgesellschaft. (Prof. Dr. Liebert, Berlin W15, Fasanenstr. 48.)

Internat. Philosophenkongress.

Kongress. f. experimentelle Psychologie. Minden második évben. (1927. V. 19—23. Bonn.)

Jog-, Gazdaság-, Társadalomtudomány.

Jogi kongresszusokra vonatkozó közleményeket l. Deutsche Juristenzeitung. (Berlin, Postdamerstr. 96.)

Internat. Kongress f. Rechts- und Wirtschaftsphilosophie (összel).

Preussischer Richtertag. Deutscher Juristentag. (Évenként szept. közepén.) (Berlin W10, Genthinerstr. 38.)

Tagung des Vereins f. Sozialpolitik. (Berlin—Halensee, Bornstedterstr. 10.)

Soziologentag. (Deutsche Gesellschaft f. Soziologie, Köln, Claudiusstr. 1.)

Neveléstudomány.

E kongresszusokra vonatkozó hivatalos közleményeket l. Paedagogisches Zentralblatt (kiad.: Julius Belz, Langensalza), Zeitschrift für Kinder-

schutz, Familien- u. Berufsfürsorge (Wien, Hanuschstr. 3), Zeitschrift f. Arbeit u. Beruf (Bernau bei Berlin, Grüner Weg), Archiv f. Volksbildung (kiad.: Geh. R. Dr. v. Erdberg, Berlin, Moltkestr. 7).

Paedagogischer Kongress (2 évenként). (Prof. Kerschensteiner, München.)

Tagung der Reformanstalten und Oberrealschulen. (Frankfurt am Main, Goethegymnasium.)

Internat. Kongress f. sittliche Erziehung.

Deutscher Verein f. Berufsschulwesen (2 évenként). (Prof. Dr. Thomé, Hamburg—Bergedorf.)

Tagung des Arbeitskreises f. sittliche Erziehung. (Dr. Elisabeth Rotten, Kohlgraben bei Wache, Rhön.)

Deutscher Verein f. Schulgesundheitspflege.

Tagung der Gesellschaft f. Heilpädagogik (2 évenként). (München, Zehentbauerstr. 20.)

Tagung des Reichsausschusses der deutschen Jugendverbände. (Berlin, Reichsinnenministerium, Moltkestr. 14.)

Tagung des deutschen Vereins f. öffentliche u. private Fürsorge.

Philológia, Történet-, Irodalomtudomány.

A philologiai kongresszusokra vonatkozólag l. Deutsches Philologenblatt (kiad.: Quelle u. Meyer, Leipzig), a történetiekre nézve Historische Zeitschrift (kiad.: Prof. Fr. Meineke, Berlin, Universität.)

Allgemeiner deutscher Neuphilologentag.

Tagung der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. (Dr. G. Lüdtké, Berlin, W10, Genthinerstr. 38.)

Goethe-Gesellschaft (Weimar.) (Évenként, pünkösdi utáni szombat.)

Historikertag (évente összel). (Verband deutscher Historiker, jelenleg Breslauban székel.)

Orvostudomány, Természettudomány.

Tagung deutscher Naturforscher und Ärzte (2 évenként, utoljára 1926-ban). Leipzig, Nürnbergerstr. 48, I.)

Deutsche Gesellschaft für Chirurgie (évente husvétkor). (Berlin, Luisenstr. 58—59.)

Deutsche Röntgenesellschaft (évente Berlinben, közvetlen a Deutsche Gesellschaft f. Chirurgie kongresszususa után, azonkívül évente Berlinen kívül, közvetlen a Deutsche Ges. f. innere Medizin gyűlése után, valamint minden második évben a német természettudósok és orvosok kongresszusával [Tagung deutscher Naturforscher und Ärzte] együtt. Berlin, Virchow-Langenbergkhaus, Luisenstr. 58—59.)

Internat. Kongress für Vererbungswissenschaften (évente). (Prof.

Dr. Hans Nachtheim, Berlin—Dahlem, Institut f. Vererbungsfor-

schung Schorleemer Allee.)

Internationaler Kongress f. Sexualforschung. (Prof. A. Moll, Berlin, W15, Kurfürstendamm 45.)

Deutscher Geographentag (2 évenként). (Prof. Dr. W. Behrmann, Frankfurt a. M., Geographisches Institut an der Universität.)

Tagung der Deutschen Mathematiker Vereinigung. (évente, rendszerint együtt a Naturforscherversammlung mathemat. szakosztályának gyűlésével.)

Muzeumügy.

Internationaler Museumsverband. (Organisation der leitenden Beamten von Altertums- und Kunstmuseen.)

II. Tudományos társaságok.

Filozófia, Pszichológia.

Deutsche Philosophische Gesellschaft. (Jena, Greifswald, Leipzig). Kiadvány: Zeitschrift d. D. Phil. Ges. Literarische Berichte. Ügyvezető: Dr. Arthur Hoffmann (Jena, Fuchsturmweg 18).

Deutsche Gesellschaft für ethische Kultur. Kiadvány: Ethische Kultur. Ügyvezető: Stadtrat Dr. R. Penzig (Berlin, W15, Umlandstr. 174).

Psychologische Gesellschaft. Kiadvány: Sitzungsberichte. Tagsági díj: 12 M. Elnök: Dr. Albert Moll (Berlin, W15, Kurfürstendamm 45).

Gesellschaft für experimentelle Psychologie. Elnök: G. E. Müller, Göttingen. Kiadvány: Zeitschrift für angewandte Psychologie. Tagsági díj: 5 M. Ügyvezető: Prof. Dr. K. Buehler (Wien, XIX. 1., Weimarerstrasse 100).

Kantgesellschaft (Halle a. d. Saale). Kiadvány: Kantstudien. Tagsági díj: 10 M. Hely. ügyvezető: Prof. Dr. Liebert (Berlin, W15, Fasanenstrasse 48).

Nietzsche Gesellschaft. (München, Schalkstr. 4.) Kiadvány: Jahrespublikationen. Druke d. Nietzsche-Gesellschaft. Tagsági díj: 4 M.

Nietzsche Gesellschaft. (München, Schalkstr. 4.) Kiadvány: Jahrespublikationen. Druke d. Nietzsche-Gesellschaft. Tagsági díj: 4 M.

Nietzsche Gesellschaft. (München, Schalkstr. 4.) Kiadvány: Jahrespublikationen. Druke d. Nietzsche-Gesellschaft. Tagsági díj: 4 M.

Földrajz, Geológia.

Gesellschaft für Erdkunde. (Berlin, SW. 48, Wilhelmstr. 23.) Kiadvány: Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde. Tagsági díj 12 M helybeli, 10 M külföldi tagok számára.

Deutsche Geologische Gesellschaft. (Berlin, N4, Invalidenstr. 41.) Kiadvány: Zeitschrift. Tagsági díj: 20 M.

Gesellschaft für Höhlenforschung und Höhlenkunde. Ügyvezető: Dr. Wolf (Charlottenburg, Kuno Fischer-Platz 1).

Geographische Gesellschaft. (München, Kaufingerstr. 3.) Kiadvány: Jahresberichte, Mitteilungen. Tagsági díj: 10 M.

Irodalom, Művészet.

Akademischer Literatur-Verein. (Berlin, W50, Kurfürstendamm 239.)

Deutscher Verein für Kunstwissenschaft. (Berlin, C2, Schloss.) Tagsági díj: 5 M.

Gesellschaft für Deutsche Literatur. Ügyvezető: Prof. Dr. Franz Violet. (Berlin, W30, Gleditschstr. 42.)

Deutscher Verein für Kunstwissenschaft. Elnök: v. Bode. Ügyvezető: v. Falke. Kiadvány: Denkmäler Deutscher Kunst.

Gesellschaft f. antike Kultur. (Berlin, W10, Genthinerstr. 38.) Elnök: Prof. W. Jaeger. Kiadvány: Die Antike, Zeitschrift f. Kunst u. Kultur d. klass. Altertums. Tagsági díj: 30 M.

Literatur-Archivgesellschaft. (Berlin, NW7, Unter den Linden 38.) Kiadvány: Mitteilungen, Jahresberichte f. d. wiss. Erscheinungen auf d. Gebiete d. neueren deutsch. Liter.)

Ügyvezető: Prof. Dr. Fritz Behrend.

Jog-, Közgazdaság-, Társadalomtudomány.

Deutscher Juristentag. (Berlin, W10, Genthinerstr. 38.) Ügyvezető: Dr. Ernst Heinitz.

Verein für Sozialpolitik. (Berlin-Halensee, Bornstedterstr. 10.) Kiadvány: Schriften d. Vereins für Sozialpolitik. Tagsági díj: 5 M. Elnök: Dr. H. Herkner (Charlottenburg 2, Bleibtreustr. 17.)

Gesellschaft für Sozial-Reform. (Berlin, N30, Nollendorferstr. 29-30.) Kiadvány: Schriften d. Ges. f. S. R.

Deutscher Verein für Versicherungswissenschaft. (Berlin, NW30, Landshtuterstr. 36.) Kiadvány: Zeitschrift f. d. gesamte Versicherungswissenschaft. Tagsági díj: 6, ill. 25 M (belf. szem., ill. testül.), 20, ill. 100 M (külf. szem., ill. testül.).

Deutscher Internationaler Anwalt-Verband. Tagsági díj: 4 M. Főtitkár: Dr. Hans Pohl (Berlin, W66, Wilhelmstr. 43B).

Internationale Vereinigung für Vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre. (Berlin, W15, Hohenzollerndamm 207.) Kiadvány: Blätter f. Vergleichende R. W. und Vlswl. Tagsági díj: 10 M.

Internationale Vereinigung f. Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. Kiadvány: Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. Ügyvezető elnök: Prof. Dr. Peter Klein (Königsberg i. Pr. Hufenallee 60).

Deutsche Gesellschaft für Soziologie (Köln, Universität, Claudiusstr. 1.) Kiadvány: Kölner Vierteljahrshefte f. Soziologie. Tagsági díj: A Társaság határozata szerint. Tagokat bizotts. választja.)

Deutsche Gesellschaft für Völkerrecht. (Kiel, Dänischestr. 15.) Kiadvány: Mitteilungen. Tagsági díj: 10 M.

Könyvtárta.

Verein Deutscher Bibliothekare. Kiadvány: Jahrbuch der Deutschen Bibliotheken. Helyettes elnök: Dr. Heinrich Uhlen Dahl (Berlin, Preussische Staatsbibliothek). Ügyvezető: Dr. Walther Fischer (München, Univ. Bibl.). Kongresszus évenként püskösdkor.

Wiegendruckgesellschaft. Ügyvezető: Dr. Ernst Crous (Berlin, NW7, Unter den Linden 38). Kiadvány: Gesamtkatalog. d. Wiegendrucke.

Néprajz, Embertan.

Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. (Berlin, SW11, Königgrätzerstr. 120.) Kiadvány: Zeitschrift für Ethnologie, Prähistorische Zeitschrift. Tagsági díj: 4 M német tagok számára. 20 M külföldi tagok számára. Ügyvezető: Prof. Dr. P. Träger.

Verein für Volkskunde. (Berlin, SO, Elisabethufer 37.) Kiadvány: Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. Ügyvezető: Prof. Dr. Karl Brunner (Berlin, C2, Klosterstr. 36.)

Deutsche Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. (Hamburg). Kiadvány: Archiv für Anthropologie, Korrespondenzblatt, Prähistorische Zeitschrift. Tagsági díj: 5 M. Főtitkár: Prof. Dr. R. Schmidt (Tübingen).

Neveléstudomány, kultúrpolitika.

Gesellschaft für deutsche Erziehung und Schulgeschichte. (Schöneberg, Grunewaldstr. 6-7.) Kiadvány: Monumenta Germaniae Pedagogica. Zeitschrift für Geschichte der Erziehung u. d. Unterrichts. Tagsági díj: 4 M. Ügyvezető: Prof. Dr. Max Herrmann (Berlin, W50, Augsburgerstr. 34).

Verein für wissenschaftliche Paedagogik (Jena). Kiadvány: Jahrbuch. Tagsági díj: 5 M. Elnök: Prof. Dr. Wilhelm Rein.

Deutsche Kulturpolit. Gesellschaft. Angegliedert: Institut f. Auslandskunde, Grenz- und Auslandsdeutschum. (Leipzig, Friedrich Karlstr. 22.) Titkár: Dr. W. Luig. Kiadvány: Deutsche Kultur i. d. Welt. Tagsági díj: 10 M, társ. 20 M.

Orvostudomány.

Bund Deutscher Ärztinnen. Kiadvány: Vierteljahresschrift. Ügyvezető: Dr. Lilli Meyer-Wedell (Hamburg).

Balneologische Gesellschaft. Kiadvány: Veröffentlichungen. Tagsági díj: 5 M. Főtitkár: Dr. Hirsch (Berlin-Charlottenburg, Frauenhoferstr. 16).

Berliner Medizinische Gesellschaft (Berlin, NW6, Luisenstr. 58-59.) Tagsági díj: 10 M. Titkár: Prof. Dr. C. Benda.

Deutsche Gesellschaft für dentale Anatomie u. Pathologie. Ügyvezető: Dr. Weski (Berlin, W50, Kurfürstendamm 230).

Deutsche Anatomische Gesellschaft. Deutsche Pathologische Gesellschaft.

Ügyvezető: Prof. Schmorl (Dresden, A. 5, Friedrichstr. 41). Kiadvány: Verhandlungen. Tagsági díj: 10 M. Tagung évenként.

Deutsche Pharmazeutische Gesellschaft. (Berlin-Dahlem, Königin Luisenstr. 2-4.) Titkár: Dr. Paul Siedler. Kiadvány: Berichte d. D. Ph. G. Tagsági díj: 10 M.

Deutsche Physiologische Gesellschaft. Deutsche Orthopädische Gesellschaft. Kiadvány: Zeitschrift f. Orthopäd.

Deutsche Physiologische Gesellschaft. Chirurgie. Tagsági díj: 10 M. Ügyvezető: Prof. Gocht (Berlin, W10, Genthinerstr. 16).

Gesellschaft Deutscher Nervenärzte. Ügyvezető: Dr. Kurt Mendel (Berlin, W, Augsburgerstr. 43.) Kiadvány: Zentralblatt f. die ges. Neurologie és Deutsche Zeitschrift f. Nervenheilkunde. Tagsági díj: 5 M.

Deutsche Gesellschaft für Urologie. Kiadvány: Verhandlungen. Tagsági díj: 10 M. Ügyvezető: Dr. A. Lewin (Berlin, Taubentzienstr. 13).

Deutsche Gesellschaft f. Chirurgie. (Berlin, Langenbeck-Virchow-Haus, Luisenstr. 58-59.) Ügyvezető: Prof. Werner Kräte (Berlin, SW11, Hafensplatz 7). Kiadvány: Langenbeck's Archiv f. Klin. Chirurg. Tagsági díj: 12 M.

Deutsche Ärztevereinsbund. Kiadvány: Ärztliche Vereinsblatt. Tagsági díj: 2 M fejenként. Főtitkár: Dr. Herzau (Berlin-Steglitz, Hohenzollernstr. 6).

Deutsche Gesellschaft zur Bekämpfung d. Geschlechtskrankheiten. (Berlin, W66, Wilhelmstr. 45.) Kiadvány: Mitteilungen zur Bekämpfung d. Geschlechtskrankheiten. Tagsági díj: 5 M.

Deutscher Verein für Psychiatrie. Tagsági díj: 5 M. Főtitkár: Dr. Ilberg (Sonnenstein bei Pirma).

Deutsche Gesellschaft für Vererbungswissenschaften. Kiadvány: Zeitschrift f. induktive Abstammungs- u. Vererbungslehre. Tagsági díj: 5 M. Ügyvezető: Prof. Dr. Hans Nachtsheim (Berlin-Dahlem, Institut für Vererbungsforchg., Schorlemer Allee).

Deutsche Gesellschaft für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften. (Leipzig, Stephanstr. 18.) Kiadvány: Mitteilungen zur Gesch. d. Med. u. Naturw. Tagsági díj: 5 M.

Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte. (Leipzig, Nürnbergerstr.

48 I.) Kiadvány: Mitteilungen. Tagsági díj: 5 M.

Verein f. ärztliche Fortbildungskurse in Berlin. Ügyvezető: Dr. I. Ritter (W. Kurfürstendamm 54). Kiadvány: Verzeichnis d. Monatskurse.

Természettudomány, Technika, Matematika.

Internationale Astronomische Gesellschaft.

Bund Deutscher Architekten. (Berlin, Schellingstr. 10.) Architektenverein zu Berlin. (Berlin, Wilhelmstr. 92.)

Deutsche Botanische Gesellschaft. Kiadvány: Berichte d. D. B. G. Ügyvezető: Prof. Dr. Leisering (Berlin, NO43, am Friedrichshain 15).

Deutsche Chemische Gesellschaft. (Berlin, W10, Sigismundstr. 4.) Elnök: Prof. Willstätter (München).

Verband deutscher Elektrotechniker. Kiadvány: Elektrotechnische Zeitschrift, Archiv. Főtitkár: Direktor P. Schirp (Berlin, W57, Potsdamerstr. 68, III.).

Entomologische Gesellschaft. (Berlin, N4, Invalidenstr. 43.) Kiadvány: Entomologische Zeitschrift. Tagsági díj: 8-12 M.

Verein Deutscher Ingenieure. (Berlin, NW7, Sommerstr. 4a.) Kiadvány: Több folyóirat.

Wissenschaftl. Gesellschaft für Luftfahrt. (Berlin, W35, Blumeshof 17 pt.) Ügyvezető: G. Krupp. Kiadvány: Zeitschrift f. Flugtechnik u. Motorluftschiffart és Berichte und Abhandlungen. Tagsági díj: 24 M.

Deutsche Ornithologische Gesellschaft. Kiadvány: Journal f. Ornithologie. Főtitkár: Dr. E. Stresemann (Berlin, N4, Invalidenstr. 43.)

Deutsche Physikalische Gesellschaft. (Berlin, NW7, Reichstagsufer 7-8.) Kiadvány: Zeitschrift für Physik. Physikalische Berichte. Tagsági díj: 5 M.

Deutsche Geophysikalische Gesellschaft. (Jena, Fröbelstieg 3.) Ügyvezető: Prof. Hecker (Jena). Kiadvány: Geophysikal. Zeitschrift. Tagsági díj: 24 M.

Deutsche Gesellschaft für Technische Physik. (Berlin, Nollendorfplatz 6.) Kiadvány: Zeitschrift f. Technisch. Physik. Tagsági díj: 20 M.

Deutsche Röntgen-Gesellschaft. (Berlin, Virchow-Langenbeckhaus, Luisenstr. 58-59.) Kiadvány: Verhandlungen. Die Röntgen-Literatur. Tagsági díj: 10 M. Főtitkár: Prof. Graessner (Köln-Lindenthal, Bürgerspital).

- Deutsche Zoologische Gesellschaft. (Berlin, N4, Invalidenstr. 43.) Kiadvány: Zoologische Berichte. Tagsági díj: 10, ill. 3 M.
- Deutsche Gesellschaft für Metallkunde. (Berlin, NW7, Sommerstr. 4a.) Kiadvány: Zeitschrift für Metallkunde. Tagsági díj: 27 M.
- Deutsche Mineralogische Gesellschaft (Jena). Kiadvány: Fortschritte der Mineralogie. Ügyvezető: Prof. Dr. K. Spangenberg (Jena).
- Deutsche Landwirtschaftl. Gesellschaft. (Berlin, SW1, Dessauerstr. 11.) Kiadvány: Jahrbuch, Arbeiten, Anleitungen, Mitteilungen. Ügyvezető: Dr. Wiese, gazdasági tan.
- Deutsche Meteorologische Gesellschaft. (München, Gabelsbergerstr. 55.) Ügyvezető: Dr. A. Huber. Kiadvány: Meteorol. Zeitschrift. Tagsági díj: 16 M.
- Verein Deutscher Chemiker. (Leipzig, Nürnbergerstr. 48, I.) Kiadvány: Zeitschrift für angewandte Chemie. Tagsági díj: 18 M.
- Deutsche Mathematiker Vereinigung. Kiadvány: Jahresbericht. Ügyvezető: Prof. Dr. Bieberbach (Berlin-Schmargendorf, Marienstr. 9).
- Berliner mathematische Gesellschaft. Kiadvány: Sitzungsberichte. Tagsági díj: 2, ill. 3 M (belf.), 1½ dollár (külf.). Ügyvezető: Prof. Dr. Jacobstahl (Berlin, W62, Kurfürstenstr. 78).
- Gesellschaft f. angewandte Mathematik und Mechanik. Ügyvezető: Prof. v. Mises (Berlin, W30, Neue Winterfeldtstr. 43). Tags. díj: 2 M.

Történettudomány, Philológia, Archéológia.

- Gesellschaft f. vorgesch. Forschung. (Berlin, W10, Genthinerstr. 38.) Elnök: Prof. Max Ebert. Kiadvány: Vorgeschichtl. Forschungen. Tagsági díj: 12 M.
- Historische Gesellschaft zu Berlin. Kiadvány: Mitteilungen aus der historischen Literatur. Ügyvezető: Studienrat Prof. Dr. Erich Bleich (Charlottenburg, Havelstr. 7). Tagsági díj: 6 ill. 12 M.
- Deutsche Gesellschaft für Islamkunde. (Berlin-Dahlem, Werderstr. 10.) Kiadvány: Die Welt des Islams. Tagsági díj: 20 M.
- Deutsche Ges. zum Studium Osteuropas. (Berlin, NW7, Friedrichstr. 103.) Főtitkár: H. Jonas. Tagdíj: 20 M. Kiadvány: Osteuropa.

- Vereinigte Numismatische Gesellschaften Deutschlands u. Österr.-s. Kiadvány: Berliner Münzblätter. Tagsági díj: 30 M. egyesületenként. Elnök: Dr. E. Bahrfeldt (Berlin, W15, Meierottostr. 8).
- Deutsche Orientgesellschaft. Kiadvány: Mitteilungen, Wissenschaftliche Veröffentlichungen. Tagsági díj: 20 M.
- Deutsche Orientgesellschaft. Kiadvány: Mitteilungen, Wissenschaftliche Veröffentlichungen. Tagsági díj: 20 M. Ügyvezető: Prof. Dr. Bruno Güterbock (Nikolassee, An der Reh-Wiese 12).
- Gesellschaft für Deutsche Philologie. Kiadvány: Jahresbericht über die Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie. Tagsági díj: 6:50, ill. 2 M. Ügyvezető: Prof. Dr. J. Bolte (Berlin, SO, Elisabethufer 37).
- Gesellschaft der Freunde heimischer Altertumsforschung. Ügyvezető: Prof. Dr. A. Schiff (Berlin, W62, Kurfürstendamm 260).
- Archäologische Gesellschaft. Kiadvány: Sitzungsberichte. Ügyvezető: Prof. Dr. A. Schiff (Berlin, W62, Kurfürstendamm 260).
- Vorderasiatische Gesellschaft. Kiadvány: Der alte Orient. Tagsági díj: 10 M. Ügyvezető: Prof. Dr. M. Söbnerheim (Charlottenburg, Steinplatz 2).
- Görres-Gesellschaft. Geschäftsstelle: Köln, (I P. Bachem) Marzellenstr. 41/3.) Kiadvány: Különböző kiadványok. Tagsági díj: 3 M.
- Zentralstelle f. deutsche Personen- u. Familiengeschichte. (Leipzig, Str. des 18. Okt. 89. Haus der Deutschen Bücherei.) Kiadvány: Familiengesch. Blätter.
- Deutsche Morgenländische Gesellschaft. (Leipzig, Halle). Kiadvány: Zeitschrift f. Semistik. Zeitschrift der D. M. Gesellsch. Zeitschrift für Indologie u. Iranistik. Ügyvezető: Dr. G. Lüdtke (Berlin, W10, Genthinerstr. 38).
- Gesellschaft für deutsche Vorgeschichte. Kiadvány: „Mannus“. Zeitschr. für Vorgeschichte. Elnök: Prof. Dr. G. Kossina (Berlin-Lichterfelde, W. Karlstr. 10).
- Gesellschaft f. Erforschung d. Kriegsursachen. (Berlin, W62, Kleiststr.) Titkár: Alfr. v. Wegener. Kiadvány: Die Kriegsschuldfrage. Tagsági díj: 10 M.

34. §. A COMMISSION INTERNATIONALE DE COOPÉRATION INTELLECTUELLE.

Írta: MAGYARY ZOLTÁN.

I. A bizottság megalakulása. II. Működésének első tárgyai. III. A nemzeti bizottságok. IV. A bizottság munkaprogramja. V. Az Institut de Coopération Intellectuelle. VI. Az albizottságok. VII. Az államok állandó képviselői. VIII. Az eddigi eredmények. IX. A szervezet jelentősége.

I. A világháborút befejező békeszerződések foglalják magukban a Nemzetek Szövetségének egyezségokmányát és egyúttal rendelkezéseket tartalmaznak a fizikai munka szervezésére. A fizikai munka ügyében két állandó szervezetet is létesítettek: a Nemzetek Szövetsége tagjainak képviselőiből álló egyetemes értekezletet és a Genfben felállított nemzetközi munkahivatalt. (Lásd az 1921. évi XXXIII. t.-c.-be iktatott trianoni békeszerződés XIII. részét, 315. s köv. §-ok.)

A Nemzetek Szövetségének azonban hamarosan feltűnt a szellemi munkának ez a mellőzése és ezért, valamint azért is, hogy a nemzeteket egymáshoz lelkileg közelebb hozva céljai megvalósulását jobban elérhesse, már az 1920. év decemberében tartott első közgyűlésén azt az óhaját nyilvánította, hogy a Nemzetek Szövetségének tanácsa minél nagyobb mértékben támogassa az értelmi együttműködés nemzetközi szervezetére irányuló mozgalmat. A tanács Léon Bourgeois-t bízta meg a kérdés tanulmányozásával, aki 1921. évi szeptember 2-án terjesztette elő jelentését. Ebben kiemelte azokat az előnyöket, amelyek a nemzetek közti élénkebb szellemi összeköttetéstől, professzorok és egyetemi hallgatók cseréjétől várhatók. A jelentésben hangsúlyozta, hogy szilárdan ragaszkodni kell a Nemzetek Szövetségének alapelveihez, amely így szól: „Kerülni a nemzeti szellem eredetiségének érintését és inkább mindegyiknek megengedni, hogy minél több erővel, és életképességgel fejlődhessen, minél bővebben meríthessen az emberiség ismereteinek, módszereinek és felfedezéseinek közös kincstárából.“ Végül nehogy a Nemzetek Szövetsége annak a szemrehányásnak tegye ki magát, hogy illetéktelen beavatkozást követ el, azt ajánlotta, hogy a nemzetközi szellemi élet szervezésére a nevelés és tudomány terén legkiválóbb 12 tagból álló bizottságot alakítsanak. Ezt a javaslatot a Nemzetek Szövetségének második közgyűlése elfogadta és annak határozata alapján a Nemzetek Szövetségének Tanácsa kinevezte a *Commission de Coopération Intellectuelle* (ezentúl C. C. I.), amely 1922 augusztus 1-én Genfben ült össze először.

A bizottság első tagjai a következők voltak:

D. N. Bannerjea (India).

H. Bergson, a Collège de France tanára.

K. Bonnevie kisasszony, a krisztianiai egyetem zoológiai tanára.

A. De Castro, a belgyógyászat egyetemi tanára (Rio-de-Janeiro).

Curie-Sklodowska asszony, a fizika egyetemi tanára (Párizs).

J. Destrée, volt közoktatásügyi miniszter (Belgium).

A. Einstein, a fizika egyetemi tanára (Berlin és Leyden).

G. E. Hale, a Mount Wilson-obszervatórium igazgatója, az északamerikai Conseil National de Recherches elnöke.

G. A. Murray, a görög filológia egyetemi tanára (Oxford).

G. de Reynold, a francia irodalom egyetemi tanára (Bern).

F. Ruffini, az egyházjog egyetemi tanára, volt olasz közoktatásügyi miniszter (Turin).

L. de Torres-Quevedo, az elektromechanikai laboratórium igazgatója (Madrid).

A kinevezést mindenki elfogadta Einstein kivételével, aki tudományos misszióban Japánban járt. G. E. Hale egészségi okokból lemondott és helyét *R. A. Millikan*, a Norman Bridge fizikai laboratórium igazgatója (Kalifornia) foglalta el.

Később a bizottság tagjainak számát 14-re emelték. Ekkor lépett be Einstein és lett a bizottság tagja *Lugones* egyetemi tanár (La Plata) és *H. A. Lorentz*, a fizika nyugalmazott egyetemi tanára (Leyden). Bannerjea helyét később *I. C. Bose* kalkuttai egyetemi tanár, Torres-Quenedo-ét pedig *Julio Cesares* publicista, a spanyol királyi akadémia tagja foglalta el. Bergson később egészségi okokból vált ki és Ruffini is lemondott. Utódaik *Paul Painlavé* francia hadügyminiszter és *A. Rocco* olasz igazságügyminiszter lettek.

A bizottság tagjainak mandátuma eleinte nem volt időhöz kötve s újabban korlátozták 5 évre.

A bizottság elnöke 1925 végéig *Bergson* volt, azóta pedig *Lorentz*. A bizottság alelnöke *Gilbert Murray*, állandó titkára, aki Genfben székel, az első két évben *Oskar de Halecki* varsói egyetemi tanár volt, jelenleg pedig *Opreacu György*, a turnu-severini gimnázium volt igazgatója és a kolozsvári (Cluj) egyetem megbízott előadója.

II. A bizottsághoz mindjárt megalakulásakor számos javaslat és kérés érkezett. Ezek közül elsősorban azokat választotta ki, amelyek a további működéshez szükséges adatgyűjtést szolgálták. Javaslataira a Nemzetek Szövetségének harmadik közgyűlése a következő munkaprogrammot fogadta el:

1. Ankét rendezése a tudományos munka állapotának az egész világon való megismerésére.

2. Megvizsgálása annak a problémának, miként lehet azoknak az országoknak segítségére menni, amelyekben a szellemi munka különösen veszélyeztetve van.

3. A tudományos tulajdon és a szellemi tulajdonnal összefüggő más kérdések vizsgálata.

4. Az egyetemi közötti együttműködés kérdésének tanulmányozása.

5. A bibliográfiák nemzetközi szervezése kérdésének tanulmányozása.

A szellemi munka állapota iránt számos országban végzett kutatás kérdőíveknek szétküldése útján történt. A válaszok alapján a C. C. I. összefoglaló jelentéseket adott ki külön füzetekben. A magyar kormány is küldött kimerítő választ a hozzá érkezett kérdőívre, amely a *Revue de Hongrie* 1923. évi októberi 15-i számában, valamint angol fordításban is megjelent. A Magyarországról beérkezett válaszok alapján Halecki Oszkár két jelentést is írt Magyarországról: 1. *Situation Générale*. 2. *Les universités* címmel. Mindkettő megjelent a Nemzetek Szövetségének kiadásában.

Az ankét nemcsak a bizottság tájékozására szolgált, hanem világszerte felhívta a figyelmet a szellemi munka válságos helyzetére.

A bizottság figyelmét legelőször főleg Ausztria tudta szellemi életének állapotára irányítani. A Nemzetek Szövetsége Tanácsának felhívására a bizottság *Dopsch Alfonz* bécsi egyetemi tanárt állandó osztrák levelezőjéül választotta és 1922. évi november 4-én a világ összes tudományos intézményeihez és társulataihoz felhívást intézett az osztrák szellemi élet és szellemi munkások segítése érdekében. Nemcsak könyv- és tudóseserét ajánlott a felhívás, hanem az osztrák tanárok, tudósok, írók, művészek és családjaik nyomorának enyhítésére idegenben való nyaralást, ösztöndíjakat és más segélyeket is kért. Ausztria e felhívás alapján külföldről könyvek, folyóiratok, tudományos eszközök, sőt pénz alakjában is jelentékeny segélyeket kapott.

1924-ben a bizottság Apponyi Albert gróf indítványára Magyarország érde-

kében is bocsátott ki felhívást a világ összes egyetemeihez, akadémiáihoz és tudós társaságaihoz, azt hangoztatván, hogy Magyarországnak pénzügyi talpraállítása a Nemzetek Szövetségének támogatásával folyamatban van, ez azonban szükségessé teszi a legmesszebbmenő takarékoskodást, ami a kulturális intézményekre is kiterjedt. Ezért a szellemi élet Magyarországon szintén veszélyben van. A felhívásnak Magyarország néhány kis jelentőségű könyvküldeményen kívül hasznát nem látta.

A bizottság által kezdeményezett segítségi akciót más államok is, nevezetesen Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Esztország, Jugoszlávia, Lengyelország, Litvánia, Románia és az 1923. évi tokiói nagy földrengés után Japán, vették igénybe.

Románia még nagyobb mértékben kérte a Nemzetek Szövetségének segítségét, amidőn a Nemzetek Szövetségének 1924. évi szeptemberében tartott V. közgyűlésén javasolta, hogy a bizottság eszközölje ki a Nemzetek Szövetségének támogatását és garanciáját olyan nemzetközi kölcsön számára, amelyet egyes országok kulturális életük szükségleteinek kielégítésére vehetnének igénybe. Románia memorandumban elő is adta igényét, amelyben az általa kívánt kölcsön összegét megjelölte, s amely összeget később 150 millió aranyfrankra emelt. A román kérelmet különféle bizottságok elé utasították tárgyalás végett és az mindeddig az előkészítés stádiumában van, mert nem találtak hitelezőt, aki vállalkozott volna a kölcsön nyújtására. Lengyelország a kölcsönre szintén igényt tart és 1926. év júniusában Magyarország, Ausztria és Bulgária is bejelentették igényüket.

III. Az a kapcsolat, amely a fenti adatgyűjtés és kisebb-nagyobb mértékű támogatás útján a C. C. I. és egyes államok között létrejött, számos országban az *Értelmi Együttműködés Nemzeti Bizottságainak* megalakítására vezetett. Eddig mintegy 35 államban alakult ilyen bizottság, köztük: Ausztrália, Ausztria, Belgium, Bolivia, Brazília, Bulgária, Chile, Csehszlovákia, Cuba, Dánia, Esztország, Északamerikai Egyesült Államok, Finnország, Franciaország, Görögország, Jugoszlávia, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Nagybritannia, Norvégia, Olaszország, Panama, Románia, Salvador, Svájc. A bizottságok különféle módon vannak megalakítva. Magyarországon is megalakult az Értelmi Együttműködés Nemzeti Bizottsága 1923-ban. Itt a Magyar Tudományos Akadémia alakította meg. Elnöke: Berzeviczy Albert, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, főtítkára: Balogh Jenő, a Magyar Tudományos Akadémia főtítkára, tagjai pedig a következők: az Akadémia részéről: Hosszay Lajos, Ferenczi Zoltán, Némethy Géza, Badics Ferenc, Gombocz Zoltán, Kozma Andor, Kmoskó Mihály, Melich János, Németh Gyula, Concha Győző, Magyary Géza, Angyal Dávid, Pauler Ákos, Hóman Bálint, Hekler Antal, Fröhlich Izidor, Preisz Hugó, Rados Gusztáv, Horváth Géza, Hutya Ferenc, Mágócsy-Dietz Sándor, Schafarik Ferenc, Hoór-Tempis Mór, báró Harkányi Béla. A vallás- és közoktatásügyi miniszter kiküldötte: Magyary Zoltán. A külügyminiszter kiküldötte: Gerevich Zoltán és Meggyesy Lajos. A Felsőoktatásügyi Egyesület részéről: Grósz Emil. A Küllügyi Társaság részéről: Horváth Jenő. A Gyűjteményegyetem részéről: Végh Gyula.

1923. évi november 12-én albizottság is alakult, melynek tagjai: Berzeviczy Albert, Balogh Jenő, Magyary Géza, Pauler Ákos, Rados Gusztáv, Magyary Zoltán, Gerevich Tibor, Grósz Emil, Horváth Jenő.

Magyarország egyike volt az első államoknak, amelyek a bizottságot úgy szervezték meg, hogy abban a közoktatásügyi és külügyminisztérium állandóan képviselve van.

A C. C. I. a nemzeti bizottságokban hasznos munkatársait látja és ezért azok

megalakítását igyekezik előmozdítani. A nemzeti bizottságok kiküldötteivel 1923. év decemberében Párizsban és 1926. év júniusában Varsóban összejövetelt tartott, amelyeken számos közös egyetértésben intézendő kérdés nyert megbeszélést. A magyar bizottságot Párizsban Pauler Ákos, Varsóban Magyary Zoltán képviselte.

A C. C. I. Dopsch Alfonzon kívül utóbb még öt levelezőt (correspondant de la Commission) nevezett ki. Ezek: Emile Rakovitz (Románia), Jaroslav Kalab (Csehszlovákia), Hoo-Tsi (Kína), Henri John Cody (Kanada) és egy portugál levelezőnek az elnök által való kinevezése küszöbön van.

IV. A bizottság helyes érzéssel azt találta, hogy leghasznosabb munkát úgy végez, ha több országot érdeklő s csak azok együttes munkájával megoldható kérdések előbbrevitele érdekében a közvetítő szerepét vállalja. Főleg három ilyen terület van: 1. egyetemi kérdések, 2. egyéb tudományos kérdések, 3. irodalmi és művészeti kérdések. Ezekhez járul a szellemi tulajdon védelmének kérdése, amelyet Ruffini olasz egyetemi tanár konkrét javaslatát tűzött napirendre. Ruffini terveze szerint a tudományos felfedezés ugyanolyan védelemben részesülne, mint a műalkotás a szerzői jog, valamint a műszaki találmány a szabadalom útján és miként az irodalmi és művészi tulajdon, valamint az ipari találmányvédelmére nemzetközi egyezmények vannak, éppúgy szükség van a tudományos tulajdon nemzetközi védelmére is. Ruffini a C. C. I.-t tartotta alkalmasnak arra, hogy ezt a kérdést megoldásra vigye és a bizottság annak előkészítését meg is kezdte abban a reményben, hogy annak megoldása útján egy igazságtalanság lesz megszüntethető. Ma ugyanis bárki a legkisebb műszaki találmány útján, ha szabadalmaztatja, vagyont szerezhet, míg a tudós, ha egy természeti törvényt vagy egy elemet fedez is fel, nyomorban halhat meg, ha felfedezése a legkiszámíthatatlanabb következményekkel is jár és ennek alapján szerzett technikai szabadalmakkal némelyek vagyont szereztek is maguknak. A C. C. I. ebben a helyzetben a szellemi munkának és a tudományos kutatásnak komoly veszélyét látja, mert a fiatal tehetségek a tudomány helyett inkább a kereső pályára fognak törekedni. És ezért a kérdés gondozására külön albizottságot is alakított.

A Nemzetek Szövetségének negyedik közgyűlése elvben elfogadta Ruffini javaslatát és elhatározta, hogy azt hozzászólás végett az összes államoknak megküldi. A beérkezett válaszok, köztük a magyar kormányé is, általában kedvezők, de számos részlet tanulmányozását tartják szükségesnek és ezért az ügy további bizottsági tárgyalás alatt van.

V. A C. C. I. fennállásának első éveiben rájött azonban arra, hogy működésének eredménye kevés, mert évenként ritkán, legfeljebb kétszer jöhet csak össze, s nehéz tanácskozásainak előkészítése és nehéz határozatainak végrehajtása. Ebből a szükségből származott az *Institut International de Coopération Intellectuelle* (ezentúl I. C. I.) alapítása, aminek előzményei a következők:

A Nemzetek Szövetségének negyedik közgyűlése 1923. szeptemberében felhatalmazta a C. C. I.-t, hogy céljainak megvalósítására adományokat jogi és fizikai személyektől elfogadjon. 1924. januárjában Bergson, mint a bizottság elnöke, általános felhívást intézett mindazokhoz, akik ismerik a szellemi élet válságát az egész világon, kérve segítségüket a bizottság részére. Hivatkozott arra, hogy a bizottság fennállásának két éve alatt az adatgyűjtés és a helyzet felderítése terén nagy munkát végzett. Némely szervezési kísérleteket is tett, nevezetesen felállította az *Office international des relations universitaires*-t, a bibliografiai munkák szervezése terén is elért némely eredményt, de mégis az az érzése, hogy munkája nem járt a várt eredménnyel és a legtöbb jó terv papíron maradt, egyrészt, mert hiányoztak a megfelelő anyagi eszközök, más-

részt pedig, mert hiányzott olyan szerv, amely biztosíthatta volna a munka folyamatosságát. Így a bizottság története kritikus pontjára jutott.

Ekkor a francia kormány Bergson felhívására 1924. július 24-én François d'Albert közoktatásügyi miniszter útján azt az ajánlatot tette, hogy létesíttessék Párizsban az értelmi együttműködésnek egy nemzetközi intézete, hogy az megfelelő pénzzel és helyiségekkel bírva, a C. C. I.-nek *instrument d'action*-ja legyen. A Nemzetek Szövetségének Tanácsa 1924. szeptember 9-én hosszú vita után elvben elfogadta a francia kormány ajánlatát és felkérte a Nemzetek Szövetségének ugyanakkor ülésező közgyűlését, állapítsa meg az alapelveket, amelyeken az intézet szervezete és működése nyugodjék és a viszonyát más nemzetközi értelmi együttműködési szervezetekhez. A közgyűlés határozatában hangsúlyozta, hogy az intézet jellegének programjában és személyzetének összeállításában nemzetközinek kell lennie és a C. C. I.-t bízta meg, hogy az általa választott elvek és a Nemzetek Szövetségének céljai szerint állapítsa meg az intézet hatáskörét. A közgyűlés egyúttal a Nemzetek Szövetségének Tanácsát hívta fel arra, hogy a francia kormánnyal az intézet szervezéséhez és állandó működésének biztosításához szükséges szerződést kösse meg. Mivel az intézet szükségességét általánosan elismerték és annak létesítésére más ajánlat, mint a francia kormányé, nem érkezett, így jutott az intézet az angolok és skandinávok ellenzése dacára is Párisba.

Ezen az alapon készült az Institut szervezeti szabályzatának tervezete, melyet Herriot francia miniszterelnök 1924. december 8-án kelt levelével küldött meg a Nemzetek Szövetsége Rómában ülésező tanácsának. E levelében kijelenti, hogy a francia kormány korábbi ajánlatának és a Tanács óhajának megfelelően kötelezi magát arra, hogy a Nemzetek Szövetségének rendeltetésére Institut International de Coopération Intellectuelle-t alapít és tart fenn Páris székhellyel a következő feltételek mellett: 1. Az intézet szervezeti szabályzatát a levélhez csatolt szervezeti szabályzat állapítja meg. 2. A francia kormány az intézetet önálló alapítványnak tekinti és annak közjogi jogalanyiségét elismeri. 3. Az intézet működéséhez szükséges helyiségeket a francia kormány bocsátja rendelkezésre. Az intézet a helyiségeit a Nemzetközi Értelmi Együttműködés más szervezeteinek is irodák és összejövetelek céljára átengedheti. 4. Az intézet berendezésének összes költségeit a francia kormány viseli. Az intézet működésének és fenntartásának évi költségeit évi segély alakjában a francia kormány vállalja a parlament hozzájárulásának kikötésével. A segély évi összegét a kormány kétmillió francia frankban kívánja megállapítani, de fenntartja magának a jogot, hogy az intézet fejlődése esetén a francia parlamentnek a segély felemelését javasolhassa. A francia állam az intézet működéséért magától minden felelősséget elhárít. 5. Az intézet más államok kormányaitól, intézményektől, társaságoktól és magánosoktól adományokat, hagyományokat és segélyeket elfogadhat és gyűjthet. 6. A segélyt a francia kormány két félévi részletben folyósítja az intézet részére. 7. Az intézet megszűnése esetén annak helyisége és berendezése visszaszáll a francia államra, az intézet iratai és adatgyűjteménye pedig a Nemzetek Szövetségének tulajdona maradnak. 8. A francia kormány fenntartja magának a jogot, hogy a Nemzetek Szövetsége Tanácsának a jelen egyezménynek a gyakorlat által megkívánt módosítása iránt javaslatot tehessen s kifejezi a saját készségét is ilyen javaslatok tárgyalására. 9. A francia kormány az intézettel szemben kötelezettségeit hét év tartamára vállalja, a kötelezettség azonban további hét év tartamára megújítottnak tekintendő, ha a francia kormány, vagy a Nemzetek Szövetsége annak lejártá előtt két évvel azt fel nem bontotta.

Az e levélhez csatolt szervezeti szabályzatot (*Statut organique de l'Institut*)

a Nemzetek Szövetségének Tanácsa 1924. évi december hó 13-án tartott ülésén elfogadta. A szabályzatnak 14 pontja van. Fontosabb rendelkezései a következők:

Az intézet fő célja a Commission de Coopération Intellectuelle határozatainak előkészítése, a bizottság határozatai és ajánlásai végrehajtásának minden országban való szorgalmazása és abban az irányban való munkálkodás, hogy a bizottság irányítása mellett és minden rendelkezésre álló eszközzel az értelmi munka szervezésének haladását a nemzetközi együttműködés útján az egész világon előmozdítsa. (2. §.) A nemzetközi intézet független annak az országnak hatóságaitól, amelyben működik. Közvetlenül levelez minden országnak azokkal a kormányzati és közigazgatási szerveivel, amelyek a hatáskörébe tartozó ügyek vizsgálatával és megoldásával meg vannak bízva. (3. §.) Az intézet igazgatótanácsa (Conseil d'administration) a C. C. I. működő tagjaiból alakul. (5. §.) Az igazgatótanács a Nemzetek Szövetsége Tanácsának megerősítésével öt különféle nemzethez tartozó személyből vezérlő bizottságot (Comité de direction) alakít. A vezérlő bizottság Párizsban legalább havonként kétszer jön össze. Hatáskörét és tagjai megbízásának időtartamát az igazgatótanács állapítja meg. (6. §.) Az intézet működését személyzete biztosítja, amely áll az igazgatótanács által kinevezett igazgatóból és osztályfőnökökből, a vezérlő bizottság által kinevezett alkalmazottakból és az igazgató által alkalmazott segédelekből és segédhivatali alkalmazottakból. (7. §.) Az intézetet jogilag az igazgatótanács elnöke, illetve alelnöke képviseli. (9. §.) Az intézet költségvetésileg független a Nemzetek Szövetségétől. Évi költségvetését a francia kormány segélyéből és esetleges más forrásokból származó fedezet keretei közt az igazgatótanács állapítja meg és az vizsgálja meg számadásait is. (10. §.) Az intézet költségvetését és zárószámadását évenként be kell mutatni a Nemzetek Szövetsége Tanácsának és közgyűlésének, valamint a francia kormánynak. (13. §.) Az intézet működéséről a Nemzetek Szövetsége Tanácsának és a francia kormánynak évenként jelentést terjeszt elő, amelyet a Nemzetek Szövetsége tagjainak is megküldenek. (14. §.)

Az intézet ezen az alapon jött létre. Igazgatótanácsként az egész C. C. I. működik. Ez 1925 július 27-i ülésén megalakította a vezérlő bizottságot a következőkből: elnök: Painlevé (francia), tagok: Destrée (belga), Lorentz (holland), Gilbert Murray (angol), Reynold (svájci), Ruffini (olasz, de lemondott). Az igazgatótanács és a vezérlő bizottság titkára Oprescu (román), a C. C. I. titkára.

Az intézet első igazgatójává Julien Luchaire egyetemi tanár, főtanfelügyelő (inspecteur général de l'Instruction publique) nevezetett ki.

Az intézetnek hét ügyosztálya van: 1. Section des Affaires Générales, 2. Section des Relations Universitaires, 3. Section des Relations Scientifiques, 4. Section des Relations Littéraires, 5. Section des Relations Artistiques, 6. Section Juridique, 7. Section d'Information. Az intézet alkalmazottai különféle nemzetekhez tartoznak. Magyar alkalmazottja 1926 november óta dr. Göllner Aladár.

Az intézetnek a francia kormány a Palais Royalnak a Rue Montpensierre néző szárnyában bocsátott helyiségeket rendelkezésére. Ott az intézet ünnepélyes megnyitása 1926 január 16-án volt. Az intézet fenntartásához a francia kormányon kívül a lengyel kormány évi 100.000 francia frank segéllyel járul hozzá. Minthogy a francia frank értéke erősen hanyatlott és a francia kormány segélyét nem emelte fel, az intézet kénytelen volt egyrészt személyzetének létszámát csökkenteni, másrészt a többi kormányokhoz is fordulni pénzügyi segélyüket kérve. Ekkor vállalta Magyarország is évi 4200, Csehszlovákia pedig évi 15.000 aranyfrank hozzájárulás fizetését.

Az intézet tehát nemcsak a kezdet nehézségeivel, hanem anyagi bajokkal is küzd, ami működésének eredményére is kihatással van.

VI. Működésében a Commission de Coopération Intellectuelle-nek és annak *albizottságainak* irányításához igazodik. A C. C. I.-nek négy ilyen albizottsága van. Azok szervezete és tagjaik a következők:

Az albizottságok a C. C. I.-nek legalább három tagjából és segédtagokból (membres adjoints) állanak, akiket a C. C. I. jelöl ki, vagy az albizottság kooptáció útján választ. Az albizottságok a következők: 1. Egyetemenkénti kapcsolatok albizottsága. (*Sous-commission des relations universitaires.*) Tagok: de Castro, Millikan, Gilbert Murray, de Reynold; segédtagok: Castillejo, Vernon Kellogg, Th. Odhner, Thamin, von Gottl-Ottlilienfeld és Halecki. 2. Bibliografiai albizottság. (*Sous-commission de bibliographie.*) Tagjai: Bonnevie kisasszony, Sir I. C. Bose, Curie asszony, Einstein, Lorentz, Painlevé; segédtagok: Godet, Krüss, Roland Marcel, Schramm, Hagberg Wright. 3. Irodalmi és művészeti albizottság. (*Sous-commission des lettres et des arts.*) Tagjai: Destrée, Lugones, Gilbert Murray, de Reynold, Casares; segédtagjai: Baud-Bovy, Focillon, Jelinek, Toesca, Vavaresco kisasszony, Paul Valéry, Felix Weingartner. 4. A szellemi tulajdon albizottsága. (*Sous-commission de la propriété intellectuelle.*) Tagok: Destrée, Rocco, Casares; segédtagjai: Knoph, Plaisant, Ruffini, Maurette, Ostertag.

VII. Az Institut de Coopération Intellectuelle mellé az egyes kormányok *állandó képviselőket* (délégués d'État) neveznek ki, akiknek kinevezésére az intézet is súlyt helyez. Ausztria képviselője Mensdorf-Pouilly-Dietrichstein gróf nyug. nagykövet, Belgium képviselője Vermeulen gandi egyetemi tanár. Franciaországé Paul Appell, a párizsi egyetem volt rektora. Dánia, Equator, Görögország, Nikaragua, Németalföld, Svédország és Svájc párizsi követüket, Románia Vavaresco kisasszonyt, Csehszlovákia dr. H. Jelineket (Prága) nevezte ki. Magyarország képviselője Magyar Zoltán vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos.

VIII. A C. C. I. és albizottságai, illetve az I. C. I. eddigi munkájának tárgyai, illetve főbb eredményei a következők: 1. Az egyetemenkénti kapcsolatok terén különösen érdeklődnek a tanár- és hallgatóesere iránt. A nemzetközi diák-szervezetekkel állandó kapcsolatot tartanak fenn és a diákok nemzetközi utazásaihoz általános menetdíjkedvezmény kieszközlésére törekszenek. Az egyetemeknek szünidei nyári tanfolyamait nyilvántartják és előmozdítják. A bizottság az egyes államokban nemzeti egyetemi hivatal szervezését (*offices universitaires nationaux*) propagálja a nemzetközi információadás céljából. A magyar hivatalt a Külügyi Társaság tartja fenn és vezetője: dr. Horváth Jenő egyetemi rk. tanár. Nagy fontosságot tulajdonít a nemzetközi tudományos ösztöndíjaknak és 20.000 papírfrankot az intézet költségvetésében e célra is fordít.

Az I. C. I. 1924 október 1. óta kiadja a *Bulletin des Renseignements Universitaires*-t, amely negyedévenként az egyetemek életére és nemzetközi kapcsolataira vonatkozó hasznos információkat közöl.

Dr. Bárány Róbert upsalai egyetemi tanárnak nemzetközi egyetem felállítására irányuló javaslata alapján csökkentett programmal École Internationale des Hautes Études Politiques felállítását kívánatosnak mondták ki.

2. A nemzetközi tudományos munkák összhangba hozatala terén van az értelmi együttműködés nemzetközi szervezésének leginkább és leghasznosabb feladata. E téren elsősorban a bibliográfiával foglalkoznak. 1924 decemberében megjelent egy *Index Bibliographicus*, amelyről *A Bibliográfia* című 16. § megemlékezik. A nagyobb könyvtárak és levéltárak együttműködése és a nemzetközi kölcsönzés megkönnyítése iránt tárgyalásokat indítottak. A brüsszeli Institut Internationale de Bibliographie-val 1924 novemberében szerződést kötöttek és annak 1000 svájci frank segélyt is biztosítottak avégből, hogy a brüsszeli

intézet egy a világ összes nagy könyvtáira kiterjedő, szerzők szerinti katalógust vezessen, megjelölve, hogy mely könyvtárban kaphatók az egyes művek. Az egyes tudományszakok számára (elsősorban fizika- és rokontudományok, klasszika filológia, nemzetgazdaságtan, biológia) analitikus bibliográfiák kiadását kívánják biztosítani, amelyek az eddigi gyűjtemények hiányait, valamint a párhuzamos munkálkodást lesznek hivatva megszüntetni. A kevésbé elterjedt nyelveken írott tudományos munkák eredményeinek közkincesé tétele érdekében a bizottság arra kéri az Értelmi Együttműködés nemzeti bizottságait, hogy évenként összefoglaló analitikus bibliográfiát adjanak ki valamely világnyelven az illető nyelven író tudósok és írók munkáiról. Végül a bizottság előkészítő tárgyalásokat indított meg az 1886. évi nemzetközi kiadványeserére vonatkozó brüsszeli egyezmények reformja iránt, amely úton azt reméli elérni, hogy azok az államok is csatlakozni fognak, amelyek azt eddig még nem tették. A *Conseil International de Recherches*-t, amely a természettudományok és az *Union Académique Internationale*-t, mely a szellemi tudományok nemzetközi szervezetének van szánva, az Institut és a Commission de Coopération Intellectuelle-vel szerves kapcsolatba kívánják hozni oly módon, hogy mintegy a Commission-nak szakbizottságai lennének. A tudományos kapcsolatok ügyének előmozdítására az I. C. I. külön folyóiratot: *Bulletin des Relations Scientifiques*-t ad ki.

3. A művészet és irodalom terén a bizottság csak 1925 nyarán kezdte meg működését és azért még inkább csak tervekig jutott. A népművészetek ügyében 1927 őszén nemzetközi kongresszust és kiállítást kívánnak tartani. A hangversenyek műsorainak nemzetközi összegyűjtésére és egy kezdődő zenei évadra előre való kiadásának tervével foglalkoznak. Nemzetközi Múzeumi Hivatal (*Office international des musées*) felállítását határozták el, amelynek feladata volna a múzeumközi kapcsolatok fejlesztésének, azok kölcsönös ismeretének előmozdítása, esetleg nemzetközi katalógus kiadása, rézkarcok és metszetek, valamint érmek és gipszmásolatok kölcsönös cseréjének megszervezése, fényképgyűjtemények nyilvántartása, a múzeumok ismeretterjesztő szerepének előmozdítása. Ez a hivatal lehetőleg külön Bulletin fog kiadni.

Irodalmi téren vizsgálni óhajtják annak lehetőségét, hogy a fő irodalmi művek más nyelvekre lefordíttassanak a modern irodalmak ismeretének előmozdítása végett, valamint minden korszak és főleg a kisebb elterjedésű nyelveken írt művek ismeretének előmozdítása végett.

4. Jogi téren a szerző és felfedező jogainak találmányuk gazdasági kihasználása esetén való védelme ügyén kívül foglalkoznak a nemzetközi egyesületek és alapítványok szervezeti szabályzatainak megállapításával, a magánjog nemzetközi egyenlősítésével, a tudományos címek védelmével, a szellemi munka jogi feltételeinek tanulmányozásával stb.

IX. Az az eszme, amelyet a C. C. I. és a I. C. I. igyekszik intézményesen megvalósítani, benne gyökerezik a tudomány természetében és ezért jogosults életre való. A megismerés állandó kiterjedésre, expanzióra törekszik. A tudomány feladatok nagyrészt olyanok, hogy ninesenek nemzeti határokhoz kötve. Főleg a természettudományok előbbrevitelén az egész világ vállvetve dolgozik. A szellemi tudományok művelésében is mindegyik nemzetnek vannak az egész emberiséget érdeklő feladatai és váltakozva mindegyik hozzájárul kisebb-nagyobb mértékben a kultúra előbbreviteléhez. A tudomány mai fokának elérése az összes művelt nemzetek együttes munkájának eredménye. Kétségtelen, hogy a tudományos munkásság nemzetközi kiterjedtsége ma már oly fokú és annyira fejlett, hogy szervezésre szorul. Ennek megnyilvánulásai a nemzetközi kongresszusok, és az egyes tudományszakokban már a háború előtt is alakított nemzetközi szövetségek, uniók, egyesületek. Ezek azonban ma már nem elégitik

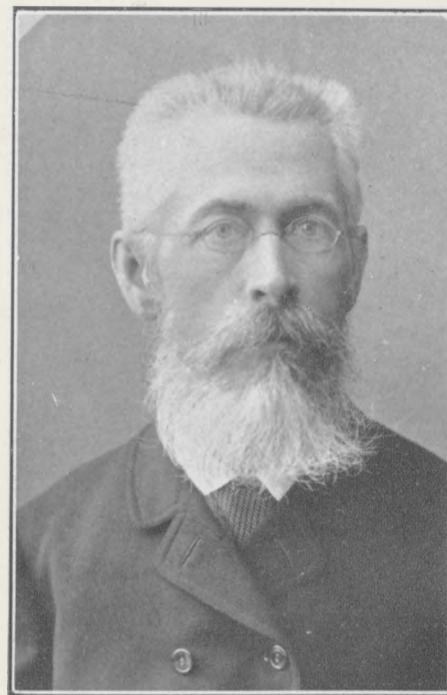
ki a szervezeti szükségletet és hozzá a háború óta a háború előtti nemzetközi szervek részben megbénultak, részben a győző államok tudósai azokból kivonultak és helyettük más, az ő vezetésük alatt álló nemzetközi szervezeteket létesítettek, mint az Union Académique Internationale és a Conseil International de Recherches. Ezenkívül vannak területek, amelyeken ez a nemzetközi szervezet teljesen hiányzik. Ha vannak is alkalmas emberek, azok haboznak, vagy a nehézségektől visszarettennek. És végül szükséges, vagy legalább is előnyös, hogy ezek a különféle nemzetközi tudományos szervezetek egységes koncepcióba legyenek foglalva, ami által a párhuzamos akciók, a felesleges vagy sikertelen munkák kiküszöbölhetők. Ezt a szükségletet a C. C. I. és a I. C. I. kielégíteni van hivatva. A kérdés tehát az, megfelel-e ez a szervezet ennek a célnak?

A megoldás még fejlődőben van. Eleinte csak a bizottság volt. Később albizottságokat is csináltak. Ezután jött az Institut. Az egyes országokban nemzeti bizottságok vannak és ezenkívül újabban a C. C. I. azt a gyakorlatot kezdi követni, hogy az albizottságokon kívül egyes fontos kérdések előkészítésére, vagy javaslatok elbírálására különböző nemzetekhez tartozó szakértőkből alakított ad hoc bizottságokat bíz meg. Ezáltal legjobban biztosítja a szakszerűséget és korlátlanul tágítható szervezeti formát talált, amelyben az összes országok jeles szakembereinek közreműködését biztosíthatja. A szervezésnek nemzetközi területen különösen nélkülözhetetlen eszköze a publikáció. E téren a bizottság üléseiről és határozatairól kinyomtatott jegyzőkönyvek, egyes ügyosztályainak munkájáról pedig a fentebb említett két bulletin számolnak be. Azonkívül figyelembe kell venni, hogy ez az egész munkásság a Nemzetek Szövetségének égisze alatt folyik, ami tekintélyét rendkívül növeli. Kétségtelen, hogy organizáló szakértelem és tehetség nyilvánul meg a mozgalom eddigi történetében és e tekintetben a kielégítő eredmény elérése csak idő kérdése.

A nehézségek és aggodalmak inkább a feladatok és személyek kiválasztásával kapcsolatban helyállók. Ez éppen annak következménye, hogy a szervezet a Nemzetek Szövetségével kapcsolatos. Tagadhatatlan, hogy az értelmi együttműködés szervezésének háttérében politikai szempontok is találhatók. Ez megnyilvánul a feladatok óvatos kiválogatásában és a bizottságok összeállításában, valamint az Institut székhelyének megállapításában is. Ez a bizottság és Institut működését részben általánosságokra szorítja, jelentések kinyomtatásáig eljut, de a határozatokban, sőt a szuggesztiókban is nagy tartózkodás nyilvánul. Egyrészt azért, mert a tudósokat egy véleményre hozni sokszor nehéz, másrészt azonban azért is, mert a különféle nemzetek érzékenységre és politikai súlyára kell tekintettel lenniök. Innen származik az a kritika, amelynek súlyát maguk is érzik, hogy csak tervek és szándékok látszanak, de praktikus eredmény eddig vajmi kevés.

Most, hogy Németország is belépett a Nemzetek Szövetségébe, részt fog venni az értelmi együttműködés munkájában is és közreműködése ezen a téren annál fontosabb, mert a tudományos életben nemzetköziségről a német tudomány közreműködése nélkül szó alig lehet. Magyarország a Nemzetek Szövetségébe már korábban belépett s a C. C. I. és I. C. I. munkásságától sem tarthatja távol magát saját kára nélkül. Tagadhatatlan, hogy ezidőszert minden nemzetközi fórumon előnyös helyzetben vannak a győztes államok. De viszont áll az, hogy nemzetközi helyzetünket és pozíciónkat csak fokozatos munkával és a háború előtti mulasztások pótlásával alapozhatjuk meg. Erre annál inkább kell és lehet vállalkoznunk, mert kulturális és főleg tudományos téren nem kell fegyverzet nélkül indulnunk.

Sporzon Pál (1831–1902).

Tormay Béla (1838–1906).

Cserháti Sándor (1852–1909).

Sipeki Balás Árpád (1840–1905).

A mezőgazdasági szakoktatás és kísérletügy úttörői és szervezői.

V. FEJEZET.
A TUDOMÁNYOS MUNKA
EREDMÉNYEINEK KÖZZÉTÉTELE.

35. §. A KÖNYV ÉS TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON.

Írta: GÜLYÁS PÁL.

1. A középkor (—1526).

Az írás és a könyv nyugateurópai formáival a magyarság a X. század vége felé, a római katolikus vallás elterjedésével kapcsolatban ismerkedett meg. Az Olasz-, Német- és Csehországból beözönlő hittérítők természetesen magukkal hozták a legszükségesebb szerkönyveket, de a plébániák és szerzetes-házak elszaporodásával karöltve a kéziratmásolás is gyökeret vert hazánkban. A legenda szerint már Szent Gellért szorgalmasan másolatott bakonybéli magányában, habár panaszkodott az írásanyagul használt állati bőr, a pergamen, valamint a másolásra alkalmas minták elégtelensége miatt. Mindazonáltal a pannonhalmi bencés apátság már 1093 táján 80 kézirattal rendelkezett. A legszorgalmasabb könyvmásolók a férfi és női szerzetesek sorából kerültek ki. Így a Pray-kodex, mely a Halotti Beszédet is magában foglalja, valószínűleg bencés munka, a bécsi és müncheni kodex bencések vagy premonstreiek, az Ehrenfeld- és Apoc-kodexek pedig alighanem ferenciek másolóműhelyéből kerültek ki. A Kriza-kodexet Garai Pál dömés szerzetes 1533-ban fejezte be, a Cseh- és Festetich-kodexet a nagyvázsonyi pálos kolostorban másolták, míg az Érdy-kodex valamely karthauzi szerzetes munkája. A női másolók közül a fáradhatatlan Ráskai Leát (1510—21) illeti meg a legelső hely. A szerzetesek mellett a világi papság is kivette a maga részét a könyvmásolás munkájából. Így westfáliai Stephani Henrik csukárdi plébános 1377-ben sajátkezűleg másolta, festette és kötötte be János, pozsonyi kanonok Missaléját. A középkor vége felé világi másolók is feltűnnek a felsőmagyarországi városokban. Így Bártfán valami János 1483-ban és bizonyos Boldizsár 1494-ben foglalkozott könyvek másolásával. A század vége felé pedig egy Mátyás nevű világi másoló dolgozott Eperjesen, egy Boldizsár nevű ottani polgár felesége megbízásából, egy Antiphonariumon. Mindhárman cathedralis scriptorok voltak. Közülük Mathias Cathedralis módos ember lehetett; saját házában lakott, mely az 1504. évi tűzvész áldozatául esett. János másolót, aki 1494/95-ben Bonfini történeti munkáját írta le II. Ulászló számára, nemességel tüntette ki a király. Manapság, mintegy száz magyarországi könyvmásoló és miniátor nevét ismerjük. Középkori könyvkötőinkről már jóval kevesebb adat maradt reánk. Sorukat a már említett csukárdi plébános nyitja meg. 1450 táján János soproni tanító, 1457-ben a bártfai nyugalmazott harangozó, 1459-ben pedig Kristóf, a pozsonyi polgármester káplánja foglalkozott könyvek bekötésével. De valószínű, hogy a XV. század közepe óta a felvidéki városokban hivatásos könyvkötők is éltek, mivel az itt meghonosult német jellegű polgári kötéseket csakis képzett iparosok állíthatták elő. Egészen páratlan fokon állott Mátyás király budai könyvkötőműhelye, mely a gazdag kéziaranyozás alkalmazásában valamennyi európai könyvkötészetet megelőzte. A másolók és könyvkötők mellett a XV. század végéről és a XVI. század elejé-

ról több eperjesi és bártfai pergamenkereskedő nevét is ismerjük. A bőrhártya ára ebben az időben Eperjesen 12—44 dénár közt váltakozott. Bőrhártya mellett a kéziratos könyvek előállítására a XIV. század óta papírost is használtak hazánkban. Legrégibb papiros-oklevelünk 1310-ből való. Eleinte hazánkban olasz papírost használtak. Eperjes városa a XV. és XVI. században Lengyelországból szerezte be papirosszükségletét. Az első hazai papírmalom a XVI. században létesült.

A könyvnyomtatás, mely új korszakot nyit meg a könyv egyetemes történetében, csakhamar hazánkban is jelentkezett, de legalább egyelőre még csak egészen epizódyszerűen. Legrégibb könyvnyomdánk 1472 vége felé létesült Budán. Vezetője Hess András volt, akit valószínűleg a Sweynheim és Pannasz római cégtől hozott magával Karai László budai prépost, amidőn pápai követségéből hazatért. E nyomda legkiválóbb terméke a *Cronica Hungarorum*, melynek kolofonja 1473 június 5-éről van keltezve. Sajnos, a vállalat csakhamar megszűnt. Azok a honfitársaink, akiknek ez időben szükségük volt nyomdára, inkább a külföld jól felszerelt officináihoz fordultak és Hess rövidesen becsukta műhelyét. Ugyancsak külföldön dolgoztattak legrégibb könyvkereskedőink is, akik ez időtájt kezdtek föllépni. 1484-től 1526-ig Budán nem kevesebb mint tizenhárom, úgy magyar, mint külföldi könyvkereskedő működött s néhány vidéki városban is akadt egy-egy könyvárús, így Kassán (1493), Nagyszébenben (1503), Eperjesen (1519) és Segesvárt (1522).

2. Az újkor (1526—1772).

Több mint ötven esztendővel Hess András próbálkozása után, 1529-ben keletkezett ismét könyvnyomtatóműhely hazánk területén, ezúttal Nagyszébenben. De ez a műhely csak igen rövid ideig állhatott fenn s egyetlen terméke sem maradt reánk. 1535-ben létesítette Honterus János latin, fraktur és görög betűkkel egyaránt felszerelt brassói officináját s vele szinte egyidőben létesült Nádasdy Tamás gróf költségén az újszigeti könyvnyomda, mely 1541-ig állt fenn. 1550-ben keletkezett az első kolozsvári könyvsajtó, mely 1680-ig működött. Egy ideig Heltai (Helth) Gáspár lekipásztor vezette. A sajtóképeni Magyarországon Huszár Gál ref. lelkész 1558-ban alapította meg a maga vándornyomdáját, mely előbb Magyaróvárt, utóbb Debrecenben működött. Ez a nyomda többszöri tulajdonosváltogatás után 1630-ban Debrecen városa tulajdonába ment át s alapul szolgált a ma is virágzó városi nyomdának. A korra jellemző vándornyomdász volt a bécsi Hofhalter Ráfael, aki négy évet töltött Magyarországon és ez alatt három városban űzte mesterségét. Fia Rudolf örökölte nyugtalan vérért. 1568—1587-ig fejtette ki tevékenységét s ez idő alatt hatszor változtatta tartózkodási helyét. Bornemisza Péter református superintendens, valamint Manlius János is nevezetes vándorkönyvnyomtatói voltak ennek a korszaknak. Mantskovits Bálint vizsolyi műhelyének a Károli-féle bibliafordítás kölesönöz jelentőséget. Mind e műhelyek a protestáns propaganda szolgálatában állottak. Az első katolikus sajtót Telegdi Miklós alapította 1577-ben Nagyszombatban. E célra megvette a bécsi jezsuiták nyomdai felszerelését. A nagyszombati nyomda 1773-ban az egyetem birtokába ment át s még ma is fennáll Budapesten. A XVII. század legkiválóbb könyvnyomtatói szenci Kertész Ábrahám, Töltési István és misztótfalusi Kiss István voltak. Mindhárman Németalföldön sajátították el mesterségüket, mely abban az időben a könyvnyomtatás terén vezetőserepet töltött be. A XVIII. század folyamán a jezsuiták nagyszombati nyomdája volt a legjelentősebb, mely többet produkált, mint a többi hazai műhely együttvéve. Megemlíthetjük még a pozsonyi Roger-, a budai Landerer-

és a soproni, utóbb győri Streibig-nyomdát. A jezsuiták kolozsvári nyomdája 1774-ben öt sajtóval, 46 szedőszekrényvel, valamint 104 mázsa és 82 font betűkészlettel rendelkezett. Az egész nyomdai felszerelést a leltározók 808 forint 34 krajcárra, a betűanyagot pedig 1331 forintra értékelték.

Ami az egyes kiadványok példányszámát illeti, a fennmaradt adatokból kiderül, hogy több ezer példányból álló kiadásokat csakis a bibliából, a naptárakból, a tankönyvekből, népies iratokból és ajtatossági művekből készítettek. A komolyabb munkák azonban legfeljebb 200 példányban nyomattak. Ezen nincs mit csodálkoznunk, mert hiszen még a tömegek is csak lassan keltek. Misztótfalusi Kiss Miklós pl. panaszkodva említi, hogy a Szentírás teljes és részkiadásaiából a debreceni vásáron alig adott el valamivel többet, mint amennyi élelemre kellett. A szerzői jog ebben a korszakban ismeretlen fogalom volt. A tehetősebb szerzők a saját költségükön, a szegények pedig egy-egy irodalom-pártoló főúr vagy főpap támogatásával adták ki munkáikat. Így Gyöngyösi Murányi Vénusa az eposz hőségnek, Wesselényi Ferencnek a költségén látott napvilágot. Tinódy Sebestyén volt az első magyar író, aki irodalmi érdemekért nemességet kapott (1553). Az írói kegydíjak, melyeket XIV. Lajos francia király hozott divatba, ismeretlenek voltak nálunk. Mátyás főherceg ugyan 1604-ben kinevezte Berger Illést udvari hisztóriográfusnak, de az ezzel a címmel járó évi járadékot meglehetősen rendetlenül folyósította a kamara.

Hazánkban a XVI. és XVII. század folyamán ott, ahol a Habsburgok voltak az urak, az 1533. évi országgyűlés tiltakozása dacára, lehetőleg gyakorolták a katolikus szellemű cenzurát, sőt Miksa király 1574-ben rendeletileg is életbe léptette. E rendelet intézményes végrehajtói valószínűleg Ausztriához hasonlóan, nálunk is a katolikus püspökök voltak. Szelepesényi György esztergomi érseknek egy 1673-ban Kassa városához intézett rendeletéből kitűnik, hogy ez időben mint kir. helytartónak, neki tartoztak előzetesen bemutatni a kinyomtatandó vagy külföldről behozott könyveket. Felülvizsgálásukkal Szentiványi Márton jezsuitát bízta meg, akit aztán I. Lipót 1688-ban állandó főcenzorrá nevezett ki. Ott viszont, ahol a protestánsok voltak az urak, protestáns szellemű cenzura működött. Világos példa erre Debrecen, melynek városi tanácsa 1633-ban Fodorik Menyhért könyvnyomtatóval szerződésre lépve kikötötte, hogy utóbbi csakis a város lekipásztora vagy tanácsa előzetes engedélyével nyomtathatja ki könyveit. Erdélyben pedig, ahol úgy látszik nem volt előzetes könyvbírálat, a szerzőt adandó esetben rákényszerítették a valami okból kellemetlen munka utólagos visszavonására, vagy megsemmisítésére. III. Károly király 1720-ban a cenzura vezetését a nagyszombati egyetem kancellárjára bízta, de már 1726-ban megváltoztatta ezt az intézkedését s a hit- és erkölcsügyi művek cenzurázását a megyéspüspökök, a többiekét pedig a városi, illetve vármegyei hatóságok hatáskörébe utalta. Minthogy azonban a püspökök által kijelölt cenzorok csak igen késedelmesen tettek eleget kötelességüknek, 1747-ben az egész cenzurát két jezsuita kezében összpontosították. Mária Terézia 1754-ben az egész magyarországi cenzurát Bécsbe akarta áthelyezni és tervétől csakis a nyomdászok költségeire való tekintettel állott el. Azonban a magyar cenzura vezetőségének több ízben megküldötte miheztartás végett a bécsi cenzura szabályzatát, sőt 1767 végén elrendelte, hogy a bécsi szabályzat Magyarországon is minden tekintetben kövendő. Végül 1771-ben a magyar kir. kancellária maga kérte, hogy pozsonyi revizorainak munkáját Bécsben vizsgálják felül.

A könyvek forgalomba hozatalával a könyvnyomtatók, a könyvkötők s végül a sajtóképeni könyvkereskedők foglalkoztak. Könyvkészletükkel sorra járták a vásárokat, ahol nem csupán hazai sajtótermékeket, hanem külföldi kiadványokat is árusítottak. Duldig Kristóf bártfai könyvkereskedő 1548-ban

110 forint értékű könyvet vett bizományba egy wittenbergi kiadótól. Budán és Pesten a mohácsi vést követő korszakban csupán a XVIII. század elején találkoztunk ismét néhány könyvkereskedővel. 1710-ben jelent meg az első eddig ismert magyar könyvkiadói jegyzék, mely a nagyszombati nyomda 390 kiadványát sorolja fel. A kiadók, úgy látszik, minden árendemény nélkül árusították kiadványaikat a terjesztésükkel foglalkozó könyvkötőknek, akik azután a körül-

könyvkötőiparosok vezették. Az 1719-ban Kassán emulált Gábor János könyv-
 árus egyúttal jól felszerelt könyvkötéssel is rendelkezett. Könyvkötőink később céhekbe tömörültek. A legrégebb eddig ismert céhszabályzat 1646-ban kelt s a pesti kompaktorok számára készült. A legények felszabadulásuk után rendszerint néhány évet külföldi vándorúton töltöttek, hogy az ottani mestereknél tökéletesítsék magukat. A hazai könyvkötészet legfontosabb eseményei ebben a korszakban Nagyszombat, Debrecen és Kolozsvár voltak. A nagyszombati kötések az ú. n. jezsuitakötés bécsi és gráci termékeinek hatása alatt készültek, míg a debreceni és kolozsvári kötések a protestáns Észak-Németország és Hollandia befolyását tükrözik vissza. A XVIII. század derekán honosodott meg hazánkban a fehér hártýából készült, gazdag festéssel és aranyozással ellátott ú. n. hamburgi kötés. Az egyszerűbb könyvtári kötések a XVI—XVII. században disznó- és borjúbórból készültek s vaknyomással díszítették. E mellett az egészen síma pergamenkötések, az ú. n. hollandi kötések is igen elterjedtek. A XVIII. században a márványozott borjúbór- s a hátrészen színes bőrpajzs-kával ellátott pergamentkötések mellett a félbőr- vagy félpergamentkötések is felbukkantak, majd a század vége felé a papírkötések is meghonosodtak.

3. A legújabb kor (1772—1920).

Az utolsó százötven esztendő számos technikai újítása a könyvnyomtatás terén, valamint a Bessenyei és köre munkássága nyomán fakadt irodalmi felújulás a magyarországi nyomdai viszonyok gyors föllendülését eredményezte. 1787-ben a magyarországi nyomdák száma 198 volt, 1913-ban pedig 1208. 1787-ben a jövendő fővárosban csupán három nyomda működött s ez a szám 1877-ig 51-re, 1913-ig pedig 251-re emelkedett. A XVIII. század végén és a XIX. század elején könyvnyomdai felszerelés és technikai tudás dolgában a m. kir. egyetemi nyomda vezetett, melyet az egyetemmel együtt 1777-ben helyeztek át Budára. 1779—1851-ig ennek a nyomdának kizárólagos szabadalma volt a nyilvános iskolák részére szükséges tankönyvek kinyomtatására és forgalomba hozatalára s az állami népiskolai tankönyveket részben még ma is itt állítják elő. Ma is ez a nyomda van legjobban felszerelve a különböző típusokkal. Az egyetemi nyomda mellett a XVIII. és XIX. század fordulóján különösen két könyvnyomató-család válik ki: a Landerer- meg a Trattner-család. A Trattner-féle officinák közül a pesti volt a legjelentősebb. 1817-ben 2 korrektort, 23 szedőt, 20 nyomtatót, 6 könyvrakót foglalkoztatott és 648 bál papirost dolgozott fel. Ebben a nyomdában állították fel 1840-ben a legelső magyarországi gyorsajtót. A virágzó intézet 1848 után hanyatlani kezdett s 1867-ben Bucsánszky Alajos tulajdonába menve át, szinte kizárólag ponyvatermékek előállításával foglalkozott. Landererek legfejlettebb

nyomdája a pozsonyi volt, de Landerer Lajos Pestre helyezte át működése súlypontját s e célból pozsonyi sajtóinak egy részét is ide szállíttatta át. 1840-ben Heckenast Gusztáv kiadóval társult s az ő közös vállalatukból keletkezett a Franklin-Társulat, mely ma is az ország egyik legfontosabb könyvkiadó és könyvnyomtató intézete. Legtermékenyebb vetélytársai a Szent-István-Társulat, mely 1848-ban alakult, és 1899 óta van külön nyomdája, továbbá az Athenaeum r.-t.,

az első teljes magyar műszertan közvetítésével létrejött országban a vidéki műhelyek közül csupán a pozsonyiak fogadták el. A legelső nyomdászsztrájk 1861-ben tört ki, de kellő szervezés híján kudarcra végződött. Azóta igen megváltozott a helyzet. A nyomdászok szakszervezete csakhamar mintául szolgált a többi munkásoknak s a proletárság anyagi helyzetének javítását célzó mozgalmakban vezetőhelyre került. Az egyre javuló anyagi helyzettel azonban, sajnos, egyáltalában nem tartott lépést a nyomtatómunkásoknak mesterségük iránt való szeretete. Így a Könyvnyomdászok Szakköre által 1901-ben megindított tanfolyam, érdeklődés hiányában csakhamar megszűnt s ugyanez volt a sorsa a m. kir. iparművészeti iskola kebelében 1909-ben létesült felsőbb szaktanfolyamnak is.

A cenzura terén némi enyhülés állott be II. József 1781 június 11-én kiadott pátense nyomán, habár a cenzorok csakhamar átlátták, hogy az uralkodó sokat hangoztatott liberalizmusa inkább csak tetszetős cégér volt, amelyet nem volt tanácsos mindig szószerint venni. A francia forradalom eseményei ismét megszigorították az előzetes könyvbírálatot, melynek túlkapásai sokszor megkeserítették íróink és könyvnyomtatóink életét. 1840 táján a cenzura ismét szabad-
 elvűbb lett s 1848-ban „örökre“ eltöröltetett, hogy az abszolutizmus korában rendőri felügyelet néven utólagos cenzura formájában újra feléledjen. Ez a forma főleg a hírlapoknak és folyóiratoknak mérhetetlen károkat okozott. Az októberi diploma után itt is beállott az enyhülés, de a teljes sajtószabadság csupán a kiegyezés után lépett életbe. A világháború kitörésekor a hadviselés érdekei megkívánták, hogy a cenzura bizonyos mértékben ismét fölélesztessék. Halálos csapást mért a sajtószabadságra 1919-ben a proletárdiktatúra, mely a szocializmus zsarnoki jellegéhez híven, a szabad véleménynyilvánítást és gondolatközlést, uralmának négy hónapja alatt, a szellemi élet egész területén lehetetlenné tette. A diktatúra bukása után e tűrhetetlen szellemi rabságot viszonylagos szabadság váltotta fel, de a teljes sajtószabadság csakis fokozatosan állott helyre.

A könyvnyomtatás fejlődésével karöltve a könyvkiadás és a könyvkereskedelem is fellendült. A könyvkiadás a XVIII. század végén részben az írók és barátaik magánvállalkozása, részben a könyvnyomtatók üzleti tevékenysége volt. Számos könyv csakis egy-egy műpártoló anyagi támogatásával pillanthatta meg a napvilágot. A legjelentősebb szépirodalmi vállalkozás, amely ilyen úton jött létre nálunk, a Kisfaludy-Társaság teljes Shakespeare-fordítása, amelynek költségeit Tomori Anasztáz viselte. Tehetősebb írók a saját költségükön adták ki műveiket. Mások viszont az anyagi eszközöket előfizetők gyűjtésével teremtették elő. Így adta ki Vörösmarty 1825-ben *Zalán futását*, melyre összesen 88 előfizető jelentkezett. A kiadásnak ezt a módját, főleg vidéki szerzők még ma

is gyakran igénybe veszik. A legnagyobb szabású kiadvány, mely előfizetők toborzása útján jött létre, Jókai Mór összes műveinek a Révai Irodalmi Intézetnél megjelent 100 kötetes jubiláris díszkiadása volt, amelyre egy országosan megszervezett agitáció s a szerző páratlan népszerűsége következtében a jubileum napjáig 1800 előfizetőt sikerült gyűjteni. A magánkiadás egy harmadik módja abban állt, hogy a szerzők saját költségükön nyomatták ki műveiket s értékesítésre bizonyos százalék ellenében átadták bizományba valamely könyvkereskedőnek. Kezdő írók művei ma is jórészt ily úton kerülnek könyvpiacon.

Az iparszerű könyvkiadás az irodalmi és tudományos élet nagyarányú föllendülésével töle telhetőleg lépést tartott. Sőt a Kilián Testvérek pesti könyvkereskedő cég 1798 óta több ízben kiadta a pesti József-napi vásárra szánt könyvjegyzékét is, mely a híres lipcei Mess-Katalog-ok halvány utánzata. A múlt század első harmadában kiadói tevékenység dolgában Hartleben Konrád Adolf pesti üzlete vezetett, amely 1802—1832-ig 51 magyar- és 293 idegennyelvű kötetet hozott piacra. A Heckenast és Emich cégek nem kevésbé tevékenyek voltak. Amaz 1873-ban 919 műnek a kiadási jogát ruházhatta át a Franklin-Társulatra, emez pedig 1868-ban 850 kötetet adott át az Athenaeum r.-t.-nak.

A kiadók vagy bizonyos számú példány átengedésével, vagy bizonyos összeg lefizetésével díjazták a szerzőket. Így Landerer 1788-ban Dugonicsnak 80 példányt adott át *Etelka c.* regényéből, melyet 1000 példányban nyomtattak. Emich Petőfinek 1846 végéig írt verseit 500 pengő forintért vette meg. 1880 táján a kiadók 15—30 forintjával díjazták a könyvek ívét. A Tudományos Akadémia is ívenként 60 koronát fizetett a tudományos könyvek és értekezések szerzőinek. A Ráth-cég 1863-ban azt az újítást hozta be, hogy fix összegért magához vett bizonyos időre egy-egy szerző műveinek kiadási jogát. A szerzőknek az eladott példányok árából biztosított százalékos haszonrészesezés, mely külföldön régóta elterjedt díjazási forma volt, nálunk szélesebb körökben csakis a világháború utáni bizonytalan gazdasági helyzetben kezdett meghonosodni.

A könyvek kelendősége természetesen mindenkor igen különböző volt. 1830 táján Rummy szerint „a magyar munkák szerzői, mint magánkiadók ritkán tudtak 200 példánynál többet elhelyezni s a könyvkereskedők sem vitték, mint kiadók, 300—400 példánynál többre“. Jókai regényei, az író dicsőségének virágkorában, rendszerint 2000 példányban jöttek ki s egy-egy ilyen kiadás 8—10 év alatt fogyott el. Az Akadémia tudományos kiadványai és folyóiratai 400—600 példányban hagyták el a sajtót és csekély kivétellel csak évtizedek alatt keltek el. A füzetekben, majd részletfizetéses kötetekben kiadott ismeretterjesztő és szépirodalmi művek és vállalatok kelendősége már jóval nagyobb volt. Az Athenaeum millenáris története pl. 20.000 példányban készült. Herczeg Ferenc összegyűjtött művei (Singer és Wolfner) 10.000 példányban keltek el, Rákosi Viktor műveit pedig 10.000 példányban, míg Mikszáth Kálmán műveit és Révai Nagy Lexikonát még ennél is jóval nagyobb példányszámban terjesztette el a kiadója: a Révai Intézet.

A szerző és könyvnyomtató, illetve a könyvkiadó egymáshoz való viszonyát hazánkban egy 1793-ban kelt királyi rendelet szabályozta először, mely a jogosítatlan utánnyomást pénzbírságon kívül a szerzőnek, illetve annak jogutódainak kijáró kárpótlás terhe alatt tiltotta. 1843-ban a Kisfaludy-Társaság kezdeményezésére és Szemere Bertalan irányítása mellett elkészült az 1837. évi porosz törvényjavaslathoz igazodó első magyar szerzőjogi törvényjavaslat, melyet az 1844. évi országgyűlés a maga részéről el is fogadott, de amelyet a király nem emelt törvényerőre. Az abszolutizmus korában, 1853 május 1-ével kezdődő hatállyal nálunk is az 1846-i osztrák pátenst léptették életbe. Az 1861-i országbírói értekezlet ugyan megszüntette az osztrák jogállapotot, de a szerzői

jog magyar kodifikálása 1884-ig elhúzódott. A szerzői jog kölesönös védelmét biztosító 1886. évi berni egyezmény pedig hazánkban csakis a trianoni béke értelmében lépett érvénybe. Addig a szellemi javak kölesönös védelmét az egyes államokkal kötött külön szerződések biztosították.

Könyvkereskedelmünket egy 1772-ben kibocsátott rendelet szabályozta először. A könyvkereskedői iparjogot a helytartótanács osztogatta, de az engedély megadása a városok részéről nem egyszer heves ellenzésre talált. 1792-ben Pesten mindössze két könyvkereskedő és hat könyvárúsítással is foglalkozó könyvkötő működött. 1909-ben a fővárosi könyvkereskedők száma már 204-re emelkedett. Az ország összes könyvkereskedőinek száma 1859-ben 102 volt, 1909-ben pedig 844. 1926 április 15-én a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesületének kötelékébe tartozó kiadók száma 48 volt (ezek közül 3 vidéki), a könyvkereskedők száma pedig Budapesten 170, vidéken 247. Utóbbiak 95 község közt oszlanak meg. A ma is fennálló legrégebb budapesti könyvkereskedés az Eggenberger-cég, melyet 1768-ban alapítottak. Külön hely illeti meg könyvkereskedelmünk történetében a Méhner Vilmos céget (1872), mivel ez honosította meg nálunk a kolportázs-kereskedelmet. A könyvkereskedelem egy másik új formáját, a részletüzletet pedig a Révai-cég hozta be hozzánk 1885-ben. A részletüzlet útján a sorozatos vállalatokat akkora példányszámban helyezték el az országban könyvterjesztő ügynökök, aminőről addig még csak álmodni sem mertünk. Így a Pallas-lexikonból 22.000 példány kelt el. A nagy példányszámban előállított olvasókönyv tömeges terjesztése 1910 táján lendületet kapott akkor, amikor a Beszerzési és Szállítási Részvénytársaság, mely addig csak lapok terjesztésével foglalkozott, a könyvet is bevonta érdekkörébe. A terjesztést a pályaudvarokon felállított könyvesboltok, a tőzsdék és az utcai lapelárúsítók végezték.

A könyvterjesztés ezen újabb módjai és szervezetei azonban továbbra sem tették fölöslegessé a sajátképi könyvkereskedőket, akik éppen az értékesebb kiadványokra nézve ma is nélkülözhetetlen közvetítők a kiadók és olvasók között. Feladatukat igen megkönnyítette a Révai Testvérek és Aigner Lajos által már 1869-ben kifejtett bizományosi tevékenység. Ebből alakult a Magyarországi Könyvkereskedők Központi Bizományi Üzlete, melyet Rényi Károly alapított meg a múlt század fordulóján s amely heti csomagokban küldte szét az ország minden táján működő könyvkereskedőnek az újdonságokat.

A könyvkereskedelemnek mind e formái kizárólag új könyvek forgalomba hozatalával foglalkoznak. Régi könyveket sokáig csupán zsidóárúknál és könyvárveréseken lehetett beszerezni. Az első, kizárólag használt könyvek eladásával foglalkozó könyvesboltot, úgynevezett antikváriumot 1815-ben alapította Pesten Ivanics Zsigmond. 1909-ben a magyar szent korona országainak területén 74 ódonkönyvkereskedés állt fenn s ezek közül 47 a fővárosban működött.

A könyvkiadás és könyvkereskedelem ezen történelmileg kialakult változatait egy csapásra meg akarta változtatni az 1919. március 21-én kikiáltott Tanácsköztársaság. Mindenekelőtt egy tizenkét tagú írói direktóriumot alakítottak, mely, mint a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsának egyik szerve, a kiadásra kész kéziratok olvasását, megbírálását és elfogadását vagy elutasítását s azonkívül az írói kataszter összeállítását volt hivatva elvégezni. Az elfogadott művek természetesen „köztulajdonba vétettek“ s az írók megélhetését az állam havi 3000, illetve 1200 korona díjazással kívánta biztosítani, aszerint, amint az íróvá minősített proletárok a kataszter A vagy B osztályába soroztattak. A könyvkiadás és -terjesztés technikai részét ugyancsak a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsa bonyolította le a szocializált nyomdai üzemek és könyvkereskedések útján, mely utóbbiak a Tanács elosztószervei gyanánt működtek. A dik-

tatúra megszűnte után a régi rend ezen a téren is újból helyreállt, bár a veszített háború szerencsétlen következményei, mint a szellemi és gazdasági élet minden terén, itt is egyre súlyosabban éreztették hatásukat.

A könyvek nagyobb elterjedtségének kifolyásaképpen a kiadók a XVIII. század utolsó éveitől nemcsak kötve, hanem mintázott vagy síma papírborítékba fűzve is piacra vetették könyveiket. Kiadói könyvkötésekhez a múlt század huszas éveitől leginkább vásznat, illetve kalikót használtak s ezeket a sokszor agyonterhelt díszítésű köteteket a legkülönbözőbb gépekkel felszerelt gőz-, majd villanyerőre berendezett könyvkötészeti nagyüzemekben állították elő. Nálunk az első s ma is legnagyobb szabású ilyen könyvkötőüzemet Gottermayer Nándor létesítette a fővárosban. A gyári kötés ugyan nem szorította ki végkép a kézi kötetet, de azzal, hogy gépei s fogásai egy részét a kismesterek is átvették, utóbbi tartósságát nem éppen kedvezően befolyásolta. A könyvkötő-kisipar tovább is virágzott hazánkban, de művészi színvonalra csak elvétve emelkedett. A művészi kötés terén is kivált szolid technikai tudásával a budapesti Gottermayer-cég s a helyi hagyományokat híven ápoló debreceni Dávidházy-cég. Galamb József és Jaschik Álmos pedig, mint iparművészeti könyvkötőtanfolyamok vezetői is fáradoznak könyvkötőiparosaink technikai tudásának és művészi ízlésének a fejlesztésén.¹

36. §. A SZELLEMI TERMÉKEK TECHNIKAI ELŐÁLLÍTÁSA ÉS FORGALOMBAHOZATALA.

Írta: KEÉRI-SZÁNTÓ ANDOR.

Bevezetés.

Valamely szellemi terméknek technikai előállítása (kinyomatása), kiadása és forgalombahozatala oly sokágú, annyi nyomdatechnikai, az általános műveltségben gyökerező és jogi ismeretből tevődik össze, hogy annak teljes és kimerítő ismertetésére ez a tanulmány nem vállalkozik.

Ennek a kis tanulmánynak az a célja, hogy közvetíteni próbálja azokat az alapfogalmakat, amelyek nélkül valamely mű kiadására és forgalombahozatalára még csak gondolni sem lehet.

E célkitűzés jelöli meg azokat a határokat, amelyek közt jelen tanulmány halad. Világos tehát, hogy tisztára praktikus célt szolgál, nem foglal magában történelmi visszapillantásokat, fejlődéstörténeti részeket, nem vezeti az olvasót a technikai előállítás, a grafikai tudomány útvesztőibe, hanem lehetőleg egyszerűen és világosan rá akar mutatni arra a tevékenységi láncolatra, amely a kiadó munkálkodását vezeti attól a peretől kezdve, hogy valamely kézirat kiadására vállalkozik, egészen addig, ameddig a kinyomott kéziratot forgalomba hozza.

Ekként meg van adva az a rendszer is, melyet követnünk kell.

Foglalkoznunk kell tehát elsősorban a kiadásra szánt kézirat külső kelleivel, a papírbeszerzéssel, a nyomdai munkálatokkal, kötési munkálatokkal, az ármegállapítás (kalkuláció) kérdésével és a forgalombahozatal módjaival.

Mindezekkel a kérdésekkel annak is tisztában kell lenni, aki saját kiadásá-

¹ A háború utáni viszonyokra nézve l. Erdősi Károly, Magyar Könyvtermelés és világkönyvtermelés, 1922 és A magyar szellemi élet válsága c. cikket a Budapesti Szemle, 1923. évi szeptemberi füzetében.

ban ad ki egy művet, vagy folyóiratot. Ha azonban azokat kiadóra kívánja bízni, a kézirat átvételekor a kiadó és szerző között megállapodásnak kell létrejönnie. Ez a megállapodás természetesen számos kiadó- és szerzőjogi kérdést érint. A könnyebb megérthetőség okából ilyen megállapodási tervezetet közlünk is, de csak a jelen tanulmány végén; azért a végén, mivel a teljes anyag ismerete után az ott könnyebben érthető meg.

A sajtókész kézirat.

„Sajtókész“-nek az olyan kéziratot nevezzük, amely teljesen kész, megérett arra, hogy minden további változtatás nélkül sajtó alá, a nyomdába kerüljön.

Az ilyen kéziratnak az egyik kelleke az, hogy csak a papír egyik oldalára írassék és hogy ezek a papírlapok — tévedések elkerülése végett — folytatólagos lapszámozással legyenek ellátva. A papír egyik oldalára való írásnak az a célja, hogy egyrészt a szedés közben a hátulsó oldalra írt szöveg elkenődve olvashatatlanná ne váljék, a másik és főcélja az, hogy a szöveg könnyen szétosztható legyen és több szedő egyidőben végezhesse a szedési munkákat.

Egy másik kellek az, hogy a kézirat olvasható legyen. Rossz kézirat a szedést nagy mértékben megnehezíti, a szedési költségeket drágítja és számos sajtóhibára ad alkalmat. Megfontolandó tehát, hogy rossz kézirat esetén nem takarékosabb dolog-e azt lemásoltatni, mint úgy, ahogy van, nyomás alá adni.

Továbbá különösen kell ügyelni arra, hogy az egész kéziratban keresztül egységes ortográfia használtassék, hogy az idegennyelvű szavak, főként tudományos munkákban használt rövidítések és képletek, fölöttébb tisztán és olvashatóan legyenek írva, mivel a szedő — az illető tudományágban nem lévén járatos — egyébként nem igazodik el.

A „sajtókész“ kéziratban már eleve megjelölendők azok a szavak vagy mondatok, amelyek a szövegből kiemelendők, továbbá, ha különböző, ú. n. „kevert“ szedésről van szó, hogy mi szedendő pl. garmonddal, petittel, stb. (A kiemelés módjairól, valamint a különböző betűnagyságokról lentebb szólunk.)

Ugyancsak világosan feltüntetendők a fejezetek fő- és alcímei, — mert ha mindezek nincsenek a kéziratban megjelölve, úgy az ilyen módosításoknak a kiadás után való keresztülteljes tekintélyes költségtöbblettel jár.

Ha a szövegbe illusztrációk kerülnek, ez a körülmény az illető helyen megjelölendő. A leghelyesebb, ha a kéziratba az illusztrációs anyag arra a helyre ragasztatik be, ahová tényleg kerülni fog.

Általános tudnivalók.

A „sajtókész“ kézirat birtokában, de a szellemi termék közzététele előtt tisztában kell lenni azokkal a hozzávetőleges költségekkel, amelyekbe a közreadás kerül. Eleve tehát tisztában kell lennünk a formátummal és a külső kiállítással, továbbá a kinyomtatandó példányszámmal, hogy a költségek megállapíthatók legyenek. A kinyomtatandó példányszám egyike a legnehezebb kérdéseknek. A tapasztalat azt igazolja, hogy minden mű szerzője műve kelendőségére nézve optimista. Éppen ezért a leggondosabban mérlegelendő, hogy a kiadásra kerülő mű iránt az érdeklődők minő köre jöhet tekintetbe, ezeknek vásárlóképessége minő, a gazdasági viszonyok miképpen befolyásolják éppen a tekintetbe jövő érdeklődők anyagi helyzetét, van-e versenyző munka a piacon, hasontermészetű idegennyelvű munka megjelent-e, és ha igen, mennyire veendő az számításba, a terjesztésnek minő módjai vannak kilátásba véve stb. (Éppen ezért elkerülhetetlen, hogy a kiadó a szellemi termék megjelentetése előtt előzetes kalkulációt készítsen. Hogy az ilyen kalkuláció miképpen készíthető, erre e helyütt még nem

térhetünk ki. Az olvasó azonban meg fogja találni azt ott, ahol a művek kalkulációjáról szólnak.)

Külső kiállítás alatt értjük a papiros minőségét és formátumát, a választandó betűk nagyságát és formáját, a mű borítékát avagy kötését, a műhöz szükségelt melléleteket, a síma szövegrész közt elhelyezendő grafikonokat vagy tabellákat, az esetleges könyvdíszeket, az ú. n. fej- vagy záróleceket stb. stb.

Már a fentiekből is világos, hogy a külső kiállításra nézve nem lehet általános érvényű szabályokat felállítani. Gondos megállapítás tárgyává kell tenni a könyv tartalmát és célját. Más a megjelenési formája egy szigorúan tudományos jellegű munkának, más egy szépirodalmi műnek, más egy díszmunkának, más egy folyóiratnak. A külső kiállítás helyes megválasztása lényeges befolyást gyakorol a könyv kelendőségére, mert hiszen természetes, hogy a kiállítás mikéntje az előállítási árat is nagymértékben befolyásolja.

Mindezeknek előrebocsátása után át kell térnünk mindazon tényezők beható vizsgálatára, amelyek összessége döntő szerepet játszik az előállítandó könyvnél vagy folyóiratnál.

A papiros.

A szellemi termék kinyomatásához szükséges papiros vagy a papírgyártól, vagy a papírnagykereskedőtől szerzendő be.

A papirosnak egyenesen a nyomtatványt előállító nyomdától való beszerzése csak akkor jöjjön tekintetbe, ha a nyomdatermék összköltségeihez képest a felhasználandó papírmennyiség ára viszonylag oly csekély, hogy a papirosnak külön való beszerzésével foglalkozni nem igen érdemes. Elv tehát az, hogy a papírbeszerzés lehetőleg első kézből történjék. A papírgyártól való megrendelésnek nemcsak az az előnye, hogy a megrendelő a papírost a közvetítői haszon kikapcsolásával, gyári áron szerezheti be, hanem az is, hogy a papír minőségét, súlyát, színezését előírhatja és nem kényszerül meglévő, a célnak kevésbé megfelelő papírost igénybevenni.

Papírgyártól természetesen csak akkor lehet papírost beszerezni, ha a szükségelt papírmennyiség nagyobb, legalább $\frac{1}{4}$ vagon (2500 kg), mert kisebb mennyiség kigyártására egy papírgyár sem vállalkozik.¹

¹ Ha alapul vesszünk pl. egy átlagos nyolcadrét alakú könyvet, ehhez 78×104 cm-es nagyságú ívek használhatók fel. Ez a 78×104 cm-es ív négyszeres nyolcadrét nagyságának felel meg, úgyhogy ezt az ívet negyedrészeire kell összehajítani, hogy ekként a fentebb említett nyolcadrét alak egy ívét (16 oldalát) megkapjuk. Ha annak a nyomdának a gépfelszerelése, amelynél a művet előállítani kívánjuk, ezt megengedi — tehát ha rendelkezik ilyen nagyságú nyomófelületű géppel —, akkor a fentebb jelzett összehajtásra nincs szükség, hanem az egész 78×104 -es alak teljes egészében felhasználható, azaz a nyolcadrét alaknak egyszerre 64 oldala nyomható olyképp, hogy a teljes ívfelület egyik oldalára 32 oldal és a másik oldalára ugyanaz a 32 oldal nyomható. Természetszerűleg a papír a második nyomásnál megfordítottatik, úgyhogy az előző nyomás kiegészítő oldalai kerülnek a másik oldalára. (Ezt még később bővebben meg fogjuk magyarázni.) Ekként tehát két harminckettes oldal (kétszer $32=64$ oldal, azaz 4 ív) nyomható ki, és ezért hívjuk ezt a formátumot a nyolcadrét alak viszonylatában négyszeres alaknak.

Egy negyed vagonban van kb. 45.000 ív a fenti nagyságú papirosból és egy ív súlya kb. 56 g. Tehát $45.000 \times 56 \text{ g} = 2520 \text{ kg}$. Ha már most egy 25 íves nyolcadrét alakú könyvet akarunk előállítani 3000 példányban, akkor a fenti 78×104 -es négyszeres alaknál háromszoros kell vennünk a 25 ív egynegyed részét. Tehát $25 : 4 = 6 \cdot 25 \times 3000 = 18.750$ ív.

Negyed vagon papirosból tehát két teljes 25 íves 8° alakú könyv kerül ki 3–3000 példányban és még fennmarad 7600 ív papiros.

Ha ugyanezt a formátumú papírost pl. egy ugyancsak nyolcadrét alakú folyóirat számára használnók fel, amely folyóirat, tegyük fel, havonként egyszer jelenik meg négy ív terjedelemben 4500 példányban 10 hónapon keresztül, akkor a számítás a következőképpen alakul: egy hónapban kell 4×4500 ív $= 18.000$ ív; 10 hónap alatt tehát 180.000 ív. Minthogy a fentebb előadottak szerint négyszeres nagyságú papírral számoltunk, a $180.000 : 4 = 45.000$ ív. Tehát ehhez a folyóirathoz a fenti példányszám és terjedelemben éppen egy negyed vagon papirosra van szükség.

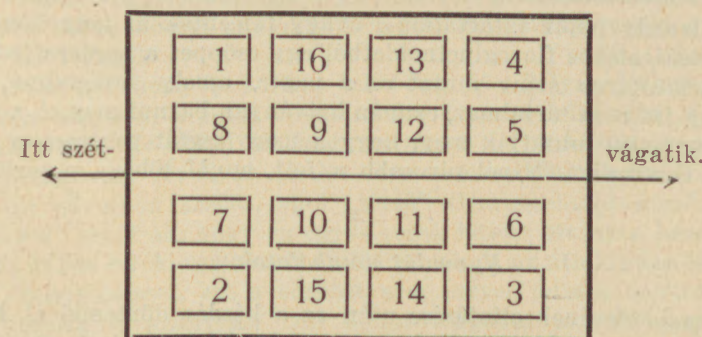
Kisebb papírszükséglet esetén csak a papírnagykereskedő jöhet tekintetbe, aki számos mintával rendelkezvén, legalább arra tud alkalmat nyújtani, hogy a megközelítőleg legalkalmasabb papiros kerestessék ki.

De bárhol is szereztessék be a papiros, szükséges, hogy a megrendelő a beszerzési forrással közölje, hogy a papiros minő célra kell neki (pl. illusztrált munkához, síma szedésű tudományos munkához, illusztráció nélküli folyóirathoz, szépirodalmi munkához stb.) és a leghelyesebb, ha mintaívet vagy mintakönyvet mutat fel és egyben közli, hogy a bemutatott minőségű és formátumú papíron kb. hány ív terjedelmű művet és hány példányban szándékozik kiadni.

Gyakorlatilag egyik legfontosabb kérdés a papírformátum megválasztása. Nevezetesen sokkal egyszerűbb a „szedéstükröt“ (szedéstükör alatt értjük egy oldal teljes szedését az egy oldalnyi papíroson elhelyezve) a papíroshoz alkalmazni, mint egy kiválasztott szedéstükrőhöz a megfelelő formátumú papírost beszerezni.

A papírforma megválasztásánál tudni kell azt, hogy minden papírosív mind a két oldalon megnyomatik, aminek természetes következménye, hogy minden ív kétszer fut át a nyomógépen. Marmost a gyakorlatban oda kell iparkodni, hogy a nyomás számát lehetőleg csökkentjük. Ez akként érhető el, ha lehetőleg dupla, esetleg négyszeres, nyolcszoros nagyságú íveket szerzünk be, úgyhogy egyidejűleg lehessen az ív elülső és hátulsó lapját megnyomni, ami viszont csak úgy érhető el, ha az elülső oldal szövege és a hátulsó oldal szövege egymásmellé nyomatnak és azután megfelelően összehajtatnak. (Ennek megvilágítására szolgáljon: ha egy felvágatlan quart-alakú könyv első ívét kiterítjük, akkor látjuk, hogy az ív egyik oldalára vannak nyomva az 1., 16., 13., 4., 8., 9., 12., 5. könyvoldalak, míg az ív másik oldalára a 7., 10., 11., 6., 2., 15., 14., 3. könyvoldalak. A nyomásnál kétakkora nagyságú ívet használunk fel, mint amilyent az olvasó kezében tart és e kétszeres alakú papiros egyik oldalára rányomják az első ív mind a 16 oldalát s azután az ívet megfordítják, s a másik oldalára ugyanazt a 16 oldalt nyomják. Ezután az ívet kettévágják.

„Kétszeres alakú“ kinyomott ív képe szétvágatlanul.

Hogy az oldalak nemesak ezen, hanem minden más papírnagyságnál milyen sorrendben következnek, erre nézve minden nyomda rendelkezik megfelelő sémákkal, amelyeket „kilövési formák“-nak hívunk.

Kisebb formátumú könyveknél vagy folyóiratoknál esetleg négyszeres, avagy nyolcszoros papírnagyság választható, amikor ugyancsak a fenti eljárást követik és természetesen lényeges megtakarítás érhető el. Ehhez azonban tudni kell, hogy a nyomda, mely a nyomást végzi, minő nyomófelületű gépekkel rendelkezik.

A szükségelt papírívszámot minden nyomda egész pontosan meg tudja állapítani. A megállapítás a következőkép történik:

A már sajtókész kézirat egyik oldala kiszedetik és a kiszedett oldal terjedelme az egész kéziratához viszonyítatják. Az így nyert arányszám alapján megállapítható, hogy az egész kézirat terjedelme nyomtatásban hány oldalt fog kitenni és ennek megfelelően hány ív papírra van szükség. Természetszerűleg normális kéziratoldalt kell a számítás alapjául venni, ha pedig a kézirat változó írással van írva, úgy a váltakozó kéziratok aránya, illetőleg egymáshoz való viszonya tekintetbe veendő. Mechanikus úton ez a kiszámítás úgy történik, hogy megállapítandó az, vajjon az egész kéziratban hány szótag van (gondolatjel és két szám egy szótagnak veendő). E célból a különböző írású kéziratlapok szótagjai összeszámítandók soronként, amikor is megállapítható, hogy átlagban egy-egy kézíratsor hány szótagból áll. Ezután megszámlolandó a már kiszedett oldalon levő néhány sor szótagszáma, amiből viszont megállapítható, hogy átlagban a kiszedett sorokban hány szótag foglal helyet. A kézirati és kiszedett sorok szótagszámának összevetéséből kiszámítható, hogy hány kézirati szótag fér egy kiszedett oldalra.

A papírquantum megállapításánál nem szabad figyelmen kívül hagyni az ú. n. többletíveket (Zuschuss-t). A szállításhoz, nyomáshoz, fűzéshez, kötéshez bizonyos ívszám tönkremegy, holott ezekre a kész példányoknál szükség van. A tapasztalat azt igazolja, hogy ilyen többletívekre legalább három, de legfeljebb öt százalékot kell számítani az egész papírmennyiség után.

A papírmínőségre vonatkozólag és annak helyes megválasztására nézve már tettünk néhány általános észrevételt. E helyütt mégis szükségesnek véljük megjegyezni azt, hogy amennyiben pl. oly füzetéről vagy könyvről volna szó, amely tartalmánál fogva csak rövidebb ideig tarthat érdeklődésre számot, ott olcsóbb, fatartalmú papírnak felhasználása is helyénvaló. Míg olyan tudományos vagy egyéb értékes művek, melyeknél évtizedes élettartammal lehet számolni, jószívós, famentes papírra nyomandók. A fatartalmú papírok ugyanis rövid időn belül megsárgulnak és néhány év alatt szét is esnek, míg a famentes papírok ilyen külső változásnak nincsenek alávetve.

Hogy valamely papír fatartalmú-e avagy famentes, az igen könnyen megállapítható. Ötszázalékos floroglucinoldatból egy cseppel a papírra fröccsentünk, amikor is karminpiros színt mutat az a papír, amely fatartalmú, míg az a papíros, amely fát nem tartalmaz, csupán halványan barnul meg. A vörös színek különböző árnyalatai mutatják meg, hogy a megvizsgált papírosban több vagy kevesebb-e a fatartalom. Minél pirosabb a folt, annál több a papírosban a fa.

Nyomdai munkálatok.

A papíros kérdésének elintézése után az a kérdés döntendő el, hogy minő betűvel, betűtípussal nyomattassék ki a sajtókész kézirat. Itt is szem előtt kell tartani azt, hogy a kinyomtatandó mű minő célt szolgál.

Nagy általánosságban megállapítható, hogy kisebb formátumú könyvek, folyóiratok kisebb betűvel, nagyobbak nagyobb betűvel szedendők. Lexikális munkák, szótárak, logarithmus-táblák, statisztikai közlemények stb. már helytakarítás szempontjából is rendszerint kis betűvel, míg szépirodalmi, társadalomtudományi, közgazdasági, jogi stb. munkák nagyobb betűvel fognak szedetni, nem is szólván ifjúsági és díszmunkákról, ahol a nagy betű használata szinte kötelező.

Általánosságban a következő fajta betűtípusokat különböztetjük meg:

1. gyémánt (Diamant) = MAGYARORSZÁG. Magyarország.
2. gyöngy (Perl) = MAGYARORSZÁG. Magyarország.
3. nonpareille = MAGYARORSZÁG. Magyarország.
4. petit = MAGYARORSZÁG. Magyarország.
5. bourgeois (borgisz) = MAGYARORSZÁG. Magyarország.
6. garmond = MAGYARORSZÁG. Magyarország.
7. ciccero = MAGYARORSZÁG. Magyarország.
8. mediális = MAGYARORSZÁG. Magyarország.
9. terciá = MAGYARORSZÁG. Magyarország.
10. textus = MAGYARORSZÁG. Magyaror

Bármely nagyságban a dölt betűt *kurziv*-nak, a vastagot *felt*-nek nevezzük. Természetszerűleg a legkülönbözőbb formájú és vágású betűk vannak forgalomban, de minden betűfajta rendelkezik a fent felsorolt különböző nagyságokkal. A nonpareille-nél kisebb betű a közforgalomban alig használatos, míg a ciccero-nál nagyobb csak fejezeteimékekül vagy címlapon alkalmaztatik.

Szabályként felállítható — noha ez ellen még szakemberek is gyakran vétkeznek —, hogy egy műben csak egy betűtípus alkalmaztassék. Ha most valamely oknál fogva nagyobb és kisebb betű alkalmazása szükséges ugyanazon mű keretén belül, úgy az alkalmazott betű magasabb vagy alacsonyabb foka vétesék igénybe, de ne történjék meg az, hogy pl. valaminek a kiemelésére egy nagyobb fajta, de más típusú betű használtassék fel. Az ilyesmi a mű kiállításának egységét, nyugodtságát és nemességét nagy mértékben rontja. Ezt nagyon sokan érzik, ha egy ilyen könyvet a kezükbe vesznek, anélkül, hogy ennek okát tudnák adni.

Valamely szónak vagy mondatnak a kiemelésére használatos a „ritkítés“, amikor az egyes betűk között nagyobb hézagok hagyatnak, vagy a kiemelés „kurziv“ betűvel történik.

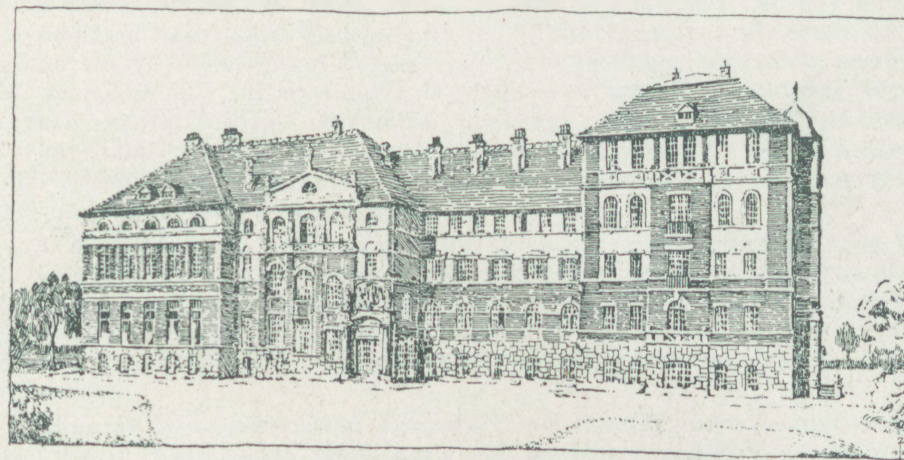
Ha arról van szó, hogy a kézirat lehetőleg kis helyre férjen el, akkor természetesen kisebbfajta betűt keresünk ki, de ezen felül még „compress“-szedést is alkalmazunk. Ez abból áll, hogy az egyes sorok között csupán a legminimálisabb hézag van. Az ilyen szedés természetesen kevésbé kellemes a szemnek, mint az olyan szedés, ahol „térző“ (Durchschuss) alkalmaztatott. Ez a „Durchschuss“ abból áll, hogy az egyes sorok között bizonyos hézag, levegő van, amiáltal az egyes sorok egymástól elkülönülnek és az áttekintést lényegesen megkönnyítik. Természetesen ezt a sorközt sem helyes tetszés szerint nagyobbitani, hanem ennek is arányban kell állani magával a betű nagyságával. A normális az, hogy ez a hézag a betű nagyságának egy negyedrésze legyen.

Ha ilyeténképen megállapítottuk a betűtípust, a betűnagyságot és döntöttünk a „Durchschuss“ kérdésében, akkor a szedéstükör kérdése intézendő el. E kérdésnél arról van szó, hogy az egy oldalnyi szedés helyesen és ízlésesen kerüljön az egy oldalnyi papírosra. A helyes arány az, hogy a szedéstükör szélessége ugyanolyan arányban álljon a szedéstükör magasságához, mint aminő arányban áll a szedéstükör magassága a szedéstükör szélességének és magasságának összegéhez. Pl. ha a szedéstükör szélessége 8 cm és a magassága 15 cm, akkor $8 : 15 = 15 : 23$.

Közegészségügyi Intézet, Budapest.

Alföldi Mezőgazdasági Intézet, Szeged.

Korrektura-levonatok.

A szedésről készült első levonatok, melyek arra a célra szolgálnak, hogy a szedésben előforduló hibák még nyomás előtt kijavíttassanak, korrektura-levonatoknak hívjuk. A leghelyesebb, ha ezeket a levonatok úgy kívánjuk a nyomdától, hogy azok tördeletlenül, ú. n. „kutyanyelveken“, tehát folytatlagosan szedve kerüljenek a korrekturát végző egyénhez (szerzőhöz, szerkesztőhöz, kiadóhoz stb.). Ezeken ugyanis módja van még a korrekturát végzőnek nagyobb változtatásokat eszközölni, amit egy már tördelt korrektura-íven — noha eszközölni ott is lehet — csak tetemesebb költségtöbblettel lehet keresztül vinni. Tördelt íveken ugyanis beszúrárok vagy kiegészítések esetén a tördelést újból kell végezni és így megfizetni.

A korrektura fontosságának kiemelése, azt hisszük, felesleges. De éppen fontosságánál fogva nyomatékosan meg kell jegyeznünk, hogy a nyomdásznak mindenkor szigorú utasítást kell adni arra nézve, hogy ki vagy kik kapják meg a korrektura-íveket, de legfőként arra, hogy ki írja rá minden ívre az „imprimatur“-t. Csupán az arra jogosított imprimaturája után szabad csak a nyomást megkezdeni.

Magának a korrekturának elvégzése nem olyan könnyű feladat, mint azt sokan hiszik. Nem szólva arról, hogy számos ember képtelen az előtte fekvő szövegben a sajtóhibákat fellelni, már magának az észrevett hibának világos módon való feltüntetése és kijavítása bizonyos gyakorlatot igényel. Nagyon sokan, még tollforgató emberek is, nem ismerik azokat a szinte egyezményes jeleket, amelyekkel a nyomdászok dolgoznak. Így nem tudják feltüntetni, hogy miként kell bizonyos rosszul vagy hibásan szedett szöveget olyatén módon kijavítani, hogy az az ő intencióiknak megfeleljen és a nyomdász is megértse. Éppen ezért célirányosnak tartjuk az általánosan használt korrektura-jeleket a mellékelt korrektura-mintán bemutatni.

Az illusztrációról.

Számos olyan szellemi termék van, amely illusztrációt kíván. Így matematikai, fizikai munkák, amelyeknél grafikonok, ábrák elkerülhetetlenek, orvosi munkák, ahol pontos és világos illusztrációk nélkülözhetetlenek, művészeti munkák, ahol festmények, szobrok, épületek ábrázolásai elmaradhatatlanok stb.

Hogy ilyen műveknél a papírra is ügyelettel kell lenni, azt már említettük. E helyütt külön ki akarjuk emelni, hogy ott, ahol nem vonalas ábrázolatok, hanem tónusos illusztrációk visszaadásáról van szó, ott jóminőségű, simított papírost kell használni és éppen ezért mindig vizsgálat tárgyává kell azt is tenni, vajjon az illusztratív anyag nem gyűjthető-e össze, amikor is függelékül adható, avagy pedig a mű természete megkívánja-e, hogy az illusztrációk a szöveg megfelelő helyére kerüljenek, aminek viszont az a következménye, hogy az egész mű ezen finomabb és ennél fogva drágább papíron nyomandó ki. Ha az illusztratív anyag függeléként kerül a műbe, avagy pedig az illusztráció nem a szöveg között elszórva, hanem külön mellékleteken jelentethető meg, akkor nemcsak azt érzük el, hogy a mű szövegrésze *olcsóbb* papíron, hanem azt is, hogy az illusztratív anyag *külön* nyomatható. Ennek takarékosági szempontból az a nagy előnye van, hogy az ív nagysághoz képest több melléklet nyomható egyszerre, ami különösen többszínnyomású illusztrációknál lényeges megtakarítást jelent.

Az illusztratív anyagot vagy maga a szerző szolgáltatja, vagy egyéb már meglevő kiadványokból szedhető össze. Ez utóbbi esetben esetleg klisék és gal-

vanók (l. később) méltányos összegért az illető kiadótól kölcsönkaphatók vagy megvehetőek.

Rá kell mutatnunk azonban, hogy szerzői jogi törvényünk külön intézkedik arra nézve, hogy minő ábrázolatok használhatók fel szabadon, viszont mikor kell a jogosítványt megszerezni. (1921: LIV. tc. 60–67. §.)

Az illusztratív anyag technikai előállítása, illetve sokszorosítása meglehetősen bonyolult és nagyobb szakképzettséget igényel. Nem is minden nyomda alkalmas — már hiányos felszerelésénél fogva sem — mindenfajta illusztráció előállítására. E tanulmány keretén belül nem adhatjuk az összes technikai eljárások részletes leírását, mégis útbaigazításként a következőket kívánjuk megemlíteni:

A sokszorosítási eljárásoknak három fajtáját ismerjük, és pedig:

- a) a magasnyomású eljárást,
- b) a mélynyomású eljárást,
- c) a síknyomású eljárást.

A magasnyomású eljárás keretébe tartoznak: a fametszet, fototipia és az autotipia.

A mélynyomású eljárás keretébe tartoznak: a réz- és acélmetszet, a rézkarc, a ceruza-, kréta- és tusrajz-modor, a heliogravür (fotogravür vagy fényréz-metszet), a mélynyomás és a reliefnyomás.

A síknyomású eljárás keretébe tartoznak a könyomás vagy litográfia, a cink- vagy offset-nyomás, a fotolitográfia és a fénynyomás.

A magasnyomású eljárásoknál az alapelv az, hogy a rajz vonalai kiemeltnek és a vonalak közötti részek kimetszetnek, mint a fametszeteknél, vagy kimaradnak, mint a fototípiánál és az autotípiánál, úgyhogy csak a kiemelkedő rajz veszi fel a festéket.

A fametszet a magasnyomású eljárás legrégebbi és legművészebb formája, amely úgy készül, hogy símára gyalult fára a művész maga rajzolja rá a sokszorosítandó kép tükörképét és a vonalak közötti részt, az úgynevezett „hús“-t vésővel kiemeli.

A fototípiái és autotípiái eljárásoknál az illusztráció fotomechanikai úton kerül a fémlapra és ezen eljárásoknál a vonalak közti rész vegyi úton távolítható, marad el a lemeztől. A fototípiái eljárás, amely az egyszerűbb és olcsóbb, ott alkalmaztatik, ahol a rajz csak vonalakból áll, míg az autotípiái eljárás ott, ahol a reprodukálendő kép árnyhatásai adandók vissza.

A fenti módon készített eredeti dúcokról (klisé) *stereotípiák*, míg a finomabb rajzú klisékről és fametszetekről ú. n. *galvanók* készíthetők.¹

A mélynyomású eljárásoknál az alapelv az, hogy a rajz vonalait bemélyítik és a vonalak közötti részt letakarják vagy a nyomás iránt érzéketlenné teszik. Ezáltal az elmélyített részek veszik fel a festéket és a vonal közötti részek teljes vagy részleges letakarásával hozzák ki az árnyhatásokat.

A mélynyomás művészebb formája a réz- és acélmetszet, a rézkarc, a ceruza-, kréta- és tusrajz-modor, ahol a síma réz- vagy acéllapra a művész maga

¹ A stereotípiák készítése módjáról már fentebb beszéltünk. A galvanók készítése módja a következő: a dúcra viaszleveget készítenek, amelyet grafitporral sűrűn behintenek. Az így kapott viaszmatricát egy kénsav- és kéngalic-oldatból álló fürdőbe teszik, amelyen elektromos áram vezetetik keresztül. Ugyanebbe a fürdőbe megfelelő nagyságú rézlemez is kerül, amelyről a réz leválik és rárakódik a viaszlemezre, annál vastagabban és keményebben, minél tovább fürösztik. A fürdőből kivéve a viaszlemez forró vízzel leöblítik, ettől a viasz leolvad és a lemezen csak a rézlevegő marad meg. Ha a galvano gondosan készül, úgy semmiben sem különbözik az eredetitől.

rajzolja a művészi terméket, míg a heliogravürnél, mélynyomásnál és reliefnyomásnál a kép fotomechanikai úton kerül a lemezre.

A síknyomású eljárás lényegére nézve a magas- és mélynyomású eljárások közt foglal helyet, mert míg az elsőnél domború, a másodiknál homorú rajzot nyomunk, itt a rajz a kölap síkján fekszik. A könyomás azon kémiai jelenségen alapszik, hogy az olaj vízzel, amint az köztudomású, nem keveredik. A kép negatívumát átviszik a köre, a többi részeket pedig vízzel átítatják. Nyomás közben csak azok a részek veszik fel a festéket (olajtartalmú), amelyek vízmentesek.

Művészebb formája a könyomás vagy litográfia, amelynek fajai aszerint, hogy milyen eszközzel viszik át a rajzot a köre: tollrajz, krétarajz és a kőkarc.

A fotolitográfiánál és a fénynyomásnál a rajzot fotomechanikai úton viszik át a köre.

Az offset-nyomás, amely újabb keletű és csak mostanában kezd hazánkban elterjedni, szintén litográfiai eljárás, t. i. az itt használt cinklemezt éppúgy dolgozzák fel, mintha litográfiai kő volna. A lényeges különbség csak az, hogy nem közvetlenül a lemeztől kerül a rajz magára a papirosra, hanem a rajz előbb a lemeztől egy gummihengerre nyomatik át és erről a gummihengerről történik a nyomás. (Innen a neve is: offset = átnyomás.)

A könyvkötészet.

Ha egy műnek összes ívei már kinyomattak és úgy a címlap, mint az előszó, tartalomjegyzék, boríték és a műhöz tartozó netáni mellékletek elkészültek, akkor a könyvkötőmunkára kerül a sor. Az mindenki előtt ismeretes, hogy a művek fűzve vagy kötve kerülnek forgalomba.

A fűzött (brochirozott) könyvek rendszerint olyanok, amelyeknél az olcsóbb eladási ár fontossággal bír és az ívszám nem túlságosan nagy. Huszonöt-harminc íven felüli művek fűzésre nem igen alkalmasak, mert rövidesen szétesnek.

A fűzésnek legegyszerűbb és legolcsóbb, de emellett tartósság szempontjából legrosszabb módja az, ha az ívek hátul összeenyveztetnek és összepréseltetnek. Ezt az eljárást „hollanderezés“-nek hívják és csak ott alkalmazzák, ahol a mű két-négy ívből áll. Természetes, hogy az ilyen ívek kissé gyakoribb használatnál szétesnek.

A fűzésnek másik módja az ú. n. drótfűzés. Itt az ívek drótfűzőgépen dróttal kapcsoltnak össze, még pedig akként, hogy a könyv lapjai egymásba helyeztetnek. Ismeretes a drótfűzésnek az a módja is, ahol az ívek helyeztetnek egymásra és azután drótkapocsal oldalt átüttenek. Ez utóbbi módszer csak ott alkalmazható, ahol kevés ívről van szó. Nagyobb ívszámú műnél nem vihető keresztül, már csak azért sem, mert természetesen a könyv vagy folyóirat igen rosszul nyílnék és minduntalan összeapódnék.

Végre a fűzésnek harmadik, legfinomabb és legtartósabb módja a fonállal való fűzés, amely értékesebb munkáknál használatos. A múltban Németországban csak az ilyen fonállal való fűzést engedélyezték iskolakönyveknél, részint a tartósságra való tekintettel, részint, hogy a gyermekek a kezüket meg ne sértésék.

A könyvek kötései a legkülönbözőbbek lehetnek. A legolcsóbbak a papírkötésűek. Manapság már igen szép és külön e célra gyártott, valóban tartós papirokat lehet kapni. Minthogy azonban a könyv gerince a legérzékenyebb, használat közben itt rongálódván a legjobban, éppen ezért már régebben is a könyv gerincét vászonnal vonták be és csak a kötés többi részéhez használták a papíryanagot. Ezek az ú. n. félvászonkötések, amelyeket az idők folyamán

oda javítottak, hogy a könyv másik érzékeny részét, t. i. a sarkokat ugyancsak vászonnal borították. Megjegyezzük, hogy manapság a félvászón- és az egészvászónkötés között, különösen ha a félvászónkötetek sarkai is vászónborítással vannak ellátva, nem lényeges az árkülönbség, mert noha a vászónanyag a papíryanagnál drágább, viszont a fenti módon leírt félvászónkötéseknél a munkabér tetemesebben több.

A papírkötésen, a fél- és egészvászónkötésen kívül gyakoribbak a fél- és egészbőr-, a pergament-, celluloid-, selyem- és egyéb luxuskötések, amelyekkel itt foglalkozni felesleges. Nem foglalkozunk továbbá azzal sem, csak megemlítjük, hogy újabban a bibliofil-könyvekkel kapcsolatosan nagy luxus kapott lábra a könyvek kötése terén és igen jeles grafikusművészek foglalkoznak rendszeresen kötési tervek készítésével.

Említést kell azonban tennünk arról, hogy a könyvkötőnek különösen a mellékletek mikénti kötése tekintetében egész részletes utasítást kell adni. Nevezetesen gondosan meg kell jelölni, hogy egy-egy melléklet a szöveg melyik helyére kerüljön; részletes utasítást kell adni, hogy a melléklet papír- vagy vászonszalaggal erősítsék-e meg, és végül, ha a melléklet nagyobb, mint a könyv vagy folyóirat, hogy annak összehajtása és beragasztása mikép történjék.

Mihez tartás végett közöljük azt is, hogy a könyvkötői munkálatok kalkulációja ú. n. „részenként“ történik, aminek folytán minden egyes íven felüli anyag külön résznek számít. (Minden különálló melléklet, az ívvel össze nem függő előszó, regiszter stb.)

Éppen ezért itt említjük meg, hogy a leghelyesebb, ha valamely műnek a nyomását magánál a tulajdonképeni mű tartalmánál kezdetjük meg. Ez úgy értendő, hogy a címlap, előszó, netáni ajánlás és tartalomjegyzék kinyomatásától egyelőre tekintsünk el és azokat tartsuk vissza. Ennek számos technikai oka is van (pl. a tartalomjegyzék az oldalszámokra utal és ezek csak tördelés után állapíthatók meg; a szerző a mű megjelenése előtt még gyakran a körülmények által is indokolt megjegyzéseket szeret tenni stb.).

A tulajdonképeni mű kinyomtatása után pedig törekedjünk arra, hogy a címlap, az előszó, a tárgymutató, továbbá — ha lehetséges — a mellékletek is ívekre összesíttessenek, mert ekként — mint tudjuk — a nyomásnál is megtakarítást érhetünk el, de meg a könyvkötőmunkánál elesnek a külön „rész“-ek, amire szintén súlyt kell helyezni, mert manapság a könyvkötői munka már igen drága.

Az előállítási költségek kiszámítása és a bolti ár megállapítása.

A szellemi termékek technikai előállítása után szükség van az előállítási költségek kiszámítására, azaz röviden a kalkuláció megejtésére, hogy annak alapján megállapíthassuk azon árat, amelyen a mű forgalomba kerül. Kalkuláció alatt azt a műveletet értjük, amely összehordja mindazon költségeket, amelyek a művet terhelik és amelynek alapján úgy az előállítási, mint az eladási (bolti) ár megállapítható.

Elhibázott dolog, ha a kiadó (értve ez alatt a szerzőt is, ha művét maga adja ki) csak a mű előállítása után végzi el a bolti ár megállapításához szükséges kalkulációt. Neki ugyanis akkor, mikor valamilyen mű kiadására vállalkozni kíván, ú. n. előkalkulációt kell végeznie, amely nagyban és egészben nem különbözik a lentebb ismertetendő utólagos kalkulációtól, ha csak nem annyiban, hogy előzetes kalkulációba a kiadó előtt akkor ismeretes papír-, nyomdai stb. árak kerülnek be, míg a végleges kalkulációba a tényleg eszközölt kiadások. Szükség van azonban erre az előzetes kalkulációra, mert csak ennek az alapján tudja

a kiadó hozzávetőleg megállapítani, hogy minő befektetésekre lesz szükség, minő árért tudja majd a művet forgalomba hozni és ennek alapján megfontolhatja azt is, hogy a jelentkező ár mellett számíthat-e a mű kelendőségre avagy sem. A szerző vagy szerkesztő saját kiadásában megjelenő műnél különösen fontos annak tisztázása, hogy a nyomdai és más, nyomban a megjelenéskor fizetendő összegek milyen összegre rúgnak és hogy azokat a szerző vagy szerkesztő miből fogja kiegyenlíteni. Ezek az összegek ugyanis a mű eladásából csak fokozatosan térülnek meg és haszon akkor jelentkezik, ha több példány kelt el, mint amennyiből az előállítási költségek fedezhetőek voltak.

Mellékleten közlünk egy költségvetési (kalkulációs) példát, amelyből látható, hogy minő tételek szerepelnek egy-egy kalkulációnál, miként állapítandó meg az előállítási, az eladási (nettó) ár és a bolti ár (mindezekről alább bővebben szólunk), miképpen állapítatik meg az, hogy a költségek fedezésére hány példány szükséges stb.

Jeles kis könyvében Ranschburg Viktor¹ igen plastikusan mutat arra rá, hogy a befektetési tételek között két csoportot kell megkülönböztetni. Az egyik: még pedig a rajzok, klisék, szedés és egyenetés teljesen független az előállítandó példányok mennyiségétől; míg a többi tétel, ú. m. papír, nyomás, fűzés, kötés stb. az előállítandó példányszámmal emelkedik vagy esökken. Az első csoport tételeinek változatlanágából következik, hogy egy-egy példány önköltsége annál kisebb lesz, minél több példányra oszlik meg az első csoport befektetési összege. A kalkuláció tehát csak akkor áll szilárdan, ha csak annyi példányt állítunk elő, amennyi tényleg el is helyezhető, mert ellenkező esetben, vagyis, ha a tényleg eladott példányokért nem kapjuk meg azt a bevételt, melyet előre beállíthatónak tartottunk, az egész kalkuláció meginog és hamisnak bizonyul. A kalkuláció másik gyengéje a bolti ár megállapításának bizonytalanságában rejlik. E tekintetben is teljesen osztjuk Ranschburg idézett művében elfoglalt ama véleményét, amely szerint a kiadó ugyan szabad belátása szerint állapítja meg a mű árát, ha azonban valamely könyv kelendősége nem felel meg a várakozásnak, akkor gyakran nagyobb engedménnyel, sőt nem egyszer a bolti ár leszállításával próbálja a kelendőséget fokozni, ami a kalkuláció újabb megromlását eredményezi. A veszély, hogy a kiadó elszámítja magát, különösen abban rejlik, hogy amikor egy könyvet ki szeretne adni, de úgy látja, hogy a befektetési összeggel szemben várható bevétel nem elég nagy arra, hogy az illető kiadvány elvállalását indokolja, — a kalkuláció javítása érdekében elkezd nagyobb példányszámmal vagy magasabb bolti árral operálni és így elméletben és a papíron igen kedvező kalkulációt hoz ki, amelyre aztán a valóság szomorúan rácsúfol. A példányszám és a bolti ár emelésével ugyanis minden kalkulációt papíron esábitóvá lehet tenni és a kiadó ügyessége, eszessége és rátermettsége éppen abban mutatkozik, hogy meg tudja ítélni, melyik könyvből mennyit és milyen áron lehet eladni.

A könyvek bolti árának megállapításánál elsősorban az önköltségekből kell kiindulni és ennek alapján kell a könyv bolti árát megszabni. De a kiadó sok egyéb körülményre is legyen figyelemmel, így elsősorban a könyvek bolti árából adandó engedményre. Gondolni kell a kelendőség várható gyorsaságára is és olesóbban lehet adni azokat a kiadványokat, amelyek rövidesen elkelnek, mint azokat, amelyek évek hosszú során a raktárakban pihennek és a lekötött tőke megforgatását lehetetlenné teszik.

A kalkulációnak gyakorlati célja fentiekből kitűnőleg abban áll, hogy az

¹ Ranschburg Viktor: A könyvkiadás mestersége. „Pantheon Irodalmi Intézet r.-t.“, Budapest 1922.

Költségvetési példa:

20 ív szöveg, 20 illusztrációval, lapszámmal együtt 41 borgis sor, a szedéstükör szélessége 20 ciceró (9 cm).

Mű címe: Magyarország szellemi vezérei. Nyomatási év: ..... 1926.
 Könyvalak: 8° Könyvkötészet: ..... Magy. Könyv-
 Nyomda: Első Magyar Könyvnyomda. nyomda könyvkötészete.
 Papírszállító: Hermaneci papírgyár. Cinkografus: ..... Angerer és Göschl.
 Kiadás példányszáma: ..... 3000+300

(Árak hozzávetőlegesek és pengőben.)

Bolti ár: 490 P.	Netto ár: 341 P.	Előállítási ár: 223 P.	
Honorárium: a bolti ár 7%-a			1029 P. — fill
Papiros:			
20 ív à 3300 pld. = 66.000 ív, 78×104 (négyzetes alak) papirosból 5% pótlékkal kell	17.325 ív		
1000 ív súlya 56 kg. per kg. 1'02 P.	1000 ív ára 57'16 P.	990	„ 30 „
Szedés:			
20 ív à 87 P.		1740	„ — „
Egyengetés:			
20 ív = 10 forma à 19'84 P.		198	„ 40 „
Nyomás:			
20 ív = 10 forma × 3'3 ezer à 8'64 P.		285	„ 12 „
Illusztráció:			
20 rajz à 16'00 P. = 320'00 P.			
20 autotípia à 7'20 „ = 144'00 „		464	„ — „
Boríték:			
rajzért honorárium 25'00 P.			
cinkografiai munka 45'00 „			
papiros 35'90 „			
nyomás 25'50 „		135	„ 40 „
Fűzés:			
3300 pld. a borítókkal együtt 21 ív = 69.300 ív			
1000 ív fűzése 6'80 P.		471	„ 24 „
Propaganda:			
		120	„ — „
Forgalmi adó: a netto forgalom 20%-a			
		204	„ 60 „
Üzleti költség:			
2000 pld. netto forgalma után 15%		1023	„ — „
		6657 P.	06 fill.
Nyomatott: 3300 pld.			
Ingyen pld: 300 a sajtó s könyvárúsok részére honoráriummentesen			
Kalkulálandó: 3000			
	Összes költségek:		
	P. 6635'48: 3000=2'23 P. be kerül 1 pld.		
	A költség k fedezésére 1951 példányt szükséges 3'41 P. netto áron eladni.		

előállított szellemi termék egyes példányainak eladási (bolti) ára megszabassék. A kiadónak azonban nem szabad szem elől téveszteni, hogy ő nem a bolti árat kapja kézhez, hanem az ú. n. nettó árat. Ez a nettó ár természetesen kisebb, mint a bolti ár, mert a bolti árból le kell még vonni azt a százalékot, amelyet a terjesztő szerv (pl. könyvkereskedés) kap. Minthogy a kiadó nyereségre egyáltalán csak akkor tehet szert, hogyha az előállított szellemi termékből legalább annyi példány adatik el, ahány példány nettó áron való eladása szükséges ahhoz, hogy az összes előállítási és egyéb rezsiköltségek (fűtés, világítás, adó, személyzeti költség stb.) megtérüljenek, ennél fogva elsősorban az számítandó ki, hogy hány példánynak eladására van szükség ezen költségek bekereséséhez. Az egész kalkulációban egyébként is ez az egyetlen fix pont, mert itt látja a kiadó, hogy minő minimális példányszám eladása szükséges okvetlenül ahhoz, hogy az egész vállalkozásra rá ne fizessen. Ennek az eladható minimális példányszámnak a megítélése igen nehéz dolog és nagy hozzáértést, jelentékeny tapasztalatot és különös érzéket igényel.

Mindezekből világos, hogy a nettó ár plusz engedmény (rabatt) adja meg azt az eladási árat, amely a kalkulációnak végső célja.

A rabatt-tételekre vonatkozólag néhány általános útmutatást is kívánunk adni. A szoroson vett könyvkereskedelem keretébe nem tartozó ifjúsági iratok, képeskönyvek, önszámítók, szakácskönyvek, levelezők, ú. n. populáriák, amelyek bazárokon, vásárokon, játékereskedésekben stb. kaphatók, a legnagyobb engedményt élvezik. Ez az engedmény a bolti ár 50%-áig is terjed. Az egyéb normális kiadványok, melyek közé az egész szépirodalmat és a népszerűen tudományos könyveket is soroljuk, körülbelül 30—35% engedményre tarthatnak igényt. Az iskolakönyvek, egyetemi tankönyvek és egyéb szigorúan tudományos munkák 20—25% engedménnyel kerülnek a könyvkereskedői forgalomba, ugyanígy a tudományos folyóiratok is.

Ugyancsak némi útbaigazítással kell szolgálni az általános rezsiköltségekre nézve is. Ezeket nagy általánosságban úgy vélnék megállapíthatónak, hogy az előállítási költségek fedezésére szolgáló példányok forgalmi összegének 15—20%-a vétessék a kalkulációba üzleti vagy rezsiköltség címen.

Végezetül a kalkulációnális tételeknek honorárium- vagy tiszteletdíj-tétele az, amely bővebb megvilágításra szorul. Természetesen magába a kalkulációba az a tiszteletdíj-összeg kerül, amelyet a kiadó az illető szellemi termék után tényleg fizetni tartozik. Minthogy azonban ezen honoráriumösszeg megállapítása a gyakorlatban a legkülönbözőbb módon történik, szükséges itt ezzel bővebben foglalkozni.

1. A szerző örökáron eladja művét az összes kiadásokra.

Ezen esetben a kalkulációba természetesen az egész vételári összeg belekerül. Egyedül az lehet megfontolás tárgya, hogy ha a kiadó az illető műből nem nyomat túlságosan nagy példányszámot, viszont a kifizetett honorárium nagy, hogy ezen esetben — de csak akkor, ha biztos reménye lehet arra nézve, hogy a kérdéses műből újabb és újabb kiadásokra lesz szükség és a bolti árat nem kívánja túlságosan emelni —, de csakis ebben az esetben, a honoráriumnak csak aránylagos részét veszi fel az első kiadás kalkulációjába.

Ilyen örökáron való megvétel esetén a kiadónak azt is el kell bírálnia, hogy vajjon újabb kiadások alkalmából nincs-e a műnek szüksége korszerű átdolgozásra. (Ez szépirodalmi műveknél nem igen fordul elő, tudományos műveknél pedig majdnem mindig.) Ilyen esetben tehát meg kell állapodni a szerzővel, hogy új kiadás esetén tartozik művét időszerűen átdolgozni és megállapodás dolga az, vajjon ezt a munkát díjazás mellett, avagy díjtalanul kell végeznie;

végül kikötendő az is, hogy ha záros határidő alatt a szerző ezen átdolgozási kötelezettségének eleget nem tenne, avagy ezen időpontig elhalna, úgy a kiadó jogositva van a szerzőnek vagy jogutódainak megkérdezése nélkül a művet megfelelő szakemberrel átdolgoztatni.

2. *A szerző művét egy kiadásra pauszálösszegért adja el.*

Itt természetesen a kiadásra fizetett teljes honoráriumösszeg helyezendő a kalkulációba.

Az ilyen megállapodásnál azonban ügyelettel kell lenni a következőkre:

A kiadónak biztosítania kell a maga részére azt a jogot, hogy az első kiadás elfogyta után — rendszerint azonos feltételek mellett — a második és további kiadásokat is megkapja a szerzőtől. Viszont ki kell kötnie azt, hogy amennyiben valamilyen kiadás elfogytatott számított bizonyos ideig — rendszerint egy évig — a szerző írásbeli felszólítására sem adná ki a munkát bizonyos idő alatt — rendszerint hat hó alatt —, úgy a szerzőre minden jog visszazár és ő művével akkortól újból szabadon rendelkezik, de addigi kiadóját természetesen nem kényszerítheti a mű újlagos kiadására, sem egyéb igényt vele szemben nem támaszthat.

Az e fajta megállapodásoknál még egy nehézségre kell rámutatnunk. Arra nevezetesen, hogy amíg az első kiadásnál a szerző és kiadó közt rendszerint nem lesz vita arra nézve, hogy a kiadó által fizetendő pauszálösszeg az első kiadás hány példányára vonatkozik, annál nagyobb és hevesebb viták fordulnak elő a második és további kiadásoknál, amikor részben a nyert tapasztalatok alapján, részben a változott viszonyok folytán a kiadó ugyanabból a műből több vagy kevesebb példányszám megjelentetését tartja kívánatosnak, mint ahányban az első kiadás megjelent. Éppen ezért az ilyen megállapodásoknál igen célszerű megállapítani, hogy a pauszál honoráriumösszeg több száz vagy ezer példányra vonatkozik és hogy a második és további kiadásoknál a pauszálösszeg a példányszámhoz képest miként módosul.

Az a körülmény, hogy az ilyen kiadásoknál kivetendő pauszálösszeg mikor esedékes és a kiadó által mikor fizetendő, természetesen megállapodás dolga, éppen úgy, mint a honorárium esedékességének minden időpontja, bárminő alapon is jött létre a honoráriummegállapodás a szerző és kiadó között. Mégis megjegyezni kívánjuk, hogy az ilyen fajta megállapodásoknál szokásos — különösen, ha a kiadó kockázatát csökkenteni jónak véli — pl. az a forma, hogy a honoráriumösszeg egyharmadrészt a sajtókész kézirat átadásakor, a második harmadrészt bizonyos példányszám elkelté után, harmadik harmadrészt további bizonyos példányszám elkelté után fizetik. Szokásos az ilyen megállapodás abban a formában is, hogy az esedékességek nem a példányszámok elkeltétől függően vannak megállapítva, hanem időbelileg. Például: Egyharmad a kézirat átadásakor, egyharmad hat hónap múlva, egyharmad további hat hó után.

3. *A szerző a tiszteletdíjat kiadásoknál és ívenként kapja, tekintet nélkül a kiadó által szabadon megállapítandó példányok számára és a bolti árra.*

Ezen esetben a kalkulációba a megállapított ívszám szerint kikertülő honoráriumösszeg állítandó be.

Az ilyen fajta megállapodásoknál, amelyeknél a hangsúly és a lényeg az ívszámon van, természetesen elsősorban azt kell tisztázni, hogy mit értenek a felek egy-egy ív alatt. Másszóval meg kell állapítani az ív nagyságát, a betű nagyságát, a szedéstükröt stb. A leghelyesebb vagy egy oldal próbaszedést csatolni a megállapodáshoz, vagy valamilyen más műből való olyan ívet, amellyel azonosat kívánnak a szerződő felek előállítani.

Az ilyen megállapodásoknál az a szokás, hogy a szerződő felek megállapítják előre a mű ívszámát, és a kiadó már a szerződésben kiköti, hogy a megállapított

pított ívszámon túl netán megírandó íveket nem fogja honorálni. Ennek a korlátozásnak azért van értelme, mert az ilyen fajta honoráriummegállapodások rendszerint még nem kész, hanem megírandó műveknél szokásosak, ahol a szerző tájékoztatja a kiadót az ívszámáról és így ő ezen tájékoztatás alapján csinálja meg előkalkulációját és dönt a felett, hogy vajjon egy ilyen árú mű elhelyezésre számíthat-e?

Amennyiben az ívszám a kikötöttnél kevesebb volna, ami a tapasztalat szerint vajmi ritkán történik meg, úgy természetesen csak annyi honorárium fizetendő, mint amennyi az ívszámok és az ívhonorárium szorzatából kikerül.

Megemlítendő, hogy vitás esetekben az a gyakorlat, hogy a címlap, tartalomjegyzék, előszó, tárgymutató az ívszámba beszámít és honoráriumköteles, kivéve természetesen, ha a kiadó ezekre vonatkozólag a honoráriummentességet kiköti.

Ha illusztrált munkáról van szó és az illusztrációhoz szükséges anyagot (képet, grafikont, térképet) a szerző szolgáltatja, úgy ez is beszámít és honoráriumköteles; ha nem szolgáltatja, hanem a kiadó szerzi ezeket be, úgy honoráriummentes.

4. *A fűzött bolti ár bizonyos százalékában, ú. n. royalty-összegben állapítatik meg, minden eladott példány után, tekintet nélkül az ívszámba és a kiadás példányszámára.*

Ezen esetben a kalkulációba a fűzött bolti ár utáni százalékos összeg példányszámszorzata kerül bele.

A megállapodás ezen fajtája a nyugati országokban a leggyakoribb, de különösen az utóbbi évtizedekben, amikor a pénzérték állandóan változott, nálunk is igen elterjedt.

A tiszteletdíj megállapításnak ez a módja azért helyes és igazságos, mert a kiadás rizikóját nem hárítja kizárólag az egyik félre, a kiadóra, viszont a siker arányához mérten biztosítja a szerző a jövedelmet magának.

Ennél a megállapodásfajtánál szükséges, hogy a leszámolási időpont a szerződésben fixirozassék. Ez az időpont rendszerint minden évben egyszer van megállapítva.

A kiadó minden esztendőben leltározza a művet, tehát megállapítja, hány példány van raktáron, egyben feltünteti, hogy hány példány nyomtatott ki és hány adatott el. Megjegyzendő, hogy az ilyen fajta megállapodásoknál, ahol a szerző minden elkelt példány után kapja a honoráriumot, a szerződésben külön kiköthetik, hogy az ú. n. tisztelet- és recenziós példányok honoráriummentesek. Az egyszerűség kedvéért rendszerint már magában a megállapodásban világosan ki van tüntetve, hogy mekkora az a példányszám — rendszerint a teljes kiadás 10%-a — amellyel a kiadó a szerzőnek nem tartozik elszámolni, és amely példányszám fedezi a tiszteletpéldányokat, a recenziós példányokat és az elkallódó példányokat.

A szerzői honorárium kulesa a fűzött példány bolti ára után 5%-tól maximum 10%-ig mehet. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a honoráriumelszámolás a fűzött példányok bolti ára után történik. Ha a mű kizárólag kötve jelenik meg, akkor a szerződésben, melyet a kiadó a szerzővel köt, előre meg kell állapítani, hogy a kötésért hány százalék számíttatik le a kötött példány bolti árából, hogy ekként az eszmei fűzött bolti ár vita nélkül megállapítható legyen. Ennek oka az, hogy a kötés viszonylag igen sokba kerül és így a könyv bolti ára nem bírja el azt, hogy a kötés után még külön honorárium is fizetessék.

5. *A kiadó és a szerző akként állapodnak meg, hogy a mű tiszta jövedelmének bizonyos része, maximum a fele a szerzőt illeti.*

Az e fajta megállapodás akkor szokásos, amikor a kiadó nem igen mer a mű

kiadására vállalkozni, viszont a szerző a megjelentetést mindenképen forszirozza. Ha azután a mű a fenti feltételek mellett mégis megjelenik, akkor rendszerint az elszámoláskor a szerző és kiadó között véget nem érő viták és igen gyakran perek is keletkeznek.

Az ilyenfajta megállapodás akkor is létre szokott jönni, ha a szerző a kiadás költségeihez bizonyos összeggel hozzájárul és így ennél a vállalkozásnál társként jelentkezik.

Hogy az ilyenfajta megállapodásoknál az elszámolások síma megejtése a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, annak oka világos.

Már fentebb láttuk ugyanis, hogy a kiadói szakmában a tiszta jövedelem megállapítása szinte a lehetetlenséggel határos. Éppen ezért, ha valamilyen műnél valamely oknál fogva a kiadó mégis egy ilyen megállapodásra szánná rá magát, akkor a legnagyobb körültekintéssel kell eljárnia. Elsősorban is meg kell állapodnia minden kétséget kizáró módon a szerzővel aziránt, hogy miképp fog a tiszta jövedelem kiszámíthatni. Különösen ki kell emelni az ilyen megállapodásoknál, hogy a papír, szedés, nyomás, fűzés költségei minő alapon (pl. eredeti számlák alapján, melyeket szerző eleve helyeseknek ismer el) számoltatnak el, hogy ezenfelül a kiadó rezsiköltségek címén mit számolhat el (pl. az összes előállítási költségeket fedező nettó árú könyvek után befolyó összeg 20%-át, továbbá a reklám- és egyéb terjesztési költségek fejében milyen összeget állíthat be a kiadó, hogy a bolti és nettó ár milyen alapon fog megállapíttatni, esetleg, hogy a szerző eleve hozzájárul ahhoz, hogy a kiadó ezen bolti és nettó árat legjobb belátása szerint egyedül állapíthassa meg, anélkül, hogy ezt később kifogásolhatná stb. stb.

A szellemi termékek forgalombahozatala és terjesztése.

Ha a mű technikai előállítása már megtörtént és a kiadó a kalkulációs munkálatokkal is elkészült, akkor a mű forgalombahozatalára és elterjesztésére kerül a sor.

A könyv legnagyobb problémája a terjesztés.¹ Nagy optimizmus és sok esalódás jellemzi e tevékenységet, amelyre itt nem térhetünk részletesen ki. Inkább csak vázlatosan akarunk rámutatni azokra a lehetőségekre, amelyekkel a kiadó egyes művek megjelentetésénél számolhat.

Ha tehát a mű már elkészült és annak forgalombahozatalára kerül a sor, akkor elsősorban is tudatni kell a megjelenést azzal a körrel, amely a mű iránt előreláthatólag érdeklődést fog mutatni. Ez az értesítés néhány pregnáns sorban fejezze ki azt, hogy mi a mű címe, ára és hol kapható, ki a szerzője, ha kell, közölje röviden, mivel foglalkozik a mű, és mindenesetre mutasson rá arra, hogy miért számíthat különösebb érdeklődésre. Ennek a tudomáshozatalnak különböző módjai vannak. Erről lentebb még szólni fogunk.

Mindenekelőtt azonban a kiadónak tisztában kell lenni azzal, hogy a terjesztésnek melyik módját választja. Azt, hogy a mű terjesztését a jól szervezett könyvkereskedelemre bizza-e, vagy azt, hogy a terjesztéssel maga fog-e foglalkozni, a könyvkereskedelem kikapcsolásával. Elképzelhető még az az eset is, hogy a kiadó mindkét módozatot igénybeveszi, ilyenkor azonban nagy ügyelet-

¹ Ezt az axiómát állította fel Révay Mór János: *Írók — Könyvek — Kiadók* (Egy magyar könyvkiadó emlékiratai) című. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt. I—II. kötet, Budapest, 1920. kiadásában megjelent alapvető munkájában. Mindenkinek, aki a könyvkiadás problémájával foglalkozik, a legmelegebben ajánlhatjuk ennek a mélyonjáró, de amellet felette élvezetesen megírt mű elolvasását. Az utolsó 50 év minden kísérlete *e munkában olvasható*, amellyel a kiadók a szellemi termékek terjesztése érdekében megpróbálkoztak.

tel kell lenni arra, hogy a mű terjesztésének e két módja egymással összeütközésbe ne kerüljön.

A könyvkereskedelem által való terjesztés fix szabályokhoz van kötve úgy nálunk, mint a külföldön. A magyar kiadók és magyar könyvkereskedők „A Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők, Zeneműkiadók és Zeneműkereskedők Országos Egyesületé”-ben (ezidőszertinti telepe Budapest, VIII., Üllői-út 16/b.) tömörültek, amelynek mindenkori vezetősége ügyel arra, hogy a bolti árak és minden egyéb könyvtári szabályok (elszámolás, kiszolgáltatás stb.) betartassanak.¹

Ha tehát valaki, aki fenti egyesületnek nem tagja, a kiadásában megjelenő művet a könyvkereskedelem útján kívánja forgalomba hozni, úgy a leghelyesebben teszi, ha azt valamely rendes kiadónak vagy könyvkereskedőnek bizományi kezelésre átadja. Ez a bizományos azután gondoskodik arról, hogy a mű az Egyesület hivatalos lapjában, a „Corviná”-ban regisztráltassék és ekként a magyar könyvek bibliográfiájában helyet találván, a könyvkereskedelemben bekapcsolódjék. Minthogy a „Corvina” minden egyes egyesületi tagnak tagdíjjárulék-ként jár, ennél fogva itt szokás külön hirdetéssel is a mű megjelenését bejelenteni, itt szokás a hirdetés szövegében a mű előnyeire rámutatni és megjelölni azokat a nettó és bolti árakat, amelyek mellett a mű forgalomba kerül.

Tájékoztul meg akarjuk említeni, hogy a bizományos a művet a bolti árak kb. 50%-ért kapja meg, amely 50%-ból tartozik a könyvkereskedelemnek a szokásos engedményeket leadni (l. fentebb 20—35%), míg a fennmaradó százalékkülönbözet a bizományost illeti a mű könyvtári kezeléséért, raktározásáért, tűzbiztosításáért, az elszámolások megejtéséért a bizománybaadóval és a könyvkereskedőkkel stb. A bizományos a mű bizománybaadóval minden esztendőben egyszer a fenti alapon elszámolni és egy bizonyos idő múltán, amikor a mű iránt az érdeklődés végleg megcsappant, a még nála levő példányokat az arra jogosítottak kiszolgáltatni tartozik.

Ha a terjesztésnek közvetlen, tehát a könyvkereskedelem kikapcsolásával történő módja választatnék, akkor magának a kiadónak kell gondoskodnia arról, hogy a mű megjelenése a nagyközönség előtt ismeretessé váljék. Ezen ismertetésnek számos módja van. Így pl. a sajtó útján való ismertetés, esetleg a sajtóban feladott hirdetés, körlevelek, plakátok stb.

Ha mindkét fentebb ismertetett terjesztési módozat igénybevetett, úgy felettébb kell vigyázni arra, hogy a közvetlen eladás ne történjék kedvezőbb árért vagy fizetési feltételek mellett, mint a bizományos útján való eladás, mert az ellenkező eset okvetlenül a bizományossal való összeütközésre vezet.

A terjesztésnek módozatai igen sokfélék és úgyszólván minden egyes mű más és más terjesztési módot igényel. Ha szakkönyvről van szó, úgy természetesen körlevelekkel a szakkörök keresendők fel. ismertetésekkkel és hirdetésekkel a szaklapok. Itt a helyzet viszonylag könnyebb, mert pl. a mérnökök, vegyé-

¹ Ugyancsak ezen egyesület kebelében működik egy választott bíróság, amely minden könyvkiadó és könyvkereskedő egymásközi vitás ügyében igen rövid idő alatt minden további fellebbezés kizárásával végérvényesen dönt. Ez a választott bíróság könyvkiadói és könyvkereskedelmi ügyekben rendelkezésére áll nemtagoknak is; ha a szerződésben ez kikötött, avagy ha ez nem történt meg, de a vitában álló felek magukat utólag e bíróság illetékességének és megfellebbezhetetlen ítéletének alávetik. E bíróság előtt a felek magukat ügyvéddel is képviseltethetik. Az Egyesület kebelében működő választott bíróság elvileg díjtalanul áll a felek rendelkezésére és csupán a per substrátumához képest állapít meg bizonyos méltányos költségeket a magyarországi könyvkereskedők jóléti intézményei javára. E bíróság ítéletei, éppúgy, mint más választott bíróság ítéletei, végrehajthatók.

Ugyancsak ezen Egyesület kiadja a most 49. évfolyamába kerülő „Corvina” c., hetenkint megjelenő, hivatalos lapját.

szek, ügyvédek, tanárok, egyházi férfiak stb. címei könnyebben szereshetők meg. Ha azonban általános érdekű, a közönség minden rétegére számító műnek terjesztéséről van szó, akkor a legnagyobb publicitású lapok propagandája, országra kiterjedő hirdetési akciók, röpcédulák kiosztása és még számtalan egyéb mód jöhet tekintetbe.

Minden hirdetési akciónál azonban gondosan és lelkiismeretesen mérlelendő, hogy vajjon az ezzel járó tetemes költségeket elbírja-e az illető mű.

Az ismertetés napi- és szaklapokban, ú. n. recenziós példányok szétküldése kapcsán történik. Természetesen igen gondosan kell megválogatni azokat a sajtóorgánumokat, amelyek az illető mű ismertetésére alkalmasak. Másutt kell vegytani munkát és másutt szépirodalmi munkát ismertetni.

A kiadó természetesen súlyt helyez arra, hogy a kiadásában megjelenő mű akkor ismertessék a lapokban, amikor az forgalomba kerül. Minthogy azonban a különböző lapoknál esetleg hosszú ideig elhúzódik, ameddig az illetékes munkatárs a művet elolvassa és ír róla, ennek folytán az a szokás alakult ki, hogy a recenziós példánnyal egyidejűleg a kiadó a szerkesztőségbe rövid ismertetést (Washzettel) küld, amely ismertetésnek alkalmasnak kell lenni a lapban való közlésre. Magában foglalja az ilyen ismertetés a mű címét, a szerző nevét, a mű árát, továbbá azt a célt, amelyért a szerző megírta, végül pedig, hogy hol kapható. Természetesen ezek az ismertetések nem lehetnek terjengősek és különniök kell minden hangos reklámszerű dícséretet, mert különben a szerkesztőség azokat esetleg nem közli. A kiadók igen helyesen teszik, ha recenziós példányok ellenében ú. n. „támpéldányokat“ követelnek be a szerkesztőségtől. Támpéldányok alatt azokat a lappéldányokat értjük, amelyekben az ismertetések megjelentek. Erre szüksége van a kiadónak egyrészt azért, hogy ellenőrizhesse azt, vajjon könyvéről hol jelentek meg ismertetések, másrészt azért, hogy azokba a szerkesztőségekbe, ahol ilyen ismertetések nem közöltettek, a jövőben ne küldjön recenziós példányokat.

Még igen sokat lehetne írni arról, hogy a különböző hirdetések, körlevelek, plakátok stb. miképp fogalmaztassanak meg, hiszen a reklámtudománynak külföldön, különösen pedig Amerikában külön szakiskolája van.

Általános elvként azonban röviden csak annyit, hogy a reklám legyen rövid, pregnáns és világos és mindig olyan stílusban tartott, mint aminő stílust használnak azok, akiknek érdeklődését fel akarjuk kelteni.

Néhány szó az írók és kiadók közötti jogviszonyról.

A szerző és kiadó közti jogviszonyt elsősorban a közöttük fennálló szerződés szabályozza. Minthogy ezek a szerződések azonban nem szabályozhatnak — még a legnagyobb elővigyázatosság mellett is minden kiadó- és szerzőjogi kérdést, amit a élet felvet —, ennél fogva minden kiadónak ismernie kell az idevágó törvényes intézkedéseket, nevezetesen az 1875:XXXVII. t.-c. (Kereskedelmi törvényünk) „Kiadói ügylet“ fejezetében található tizenkilenc paragrafusát, továbbá az 1921:LIV. t.-c.-et (Szerzői jog) és az 1922:XIII. t.-c.-et (Berni Unió), — mert ellenkező esetben azokkal összeütközésbe kerülhet és nagy erkölcsi és anyagi károsodás érheti.

Mi itt célkitűzésünknek megfelelően nem foglalkozunk ezen tételes törvények ismeretetésével, mindazonáltal egy olyan szerződési tervezet közreadását hasznosnak véljük, amely az új törvények és a legújabb bírói gyakorlat figyelembevételével alkalmasnak mutatkozik arra, hogy kiadói szerződésnek mintául szolgáljon, természetesen mindig a konkrét esetnek megfelelő módosítással.

Szerződéstervezet.

N. N. kiadócégnak

Budapest.

Van szerencsém igazolni, hogy a mai napon Önökkel a következő megállapodást létesítettem:

1. Átengedem Önöknek „Magyarország szellemi vezérei“ c. könyvem kizárólagos szerzői és kiadói jogát, ezen mű 3000 példányos első kiadására.

A mű terjedelme 8° alakban 20 ív. A kéziratot egyidejűleg átszolgáltatom Önöknek azzal, hogy a műbe 20 illusztráció kerül, amelyeket azonban nem én szolgáltatok, hanem az én közreműködésemmel Önök fogják azokat megrajzoltatni.

2. Önök kötelezik magukat fenti művem a jelen megállapodás keltétől számított egy éven belül kiadni.

Amennyiben Önök — ezen időn belül — ezen kötelezettségüknek eleget nem tennének, úgy az első pontban Önökre ruházott jogaim reám visszaszállnak, a kéziratot tartoznak Önök nekem visszaszolgáltatni, amellyel én ezen időponton túl szabadon rendelkezem, viszont azonban Önökkel szemben semmiféle igényt nem támaszthatok.

3. Az első kiadás elfogyta után, én jogosítva leszek Önöket ajánlott levélben felhívni arra, hogy levelem kézhez vételétől számított hat hónapon belül művem az akkori viszonyoknak megfelelő példányszámban — amely példányszámot Önök lesznek jogosítva, mint hozzáértők, megállapítani és amely megállapítást én magamra nézve máris kötelezőnek ismerem el — adják ki és ha Önök ezen kötelezettségüknek a megállapított határidőn belül eleget nem tennének, úgy a második pont második bekezdése lép érvénybe.

Ugyanezt a jogot gyakorolhatom a második és további kiadások teljes kifogyta után is.

4. Az esetleges második és további kiadásokra nézve, ha jelen megállapodás ellenkezőt nem tartalmaz, az első kiadás feltételei és kikötései mérvadók.

5. Új kiadás esetén joguk van Önöknek művem az előző kiadás szövegével lenyomatni.

Ha azonban az új kiadás nyomdai munkálatainak megkezdése előtt közlöm Önökkel, hogy művem javítani óhajtom, úgy Önök az új kiadást csak javításaimmal adhatják ki, feltéve, hogy a felhívástól számított 90 napon belül a javítás kéziratát tényleg rendelkezésükre is bocsátom. Ezen határidőn túl Önök jogosítva vannak az előző kiadás változatlan szövegét felhasználni.

Viszont, ha új kiadás eszközzése előtt Önök vélik szükségesnek azt, hogy művem javításokat eszközöljek, úgy tartozom a felhívástól számított 90 napon belül ennek eleget tenni. Ha nem tennék eleget, vagy egyébként gátolva volnék a javítások elvégzésében, úgy ezt Önök egy arra alkalmas személyiség útján elvégeztethetik. Ez esetben azonban a kiadáson feltüntetendő lesz, hogy ki volt az átdolgozó. Az átdolgozót munkájával arányban álló, akkor szokásos tiszteletdíj fogja megilletni, amelyet Önök az én honoráriumomból levonásba hozhatnak. Az akkor szokásos honoráriumot Önök nekem vagy úgy igazolják, hogy egy hasonló természetű munkálatról szóló, akkortájt kelt eredeti szerződést mutatnak be, vagy úgy, ha Önök ilyennel nem rendelkeznek, avagy én azt megfelelőnek nem tartom, hogy a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők, Zeneműkiadók és Zeneműkereskedők Országos Egyesületének elnökségével igazoltatják az ilyen átdolgozói munkálatoknak akkortájt szokásos honoráriumát, mit én már eleve ilyeténképp megfelelően igazoltnak fogadok el.

6. A korrigálás az én jogom és kötelességem. Ha azonban a korrekturát

kézhezvétel után — ívenként számított — három napon belül Önökhöz el nem juttatnám, Önök korrekturám figyelembe vétele nélkül is kinyomtathatják műveimet.

7. A mű nyomdai kiállítását mindenkor legjobb belátásuk szerint Önök állapítják meg, éppúgy, mint a mű bolti árát, amelyet a mindenkori viszonyokhoz képest Önök ugyancsak legjobb belátásuk szerint szabályozhatják.

8. Honoráriumként fizetik Önök a fűzött példányú bolti ár 7%-át, minden eladott példány után.

Az elszámolást tartoznak Önök minden év szeptember havában megejteni, akként, hogy az ugyanazon esztendő június hó 30-ig eladott példányokról elszámolnak.

Az elszámolás eredményéhez képest tartoznak Önök a nekem járó összegeket készpénzben kifizetni.

(Ha másféle honoráriummegállapodás volna, — a különböző módozatokról fentebb részletesen megemlékeztünk, — úgy természetesen ezen pont helyett a megfelelő másik módozat irandó be.)

9. Az első kiadás 3600 példány ugyan, Önök azonban jogosítva vannak 3300 példányt nyomtatni és nem tartoznak a honoráriummentes 300 példánnyal elszámolni, hanem ezen példányokból fedezik a szükséges tisztelet- és recenziós példányokat.

10. Kiadásonként 10 tiszteletpéldányt illet meg engem.

11. Jelen megállapodás netáni illetékei közösen terhelnek bennünket.

12. Nem remélt per esetén alávetjük magunkat, úgy Önök magukat, mint én magamat a „Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők, Zeneműkiadók és Zeneműkereskedők Országos Egyesülete“ keretében működő választott bíróság illetékességének és megfellebezhetetlen ítéletének.

Kelt Budapest, ...

Teljes tisztelettel

X. Y. szerző.

Kijelentjük, hogy fenti levél tartalmával mindenkben egyetértünk és úgy azt, mint a fenti körülírt választott bíróság illetékességét magunkra nézve is kötelezőnek ismerjük el.

Kelt Budapest, ...

Teljes tisztelettel

N. N. kiadó.

Irodalom:

(Azon művek jegyzéke, amelyek e tanulmányánál felhasználtattak, vagy amelyek alkalmasak arra, hogy egyes, e tanulmányban, vagy a következőben csak érintett kérdésekre bővebb, esetleg egész kimerítő választ adjanak.)

Allfeld: „Urheber- u. Erfinderrecht.“ Verlag von Julius Springer, Berlin, 1923.

Bauer Friedrich: „Handbuch für Buchdrucker.“ Verlag von Klipsch & Co. in Frankfurt am Main, 1921.

Bauer Friedrich: „Handbuch für Schriftsetzer.“ Verlag von Klipsch & Co. Frankfurt am Main, 1922.

Crane Walter: „Line and Form.“ Published by George Bell & Sons, London, 1902.

Davenport Cyril: „English embroidered bookbindings.“ Published by Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Limited, London, 1899.

Dupont-Rougier: „Du contrat d'édition.“ Paris, 1908.

Faulmann Karl: „Illustrierte Geschichte der Buchdruckerkunst.“ Verlag von A. Hartleben, Leipzig, 1882.

Fésüs György dr.: „A könyvnyomtatás és a vele rokon találmányok.“ Thomas Lajos nyomán, Stampfel Károly kiadása. Pozsony—Budapest, 1885.

Fuchs Zsigmond: „A gépterem.“ Egyetemes kézikönyv. Világosság könyvnyomda r.-t. Budapest, 1910.

Grautoff Ottó: „Die Entwicklung der modernen Buchkunst in Deutschland.“ Verlag von Hermann Seemann Nachfolger, Leipzig, 1901.

Gulyás Pál dr.: „A könyvkötés technikája.“ Ranschburg Gusztáv, Budapest, 1904.

Henneberg: Rechtstellung des Verlegers. 1908.

Jaschik Almos: „A könyvkötőmesterség.“ Műszaki könyvtár 32. füzet. Népszava könyvkereskedés kiadása. Budapest, 1922.

Kenedi Géza: „A magyar szerzői jog.“ Athenaeum, Budapest, 1908.

Kersten Paul: „Der exakte Bucheinband.“ Verlag von Wilhelm Knapp, in Halle a. d. Saale, 1909.

Kohler I.: „Das Autorrecht.“ Jahrb. f. Dogmatik. 18. k., 129—478. II.

U.-ő: „Urheberrecht an Schriftwerken.“ Stuttgart, 1907.

Krüger F. W. Otto: „Die Illustrations-Verfahren.“ Verlag F. A. Brockhaus Leipzig, 1914.

Landeur: „Du contrat d'édition en matière littéraire.“ Paris, 1893.

Loubier Jean: „Der Bucheinband in alter und neuer Zeit.“ Hermann Seemann Nachfolger, Berlin—Leipzig. (Monographien des Kunstgewerbes X.)

Magyar Géza dr.: „A kiadói ügylet.“ Grill K., Budapest, 1893.

Mäser Julius: „Der Buchhändler und die verschiedenen Reproduktionsverfahren.“ Verlag von Julius Mäser, Leipzig—Reidnitz.

Müller August: „Lehrbuch der Buchdruckerkunst.“ Verlagsbuchhandlung J. J. Weber, Leipzig, 1913.

Novák László: „Grafikai Művészetek Könyvtára. I. kötet: Grafikai sokszorosítás. II. kötet: Betűművészet. III. kötet: Festékek és színek.“ Világosság-könyvnyomda, Budapest, 1925—26.

Paschke Max und Rath Philipp: „Lehrbuch des deutschen Buchhandels.“ Verlag des Börsenvereins der Deutschen Buchhändler, Leipzig, 1922.

Pennel Joseph: „Modern Illustration.“ By George Bell & Sons, York street, Covent Garden & New-York, 1895.

Pouillet: „Traité théorique et pratique de la propriété littéraire et artistique etc. 3. kiad. Imprimerie et librairie générale de jurisprudence, Marchal et Billard, Paris, 1908.

Pusztai Ferenc: „Nyomdászati enciklopédia.“ Pallas r.-t. nyomdája, Budapest, 1902.

Ranschburg Viktor: „A könyvkiadás mestersége.“ Pantheon Irodalmi Intézet r.-t. Bpest, 1922.

Rejtő Sándor: „A papíros tartósságának megállapítása.“ Pesti könyvnyomda r.-t. Budapest, 1907.

Révay Mór János: „Írók-Könyvek-Kiadók.“ (Egy magyar könyvkiadó emlékiratai.) Révai Testvérek Irodalmi Intézet r.-t. Budapest, 1920.

Riessler E.: „Die Geschäfte des Buch- und Kunsthändels.“ Ehrenberg, Handbuch des Handelsrechts. V. k. 2. 191, 1—109. II. O. R. Reiland, Leipzig.

U.-ő: „Deutsches Urheber- u. Erfinderrecht.“

Ruzicska Gyula: „A nyomdászat.“ Ajtai K. Albert, Magyar Polgár Könyvnyomdája, Kolozsvár, 1898.

Säuberlich Ottó: „Buchgewerbliches Hilfsbuch.“ Verlag von Oscar Brandstetter, Leipzig, 1913.

Somos Arpád: „Betűszedés. Szabályok és irányítások.“ Rábaközi nyomda és lapkiadó vállalat, Csorna, 1916.

Special Number of „The Studio“. The Art of The Book, by The Studio Ltd. London, Paris, New-York, 1914.

Szalai Emil dr.: „A Berni Unió“. (1922. évi XIII. t.-cikk.) Athenaeum Irodalmi és nyomdai r.-t. Budapest, 1922.

Szalai Emil dr.: „A Magyar Szerzői Jog“. (1921. évi LIV. t.-cikk.) Athenaeum Irodalmi és nyomdai r.-t. Budapest, 1922.

Tronau Rudolf: „Das Buch der Reklame.“ Peter Hobbing, Leipzig, 1889.

Unger W. Arthur: „Die Herstellung von Büchern, Illustrationen, Akzidenzen usw.“ Verlag von Wilhelm Knapp, Halle a. d. Saale, 1906.

Unger W. Arthur: „Wie ein Buch entsteht.“ Aus Natur u. Geisteswelt No. 175., G. Teubner, Leipzig, 1917.

Uzanne Octavé: „L'Art dans la Décoration Extérieure des livres de ce temps.“ Société Française d'Éditions d'Art, L. Henry May, Paris, 1898.

Vajda Armin: „Papírvizsgálat“. Posner K. L. és Fia, Budapest, 1914.

Waldow Alexander: „Die Buchdruckerkunst in ihrem technischen Betriebe.“ Druck und Verlag, Alexander Waldow, Leipzig, 1877. (2 kötet.)

Waldow Alexander: „Illustrierte Enciklopädie der graphischen Künste und der verwandten Zweigen.“ Druck und Verlag, Alexander Waldow, Leipzig, 1884.

Winkler O. und Karstens H. dr.: „Papieruntersuchung.“ Verlag von Eisenschmidt und Schulze. Leipzig, 1902.

Wozner Ignác—Durmits Imre—Pavlovszky J. Alajos: „A betűszedés elméleti és gyakorlati kézikönyve.“ Athenaeum Irodalmi és nyomdai Rt., Budapest, 1905.

37. §. A TUDOMÁNYOS TERMELÉSEL KAPCSOLATOS JOGVISZONYOK.¹

Írta: KUNCZ ÖDÖN.

I. A szerzői jog a szellemi munkát kívánja megvédeni attól, hogy annak bárminő előnyét a szerző akarata ellenére mások használhassák ki. „Mindaz, ami a szellemi alkotásban akár mint ideális, akár mint anyagi előny jelentkezik, egyedül és kizárólag az alkotót illeti és csakis ő hivatott dönteni afelett, hogy részesüljön-e és ha igen, minő mértékben a külvilág is abban; különösen pedig a szerzőt illeti meg az ő szellemi munkájának gazdasági értékesítése“ (Allfeld).² A modern törvényhozások, amidőn a szerzői jogot szabályozzák, ezt a kizárólagos jogosultságot akarják biztosítani és megfelelő védőeszközökkel körülbástyázní.

A szerzői jog nemcsak a tudományos termelést, hanem általában valamennyi „írói alkotást“, továbbá a zene- és színműveket, a képzőművészeti és iparművészeti alkotásokat, a mozgófényképészeti műveket, bizonyos térképeket, terveket, rajzokat, ábrákat stb., továbbá a tánc- és pantomimkreációkat is védelmébe veszi. Célunkhoz híven csakis azoknak a rendelkezéseknek ismertetésére szorítkozunk, amelyek az „írói művek“ jogvédelmét adják.

A jogirodalomban nagy vita folyik még mindig a felett a kérdés felett, hogy a szerzői jog a magánjogi rendszer melyik részébe tartozik. Az 1793. évi francia törvény az írónak művéhez való jogát a tulajdonjog elvei szerint szabályozta. Az 1861-ben tartott „Országbírói értekezlet“ azt a kijelentést teszi, hogy „az ész szüleményei oly tulajdont képeznek, amely a törvény oltalma alatt áll“. És a modern irodalomban még mindig érvényesül — habár bizonyos fenntartásokkal is — az az álláspont, hogy a szellemi alkotás a szerző személyiségének önálló létre támadt része, amelyre — mint szellemi (immateriális) dologra — éppoly tulajdonjogot szerez, mint az egyéb testi javakra. E felfogás szerint a szerzői jog a tulajdonjog birodalmában helyezkedik el, amit bizonyít a jog kizárólagossága és védelmének a tulajdonjog védelméhez hasonló kiépítése. Azok a jogszabályok is, amelyeket gyűjtőnévvel „szerzői jognak“ jelölünk, a szellemi alkotásnak elsősorban erre a gazdasági oldalára fordítják figyelmüket és mindenekelőtt azt akarják biztosítani, hogy a szellemi alkotás gazdasági haszna illesse kizárólag a szerzőt. Kétségtelen azonban, hogy a szellemi alkotásnak a kézzelfogható dologgal való azonosítása nem számol eléggé ennek a kényes anyagnak különlegességével. Mert az írónak az ő szellemi alkotásához fűződő

¹ A tudományos termelés jogi oltalma a „szerzői jog“ gyűjtőnév alatt összefoglalt jogszabályokban találja székhelyét. A szerzői jog korlátolt átruházásának egyik faja a „kiadói ügylet“, melyet 1875: XXXVII. t. c. (Kereskedelmi Törvény; Kt.) részletes szabályozásban részeseített. Eppen ezért a szerzői jognak az „írói művekre“ vonatkozó rendelkezéseit fogjuk az ismerettség alapjául venni és a kiadói ügylet lényegét a szerzői jog átruházásával kapcsolatban adjuk. A szerzői jog törvényes szabályait az 1921: LIV. t. c. (Szt.) és a Magyarország belépését az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult nemzetközi Unióba megállapító 1922: XIII. t. c. állítják fel.

² Urheber- u. Erfinderrecht. Berlin, 1923.

Hopp Ferenc Keletázsiai Múzeum, Budapest.

Növénynevelési Intézet, Magyaróvár.

érdeke nem merül ki az alkotás *gazdasági* felhasználásában. A szerzőt igen érzékenyen sérti meg az is, aki az alkotást *közzéteszi*, dacára annak, hogy a szerző egyáltalában nem akarta, avagy csak bizonyos személyek részére akarta művét hozzáférhetővé tenni; aki a szellemi alkotáson a szerző beleegyezése nélkül *változtatásokat* tesz; aki a szellemi alkotást a szerző neve alatt teszi közzé, holott a szerző „névtelen“ akart lenni, vagy fordítva: nem juttatja kifejezésre, hogy az alkotás a szerzőtől ered stb. Tehát nemcsak gazdasági, hanem igen fontos *személyi* érdekek is fűzik a szerzőt alkotásához, és az a jogrend, amely nem számol a szellemi alkotásnak ezzel a sajátosságával, hanem a szellemi alkotást a közönséges „dolog“ színvonalára süllyeszti, egyáltalában nem felel meg a hozzá méltán fűzhető várakozásoknak. Jogosult és indokolt tehát az az álláspont, mely a szerzői jognak egyszerű tulajdonjogkénti kezelését túlkevésnek tartja és a szerzői jogot a *dologi és személyiségi jog olyan keverékének minősíti, amelyet a jogrendszerben külön hely illet meg*. Ez az álláspont — amint látni fogjuk — kifejezésre jut a Szt. igen sok rendelkezésében is.

II. A szerzői jog a könyvnyomtatás utáni időkben kezd kibontakozni. Az első oltalomban azonban nem a szerző, hanem a műnek *kiadója* részesült, ami mai fogalmaink szerint a filius ante patrem paradoxonjaként jelentkezik. A kiadó jog ugyanis — amint látni fogjuk — a szerzői jognak egy átengedett része; szerzői jog nélkül el sem képzelhető. Mégis előállott az az illogikus helyzet, hogy a kiadó hamarabb részesült oltalomban, mint az a szerző, akinek jogsultságából a kiadó jog deriválódik. A mű kinyomtatója és kiadója kapnak ugyanis a könyvnyomtatás feltalálása után *privilegiumot* arra, hogy az általuk kinyomott vagy kiadott művel csakis ők rendelkezhetnek. A privilegium rendszerint nem egy műre, hanem a nyomda által előállított valamennyi alkotásra kiterjedt. Már 1490-ből fennmaradt egy ilyen privilegium, amelyben *Henrik* bambergi püspök ad kizárólagos jogot a hamburgi misekönyv előállítására. A XVI. században néhány művész kap privilegiumot saját alkotásainak terjesztésére. A jogtudomány már a XVII. században világosan látja, hogy a szellemi alkotásra nem a nyomdát vagy a kiadót, hanem a *szerzőt* illeti a „szellemi tulajdonjog“. A törvényhozás azonban erről nem vesz tudomást. A XVI. századtól kezdve általánosan elterjed az *utánnomás tilalma*; de csak a XVIII. században tartják szükségesnek hangoztatni, hogy ez a tilalom csak azt a kiadót védi, aki a szerzőtől *megfelelően* szerezte meg a mű kiadásához a jogot.

A szerző jogát először az 1709. évi angol törvény oltalmazza, amidőn 14 évre elismeri a szerző *kizárólagos jogát* ahhoz, hogy a még meg nem jelent műveit kinyomtattassa. Tökéletesen építi ki a szellemi tulajdonjogot a francia 1793. évi törvény, amely a szerző jogát élesen elválasztja a kiadó jogától. Németországban a porosz Landrecht 1794-ben csak tökéletlenül foglalkozik a szerző jogvédelmével, úgyhogy 1815-ben a június 8-áról kelt német Bundesakt hangoztatja annak szükségességét, hogy a szövetséges államok a szerzői jogot egységes szabályozásban részesítsék. Hogy a német irodalom fénykorában milyen tökéletlen volt a szerző jogi oltalma, arról jellemzően tanuskodik *Heine* kifakadása, akinek egy francia nyelven megjelent művét — beleegyezése nélkül — németre (!) fordították le: „Dergleichen Schnapphähne sind weit verächtlicher, als der Strassenräuber, der sich mutig der Gefahr des Gehenktwerdens aussetzt, während jene, mit feigster Sicherheit die Lücken unserer Pressgesetzgebung ausbeutend, ganz straflos den armen Schriftsteller um seine ebenso mühsamen wie kümmerlichen Erwerb bestehlen können.“ Az első német törvény, amely a szerzői jogot elismeri és oltalmazza, az 1837 június 11-i porosz törvény.

Magyarországon a szerzői jog első szabályozását az 1793 november 3-i királyi rendelet valósítja meg, amely a jogtalan utánnomás esetében elismeri

a szerzőnek kártérítéshez való jogát is. 1843-ban a „Kisfaludy-Társaság“ kezdésére Szemere Bertalan dolgozott ki egy törvényjavaslatot, amelyet az 1844. évi országgyűlés el is fogadott. A szentesítés azonban elmaradt. Az 1848-as törvényalkotás ugyan kimondja a gondolatszabadságot, de a szerző oltalmáról meg nem felel. Az abszolutizmus ideje alatt az 1846. október 19-i osztrák császári pátens lép életbe; 1861-ben azonban a szorosán vett magyar jogterületen (Erdélyben és Horvátországban 1884-ig volt hatályban) hatályát veszti és az Országbírói értekezlet fent közölt lapidáris kijelentése válik a szerzői jog egyetlen jogforrásává, amely megadta a lehetőséget az „ész szüleményeinek“ megoltalmazására. Az első magyar törvény, amely a szerzői jogot szabályozza, az 1875:XXXVII. t.-c. (kereskedelmi törvény; Kt.). Ez ugyan csupán az ú. n. kiadói ügylettel foglalkozik, de nem szabad elfelejteni, hogy a kiadó jog a szerzői jogból vezetődik le és hogy a Kt. több oly rendelkezést tartalmaz, amelyek már a szerzői jog sajátos területén mozognak. Magát a szerzői jogot kimerítően és rendszeresen az 1884:XVI. t.-c. szabályozta. Ezt módosította legújabban az 1921:LIV. t.-c., tekintettel arra, hogy Magyarország is belépni szándékozott az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult *berni nemzetközi Unióba*. A belépés az 1922:XIII. t.-c. alapján 1922-ben meg is történt.¹

A szerző és a kiadó közötti jogviszonyt a törvények mellett jelentős mértékben befolyásolhatják a kiadók egyesületei által megállapított szokásjogi szabályzatok, amelyeket a tagok magukra nézve kötelezőnek ismernek el. Habár ez a szokás nem is általánosan kötelező jogforrás, amely pl. a szerzőt formailag kötelezné, de azért — tekintettel arra, hogy minden jelentékenyebb könyvkiadó tagja az egyesületnek — kétségtelenül igen erős mértékben befolyásolja a szerző jogi de azért — tekintettel arra, hogy minden jelentékenyebb könyvkiadó tagja az egyesületnek — kétségtelenül igen erős mértékben befolyásolja a szerző jogi helyzetét is. Nehezen lehet ugyanis elképzelni azt, hogy valamely kiadó eltérjen a szerző kedvéért az ő érdekében alkotott és az őt kötelező szokástól. A kiadók szervezettségében rejlő hatalommal szemben a szerzők csak egyféleképpen védekezhetnek, ha t. i. szintén szervezkednek. A német írók, főleg *Bücher* kezdeményezésére, 1903-ban egy „Akademischer Schutzverein“-t létesítettek, amelynek hivatása: „Die Autoren gegen wirtschaftliche Übermacht beim Abschluss von Verlagsverträgen zu schützen.“

III. A szerzői jog tárgya általában a szellemi alkotás; tehát „a gondolatvilágnak konkrét, meghatározott formában testetöltő és ennél fogva mások által is észrevehető megnyilvánulása“ (*Allfeld*).

Védelemben csupán az a szellemi alkotás részesül, amely konkrét formát ölt magára. Maga a módszer, az új stílus, az új szemlélet nem.

Az „írói mű“ a nyelv segítségével érzékítődik meg; és pedig vagy úgy, hogy a szerző leírja a szavakat, vagy bizonyos fokú nyilvánosság előtt elmondja azokat. Utóbbi esetben is lehetővé válik ugyanis a szónak írással megrögzítése. Ezért részesíti oltalomban a Szt. 6. §-ának 2. pontja az oktatás vagy szórakozás céljából tartott előadásokat, felolvasásokat és ezért nyilvánítja bitorlásnak a 6. § 6. pontja a nyilvános tárgyalásokon, tanácskozásokon vagy összejöveteleken különböző alkalmakkor tartott beszédeknek a szónok beleegyezése nélkül szerkesztett gyűjteményes kiadását. Nem szükséges az oltalomhoz, hogy az irodalmi mű eredeti, új legyen. Egyedül a durva plágium nem részesül oltalomban. Viszont a már megjelent műnek átdolgozása vagy jogosult lefordítása épp olyan

¹ A sajtórendészetre és a sajtójogi felelősségre vonatkozó kérdéseket A sajtóról szóló 1914. évi XIV. t.-c. szabályozza. Bizonyos fokig kiegészíti a szerzői jogot a tisztességtelen versenyről szóló 1923: V. t.-c. 12. §-a is (v. ö. Kuncz-Balás: A tisztességtelen verseny. 1924. 56. l.).

oltalomban részesül, mint maga az eredeti mű, és nem zárja ki a Szt. az „írói mű“ köréből azt az alkotást sem, mely számottevő szellemi munkának alig minősíthető (pl. katalógusokat, szakácskönyveket, kompilációkat, amelyek közismert anyagot foglalnak csupán rendszerbe; a kivonatokat, gyűjteményeket stb.). A Szt. 9. és 10. §-ai azonban több olyan írói művet tesznek kökincesé, amelyeknek általános elterjedése közérdek és amelyeknek közzététele a szerző érdekeit alig érinti. Így teljesen szabadon lehet közölni: 1. a hírlapok vagy folyóiratok *napi-híreit* és *vegyes apróságait*, amelyek egyszerű közléseket tartalmaznak; 2. a nyilvános ügyiratokat és tárgyalásokat; 3. a nyilvános tárgyalásokon, tanácskozásokon és összejöveteleken tartott *beszédeket* (feltéve, hogy a közlés nem minősül *gyűjteményes kiadásnak!*); 4. a *törvényeket* és a *rendeleteket*, szem előtt tartva a közzétételükre és forgalombahelyezésükre felállított külön jogszabályok rendelkezéseit; 5. szabad végre szépirodalmi és tudományos dolgozatok kivételével a *hírlapi cikkeket más hírlapba átvenni*, ha az utánnomást határozottan meg nem tiltották és az átvevő a forrást és az esetleg megjelölt szerzőt világosan megemlíti.

IV. Az írói mű többszörösítésére, közzétételére és forgalombahelyezésére a szerzőnek van kizárólagos joga (Szt. 1. § I.). A szerzői jog *alanya* tehát írói műnél a szerző: az, akinek szellemi munkája az alkotást életre keltette. Ez áll abban az esetben is, ha a szerző, mint alkalmazott, munkabér ellenében vállalkozik szellemi alkotások termelésére. Ha tehát pl. egy újságkiadó-vállalat szerzői jogot akar szerezni a szerkesztők, segédszerkesztők és munkatársak alkotásaira, vagy egy kereskedelmi vállalat szerzői jogot akar szerezni alkalmazottjainak tudományos vagy technikai dolgozataira, — ezt csakis a szerző beleegyezésével tehetik meg. Egyedül a közintézetek (pl. Akadémia, az egyetemek), testületek és más jogi személyek szerzik meg közvetlenül a szerzői jogot („tekintendők a mű szerzőjéül“) oly kiadványaikra, amelyek a tulajdonképeni szerzők megemlézése nélkül jelennek meg. Viszont az adalékokból és több műből szerkesztett műre — a gyűjteménybe felvett egyes adalékok és művek szerzőit megillető jogok sérelme nélkül — szerzői jogot szerez („a szerzővel egyenlő védelemben részesül“) a mű szerkesztője is (Szt. 2. §).

Ha többen alkotnak egy írói művet, akkor a szerzői jog tekintetében annak a körülménynek van súlya, hogy az egyes szerzők részeit el lehet-e különíteni, vagy sem. Ha igen, akkor az elkülöníthető rész többszörösítéséhez stb. az illető rész szerzőjének a beleegyezésére van szükség. Ha ellenben az egyes szerzők részeit nem lehet elkülöníteni, akkor a mű többszörösítéséhez stb. valamennyi szerzőtárs beleegyezése szükséges (Szt. 1. § II., III.).

A szerzői jog az írói műre abban a pillanatban *keletkezik*, amidőn maga a mű létrejön; tehát a szellemi alkotás bármilyen módon önálló létre támad. Nem szükséges feltétlenül a „leírás“, mert pl. az előadás a szóbeli közlés révén is eléri az önálló alkotás állapotát. Az írói mű jogi oltalmához egyéb előfeltételre (pl. lajstromozásra, bejelentésre stb.) nincsen szükség.

V. A szerzői jog az irodalmi mű szerzőjének a korlátlan tulajdonjoghoz hasonló rendelkező hatalmat biztosít szellemi alkotása felett. Ő egyrésztől *bármit* tehet művével (azt megsemmisítheti, közzéteheti, előadhatja, eladhatja stb.), másrésztől *kizárhat mindenkit* abból, hogy a művet használja, avagy azzal rendelkezessék.

A Szt. 1. §-a a szerző rendelkező hatalmát különösen a mű: 1. többszörösítésében, 2. közzétételében és 3. forgalombahelyezésében jelöli meg.

ad 1. A *többszörösítés* „valamely testi dolognak olyan előállítását, hogy az az alkotást hozzáférhetővé, érzékelhetővé tegye“ (*Allfeld*). Hogy a többszörösítés milyen módon megy végbe, az a szerző szempontjából közömbös. Ide számít

tehát nemcsak a nyomtatás, a sokszorosítás, hanem az egyszerű lemásolás is. Közömbös továbbá az is, hogy a többszörösítés egy példányban avagy több példányban történik. *Szükséges azonban, hogy a többszörösítés célja vagyonszerzés legyen vagy a többszörösítés módja sértse a szerző érdekeit.* Az írói műnek csupán személyes használatra való lemásolása nem sérti a szerzői jogot. De nemcsak a változatlan alakbani többszörösítés a szerző kizárólagos joga, hanem tilos a szerző beleegyezése nélkül a műnek olyan változtatásokkal való többszörösítése is, amelyek annak lényegét érintetlenül hagyják. Ezért tilos a fordítás, a regénynek színdarabbá vagy filmmé átdolgozása stb.

A Szt. 9. §-a azonban közérdekből (a tudomány fejlesztése, az oktatás megkönnyítése céljából) megengedi a szerző beleegyezése nélkül is: *a) a már megjelent mű egyes helyeinek vagy kisebb részeinek hű idézését; b) már megjelent egyes kisebb verses műveknek és kisebb prózai dolgozatoknak vagy nagyobb művek egyes kisebb részeinek a cél által indokolt terjedelemben felvételét olyan nagyobb munkába, amely tartalma szerint önálló tudományos műnek tekinthető és c) az előbb említett verseknek stb. olyan gyűjteménybe felvételét, amely többek műveiből kizárólag egyházi vagy iskolai használatra szerkesztett. Ezekben az esetekben azonban a forrást és az abban esetleg megjelölt szerzőt világosan meg kell nevezni!*¹

ad 2. *A közzététel* kategóriájába tartozik a még nyilvánosságra nem hozott írói mű lényeges tartalmának közlése (a nyilvánosság elé vitele) és a mű nyilvános előadása (felolvasása).

ad 3. *A forgalombahelyezés* az a tevékenység, amellyel a műnek legalább egy példánya idegen személynek a birtokába jut oly módon, hogy azt az illető a mű rendeltetésének megfelelő módon használhassa. A mű *kölcsönadása* nem forgalombahelyezés és így nem sérti meg a szerzői jogot. A forgalombahelyezést a bírói gyakorlat megállapítja már abban az esetben is, ha valaki a mű példányait üzletben vagy hasonló helyen abból a célból helyezte el, hogy a mű forgalomba jusson.

VI. *A szerzői jog átruházható.* És pedig a szerző átruházhatja azt életében vagy halála esetére, korlátlanul avagy korlátozva. Ha a szerző meghal anélkül, hogy szerzői jogát átruházta volna, a szerzői jog a törvényes örökösökre száll át. Az átruházhatóság abban a pillanatban beáll, mihelyt a jog keletkezik.

A) A szerzői jog átruházása mindazokat a jogosultságokat, amelyek eredetileg a szerzőt illették, a jogutódra ruhazza át. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jogutód a megszerzett írói művön tetszésszerűen változtatásokat tehet. Változtatásra a jogutód ugyanis csak annyiban van jogosítva, amennyiben azt a méltányosság és a jogutód jogos érdeke indokolja. Az írói műre vonatkozó szerzői jog átruházása önmagában még nem jogosítja fel a jogutódot a fordításra vagy a mű jellegének a megváltoztatására (pl. a regény dramatizálására, filmesítésére stb.). Ezekhez külön beleegyezésre van szükség.

B) A szerzői jog átruházásának egyik differenciálódott esete a *kiadói ügylet*.

I. Szorosan vett kiadói ügylet a Kt. szerint (515. és 519. §) akkor forog fenn, ha valaki (a kiadó) kész vagy készítenő irodalmi, műszaki vagy művészeti munka többszörösítésére, közzétételére és forgalombahelyezésére a szerzőtől vagy ennek jogutódjától *kizárólagos* jogot szerez és egyben a többszörösítésre és forgalombahelyezésre kötelezettséget vállal. Nem kiadói ügylet az ú. n. „megrendelési szerződés” (Bestellungsvertrag). Itt a szerző arra vállalkozik, hogy valaki részére egy meghatározott terv szerint olyan írói művet alkot, amelynek

¹ A képzőművészeti műveket nemcsak tudományos vagy egyházi, hanem általában ismeretterjesztő célokra is szabadon fel lehet használni. (Szt. 62. §.)

tartalmát és készítési módját a megrendelő pontosan megszabja. De nem kiadói ügylet az ú. n. *kisegítő-munkaszerződés* (Hilfsarbeitsvertrag) sem, amellyel a szerző arra vállalkozik, hogy valamely enciklopédikus mű egy vagy egyes részeit megírja. Ezekben az esetekben u. i. a kiadó nem köteles a művet többszörösíteni. A kiadói ügylet lényegét csak akkor ismerhetjük meg, ha 1. a kiadói ügylet és a szerzői jog közötti vonatkozást, 2. a kiadói ügylet tárgyát és 3. a kiadói jog terjedelmét vizsgáljuk.

ad 1. A kiadói jog a szerzői jogból vezetődik le; a szerző az ő szellemi tulajdonjogának egy részét (szegmentumát) ruhazza át *dologjogi hatással* (!) a kiadóra. Ennek következménye, hogy a kiadó a többszörösítés és forgalombahelyezés *kizárólagos* jogát szerzi meg, és így nemcsak a vele szerződő szerző ellen, hanem — a szerzői jog védelmi területén és idején belül — bárkivel szemben is felléphet, aki ennek a jogának gyakorlásában őt háborítja (pl. a művet többszörösíti). Még sem mondhatjuk azonban, hogy a kiadói jog egyszerűen a szerzői jog helyébe lép, tehát, hogy a kiadói ügylet egyet jelent a szerzői jog *korlátlan* átruházásával (Szt. 3. §). A két eset között annál is inkább különbséget kell tenni, mert a kiadó nemcsak a kiadói jogot, hanem a szerzői jogot is megszerkezheti. A kiadói szerződés a szerzői jognak csak *korlátozott átruházásával* kapcsolatos, mert — a többszörösítés és forgalombahelyezés jogától eltekintve — a szerzői jog egyébként továbbra is a szerzőt fogja megilletni, és mihelyt a kiadói ügylet megszűnik, a szerzői jog a maga eredeti tartalmával ismét helyre áll. De másrésztől a kiadói ügylet a szerzőt (és jogutódjait) abban az esetben is köti, ha a szerzői jog már megszűnt (az oltalomidő eltelt), vagy ha a védelmi területen kívül eső többszörösítésről stb. van szó (tehát a kiadó felléphet a szerző ellen akkor is, ha a szerző művét olyan területen többszörösítetteti, amelyre a szerzői jogvédelem, nemzetközi megállapodás hiányában, nem terjed ki). Más jogi helyzet is áll elő a kiadói ügylet megkötése és a szerzői jog átruházása esetében. Az első esetben a jogutód nemcsak jogosított, hanem köteles is a művet többszörösíteni, a második esetben ellenben nem. A gyakorlati életben mégis gyakran kétséges lehet, hogy kiadói szerződésről avagy szerzői jog átruházásáról van-e szó. Amennyiben a szerző a többszörösítés és forgalombahelyezés jogát üzletszerű kiadóra ruhazza át, a kiadói ügyletet kell vélelmezni.

ad 2. A Kt. 515. §-a szerint a kiadói ügyletnek és így a kiadói jognak is tárgya lehet valamely kész vagy készítenő irodalmi, műszaki vagy művészeti munka. Ez a rendelkezés közelebbi körülírásra és magyarázatra szorul. Tekintettel arra a szoros összefüggésre, amely a tulajdonképeni kiadói ügylet és a szerzői jog között fennforog, mindenekelőtt azt kell kiemelnünk, hogy *a kiadói jognak tárgya lehet minden olyan mű, amely szerzői jogi védelemben részesül.*

Ami a „készítenő” munkát illeti, a kiadói ügyletre is áll az Szt. 3. § II-nek az a korlátozása, hogy „az olyan szerződést, amellyel a szerző szerzői jogát általában *jövőben alkotandó* minden művére, vagy általában jövőre alkotandó műveinek meghatározott nemére ruhazza át, a felek bármelyike előzetes egyévi felmondással bármikor felmondhatja, feltéve, hogy a szerződés létrejötté óta öt év már eltelt. Érvénytelen az e szabálytól eltérő olyan megállapodás, amely a szerző hátrányára szolgál”.

ad 3. A kiadói jog *terjedelmét* (közelebbi tartalmát) mindenekelőtt a felek szerződése hivatott megállapítani. A Kt. csupán szerződéspótló szabályokat állít fel arra az esetre, ha a felek szerződése hallgat vagy másképp nem intézkedik: *a) A kiadói jog lényegéből következik a szerzőnek (jogutódjának, a munka tulajdonosának) az a kötelezettsége, hogy mindaddig, amíg a mű kiadott példányai el nem keltek, nem tehet művével olyan intézkedéseket, amelyek a kiadót káro-*

sítják (a művet tehát egészben vagy egy részében újból ki nem adhatja, de ki sem adhatja; nem veheti fel műveinek együttes kiadásába vagy valamely gyűjteménybe). *b)* Kétség esetében a kiadó-szerződés a munkának csak *egyszeri* kiadására ad jogot. Új kiadásra vonatkozó szerződés esetében azonban azokra a kérdésekre nézve, amelyekről az új szerződés nem intézkedik, a korábbi szerződés irányadó. *c)* A kiadó jog önmagában nem jogosítja fel a kiadót a mű fordítására és e fordítás kiadására. *d)* Az a kiadó, aki a szerző egyes munkáinak kiadására szerzett jogot, nincsen jogosítva e munkák összkiadására is; és fordítva: az összkiadással megbízott kiadó nincsen jogosítva az egyes munkák vagy azok részeinek külön kiadására.

Amint már említettük, a kiadó-szerződés a gyakorlati életben rendszerint a kiadó által megformulázott *mintá* alapján jön létre. E mintával szemben a szerző izoláltan igen nehezen védekezhetik, minthogy a „megszervezett“ kiadók hatalmával találja magát szemben. Módjában áll azonban a bíróságnak a szerző érdekeit a *szerződés megfelelő értelmezésével* oltalomba venni. Az ilyen sablonos szerződésre is áll az az általános szabály, hogy *azt a méltányosságnak megfelelően kell magyarázni*. Ha az ilyen szerződésben homályos vagy kétértelmű rendelkezések vannak, azokat a szerző javára kell értelmezni, minthogy a szerződést a kiadó szövegezi. A kiadók „szokásait“ a bíróság nem köteles figyelembe venni, ha azok a szerzők közreműködése nélkül keletkeztek.

II. *A szerződő felek jogviszonyai.* A szerző *főkötelezettsége*, hogy a munkát a szerződés szerinti minőségben és kellő időben a kiadónak átadja. Ha a szerző e kötelezettségének saját hibájából nem tesz eleget, a kiadó a következő jogok közül választhat: 1. követelheti a szerződés teljesítését és a késedelemből beálló kár megtérítését; 2. a nem-teljesítés miatt kártérítést követelhet vagy 3. a szerződéstől egyszerűen elállhat.

A kiadó főkötelezettsége: 1. az átvett mű megfelelő *többszörösítése és forgalombahelyezése* és 2. esetleg a szerző *tiszteletdíjának kifizetése*.

ad 1. A kiadó a kéziratban vagy a megállapított eredetiben átvett munkát saját költségén, változatlanul többszörösíteni és kellően forgalombahelyezni tartozik.¹ A kiadás befejeztéig a szerző változtathat a művön. Ha nincs határozott megállapodás, a kiadó a művet céljának és jelentőségének megfelelő alakban köteles kiállítani. A *példányok számát* és az egyes *példányok árát* — más megállapodás nem léteiben — a kiadó belátása szerint állapítja meg; nem szabhat azonban olyan túlságos árat, amely a munka kelendőségének ártalmára van.² A kiadó az átvett mű többszörösítését a kikötött vagy a körülményeknek megfelelő időben köteles foganatosítani. Ha a szerző a mű újabb kiadására is a kiadót jogosította fel, a kiadó köteles az első kiadás elkelte után azonnal új kiadást rendezni. Ha a kiadó az átvett mű többszörösítését és forgalombahelyezését, vagy az első kiadás teljes elkelte után a mű új kiadását saját hibájá-

¹ Ha a kiadó a művet saját nevében ugyan, de a szerző számlájára adja ki, — *bizomány-kiadás*; ha pedig a kiadás *közös haszonra és veszteségre megy*, társasági szerződés (alkalmi egyesülés) és nem kiadóügylet forog fenn.

² A példányok száma tekintetében a *német* Verlagsgesetz 5. §-a a *szerződés hallgatása esetére* azt a szabályt állítja fel, hogy a kiadó 1000 példányt nyomtathat. Nálunk ebben az esetben csak azt az elvet lehetne szem előtt tartani, hogy a példányok száma *túlsok* nem lehet, mert ez sérti a szerzőnek az új kiadáshoz fűződő érdekét, de *túlkerés* sem lehet, mert ez viszont — tudományos műveknél — igen korán terheli meg a szerzőt az új kiadás elkészítésével. A szerződéssel megállapított példányszámba nem számítanak: 1. a fűzés és kötés közben megsérült példányok *pótlására* szükséges példányok (ú. n. Zuschusse Exemplar); 2. a *tiszteletpéldányok* (ezeket a szerző nem értékesítheti); 3. a köteles példányok, amelyeket a sajtótörvény értelmében kell beszolgáltatni és 4. a tördelt utolsó levonatot, amelyet a szerző azért kap, hogy az utolsó simításokat (javításokat) a mű elején vagy végén még ki lehessen nyomtatni (ú. n. Aushängebogen).

ból elmulasztja, a szerző a következő jogok közül választhat: *a)* követelheti a szerződés teljesítését és a késedelemből beálló kár megtérítését; *b)* a nemteljesítés miatt kártérítést követelhet, vagy *c)* a szerződéstől egyszerűen elállhat.

ad2. *Tiszteletdíjat* a szerző a kiadótól csak akkor követelhet, ha azt nyíltan kiköti, vagy hallgatagon kikötöttnek kell minősíteni. A *tiszteletdíjat hallgatagon* kikötöttnek kell venni, ha a körülmények szerint feltehető, hogy a szerző a munka átengedésére csakis *tiszteletdíj* ellenében volt hajlandó. Ilyenkor (valamint akkor is, ha a felek a *tiszteletdíj* nagyságát közelebbről nem állapították meg) a *tiszteletdíjat*, a körülményekhez képest, szakértők meghallgatása után a bíróság állapítja meg. Ha a *tiszteletdíjat* ívszám szerint állapították meg, a kiadó a megállapított ívszámot meghaladó részért *tiszteletdíjat* fizetni nem tartozik; de a szerzőtől követelheti, hogy az teljes munkát szolgáltatson. A *tiszteletdíjat*, más megállapodás nem léteiben, a kiadó rendszerint a kézirat átvétele után azonnal köteles fizetni. Ha azonban a *tiszteletdíjat* ívszám szerint állapították meg, az csak a többszörösítés befejezésekor (ha pedig a munka részekben jelenik meg, az egyes részek bevégzett kiállításakor) válik esedékessé.

III. *A kiadóügylet megszűnése.* A kiadóügylet a következő okokból szűnik meg: 1. a kész munka átadás előtt a szerzőnél elvész; 2. a szerző a munka befejezése előtt meghal, vagy a munka szerződésszerű elkészítésében egyébként véletlenül meggátoltatik, vagy az elkészítésre képtelenné válik (ezekben az esetekben a szerző és jogutódai a kötelezettség alól szabadulnak ugyan, de *tiszteletdíjat* nem követelhetnek, s ha ilyet kaptak, azt visszafizetni tartoznak); 3. ha a cél, amelyet a felek a közzététellel elérni szándékoztak, a kézirat vagy eredeti átadása előtt véletlen folytán lehetetlenné válik (ha a cél lehetetlenné válása a kézirat vagy eredeti átadása után következik be, a szerző és jogutódai a *tiszteletdíjat* követelhetik, illetőleg a már kapott *tiszteletdíjat* megtarthatják); 4. ha a többszörösítés végett átadott munka a kiadónál véletlenül elvész;¹ 5. ha a szerződés teljesítése a kiadó személyében beálló véletlenség miatt lehetetlenné válik.² A kiadó halála vagy esődje nem idézik elő ipso iure a szerződés megszűnését. Az előbbi esetben u. i. a kiadó jog az örökösekre száll; esőd esetében pedig a tömeg gondnoktól függ, hogy fenntartja-e a szerződést vagy sem.

C) Rámutattunk arra, hogy a szellemi alkotást nem lehet a „dologgal“ azonosítani és hogy a szerzői jog nem csupán tulajdonjogot jelent, hanem a szerző személyiségi jogának is egy része.

Ebből következik, hogy amíg a hitelező az adósnak „*vagyontárgyait*“ végrehajtás útján lefoglalhatja, addig a szerzői jogot — *mindaddig, amíg az magát a szerzőt vagy örökösét vagy hagyományosát illeti meg* — végrehajtás útján lefoglalni nem lehet. A végrehajtás tárgya csak az a vagyoni előny lehet, amely a szerzőt (örökösét, hagyományosát) annak következtében illeti meg, hogy ő a szerzői jogot értékesítette vagy érvényesítette (pl. a kiadóval szemben fennálló követelés).

VII. A szerzői jog a testi javak feletti tulajdonjogtól abban is különbözik, hogy a szellemi alkotás gazdasági felhasználásának jogát csak *bizonyos ideig* biztosítja a szerző és jogutódai javára. Ezt úgy szokták kifejezni, hogy *a szellemi*

¹ Ilyenkor a kiadó kötelezettsége a *tiszteletdíj* megfizetésére szorítkozik. Ha azonban a szerző még egy másik példány felett is rendelkezik, ezt költségeinek megtérítése mellett köteles a kiadónak átengedni és ilyenkor az ügylet hatályában marad. Abban az esetben, ha a már kész kiadás a forgalombahelyezés előtt egészen, vagy részben, véletlenül megsemmisül, a kiadó jogosított a megsemmisült példányokat saját költségén kipótolni, anélkül, hogy ezekért a szerzőnek *tiszteletdíjat* fizetni tartoznék.

² Ilyenkor a kiadó a *tiszteletdíj* fizetése alól csak úgy szabadul, ha a szerző a munkát ugyanazon feltételek mellett más kiadónak átadta.

alkotás feletti kizárólagos jog időbelileg korlátozott. A szellemi tulajdonjognak a testi javak feletti tulajdonjogtól eltérő ez a kezelése első tekintetre igazságtalannak látszik. Miért marad a könnyű szerrel szerzett (örökölt, ajándékba kapott) házam időtlen-időkéig az enyém és örököseimé és miért teheti kezét halálom után 50 év múlva mindenki az én nagy fáradsággal, esetleg egész vagyonom feláldozásával alkotott szellemi kincsemre?!

Erre a kérdésre a helyes választ csak úgy tudjuk megadni, ha arra gondolunk, hogy a mai jog a tulajdont csakis azért ismeri el és védi, mert azt a köz érdekében levőnek találja. A köz érdekét tartja szem előtt, amidőn a tulajdont a szellemi javak világára is kiterjeszti; de ugyancsak a köz érdekében vet minden tulajdont korlátozások alá. Amennyire a köz érdeke az, hogy a gazdasági kihasználás kizárólagos jogának elismerésével serkentsük a írókat, a művészt, a technikust stb. kultúrtermékek szaporítására, épp annyira érdeke a köznek az is, hogy a szellemi alkotás minél hamarább *közkinccsé* váljék és az egyetemes haladás eleven energiájává alakuljon át. A szellemi alkotásnak idővel közkinccsé válását azzal is szokták indokolni, hogy a szerző nem tisztán a *maga* gondolatait kelti életre; mert minden szellemi alkotás készen veszi a multat, az addigi kultúrfejlődés eredményeit, amelyek igazán közkinccsek. „A multtól, korától és népének befolyásától elzárva, a legnagyobb talentum sem volna képes számbavehető szellemi munkát létrehozni“ (*Kenedi Géza*). *Babits Mihály* nagyon találóan jegyzi meg *Dante* „De Vulgari Eloquentia“ c. művéről: „Leszámol benne nyelvével, elődeivel, költőtársaival, a versformákkal, *mindennel ami örökölt, mintegy hivatalosan elismeri a nagy örökség átvételét, melyet majd oly fényesen fog gazdagítani*“.

A szerzői jog védelme rendszerint a szerző egész életére és halála után még 50 évre terjed. Ebbe az időbe az a naptári év, amelyben a szerző meghalt, nem számítható bele. Ez alól az általános szabály alól a Szt. 12–16. §-ai bizonyos kivételeket tesznek. Szerzőtársak közösen készített műveinek védelmi ideje annak a társnak halálától számítódik, aki a többit túlélte. Ha a nyilvánosság előtt tartott szónoklatok gyűjteményes kiadása a szónok életében vagy halálától számított 10 év alatt nem jelent meg, a gyűjteményes kiadáshoz a jogutódok beleegyezésére nincsen szükség. Álnév (a közismert „írói név“ nem álnév) alatt vagy név nélkül megjelent mű első megjelenésétől számított 50 évig részesül oltalomban. A szerző halála után megjelent mű a szerző halálától számított 50 évig részesül oltalomban. Ha a mű a szerző halálától számított 45 év eltelte után, de 50 éven belül jelent meg először, a megjelenéstől számított 5 éven át részesül oltalomban. Az akadémiák, egyetemek, testületek és más jogi személyek neve alatt megjelent művek az első megjelenéstől számított 50 évig részesülnek oltalomban.

Amint ezekből kitűnik, az oltalom kezdő időpontja rendszerint a szerző halála, de kivételes esetekben a mű első megjelenésének ideje. Az első megjelenés naptári éve szintén nem számít be az oltalomidőbe.

A szerzői jogvédelem megszűnik akkor is, ha a szerző — anélkül, hogy szerzői jogát életében másra ruházta volna — örökösök nélkül hal meg. Az állam öröklése u. i. ilyen esetben nem áll be.

VIII. A szerzői jog megsértését a Szt. a szerzői jog bitorlásának minősíti, amellyel szemben büntetőjogi és magánjogi oltalmat ad. A bitorlás legtipikusabb esete, ha valaki a művet a szerző beleegyezése nélkül *többszörösíti, közzéteszi* vagy *forgalomba helyezi*. Bitorlást követ el a *kiadó*, ha művet szerzősellenesen jelentet meg; különösen ha több példányban állítja elő, mint amennyihez a szerződés szerint joga van. De bitorlást követ el az is, aki a művet jogosulat-

lanul idegen nyelvre fordítja le, azt plagizálja, stb. és általában mindenki, aki a szerzői jogot, annak bárminő tárgyát és tartalmát megsérti.

A bitorló, ha *szándékosan vagy gondatlanul* jár el, *vétséget* követ el, amely miatt pénzbüntetésben (behajthatatlanság esetében 1 évig terjedhető fogház-büntetésben) részesül. Emellett köteles megtéríteni a sértettnek vagyoni és nem vagyoni kárát, amelynek mértéke nem lehet kisebb mint az az előny, amelyhez a bitorló jutott.

A kártérítés mértékét (az „elégítelt“) a bíróság a legjobb belátása szerint állapítja meg. Ha a bitorló *vétlen* (tehát őt sem szándékosság, sem gondatlanság nem terheli), büntetésnek nincsen helye, hanem a sértettnek csupán saját gazdagodása erejéig felelős. A bitorlás útján létrejött példányokat, valamint a bitorlás céljára szolgáló eszközöket (mintákat, lapokat, kliséket stb.) minden esetben *elkobozzák* és a bírói határozat jogerőre emelkedése után *megsemmisítik*. A bíróság ezenkívül a nyertes fél kívánságára elrendelheti az ítéletnek valamely bel-földi időszaki lapban a vesztes fél költségén közzétételét.

A bitorló ellen a *pert, mint polgári pert*, az illetékes *kir. törvényszék* előtt kell megindítani. A sértett az első bírói ítéletet megelőző tárgyalás befejeztéig kijelentheti, hogy a bitorló megbüntetését nem kívánja. A bíróság a sértett kérelmére már a per megindításakor elrendelheti a példányok és eszközök *zár alá helyezését* és a bitorlót az *ismétléstől vagy a bitorlás folytatásától előzetesen is eltilthatja*.

A bíróságot a szerzői jog bitorlása kérdésében a Budapesten létesített „*szerzői jogi szakértőbizottság*“ támogatja. Ezt a bizottságot (elnökét, alelnökét és tagjait) a vallás- és közoktatásügyi miniszter az igazságügyminiszterrel egyetértve 6 évre nevezi ki. A bizottság hivatása, hogy a bíróság által hozzá intézett kérdésekre a közölt adatok alapján véleményt adjon.

Bitorlás címén keresetet indítani csupán *három éven belül* lehet. Ez az *elévülés* azzal a nappal kezdődik, amelyen a többszörösítést befejezik, a forgalombahelyezést megkezdik, avagy a közzététel megtörténik. Büntetésnek azonban nincsen helye, ha a sértett a bitorlás tudomásra jutásától számított 3 hónap alatt a bitorló megbüntetését nem kívánta.

IX. A szellemi alkotás nem respektálja az egyes országok határait. Mint a nemzetek közötti szolidaritás és kultúrközösség megteremtésének legalkalmasabb zászlóvivője, az egész világon elterjedésre törekszik. A Szt. azonban csak a magyar állampolgárok műveit részesíti oltalomban és a külföldiekét csak abban az esetben, ha a mű először Magyarországon jelent meg. Az oltalomnak ezen a tökéletlenségén az egyes államok akként segítettek, hogy egyesületbe (Unióba) tömörültek, ami lehetővé tette, hogy az Unióhoz tartozó államok polgárainak szellemi alkotása valamennyi szerződő államban oltalomban részesüljön. Az *irodalmi és művészeti művek nemzetközi oltalmának* alapját az 1886 szeptember 9-én Bernben kelt egyezmény vetette meg, amelyet az 1896 május hó 4-én kelt pótokmány és nyilatkozat, valamint az 1908 november 13-i berlini megállapodás, amely az eredeti eredményt alaposan átrevideálta, és az 1914 március 20-án Bernben megállapított pótgjegyzőkönyv egészítették ki.¹ Magyarország az 1922: XIII. t.-c. alapján lépett be az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult berni nemzetközi Unióba és ezzel a ténnyel, amíg egyrészt fokozottabb oltalmat biztosított a külföldi szellemi alkotások javára, másrésztől biztosította a hazai szellemi alkotásoknak hatékony *külföldi* oltalmát is.

A berni egyezmény az *irodalmi, művészeti és fényképeszeti* művek oltalmát szabályozza. Alapelve a viszonyosság deklarálása minden olyan szellemi alkotás

¹ A szerzői tulajdonjog nemzetközi irodája Bernben székel. Igazgatója Ernest Röthlisberger.

oltalma tekintetében, amely az Unió valamelyik országának szerzőjétől származik. A magyar szerző alkotása tehát pl. Németországban ugyanolyan oltalomban részesül, mint aminőt a német törvények a német állampolgárok szellemi alkotásai javára megállapítanak. Ezt az alapelvet az egyezmény azonban tágítja, amidőn a belépő államokat bizonyosfokú *minimális oltalomra* kötelezi; tekintet nélkül arra, hogy a hazai jog az oltalomnak ezt a fokát ismeri-e vagy sem. Ez azt jelenti, hogy az Unióhoz tartozó állam szerzőinek a többi államban is kizárólagos joga van pl. a fordítás, a mű nyilvános előadásának, a zenemű grammofonra alkalmazásának stb. a megengedésére akkor is, ha az illető államok jogszabályai pl. a szerző beleegyezése nélküli fordítást, a nyilvános előadást vagy a zenemű grammofonlemezre átvitelét nem minősíték szerzői jog bitorlásának. (V. ö. különösen az 1922. XIII. t. c. 8–14. cikkeivel.)

A nemzetközi *oltalom időtartama* megegyezik az Szt.-ben megállapított időtartammal; tehát a szerző életére és halála után 50 évre terjed. Abban az esetben, ha valamely ország törvénye az oltalom időtartamát ettől eltérően állapítaná meg, az illető állam területén a külföldi művek tekintetében is a hazai jog alkalmazást nyerni. Németországban pl. az oltalom időtartama a szerző halálától számított 30 év. A magyar szerzőnek műve tehát Németországban szintén csak eddig az ideig részesül oltalomban, dacára annak, hogy Magyarországon az oltalom 50 évig tart.

A nemzetközi jogvédelem tekintetében a törekvés annak kiterjesztésére irányul. E mozgalomnak egyik úttörője az Association Littéraire et Artistique Internationale, amely 1878-ban Victor Hugo védnöksége alatt alakult. Az 1886-i berni egyezmény megalkotását ez kezdeményezte s a Szerzői Jogi Unió megalkotása után is fennmaradt. Leutóbbi, 34. kongresszusát Párisban, 1925 júniusában tartotta, sürgetve a berni egyezmény revízióját a védelmi idő egyöntetű megállapítását, a védelem kiterjesztését a radiofoniára, mozgófényképekre stb. Ennek az Associationnak, melynek Magyarország is tagja, főleg kezdeményező és agitáló szerepe van. Javaslatok csak úgy érvényesülhetnek, ha azokat a szerzői tulajdonjog nemzetközi irodája (Bern) által időnkint összehívott signatarius hatalmak magukévé teszik. A berni iroda által tartandó legközelebbi ilyen kongresszus Rómában van tervbe véve.

A másik szerv, amely hasonló kérdéssel foglalkozik, a Nemzetek Szövetsége által felállított Commission de Coopération Intellectuelle, amelyhez Ruffini olasz szenátor nyújtott be a tudományos felfedezés tulajdonjogának védelméről szóló javaslatot. Ez a javaslat, amely a többek közt arra keres jogi biztosítékot, hogy a tudományos felfedező vagy feltaláló felfedezéséből vagy találmányából mások által húzott haszonban megfelelően részesedjék, már évek óta tárgyalás alatt van, de még nem sikerült a különböző államok eltérő nézeteinek összegyeztetésével nemzetközi egyezményhez eljuttatni.¹

¹ Irodalmat I. a 2. §. végén

VI. FEJEZET.

A MAGYAR TUDOMÁNYPOLITIKA SZERVEZETE ÉS CÉLJAI.

38. §. MAGYAR TUDOMÁNYOS ÉLET KÖZIGAZGATÁSA ÉS KORMÁNYZÁSA.

Írta: MAGYARY ZOLTÁN.

I. Az Orsz. Magyar Gyűjteményegyetem. II. A Magyar Tudományos Akadémia autonómiája. III. Az Orsz. Természettudományi Tanács. IV. Az Orsz. Ösztöndíjtanács. V. A tudományos társaságok szervezkedése. VI. A Suprauniversitas. VII. A szervezeti reform lényege és hordereje.

I. A magyar tudományos élet közigazgatása egészen a háború utánig teljesen a vallás- és közoktatásügyi minisztérium kezében volt összpontosítva. Az *Országos Magyar Gyűjteményegyetem* létesítéséről szóló 1922. évi XIX. törvényeikk azt a nagyfontosságú reformot hozta, hogy az országos közgyűjtemények közigazgatásában az önkormányzatnak a minisztérium rovására nagy hatáskört adott. Ez a reform elvi jelentőségénél és máris jelentkező következményeinél fogva oly nagyfontosságú, hogy azzal behatóan kell foglalkoznunk.

Gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter, a törvény alkotója, azokat a történeti és organizatorikus gondolatokat, melyek ennél a nemzetközi viszonylatban is úttörő reformnál vezették, nemesak a törvényjavaslat indokolásában, hanem még részletesebben az Országos Magyar Gyűjteményegyetem Tanácsának 1922. évi november hó 18-i alakuló ülésén mondott elnöki megnyitó beszédében fejtette ki.¹ Gondolatmenete a következő: A vármegye ősrégi példájára utalva, mely a magyar jog alkotó géniuszának önkormányzati téren kétségtelenül legérdekesebb megnyilatkozása, az a meggyőződése, hogy „a közigazgatás magyar formája az önkormányzat és hogy a Németországból átvett és sikeres működéséhez éppen a német aprólékos pontosságot megkívánó bürokratikus adminisztráció minálunk igazán közmegelegedésre fungálni nem igen fog. Természetes, hogy minden téren az önkormányzati elvet nem lehet a közigazgatás megszervezésénél alapul venni. Itt különösen két szempont a döntő. Először, hogy megbírja-e az illető ügyek természete az önkormányzati intézést. Másodsor, hogy az érdekelt foglalkozási körben vannak-e az önkormányzat ellátására képes és kész emberek. A kérdés, amely a Gyűjteményegyetem létesítésekor eldöntésre várt, az volt, hogy a művelődés magasabb régióiban, a tudományos ügyek intézésének az önkormányzati, vagy az egyes hivatalnoki elintézése az alkalmasabb formája.“ A miniszter ezt a kérdést mindkét említett szempontból megvizsgálta és a következő eredményre jutott:

„A tudományos élet szervezeteinek alaptípusa a tudományegyetem és a tudományos akadémia. Az egyetemek kialakulását a középkor jogfejlődésének köszönhetjük, amelyben az egyetemek, mint autonóm korporációk, szervesen illeszkednek be a középkor gazdag szövetkezeti, testületi életébe. Az akadémiák azonban az újkorban, a felvilágosult abszolutizmus idejében keletkeztek, a XVII. és XVIII. században, midőn a fejedelmek irtó hadjáratot folytattak a rendi

¹ L. Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem kiadványai. I. füzet. 1922. Németül: Ungarische Jahrbücher. Herausgegeben von Robert Gragger. III. évf., 105. l.

önkormányzat ellen és a középkor folyamán kialakult különféle autonómiákat nem akarták tovább megtúrni... Hogy ezek az uralkodók az önkormányzati elvnek barátai lettek volna, azt igazán nem lehet állítani. De midőn arra került a sor, hogy bámulatos céltudatossággal újjászervezett államaikban meghonosítsák és fejlesszék a tudományosságot, akkor ezt nem bürokrataik útján kísérelték meg, hanem tudós társaságokat szerveztek és szemben a korszellemmel és saját személyes organizatórius irányzatukkal, éppen csak itt és ebben az egyetlen esetben a korporatív formát választották, mert meg voltak róla győződve, hogy a tudományos világban nem «Polizei»-re és bürokráciára, hanem önkormányzati szabadságra van szükség.

„A szabadság nemesak a tudományos kutatás, hanem a tudományos igazgatás sikerének is nélkülözhetetlen előfeltétele; a közigazgatási szabadság jogi formája pedig az autonómia. Ez az igazság az alapgondolata az 1922. évi XIX. t.-cikknek s kísérletem lényege — mondja a miniszter — éppen abban áll, hogy a tudományegyetemnél és a tudományos akadémiáknál történetileg kialakult és gyakorlatilag bevált önkormányzati rendszert át akarom ültetni nagy közgyűjteményeink igazgatásába.“

Az önkormányzati elvnek a nagy közgyűjtemények igazgatásában való térhódítását eddig nehezítette egyrészt az egyes intézetek történeti fejlődésének menete, másrészt az a kodifikatórikus nehézség is, hogy ez intézményeknél nagyon nehéz az önkormányzat megfelelő formájának megkonstruálása. Az egyes közgyűjtemény külön-külön ugyanis túlságosan keskeny alap ahhoz, hogy rajta életképes autonómiát fel lehessen építeni. „Csak ha a nagy közgyűjtemények három típusát: levéltárat, könyvtárat és múzeumot, mint megannyi fakultást egy nagy szerves egészbe, egy jogi személyiségbe összefoglaljuk, s ennek az önkormányzati testnek érdemleges, nagy hatáskört adunk, akkor remélhetjük pezsgő önkormányzati élet kifejlődését... Amikor levéltárat, könyvtárat és múzeumot magasabb szervezet kötelékében összefoglalunk, korántsem kapcsolunk össze olyan intézményeket, melyek között belső rokonság nincsen, melyek heterogén természetüknél fogva nem lennének alkalmasak az együttműködésre. Ellenkezőleg, a közgyűjteményeknek ez a három típusa hasonlíthatatlanul közelebb áll egymáshoz, mint a tudományegyetemeknek egyes karai, sőt mint egy ugyanazon kar, a filozófiai fakultás keretén belül egyfelől a szellemi, másfelől a természettudományok. Levéltárnak, könyvtárnak és múzeumnak közös vonása, hogy mind a három gyűjtemény, ahol az új szerzéseknél, a regisztrálásnál és katalogizálásnál, a megőrzésnél és felállításnál, az ismertetésnél és publikálásnál sok tekintetben azonos, részben hasonlatos elvek az irányadók, elannyira, hogy az egyik gyűjteményfajtánál tett tapasztalatok számos esetben hasznosíthatók lesznek a többi gyűjteményeknél. Az intézetek gyűjtési körét egymástól elválasztó határmegyéken pedig különösen szükséges az együttműködés, nehogy párhuzamos gyűjtések forduljanak elő, minek luxusát a magyar nemzet mai súlyos anyagi helyzetében nem engedhetjük meg magunknak.“

„Az igazi szervezési nehézség nem is a levéltár, könyvtár és múzeum szerves egybekapcsolásában áll, hanem annak a kérdésnek megoldásában, milyen elemekből kell a Gyűjteményegyetem autonómiáját gyakorolni hivatott szervet összealkotni. Az egyetemen a tanárok, az Akadémián a tudósok, vagyis alakilag egyenlő tényezők, «pares» állnak egymás mellett s így közös kollégiumban való egyesítésük révén szinte önmagától alakul ki az autonómia. A nagy közgyűjtemények tisztviselőikara ellenben hierarchikus ranglétrán oszlik meg; fel- és alárendelteknek közös testületben való egyesítése pedig mindig dezorganizációhoz vezet. Az 1922. évi XIX. t.-cikk a Gyűjteményegyetem tanácsában három elemet egyesít.“ Nevezetesen: az intézetek első tisztviselőit és a Nemzeti Múzeum

osztályainak vezetőit, akik a Tanácsnak hivatalból tagjai. Ezek „életük javarésztét az illető intézmény kötelékében töltötték, annak szükségleteit legközelebből ismerik, s vele valósággal össze vannak forrva“. Bevonja a törvény a Tanácsba a vallás- és közoktatásügyi miniszter által öt évre meghívott összesen tíz egyetemi, vagy műegyetemi tanárt, „akik azokkal a tudományszakokkal foglalkoznak, melyek a közgyűjteményekkel, azok egyes osztályaival, táraival összefüggnek s akik tudományos hajlamú tanítványaik köréből új erőket nevelhetnek az egyes intézetek számára. Ezenfelül az egyetemi tanárok magukkal hozzák az egyetemi autonómia köréből a jártasságot és a gyakorlatot az ügyek önkormányzati intézésére“. A szigorú szakszerűséget képviselő közgyűjteményi főtisztviselőkön és egyetemi tanárokon kívül a törvény a vallás- és közoktatásügyi miniszter által öt évre meghívott öt lehetőleg „olyan műértőt is bevon a Gyűjteményegyetem Tanácsába, aki az intézeteknek nagyobb értéket adományozott. Ezek műízlésüket és társadalmi függetlenségüket hozzák a közös munkához és hivatva vannak a nagyközönség által a közgyűjteményekkel szemben emelt jogos kívánságokat is képviselni“.

A Gyűjteményegyetem Tanácsában alakulása és a munkálatok megindulása idején a vallás- és közoktatásügyi miniszter elnököl, utóbb a Tanács jelölése alapján öt évről öt évre elnököt nevez ki. Az elnököt akadályoztatása esetén az alelnök helyettesíti, aki a folyó ügyvitelt is ellátja. Az alelnöki tisztelet az intézetek első tisztviselői kétévénként váltakozva töltik be. Bizonyos törvényben megállapított ügyek tárgyalására a Tanács ötös szaktanácsokat alakít, melyek az elnökön kívül két intézeti tudományos tisztviselőből és két más tagból állnak.

„A Gyűjteményegyetem megszervezése elé tornyosuló organizatórius nehézségek között talán a leglényegesebb annak a kérdésnek megoldása volt, lehet-e és hogyan összeegyeztetni a Gyűjteményegyetem önkormányzatát az egyes intézetek tudományos és művészeti munkájának önállóságával.“ E kérdés megoldását a miniszter abban kereste, hogy a Gyűjteményegyetemi Tanács egész hatáskörét a közoktatásügyi miniszter eddigi hatásköréből hasította ki, az egyes közgyűjtemények vezetőinek hatáskörét pedig nemcsak érintetlenül hagyta, hanem önállóságukat még lényegesen növelte azzal a rendelkezéssel, mely az intézetek tudományos és művészeti célú összes bevételeit alapban egyesíti s ez alap felett felsőbb tényezők előzetes hozzájárulásától mentesen a vezetőnek szabad rendelkezést, utalványozási jogot ad. Különös fontosságú joga a Gyűjteményegyetemnek pedig az, hogy a tudományos és a közigazgatási tisztviselői karra és a tudományos és műszaki segédszemélyzetre nézve a kinevezés csak a Tanács jelölése alapján lehetséges, és a vallás- és közoktatásügyi miniszter, akit a kinevezés, illetve a kinevezésre való előterjesztés joga megillet, csak a Tanács által jelölt egyént nevezhet ki, vagy hozhat javaslatba, egyébként csak a visszautasítás joga illeti meg. Ez a megoldás kizárja azt, hogy a tudományos állások betöltésénél politikai, vagy más mellétekintetek érvényesülhessenek, s a miniszternek fenntartott vétőjog biztosítja a Tanács esetleg nem sikerült határozatának korrigálását.

Az Országos Magyar Gyűjteményegyetemnek a törvény értelmében

1. az Országos Levéltár;
  2. a Magyar Nemzeti Múzeum közös címébe foglalt a) Országos Széchenyi Könyvtár, b) érem- és régiségtár, c) állattár, d) növénytár, e) ásvány- és őslénytár, f) néprajziak tára;
  3. az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum;
  4. az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum és
  5. a budapesti kir. m. Pázmány Péter-tudományegyetem könyvtára a tagjai.
- A Tanácsnak a vallás- és közoktatásügyi miniszter által jóváhagyott szervezeti,

ügyviteli és fegyelmi szabályrendeletének 31. §-a szerint azonban a Tanács igazgatja azokat a bel- vagy külföldi tudományos intézeteket is, melyeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter fennhatósága alá helyez. Ezen az alapon több intézmény helyeztetett már a Gyűjteményegyetem hatósága alá és pedig:

1. az Országos Könyvforgalmi és Bibliografiai Központ;
2. a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium könyvtára;
3. a Svábhegyi Konkoly-Thege-alapítványú m. kir. Csillagvizsgáló Intézet;
4. a Tihanyi Magyar Édesvízi Biológiai Intézet;
5. a Bécsi Magyar Történeti Intézet;
6. a Bécsi Collegium Hungaricum, és
7. a Berliini Collegium Hungaricum.

A Gyűjteményegyetem fennállásának már ötödik évében van és a hozzáfűzött várakozásokat az eredmények bőven igazolják. Már hatáskörének újabb intézményeknek alárendelése útján való bővítése is emellett szól, de további bizonyítékai a Gyűjteményegyetem minden intézményének nagy fellendülése: az Országos Levéltár belső berendezése technikai és művészi szempontból teljesen a kor színvonalán; a Nemzeti Múzeum régi monumentális épületének átalakítása teljes szépségének kifejtése végett, tehermentesítése a természetrajzi táraknak a Szentkirályi-utca 7. és a Baross-utca 13. számú házakba való kiköltöztetése útján a túlszűfolttság megszüntetése végett; a Néprajzi Múzeum új elhelyezése és rendezése a népliget épületben; a Szépművészeti Múzeum bővülése az Andrássy-út 69. szám alatti régi Múcsarnok emeletével, ahol a XX. század galériája lesz kiállítható, valamint többi gyűjteményeinknek új rendezése; az Iparművészeti Múzeumban is a gyűjtemények rendezésének haladása nagy lendületet mutat; a közgyűjtemények tudományos munkásságának fellendülése a tisztviselői karnak átszervezése és szerencsés kiegészítése révén. S végül a Gyűjteményegyetem gondolatának és a közgyűjtemények önkormányzatának vonzó ereje nyilvánul meg a nagy társadalmi áldozatkészségben, mely csak a száz év előtti áldozatkészséghez hasonlítható: főleg Apponyi Sándornak könyvtár- és özvegyének birtokalapítványa, amelyek páratlanul állanak, s a Todorescu-könyvtár, valamint a Szépművészeti Múzeum állandó gyarapodásai ennek bizonyítékai.

II. A Gyűjteményegyetem, illetve az autonómia gondolata tovább bővült törvényhozási úton is. Az 1923. évi I. t.-cikk a Magyar Tudományos Akadémia állami támogatásáról úgy intézkedik, hogy a támogatás kétirányú legyen. Egyfelől az Akadémia megszabott rendes évi államsegélyben részesül, másfelől ténylegesen szolgáló állandó alkalmazottai, a főtitkár, az osztálytitkárok és a főkönyvtárnok kivételével, a Gyűjteményegyetem személyzetének összlétszámába vétettek fel és így fizetésüket az állam vállalta s egyúttal e kapcsolat miatt a Gyűjteményegyetem Tanácsába pótlólag felvétellett az Akadémia főtitkára, aki azokkal a jogokkal bír, mint a nemzeti nagy közgyűjtemények első tisztviselői és az Akadémia által választott két tag.

Ennek a törvénynek alapvető, elvi fontosságú rendelkezése azonban egy másik, amely a törvényhatósági önkormányzat védelmi szervezetét, amely az 1907. évi LX. törvényekken nyugszik, az Országos Magyar Gyűjteményegyetemre és a Magyar Tudományos Akadémiára is kiterjesztette. Az 1923. évi I. t.-cikk 4. §-a szerint az Akadémia és a Gyűjteményegyetem panasza alapján a m. kir. közigazgatási bíróság hivatott mindazoknak a vitás jogi kérdéseknek eldöntésére, melyek a magyar állam, illetve a Gyűjteményegyetem és az Akadémia között az 1923. évi I. t.-cikk alapján létrejött jogviszonyból kifolyólag felmerülnek. Eljárásnak van továbbá helye a m. kir. közigazgatási bíróság előtt a miniszternek vagy a miniszter bármely közegének a Gyűjteményegyetemre sérelmes ren-

delete, határozata és intézkedése ellen is, azon az alapon, hogy azzal a miniszter, vagy a miniszternek közege a Gyűjteményegyetemnek, a Gyűjteményegyetem szerveinek, vagy közegeinek törvényes hatáskörét sérti, a Gyűjteményegyetemmel szemben valamely hatósági jogot törvényellenesen gyakorol, törvényt, vagy más törvényes szabályt sért. A közigazgatási bíróság, amennyiben a panasznak helyt ad, a megtámadott rendeletet, határozatot, vagy intézkedést csak megsemmisítheti, de érdemlegesen nem intézkedhetik, kivéve azt az esetet, ha a miniszter az Akadémia részére megállapított államsegélyt törvényellenesen nem szolgáltatja ki, amikor is a közigazgatási bíróság a minisztert erre kötelezi. Ezzel a törvénnyel lett tehát csak a Gyűjteményegyetem autonómiája teljes, így kapta meg autonóm jogkörének bírói védelmét.

A tudományos élet közigazgatásában az autonómiának ezt a megoldását a külföld is, amely arról tudomással bír, mindenütt nagy elismeréssel méltányolja.

III. Az autonóm decentralizáció gondolata azonban még tovább fejlődik.

Az 1926. évi január hóban tartott Természet-, Orvos-, Műszaki- és Mezőgazdaságtudományi Országos Kongresszus tanácskozásai után a vallás- és közoktatásügyi miniszter annak hatását is felhasználva, két törvényjavaslatot nyújtott be a nemzetgyűlésnek, amelyeknek letárgyalása ugyan az új országgyűlésre vár, azoknak törvényerőre emelkedésével azonban már számolhatunk.

Az egyik törvényjavaslat „a természettudományok fejlesztése érdekében teendő intézkedésekről”, a másik „a külföldi magyar intézetekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról” szól. Az első *Országos Természettudományi Tanács*, a második pedig *Országos Ösztöndíjtanács* felállítása iránt intézkedik. Mindkét tanács hatáskörét az Országos Magyar Gyűjteményegyetemhez hasonlóan a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hatásköréből veszi át. Az Ösztöndíjtanács az Országos Magyar Gyűjteményegyetem önkormányzatának is részese és annak révén az 1923. évi I. t.-cikk 4. §-ában megállapított bírói jogvédelem rá is kiterjed, elnöke és alelnöke pedig tagja a Gyűjteményegyetem Tanácsának is.

Az *Országos Természettudományi Tanács* az elméleti és alkalmazott természettudományok rendszeres és tervszerű fejlesztésének előmozdítása céljából alakul, s feladata, hogy az ország egyetemesei érdekei szempontjából fontos problémákat tudomáspolitikai programba foglalja és a bel- és a külföldi tudományos mozgalmait figyelemmel tartva, a program fokozatos kiegészítéséről állandóan gondoskodik, a program végrehajtására irányuló kutatómunkát megindítsa, irányítsa és ellenőrizze; általában a magyar tudományosság színvonalon maradása érdekében szükséges intézkedéseket a kormánynál kezdeményezze és azokra a nemzeti közvélemény figyelmét is felhívja; a természettudományi tudományszakok intézeteinek és kutatóinak összehangzott együttműködését biztosítsa, a természettudományi kutatás nemzetközi szervezeteiben Magyarországot képviselje és ami fontos, az ugyane törvénnyel létesítendő Országos Természettudományi Alap felhasználása iránt *határozzon*.

A Tanács szervezete a következő: A Tanácsban alakulásakor és működésének megindulása idején a vallás- és közoktatásügyi miniszter elnököl. Utóbb az elnököt a Tanács intézőbizottságának jelölése alapján a miniszter előterjesztésére öt évről öt évre az államfő nevezi ki. Az elnököt az ügyvezető alelnök helyettesíti, akit az intézőbizottság előterjesztésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter öt évről öt évre nevez ki. A Tanács 80 tagból áll, akiket a vallás- és közoktatásügyi miniszter akként hív meg, hogy a Tanácsban az elméleti természettudományok, valamint az orvosi, technikai és mezőgazdasági tudományok, továbbá az egyetemi karok, a főiskolák és nagyobb tudományos intézetek képviselve legyenek. A tagok közé két tudomáspolitikus és a Tanács céljainak elő-

mozdítására alakult társadalmi egyesüléseknek legfeljebb három képviselője is meghívandó. A tanácstagok megbízása öt évre szól. Egyötödük évenként kilép s helyükbe az új tagokat a Tanács intézőbizottsága hozza a miniszternél javaslatba, akit azonban *csak a visszautasítás joga* illet meg. Ez utóbbi megkötés által a miniszter azt kívánja biztosítani, hogy a Tanács összeállításában mindenkor csak a tudományos szempontok legyenek irányadók, politikai és más melléktételek pedig ne érvényesülhessenek. A nagyszámú tag pedig nemcsak a természettudományok minél többoldalú képviselését kívánja biztosítani, hanem azt is, hogy a szélesebb keret lehetővé tegye az összes érdekelt egyetemek és más főiskolák képviselőinek bevonását és egyúttal ily módon tudományos életünk minél szélesebb köreinek ebbe a nemcsak közigazgatási, hanem jelentőségében tudománypolitikai együttműködésbe való beszervezését. Tudománypolitikai tevékenységünk a múltban abból állott, hogy tudományos köreink eddigi passzivitása miatt a hivatalos tudománypolitikát intéző állami tényezőknek nemcsak a tudományos igényeknek kielégítése, vagy a jelentkező igények sorrendjének megállapítása volt a feladata, hanem a tudomány igényeinek felkutatása és a fejlesztésre irányuló csaknem minden kezdeményezés is. Bár a hivatásuk magaslátán álló kormánytényezők sohasem mondhatnak le arról, hogy a vezetést kezükben tartásuk, ami az iniciatíva lehetőségét is magában foglalja, csak használhat az ügynek, ha az iniciatíva nem kizárólag tőlük származik, hanem abban a tudomány művelői osztoznak. A Tanács kereteinek széleskörű megállapítása tehát a tudomány kiválasztott képviselőinek a tudománypolitikai tevékenységbe való bekapcsolását szolgálja.

A Természettudományi Kongresszus a tudományoknak e nagy területén a tudománypolitikai tervszerűség alapjait akarta lerakni, a törvényjavaslattal pedig a miniszter a megállapított programmal állandó fejlesztését, s maga és utódai számára a tudomány hivatott művelőinek szakértő tanácsát akarja biztosítani, oly módon azonban, hogy ennek a Tanácsnak fontos hatáskört is ad és ezáltal azt a tudománypolitikai programmal fejlesztésére *saját felelősségének* tudatában kényszeríti.

IV. Az *ösztöndíjtanács* egy szintén gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter által megkezdett nagyarányú akció állandó megszervezésére szolgál. Abból a célból, hogy minden téren, úgymint a kormányzat, a közegészségügy, a szociálpolitika, a közgazdaság, a mezőgazdaság, a technika, a művészet stb. terén kellő számmal legyenek olyan legmagasabb kiképzésben részesített szakemberek, akikre a nemzeti élet nagy kérdéseinek szakszerű megoldása érdekében szükség van, magyar tudósok, művészek és szakemberek magasabb kiképzésének előmozdítására, mint e mű 28. §-a részletesen kifejti, külföldi magyar intézetek, valamint ösztöndíjak létesítettek és ezenkívül mind a bel-, mind a külföldre szóló kutatási segélyek is adhatók. Ezek révén, mivel a külföldi állami ösztöndíjak száma az évi 120-at már meghaladja, a megfelelő jelöltek személyének kiválasztása, valamint a köz szükségleteinek tervszerű megállapítása nagy körültekintést és tervszerűséget kíván, amit a miniszter maga sikerrel nem tehet, hanem a nemzet ifjúságának egészéből annak legjavát kiválasztani csak a felsőoktatás és tudósképzés szakembereinek részvételével lehetséges. A miniszter itt szintén úgy járt el, hogy saját hatáskörének egyrészét engedte át az Ösztöndíjtanácsnak, amelytől azt várja, hogy azt a nemzeti közszükségleteknek legmegfelelőbb kielégítésének eredményével fogja gyakorolni.

Az Ösztöndíjtanács a magyar tudományos és művészeti munka egészséges fejlődésének biztosítása végett létesül és feladata, hogy

1. állandóan figyelemmel kísérje a tudományágak művelőinek megoszlását mind a szellemi, mind a természettudományok terén s a vallás- és közoktatásügyi,

vagy más érdekelt miniszternek jelentést tegyen arról, hogy mely tudományágakban van hiány;

2. felhívja a figyelmet olyan tehetségekre, akiknek tudományos kutatásra való kifejlesztése biztosítandó;

3. a bel- és külföldi tudományos munkálkodást állandóan figyelemmel kísérje avégből, hogy a tudósképzés érdekében az egyes tudományágak vezető tudósait, vagy a legmegfelelőbb intézeteket kijelölhesse;

4. a bel- és külföldi ösztöndíjakra, továbbá kutatási segélyekre és kiküldetésekre nézve jelöljön, illetőleg előterjesztést tegyen;

5. a külföldi művészképző-intézetekbe kiküldendő ösztöndíjasokat (építészek, képzőművészek, zenészek, iparművészek) jelölje.

Az Ösztöndíjtanács tagjai a következők:

a) a négy tudományegyetem hittudományi, jog- és államtudományi, orvosi, bölcsészeti és matematika-természettudományi karai és a József-műegyetem szakosztályai által kiküldött egy-egy tag, a közgazdaságtudományi kar, az Állatorvosi Főiskola és a Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola, valamint az Országos Magyar Képzőművészeti Főiskola és az Országos Magyar Zeneművészeti Főiskola által, tehát az összes főiskolák által kiküldött egy-egy tag;

b) az Országos Magyar Gyűjteményegyetem szervezetébe foglalt négy nagy közgyűjtemény főigazgatói, valamint a Gyűjteményegyetem Tanácsa által kiküldött két tag;

c) az Országos Természettudományi Tanács 10 tagú intézőbizottsága;

d) a vallás- és közoktatásügyi miniszter által meghívott két tudománypolitikus, két képző- és két zeneművész;

e) a külföldi magyar intézetek kurátorai és igazgatói;

f) a vallás- és közoktatásügyi miniszter által meghívott 15 egyetemi vagy műegyetemi, vagy más főiskolai (nyilvános rendes, rendkívüli vagy magán) tanár, akik akként osztandók meg, hogy a Tanács tagjai közt a szellemi és a természettudományok képviselői egyenlő számban legyenek. Az Ösztöndíjtanács megbízása öt évre szól, mandátuma azonban nem egyszerre jár le, hanem évenként a tagoknak csak egyötöde lép ki, hogy így a Tanács tevékenységének nevelési téren nélkülözhetetlen kontinuitása biztosítva legyen és a kilépő tagok pótlására a Tanács 12 tagú intézőbizottsága által javaslatba hozott egyénekkal szemben a minisztert *csak a visszautasítás joga* illeti meg, ami által biztosítva van itt is, hogy a Tanács összeállítása mindig a szakszerűség követelményei szerint történjék. A Tanács elnökét és alelnökét a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére az államfő öt-öt évre nevezi ki oly módon, hogy az egyik a szellemi, a másik a természettudományok képviselői közül való legyen.

A Tanács főfeladata az ösztöndíjasok helyes kiválasztása és ezáltal a magyar szellemi és közélet jövő színvonalának a biztosítása. A pályázatokat a Tanács írja ki, az ösztöndíjak elnyerését esetleg versenyvizsgától teheti függővé, a pályázókat az egyetemek és főiskolák, illetőleg a Gyűjteményegyetem Tanácsa, vagy a Természettudományi Tanács minősíti és az Ösztöndíjtanács jelöli indokolt javaslattal a vallás- és közoktatásügyi miniszternek. A vallás- és közoktatásügyi miniszter határoz a javaslat felett, a jelöltekkel szemben azonban *csak a visszautasítás joga* illeti meg és e hatáskörnek betartását is biztosítja az Ösztöndíjtanácsot a közigazgatási bíróság előtt megillető panaszjog.

Látható, hogy mindkét javaslatnál a miniszter a Gyűjteményegyetem létesítésénél követett önkormányzati szabadságot kívánja a tudományos életnek igazgatásában széles körben megadni és a tanácsok összeállításában és a törvényes rendelkezéseknek megállapításában csak azokat a palliatív intézkedéseket tartja fenn magának, amelyek szükségesek egyrészt azért, hogy a tanácsoknak

esetleg nem szerencsés határozatai korrigálhatók, másrészt az ország általános kormányzati irányával összhangba hozhatók legyenek. Mindezek a tudományos élet közigazgatásában az autonómiának adott hatáskörök azonban nem ötletszerűen vannak megállapítva, hanem egymást tervszerűen kiegészítik, a Gyűjteményegyetem termékeny gondolata körül csoportosítva.

V. Más téren nem állami szervek, hanem társadalmi alakulatok szerveződése jött létre a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetségében (I. 31. §). A miniszter azonban ezt is felhasználja arra, hogy a tudományos társulatok állami támogatására rendelkezésre álló költségvetési hitel mikénti felosztására annak létrejövetelétől óta a Szövetségtől kér javaslatot. Közigazgatásilag ez is célszerű egyszerűsítés, mert így is az volt elérhető, hogy egy jelentékeny területen az egyes tényezőkkel való nehézkes érintkezés helyett a miniszter azok szervezetével érintkezhetik.

VI. A tudományos köröknek tudománypolitikai aktivitásra való megszervezése útján a miniszter, ha az együttműködés kongeniális és bizalomteljes, oly nagy támaszt, a tudományos élet pedig olyan lendületet kaphat, hogy természetes a miniszternek az a törekvése, amely ezt a szervezett együttműködést még messzebbre kívánja vinni. *A tudományos élet összes intézményeit be akarja vonni a magyar tudománypolitikának ebbe az önkormányzatába*, hogy a tudományos élet egészére terjedjen ki ez az ország érdekeinek megfelelő önirányítás.

A külföldi magyar intézetekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról szóló törvényjavaslat általános indokolásában a miniszter már céloz arra a további intézményre, melyet azonban „éppen újságjánál és kialakulóban levő voltánál fogva műszóval megjelölni még nehezen lehet“, amidőn erről a következőket mondja: „A tudományos élet megszervezésének talán legnehezebb, de mindenesetre legmagasabbrendű kérdése ugyanis az, lehet-e olyan országos központi egyetem feletti szervet (*Suprauniversitas, Überuniversität*) célszerűen létesíteni, melynek az lenne a hivatása, hogy a magas kultúrának az egyetemek kereteiből kiemelkedő kérdéseit intézze és szervezetében az összes tudományos intézmények (egyetemek és egyéb főiskolák, nagy közgyűjtemények) képviselőit saját kötelékében egyesítve, azok tervszerű együttműködését biztosítsa. Régebben, midőn a természettudományok a nagy hídverést a tudomány és az élet között még nem végezték el, s így a tudományos üzem méretei még kisebbek voltak, midőn minden nemzet tudományossága kis mikrokozmosz volt, s a nemzetközi érintkezés csupán egyes tudósok személyes magánérintkezései és levelezései útján bonyolódott le, a tudományos akadémiák és az egyetemek teljesen kielégítették a tudományosság szervezeti igényeit. Az akadémiák azonban az újabb időkben mindinkább arra szorítkoznak, hogy irodalmi és tudományos pályázatokat tartsanak, továbbá, hogy ilyen műveknek, különösen hosszabb kiadványsorozatoknak megjelenését biztosítsák. Ezenkívül a mi akadémiánk nemzeti áldozatkészségből kisarjadt, lényegében társadalmi alakulat, melyet az állam privilegizál ugyan, de melynek társadalmi alapjelleget nem lenne szabad azzal elhomályosítani, hogy állami természetű szervek, úgymint egyetemek, könyvtárak, levéltárak és múzeumok szervezeti összefoglalására használjuk fel. Az egyetemek pedig a kutatás és a tanítás célját szolgálják s így nem jó, ha kellenél többet adminisztrálnak, ami csak elvonja azokat voltaképeni hivatásuktól s egyébként is nagyszámú tanárból álló karaikkal, ebből folyó nehézkesebb szervezetükkel és lassúbb ügyvitelükkel kevésbé alkalmasak a nagy mozgékonyt igénylő modern tudományos adminisztráció ellátására. Viszont a legutóbbi negyedszázad folyamán a tudományos élet régebben nem sejtett mértékben differenciálódott és a népek mindinkább érzik a nemzetközi szellemi együttműködés szükségét. A tudományosság méreteinek ez a megnövekedése adminisz-

trációjának tekintetében is fokozta az igényeket, melyeket csak magasabbrendű szervezet elégíthet ki. A kultuszminisztérium központi bürokráciája egymagában e feladatokkal nem birkózhat meg. Tudósokból, kultúrpolitikusokból és adminisztratív erőkből alakuló kollégiális korporatív szervekre van szükség, hogy a kultuszminisztérium hatékony felügyelete alatt önkormányzati úton lássák el a tudományos igazgatás magasabbrendű tennivalóit. A magasabb kultúra kérdései egy részének autonóm igazgatása céljából javasoltam az Országos Magyar Gyűjteményegyetem létesítését. Ez azonban csak első lépés volt a magyar tudományosság egységes megszervezésére. A gyűjteményegyetemi tanácson kívül szükség lenne még négy szervre: úgymint Egyetemközi Bizottságra, Országos Szellemtudományi és Országos Természettudományi Tanácsra, továbbá Országos Ösztöndíjtanácsra. A két elsőnek létesítését későbbre kívánom halasztani. Az Egyetemközi Bizottság megalakítása a tervezett egész szervezkedésnek mintegy záróköve lenne. A Szellemtudományi Tanács felállítása pedig egy Országos Szellemtudományi Kongresszus által kidolgozandó rendszeres program kifolyása lehetne, amely kongresszus előmunkálatai még hosszabb időt vesznek igénybe. De az 1926. év január havában tartott Országos Természettudományi Kongresszus nagyértékű eredményeinek biztosítása céljából egyidejűleg külön beterjesztett törvényjavaslatban Országos Természettudományi Tanács létesítését kezdeményezem. A jelen törvényjavaslat pedig a tudományos ösztöndíj egységes és tervszerű, politikamentes intézésére Országos Ösztöndíjtanács felállítását hozza. A fejlesztés végcéljának a fenti öt kollégiumnak egy magasabb egészbe való egybefoglalásának kell lennie, mely keretben a Szellemtudományi és a Természettudományi Tanács a tudományok összességét, az Egyetemközi Bizottság és a Gyűjteményegyetemi Tanács a magas kultúra intézményeinek összességét képviselné, az Ösztöndíjtanács pedig a tudomány jövőjét, a tudósképzést irányítaná, s mindennek intézményes együvértartozása az egységes és összhangzatos munkát biztosítaná. De ezt a nagy művet csak fokozatosan lehet megvalósítani, mert a gondolat éppen új voltánál fogva még nagy ellenkezésbe ütköznék, bár eszmém külföldön is foglalkoztatja a tudománypolitikusokat. A nagy cél felé, hogy a magyar tudományosságnak összefoglaló központi szervezetet adjunk, csak lépésről-lépésre kívánok haladni.“

A cél tehát az egész magyar tudományosságot összefoglaló központi szervezet létesítése. Teljesen úttörő célkitűzés, amelynek ellenállhatatlan a gravitációja. Részben már megtörtént, részben tervezett megvalósítása azonban annyira átalakítja tudományos életünk közigazgatásának szervezetét, hogy a változás lényegének és horderejének meghatározása és a tudós közvélemény öntudatába emelése nagyfontosságú.

VII. A változás lényege az, hogy a tudományos ügyek fent megjelölt csoportjainál az eddigi egyes hivatalnoki, még pedig centralizáltan a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban végzett intézés helyébe az önkormányzati intézés lép. Az önkormányzati szervek pedig túlnyomórészt tudósokból alakulnak. Az önkormányzati szervek azért létesülnek, hogy a tudósok bevonásával a tudományos életnek és igényeinek alaposabb ismerete biztosíttassék, mint azt az aránylag mindig kisszámú központi bürokrácia a legjobb akarat mellett is elsajátíthatja. A tudományos élet mai specializálódása mellett az önkormányzati közigazgatás is a maga sokoldalúságát csak nagyszámú taggal, a különféle tudományok jelentőségének megfelelően összeállítva érheti el.

Minden ilyen megoldás azonban veszélyeket rejt magában, amelyeket ki kell küszöbölni.

Egyrészt a testületi szervezetből szükségszerűen következik bizonyos nehézség. Fontos ennek ellensúlyozása a közigazgatásnak az élet által megkívánt

gyorsasága és precizitása érdekében. Az egyik biztosíték, a tökéletlenebb, az, ha az önkormányzat hatáskörébe csak azok az ügyek kerülnek válogatás útján, amelyek az önkormányzati testületi tárgyalást elbírák, a másik, a megfelelőbb, az önkormányzat hatáskörének a kívánczó keretekben való megállapítása mellett egyúttal biztosítása annak, hogy az önkormányzat ellenőrzése mellett annak alkalmas szerve a gyors intézkedésre jogot kapjon, mint a Gyűjteményegyetem ügyvezető alelnökénél eléretett.

A másik szempont, amely figyelembeveendő, az, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszternek kormányzati hatáskörére változatlanul szükség van s azt a változás nem érintheti. A miniszternek kettős hatásköre van: a kormányzás, ami a kormányzat speciális feladata és a közigazgatásnak az adott viszonyok és célok szerint helyesnek talált mennyisége. A kormányzati hatáskörnek legfontosabb része az állami célok kitzzése és a felett való örökös, hogy ezek a célok tényleg el is éressenek. A célok elérésének eszköze a közigazgatás. A közigazgatás helyes szervezésének biztosítása tehát szintén a kormányzáshoz tartozik. Az állami intézmények és teendők szaporodásával szükségessé vált a közigazgatási decentralizáció. Ugyanezt kívánja az az egyre jobban érvényesülő szociális szempont, hogy a közigazgatás közel menjen azokhoz, akiknek ügyeit intézi, s hogy a közigazgatás van a polgárokért, nem pedig fordítva. A decentralizáció történhetik állami szervekre, amint ezt más területen éppen szintén a jelenlegi kultuszminiszter tervezi a tanügyi tartományok szervezése útján, valamint önkormányzati szervekre. A miniszter a Gyűjteményegyetem alakuló ülésén mondott beszédében fejtette ki azt, hogy a tudományos igazgatásban éppúgy, mint a tudományos kutatásban a szabadságot tartja a siker nélkülözhetetlen előfeltételének, s ezért választja a decentralizáció alanyául itt az autonómiát.

A közigazgatás azonban ma már a technikai fejlettségnek magas fokán van és önálló tudománya is kialakult. A decentralizációnak minden alakjában felelős a kormány azért, hogy az adminisztráció a kor színvonalán álljon. Különösen fontos, hogy az önkormányzati testületek is tudatában legyenek ennek a rájuk háruló felelősségnek.

A közigazgatási tudományoknak 1924-ben Párizsban tartott utolsó nemzetközi kongresszusán a tárgyalások központjában volt egy öreg francia gyárosnak, Fayolnak előadása, „Administration Industrielle et Générale” címmel. Mint részvénytársasági vezérigazgató és egyúttal tudományosan művelt fő, tapasztalatainak és tanulmányainak eredményét foglalta össze könyvében és a kongresszuson ismertetett előadásában, amely meggyőző kifejezése a modern élet igényeit kielégítő adminisztráció lényegének, egyaránt érvényes formában mind a köz-, mind a magánélet igazgatási problémáira nézve.

Fayol szerint az adminisztráció öt funkcióra oszlik: 1. előrelátás, 2. szervezés, 3. vezetés, 4. az összhang biztosítása és 5. az ellenőrzés. Az előrelátás jelenti a jövő szükségletek kutatását és a cselekvési program megállapítását; a szervezés a szervezet anyagi és emberi elemeinek a biztosítását; a vezetés a személyzet működtetését; az összhang biztosítása az összes tevékenység és minden erő kifejtés összekapcsolását, egyesítését; az ellenőrzés pedig az a feletti örökös, hogy minden a megállapított szabályoknak és az adott utasításoknak megfelelően történjék. Ez a közigazgatás, amit azonban nem szabad összetéveszteni a kormányzással.

Szándékosan idéztem egy nemzetközi kongresszus tárgyalásait, hogy elhárítsam azt a lehetőséget, hogy a tudományos élet önkormányzati szerveivel szemben a kormányzat részéről támasztandó közigazgatási követelmények esetleg félremagyaráztassanak.

A közigazgatásnak jónak kell lennie. Ha az eddigi állapotot megváltoztat-

juk, azt a jobb jövő érdekében szabad csak csinálni. A decentralizáció útján egy eredmény mindenestre biztosítva van: a miniszternek és a minisztériumnak adminisztratív teendőktől való részleges tehermentesítése, hogy jobban koncentrálhassák magukat a kormányzat feladatainak megoldására. Nem elérhetetlen azonban a haladás az adminisztráció terén sem, ha az önkormányzat számol a modern közigazgatás követelményeivel. Ez az a kérdés, amit a miniszter idézett beszédében úgy fejezett ki, hogy az önkormányzat ellátását csak arra képes és kész emberekre lehet bízni. Láttuk, hogy milyen gondossággal történik a Gyűjteményegyetem Tanácsának összeállítása és ennek dacára is az ügyvezető alelnöki tisztség, amelynek az igazgatásban nagy szerepe van, csak a négy főigazgató között változik. Az Ösztöndíjtanács és Természettudományi Tanács összeállításánál is az a megoldás, hogy nagyobb testületek küldenek egy-két képviselőt kebelükből, s így remélhető, hogy a konkrét feladatra legalkalmasabbakat fogják a maguk sorából kiválasztani. A miniszter vétőjoga egyrészt biztosíték aziránt, hogy a nem szerencsés választások korrigálhatók legyenek, másrészt aziránt, hogy a miniszteri benyúlás az autonómia hatáskörét se csökkenthesse, mert mint a miniszter szintén kifejtette, komoly önkormányzati élet érdemleges hatáskör nélkül nem lehetséges. Ugyanígy kell minden önkormányzati test megszervezésénél gondoskodni a szervezet életképességéről.

Ha sikerül, amint a Gyűjteményegyetemnél már sikerült, az autonómia elemeinek és hatáskörének az összes tervezett esetekben is szerencsés megállapítása, ez nem jelent kevesebbet, s ez a változás hordereje, minthogy a magyar tudományos élet demokratizálódott, vérszegénység helyett dús életnedvet kapott, szervezete úgy átalakult, hogy a tudományos élet mai specializáltsága mellett is minden része a fontosságnak megfelelő figyelemben és gondozásban részesülhet és ami a fő: oly sok és erős szállal kapcsolódott be a nemzet életébe, és azok számára a fejlődés és fellendülés olyan lehetőségeit nyújtják, hogy a nemzet jövő sorsára döntő lehet.

Ez az egész tudománypolitikai elgondolás azonban nyilvánvalóan azon az alapgondolaton nyugszik, hogy a tudományos élet autonómiája beválik és a kormány és autonómiák közti bizalomteljes együttműködés a közös célra állandó lesz. A nemzetközi értelmi együttműködésbe be kell kapcsolódnunk. De hogy ott súlya legyen a magyar nemzetnek, azt meg kell előznie az állandó, szervezett nemzeti értelmi együttműködésnek!

39. §. A MAGYAR TUDOMÁNYPOLITIKA JÖVŐ FELADATAI.¹

Írta: MAGYARY ZOLTÁN.

Az előző paragrafus a tudományos élet közigazgatásának tárgyalása útján azt a szervezetet vázolta, amely a kormányzatnak eszköze céljainak megvalósításában. Ha az eszköz jól működik, s ez az amit könnyebb elérni, az eredmény a céloktól függ, de éppen a kormányzat eredménye az, ami egy országot felemel, vagy lejtőre visz, amitől az ország boldogsága, vagy hanyatlása függ.

A tudomány sokágú specializálódása ma már a tudománypolitika céljainak kitzzését is megnehezíti. Ma már a szervezésnek a célkitűzések fejlesztésére is ki kell terjeszkednie és mind a Természettudományi, mind az Ösztöndíjtanács

¹ V. ö. Magyary Zoltán: A magyar tudomány nemzetközi helyzete. A Természet-, Orvos-, Műszaki és Mezőgazdasági Kongresszus Munkálatai. 1926.

hatáskörében vannak pontok, amelyek ezt a kérdést vannak hivatva szolgálni. A célkitűzések fejlesztése csak az egyes szaktudományok szükségleteinek állandó figyelemmelkísérése, a tudósok és fiatal tehetségek ismerete és velük való szakadatlan érintkezés útján lehetséges. A sok részecél ismerete útján lehet csak a fejlődés általános irányvonalát, a közös nagy célokat meglátni és konkrétizálni. E munkának az 1. §-ban kifejtett és mindvégig szem előtt tartott célkitűzése az volt, hogy rendszerbe foglaltassanak a magyar tudományos élet összes részei, elemei, megjelölve azok mindegyikének multjából és jelenéből adódó további feladatait, nem állva meg azonban mindegyiknél a közvetlen jövőnél, hanem, ahol lehet, előre vetítve pillantásunkat a még homályos jövőbe és így induktíve bizonyítsa a tudománypolitika nagy összefüggéseit és győzzön meg mindenkit arról, hogy csak az a tudománypolitika érdemli meg nevét és a nemzet bizalmát, amely ezekkel a nagy összefüggésekkel számol.

És ha ezekből a részletekből, amelyek összegyűjtésénél igyekeztünk minél nagyobb teljességre, a nagy célokat keressük, akkor két gondolat emelkedik ki: az egyik az, hogy a tudományos munka útján, amely a nemzeti élet nyilvánulásainak csak egyike, igyekszünk nemzetközi helyzetünk javítását elérni. Ez a relatív cél. A másik az, hogy az ember lelkeségéből származó ama törekvés, amely a minél szélesebb és minél alaposabb megismerés felé ellenállhatatlanul vonz, minél több emberben minél kedvezőbb feltételek mellett érvényesülhessen és ezáltal a kultúra előbbreviteléhez minél többel járulhassunk hozzá. Ez az abszolút cél.

A relatív célkitűzésnek minden magyar minden tétét vezetnie kell. Ez összefügg azzal a ténnyel, hogy a magyar kis nemzet és helyzete szomszédai közt nehéz. Mint Jancsó Benedek a romániai főiskolai oktatásról szóló szép tanulmányának egyik eredményeként megállapítja: „Legyünk tisztában, hogy a mi életünk sokkal erősebb, sokkal kiméletlenebb létért való harc lesz ezután, mint volt megelőző ezeréves életünk bármely korszakában. Ezt a harcot egyedül magunkra hagyatottan, minden szövetséges nélkül kell megvívunk, ha fenn akarunk maradni, akár akarjuk, akár nem, és pedig ugyanazon fegyverekkel, amelyekkel ellenségeink harcoltak ellenünk a multban és hareolni fognak a jövőben is. E fegyverek között legerősebbek a tudomány által kovácsolt fegyverek”.¹ Hogy egy ellenfelet is idézzek, hivatkozom, Benesre, aki a „Le problème des petites nations après la guerre mondiale” címen a londoni egyetemen tartott előadásában többek közt a következőket mondta: „Minden nemzetben benne van a terjeszkedés ellenállhatatlan ösztöne: nagyok akarnak lenni, vagy legalább is nagyobbak, mint amekkorák. A kis nemzetek is nagyok akarnak lenni, de nem lehetnek nagyok a számuk szerint, ezért a szellem birodalmában kell azzá lenniök, a szellem és a kultúra fegyvereivel való harcban”. (1925 dec. 2.)

Sok kis nemzet van, amelyek a kultúrában kiváló szerepet játszanak. A klasszikus görög kis nép volt, s az ma is a hollandi, a dán, a svéd, a finn, vagy a cseh, amelyek mindegyike kulturális teljesítményeivel tekintélyt tudott szerezni magának. A német kultúra is a kis német államok korában vett nagy lendületet.

Azonkívül a kis nemzetek a nemzetközi jelentőségű kérdések eldöntésében szerephez juthatnak annál fogva, hogy nagyszámban vannak. Magában a Nemzetek Szövetségében is a kis nemzetek oly sok szavazatot képviselnek, hogy a nemzetközi politika irányításában állásfoglalásuk súlylial esik a latba. Ez fokozott mértékben van meg a nemzetközi tudományos szervezetekben, ahol a fontos határozatokban a politika befolyása ugyan nem hiányzik, de mégis kisebb fok-

¹ Az elszakított magyarság közoktatásügye. Szerkesztette Kornis Gyula. 1927.

ban érvényesül. A nemzetközi tudományos életben tiszteletreméltó szerepet szerezni Magyarországnak nemcsak módjában van, hanem önmagával szemben való kötelessége. A nemzetközi keretek adva vannak akár akarjuk, akár nem. Tőlünk csak az függ, hogy azokat hogyan töltjük ki. Nem mondhatunk le róla, hogy szerepünk méltó legyen egy régi kultúrával, nagy hazaszeretettel bíró tehetséges néphez. Hogy ezt elérjük, ahhoz összes tehetségeink kifejtése és erő-kifejtésünk szervezethez kell. Ez a könyv a nemzetközi helyzetünk pontos meghatározására mindvégig különös súlyt helyez, hogy a tudományos munka nemzetközi koncertjébe való minél előnyösebb bekapcsolódásunkhoz a szempontokat megadja.

A mult század elején a nemzeti irodalom felvirágzása jelezte a nemzeti megújulást. Reméljük és hisszük, hogy modern zeneköltőink közös emberi nyelven írt műveinek nagy nemzetközi sikerei nemzetközi kulturális átértékelésünk kezdetét jelentik.

Az abszolút célt elérni nem lehet, csak megközelíteni. Ehhez következetes, mindig több embert betöltő, minél intenzívebb elmélyedés szükséges. Az eredmény itt főleg a tehetségek kiválasztásán és kifejlesztésén mulik. Az országnak és az emberiségnek tehetségekre van szüksége. A tudománypolitika e téren csak segíthet. Fedezhet fel maga is tehetséget, de mindenesetre el kell érnie, hogy a felfedezett tehetségeket megismerje, és azokat felkarolja. Tehetség alatt nemcsak a lángészt kell érteni, hanem mindazt az embert, aki a tudománynak mai hatalmas műhelyében egy helyet jól tud betölteni. A tudomány az egész emberiség közös kincse. Aki ezt a kincset gyarapíthatja, azért a tudománypolitika felelős az egész emberiséggel szemben!

Egy fontos téren éppen az utóbbi időben tudunk a kultúrának komoly szolgálatot tenni. A tudományos munka ma világszerte a tudományos nagyüzem kifejlődésének stádiumában van. A tudományos haladás ma már nemcsak egy Istenáldotta tehetségnek dolgozószobájában, vagy laboratóriumában való elmélyedéséből áll, hanem egyúttal nagy tudományos munkamegosztás is fejlődött ki, ami nagyszámú szakember létezését és együttes munkára való megszervezését tételezi fel. Innen van a különféle speciális és nagyszámú intézmények szükségessége is. Minden ország szaporítja egyetemeit és nagyszámban szaporítja azoknak intézeteit, specializálja és gazdagítja múzeumait, kutató és tudományos intézeteiket létesít és nagy gondot fordít külföldi tudományos kapcsolatainak fejlesztésére. Mindez a gazdagodása a tudományos élet tényezőinek azonban a tudományos munka módszerét is sok tekintetben megváltoztatta. Ma már nemcsak a tudomány munkásait és a tudományos intézményeket kell szervezni, hanem a tudományok mai nagy differenciáltsága mellett már magát a tudományos célkitűzést is. Ma már nincs ember, aki a tudománypolitika irányítását, a tudománypolitika célkitűzéseit még oly nagy műveltséggel és iniciatívával is egyedül végezni tudná. Ma már a különböző szakmák hivatott képviselőinek a közreműködésére van szükség, de ennek a közreműködésnek kimondottan tudománypolitikai feladatúnak és öntudatúnak kell lennie. Innen van a különféle tanácsoknak az alakítása, célok megint a Gyűjteményegyetem Tanácsára, az Ösztöndíj-tanácsra és a Természettudományi Tanácsra (38. §), amelyek az autonómiának a tudományos élet természetete által megkívánt jelentékeny fokával bírnak. És ezek a tudománypolitikai alkotások azért irányjelzők nemzetközi viszonylatban is, mert a tudománypolitika fejlődésének fokát helyesen megállapítva, megtalálták a nagyüzem összefoglaló irányításának eddig mindenütt nélkülözött egyedül életképes megoldását. A kapitalizmus a közgazdasági élet belső erőinek produktuma. Annak terjedése elől egy ország sem tudott elzárkózni. A tudományos nagyüzem mostani kialakulása is természetes folyamat, amely előtt szemet-

húyni okosan nem lehet. Fontos azonban ennek az új helyzetnek alapos vizsgálata, hogy az új méreteknek megfelelő új keretet és szervezetet helyesen megtaláljuk. Mentül nagyobbak a méretek, annál nehezebb a viszonyok áttekintése. De mivel egy kis ország viszonyai, mint Magyarországi is, egységesebbek és jobban áttekinthetők, ezeknek a kis országoknak éppen ezért az a küldetésük a nemzetközi értelmi együttműködésben, hogy ezek közt az egységes viszonyok közt korábban találják meg az új megoldásokat, amelyeknek a nagyobb viszonyokra való alkalmazása azután csak technikai feladat.

Így kapcsolódik a nemzeti szempont az általános emberivel. Azt elérni, hogy az ilyen esetek minél nagyobb számban legyenek, a tudománypolitika végső célja.

MUTATÓK.

SZEMÉLYNÉV-MUTATÓ.

- Abelard 144
 Abel Jenő 102
 Albert Kázmér herceg 288
 Albrecht kir. herceg 180
 Alexander Bernát 81, 82, 83
 Alföldi András 79, 125—29
 Almási Balogh Pál 70
 Almássy Pál 132
 Alsted János Henrik 175
 Angyal Pál 131
 Apáthy István 405
 Apponyi Albert gróf 178, 388,
 504, 507, 552
 — Antal gróf 304
 — Sándor gróf 311, 359
 Apácai Cseri János 4, 60, 80,
 84, 159, 175
 Aranka György 61
 Asbóth Oszkár 111
 Aumund 261
 Aurifaber János 6
- Bakócz Tamás 121, 299
 Balassa János 6
 Balás Árpád 287
 — Károly 133
 Ballagi Aladár 359
 Balogh Albin 128
 — Artúr 130
 — Jenő 130, 178, 182, 475—
 480, 552
 — Jolán 121
 Baranyai Zoltán 468, 521—545
 Bartók György 82
 Batthyány Ignác 304, 475
 — József 304
 Bazire 6
 Bánóczi I. 81
 Bárány Oszkár 5
 Báróczi Sándor 61
 Báthori István 175
 Becker C. H. 213, 261, 458, 506
 — Fülöp Agost 109
 Beke Kristóf 84
 Bella Lajos 128
 Benes Eduard 616
 Benyák Bernát 80
 Beöthy Zsolt 83, 94
 Bernáth István 134
 Berzeviczy Albert 132, 177, 456,
 478, 481, 553
 — Gergely 64, 132
 Bessenyei György 60, 80, 461,
 475, 566
- Bethlen András gróf 426, 437
 — Gábor 175, 302
 — István gróf 494, 510
 Békefi Remig 84
 Bél Károly 6
 — Mátyás 6, 60, 114, 157
 Bisterfeld Henrik 6, 175
 Bleyer Jakab 79, 105, 104—
 109, 491
 Bod Péter 93, 353
 Boda Miklós 267
 Bodnár János 442
 Bolyai Farkas 67, 74, 232
 — János 67, 74
 Bopp Ferenc 67
 Böckh Hugó 389, 397
 Böhm Károly 5, 81, 84
 Brandenstein Béla báró 82
 Bruckenthal Sámuel báró 305
 Buday Árpád 127
 — Ezsaiás 67
 — Ferenc 67
 — László 12, 79, 137, 451
 Budenz József 91
- Cholnoky Jenő 490
 Comenius 5, 60
 Concha Győző 5, 82, 129
 Cornides 114
 Corvin Mátyás 59
 Cörver báró 80
 Csallány Gábor 128
 Csák Árpád 128
 Csáky Albin gróf 178, 440
 Csánki Dezső 334, 488, 517,
 Csékey István 6, 464
 Csengery 84
 — János 103
 Cserháti Sándor 287, 432
 Csiki Ernő 405
 Csokonay Mihály 62
 Csók István 507
 Czettler Jenő 134
 Czuczor Gergely 71
 Cswittinger Dávid 93, 353
- Darányi Ignác 287, 369, 380,
 396, 427, 432
 Darkó Jenő 102
 Darnay Kálmán 311
 Deák Ferenc 91, 171, 172
 Decsy Sámuel 61, 67
 Degen Árpád 432
- Delius Trangott Kristóf 267
 Descartes 4
 Dessewffy Emil gróf 132
 Dewey 360
 Dékány István 82
 Dionisio d'Ungheria 6
 Diószegi Sámuel 67
 Divéky Adorján 470
 Dohrn A. 404
 Domanovszky Sándor 439
 Dudith András 101
 Dudits Andor 508
 Dugonics András 67, 233
- Eber Antal 496
 Eckhardt Ferenc 462
 — Sándor 79, 109—110
 Endlicher István 6
 Engel János Keresztély 114
 Entz Géza 6
 Erdősi János 6
 Erdősi Károly 364
 Erődi Harrach Béla 220—230,
 229
 Eötvös József báró 5, 78, 84,
 129, 171, 176, 190, 205, 241,
 378
 Eötvös Loránd báró 178, 206,
 387
 Erselei Dániel 67
 Erdélyi János 83, 97
 Erdy János 126
 Esterházy Károly gróf 304
 Esztegár László 362
- Faistmantel Rudolf 268
 Farbaky István 271
 Fazekas Mihály 67
 Ferdinánd II. 187
 Fellner Frigyes 134
 Fehér Géza 92, 464
 Fejér György 64, 66, 114
 Fekete Lajos 272
 — Péter 80
 Fessler Ignác Aurél 114
 Festetich György gróf 289
 — Kristóf gróf 304
 — Tasziló gróf 289
 Fettich Nándor 128
 Fényes Elek 69, 137
 Fényi atya 372
 Fináczy Ernő 84, 87
 Finály Gábor 216
 Finkey Ferenc 131

- Fitz József 349—367
Fogarasi 71
Forró György 6
Földes Béla 133
Förster Aurél 162
Fraknói (Frankl) Vilmos 6, 74, 357, 454
Fröhlich Róbert 216
— Izidor 495
- Gaál György 97
— Jenő 133
Gajzágó Salamon 171
Genersich János 64
Gerevich Tibor 456, 492
Gévay 115
Giovanni d'Ungheria 6
Godet 363
Goedeke 360
Gohl Ödön 126
Goldziher Ignác 82, 98, 112
Gombocz Zoltán 75, 79, 92, 91—93, 509
Gorka Sándor 392, 482—484, 513
Gothard Jenő 371
Görgey Artúr 68
Grabner Emil 434
Gragger Róbert 6, 105, 360, 457, sk. 506
Gregorio d'Ungheria 6
Greguss Agost 83
Greb Gyula 107
Grimm Jakab 67
Grosschmid Béni 131
Grósz Emil 143, 201, 499, 501, 502
Gulyás Pál 358, 563—570
- György Lajos 358, 365
Györy Tibor 5, 6, 362
Gyulai Agost 360
- Haidinger Károly 267
Halecki Oszkár 552
Haller István 181
Hamar Pál 172
Halász Ignác 92
Hampel József 126
Hankó Béla 405
Haraszi Gyula 109
Harkányi Béla báró 373
Harnach Adolf 369
Hayek 6
Haynald Lajos 372
Hegedűs István 102
Hegel 399
Heinrich Gusztáv 102, 104, 110
Hekler Antal 79, 118—125, 127, 457, 492, 509
Heller Farkas 79, 133, 496, 512
Henfner János 133
Henszlmann Imre 83, 119
Hess András 564
Hermann Antal 98
— Ottó 98, 440
- Herrmann Emil 272
— Miksa 487
Hetényi János 84
Hellebrandt Árpád 357
Hevenesi Gábor 114
Hillebrandt Jenő 128
Hodinka Antal 111
Hóman Bálint 78, 79, 114—118, 127, 295—331, 405, 494
Hopp Ferenc 316
Hornvánszky Gyula 82, 102, 512
Horányi Elek 65, 353
Horvát István 63, 67, 115
Horváth Barna 130
— János 79, 93—96
— József 82
— Mihály 115, 337, 487
— Sándor 82
Högyes Endre 5
Hönig János 270
Hortschansky 361
Huber János 175
Hunfalvy Pál 91, 98
Huszi József 79, 101—104
Hutyra Ferenc 281, 484
Hyrtl 6
- Ilkuzi Márton 167
Ilosvay Lajos 478, 484, 517
Imre Sándor 85, 512
Ipolyi Arnold 97, 115, 119, 487
Istvánffy 69, 436
Iwinski M. B. 364
- Jablonovszky József 439, 501
Jancsó Benedek 616
Jankó János 98
Jankovich Béla 246, 513
— Miklós 126, 306
Janus Pannonius 101, 299
Jaquin Miklós 267
Jászay Pál 115
Jedlik Anyos 234
Jekelfalussy József 450
Johan Béla 421—425, 466
Johannes Hungarus 6
— Sambucus 6, 101
Josephson 361
Jónás Elemér 128
József II. 169, 176, 188, 232, 280, 567
József nádor 238, 475
József Ferenc főherceg 512
- Kapossy János 214
Kapossy 6
Kaprinay István 114
Karvasy Agost 133
Karácson Imre 455
Károly Rezső 286—295, 425—449
Károlyi Árpád 462
Kassay Mihály 6
Katanchich 126
Katona István 60, 114
— Lajos 92, 97, 98, 110
- Kautz Gyula 71, 133
Kádár Jolán 107
Kármán József 62, 63, 64
— Mór 84
Keéri Szántó Andor 570—592
Keleti Károly 137, 450
Kemény Ferenc 85
Kenéz Béla 498
Kereszty István 365
Kertbeny Károly 357, 359
Kiss János 82
Kis János 63, 65
Kitaibel Pál 233, 382, 418
Király Pál 92
- Kleblsberg Kuno gróf 16, 29, 77, 181, 186, 215, 218, 322, 334, 370, 385, 392, 405, 417, 420, 455, 462, 468, 488, 506, 511, 514, 517, 605
- Kodolányi Antal 287
Komáromy Lajos 92
Konkoly-Thege Miklós 371, 379, 381
Kont Ignác 359, 465
Korányi Sándor báró 503
Kornis Gyula 59—79, 79—91, 81, 82, 85, 91, 143, 202—208, 398, 496
Kossa Gyula 6, 11, 72, 362
Kossutány Tamás 429
Koszó János 107
Kovachich Márton 60, 304, 356
Kovács Alajos 138, 449—454
— Gábor 133
Kováts István 127
Kozáky István 167
König Gyula 89
Kőrösi Csoma Sándor 6, 69, 74, 112
— József 137
Köteles Sámuel 67, 82
Kövesligethy Radó 372, 382—386
Kremmer Dezső 366
Krisztics Sándor 130, 367
Kun Béla 181
— József 129
Kuncz Ignác 129
Kuncz Ödön 592—602
Kuzsinszky Bálint 126, 492
- Laky Dezső 21—56, 137, 511
Langlois 361
Lábán Antal 463
Láng Lajos 134
— Nándor 128
Leffler Béla 469
Leibnitz 59
Lenhossék Mihály 6
Lénárt Filöp 6
Lestyánszky András 84
Liebermann Leó 427, 437
Lippich 6
Lippay György 168, 302

- Liszt Ferenc 70
— Frigyes 69
Lóczy Lajos 397, 405, 489
Lónyay Menyhért gróf 132
Lóssy Imre 168
Lubrich Agost 84
Luchaire Julien 6, 556
Lukács György 486, 498
Lukinich Imre 143, 149—165, 489
Lumtzer Viktor 104
- Magyary Géza 79, 143, 199, 492
— Zoltán 3—17, 26, 143—220, 368—370, 454—472, 480—521, 506, 508, 551—560, 603—617
Magyary-Kossa Gyula l. Kossa Gyula
Mágócsy-Dietz Sándor 435, 484
Majláth 115
Manninger Rezső 280—286
Mariska Vilmos 133
Maróthy 60
Masch Antal 288
Mattyasovszky Miklós 134
Matlekovits Sándor 133
Matthaeus Fortunatus 101
Maulpertsch 123
Mauritz Béla 395—398, 485
Mária Terézia 4, 168, 175, 179, 187, 203, 231, 266, 302, 475
Márki Sándor 175
Márton Lajos 128
— István 67
Mátyás király 299, 563
Mázy Engelbert 85
Mednyánszky Alajos báró 66, 239
Medveczky Frigyes 82
Melanchton 146
Melich János 75, 79, 92, 105, 111, 127, 359, 499
Mihályfi Ákos 143, 196
Mihalovits János 266—280
Molnár Aladár 84
Moór Gyula 79, 82, 130
Móra Ferenc 128
Munkácsy Bernát 92, 98
- Nagy Ferenc 131, 492
— Géza 98, 126
— János 6
— József 81, 82
— Lajos 128
— László 85
Napoleon 145, 237
Navratil Ákos 133
Négyesy László 503
Németh János 356
— Gyula 79, 93, 111—114
Némethy Géza 102, 491
Nyulas Ferenc 67
- Obilics Iván 125
Oláh Miklós 73, 121, 302
- Oltay Károly 391
Opitz Márton 6, 175
Oroszlán Zoltán 218
- Pabst Henrik 288
Palágyi Menyhért 82
Pannoniai Mihály 120
Pasquich János 371
Pasteiner Iván 345—349
Patachich Adám 304
Pauler Ákos 81, 499
— Tivadar 167, 193
Paulovics István 128
Pápay Sámuel 67
Pável Agoston 111
Pázmány Péter 6, 60, 73, 155, 167, sk. 175, 187, 302
Peczval József 6
Pekár Dezső 387—395
— Károly 83
— Mihály 184
Péczely 115
Perényi Gábor 73
Petz Gedeon 79, 104—109
— Vilmos 102
Petrik Géza 357
Petzval Ottó 233, 240
Pigler Andor 123
Pikler Gyula 82, 129
Pintér Jenő 94, 362, 475
Piscator János 175
Plósz Sándor 131
Podmaniczky Géza báró 372
Ponori Tewrewk Emil 102
Posch Jenő 82, 88
Pray György 60, 114, 127, 355
Preysz Kristóf 6
Preisz Hugó 194
Prohászka Ottokár 82
Posta Béla 127
Pulszky Ferenc 126
— Agost 129
- Ranschburg Pál 82, 85
Ravasz László 494
Rác Sámuel 62
Rákóczi Ferenc 302
Ráth György 316
Regiomontanus 167
Reguly Antal 74, 92
Reiner János 503
Réthy László 98
Révai Miklós 60, 61, 63, 67, 74, 475
Révész Géza 82
Réz Mihály 130
Rhé Gyula 218
Riedl Frigyes 110
Rodiczky Géza 438
Rómer Flóris 126
Róna Zsigmond 377—382, 512
Roska M. 127
Rotarides Mihály 353
Ruber József 130
Rubinek Gyula 445
Ruszek József 67
- Russegger József 269
- Sajnovics 60
Salamon Ferenc 115, 126
Sámucus (Zsámboki) János 6, 101
Salagius (Szilágyi) 126
Sárvári 134
Schedius Lajos 65, 83
Sch enek István 271
Schenzl Guidó 378
Schittkó József 269
Schleiermacher 360
Schmidt Henrik 105
— Ott Fr. 462
Schmitth Miklós 114
Schneller István 85
Schoenwiesner 126
Schreiber György 369
Schwartner Márton 65, 137
Schwarz Bertalan 6
— Elemér 107
Schwatzter Gábor 270
Schütz Antal 82
Scopoli János 267
Sebestyén Gyula 98
Segner András 6
Selzer Ambrus 6
Semayer Vilibald 98
Simmelweis Ignác 6
Semsey Andor 387, 396
Sigmund Elek 428
Simai 114
Simonyi Zsigmond 92
Sipos Kamillo 359
Skerlecz Miklós 131
Smith Jeremiás 468
Solymossy Sándor 79, 96—101
Somló Bódog 82, 129
Soó Rezső 409—421
Söregi János 128
Spangár Mihály 353
Spányik Glicér 84
Stein Aurél 6
— Lajos 6
Stráner Vilmos 143, 198
Supka Géza 126
Surányi-Unger Tivadar 136
Svarcz Gyula 84, 102
- Szabó Ervin 120
— Kálmán 128
— Károly 357
Szabóky Alajos 452
Szalay László 115
Szalády Antal 365
Szandtner Pál 130, 184
Szarvas Gábor 92
Szántó (Arator) István 6, 153
Szász-Schwarz Gusztáv 131
Szekfü Gyula 74, 114—118
Szelényi Ödön 84
Szemere Samu 82
Szepessy Mihály 172
Szent István 4
Szerdahelyi György 82

- Széchenyi Ferenc gróf 304
— István gróf 67, 238, 304, 475
Szilágyi Sándor 115
Szilasy János 84
Szily Kálmán 78, 243, 482
Szinyei József 92, 358, 362, 365, 499
Szönyi Ottó 128
Sztipszky Hiador 359
- Tagányi Károly 334
Takács Zoltán 126
Tangl Ferenc 437
Tass Antal 371—377
Tauffer Vilmos 502
Terkán Lajos 374
Teleki József gróf 115, 305, 475
— László gróf 62, 63, 65
— Pál gróf 184, 229, 360, 467, 507,
— Sámuel gróf 304
Temesvári Pelbárt 80
Thallóczy Lajos 333
Thegze Gyula 130
Thienemann Tivadar 109, 509
Thun Leo 170, 204, 218, 378
Timon Sámuel 114
Tisza István gróf 175, 179
- Toldy Ferenc 91, 94, 356
Tomcsányi Adám 233, 382
— Lajos 172
Tomba Ferenc 128
Torma Károly 126, 454
Tormay Béla 281, 287
— Cecile 511
Tóth Sándor 467
Török Aurél 76, 98
Trefort Ágost 76, 84, 176,, 177, 190, 206, 243, 493
Tuka Béla 130
- Uri János 6
- Vadas Jenő 272
Valentinus Pannonius 6,
Vallé 361
Vámbéry Armin 92
Várady L. Árpád 429
Vári Rezső 102
Vargha Ferenc 131
— Gyula 137, 450, 481
Vattaso Marco 364
Verancsics Antal 299
Veress Endre 359
Verzár Frigyes 398—409
Verseghy 67
- Végh Gyula 508
Virágh Benedek 67
Vitéz János 101, 299
Vojnovich Géza 481
Volf György 92
Vörös Sándor 287
- Wagner Bálint 101
Waldapfel János 85
Warga János 84
Wargha István 84
Wálder Gyula 215, 392
Wehrle Alajos 270
Werböczy István 4, 167
Wesely Ödön 85
Wilkins Henrik 268
Wlassics Gyula 178, 206, 245, 311
- Zelovich Kornél 230—266
Zichy István gróf 92
— János gróf 178, 182, 221
— Rafaelné grófné 511
Zlamál Vilmos 281
Zolnai Gyula 92
Zoltai Lajos 128
Zrinyi Miklós 60, 302
- Zsámboki (Sambucus) János 6, 299

TÁRGYMUTATÓ.

- Abszolutizmus 71.
Academie de Droit International 522.
— Intern. de Droit Comparé 522.
Akadémia 67, 115, 475—480, 608.
Alföldi Növénytermelési Állomás 434.
Amerikai kapcsolatok 466.
Analfabétaság 23.
Angliai kapcsolatok 469.
Archeologia 125.
Archeológiai Értésítő 128.
— Közlemények 128.
Association Internationales 523. sk.
Association Littéraire et Artistique
Internationale 602.
Állatélettani állomás 437.
Állatorvosi főiskola 35, 280—286.
- Barlangkutató Társulat 512.
Bánya- és erdőmérnöki főiskola 35,
231, 266—280.
Benczúr-Társaság 508.
Bécsi magyar intézmények 461, 608.
Berlini Magyar Intézet 457.
— Barátainak Egyesülete 460, 505.
Bibliografia 349—368, 557.
Bibliografiai Központ 345.
Bibliofil Társaság 508.
Biológiai Intézet 397—409, 608.
Bolti ár 580.
Botanikus-kert. L. Növénykert alatt.
Budapesti Philológiai Társaság 102, 491.
— Orvosegyesület 481.
Budavári Tud. Társaság 508.
Bureaux Internationals 525. sk.
- Carnegie Fondation 535.
Centre International 526.
Célkitűzés fejlesztése, tudományos 16.
Chemiai Intézet, Országos 427.
Collegium Hungaricum, berlini 15, 77,
457, 608.
Collegium Hungaricum, bécsi 15, 77,
462, 608.
Collegium Hungaricum, párizsi 465.
Collegium Hungaricum, zürichi 468.
Commission de Coopération Intellec-
tuelle 7, 217, 363, 551—560, 602.
Commissions Internationales 528. sk.
Conseil International de Recherches
521, 534.
Csillagvizsgáló Intézet 370—377, 608.
Debrecen 44, 181, 289, 434.
Dekadencia a tudományos életben 72.
Diplomák száma 50.
- Dohánytermelési Kísérleti Állomás 434.
Dorpat 464.
Ecole Polytechnique Párizsban 236.
Egyetem. L. Tudományegyetem alatt is.
Egyetem, a harmadik 177, 184.
— budapesti 44, 167. sk.
— debreceni 44, 181.
— megszűnt 165. sk.
— óbudai 166.
— pécsi 44, 165, 179.
— pozsonyi 166, 179.
— kolozsvári 175.
— szegedi 44, 175.
Egyetemes Philológiai Közlöny 102.
Egyetemi tanárok száma 8, 47.
Egyetemi Alap 169. sk.
Egyetemi Nyomda 169, 516.
Entr' aide universitaire 217.
Eötvös-kollégium 206.
— Geofizikai Intézet. L. G. alatt.
Eötvös Loránd Math. és Fizikai
Társ. 495.
Erjedéstani Állomás 443.
Erzsébet-Egyetem Barátainak Egyesü-
lete 513.
Esz­tétika 82.
Etnológia 96. sk.
Ethnografia 98.
Érettégizettek 32.
Értelmi Együttműködés. L. Commis-
sion de Coop. Intellectuelle.
- Fellendülés a háború után 15.
Felsőkereskedelmi iskolák 31.
Felsőoktatásügyi Egyesület 502.
Ferenc József Tud. Egyetem Barátai-
nak Egyesülete 510.
Filológia I. Nyelvészet.
Filozófia 67, 79. sk.
— magyar rendszere 80.
— fellendülésének feltételei 88.
Filozófiai Társaság 81, 498.
Finnországi kapcsolatok 470.
Főiskolák 35. sk.
— Bánya és erdőmérnöki. L. B. alatt.
— Állatorvosi 35.
Főiskolát végzettek száma 56.
Földmágnassági Intézet 377, 392.
Földrajzi Társulat 489.
Földrengési Observatórium 382.
Földtani Intézet 395.
Földtani Társulat 484.
Francia egyetem 143. sk.
Franciaország 150.

Gazdasági akadémiák 35, 286—295.
Genealógiai Társaság 492.
Genf 468.
Geofizikai Intézet 15, 386—395.
Germán filológia 104 sk.
Gépkísérleti Állomás 442.
Gyapjúminősítő Intézet 438.
Gyermektanulmányi Társaság 497.
Gyógynövénykísérleti Állomás 435.
Gyógypedagógiai Társaság 512.
Gyűjteményegyetem 15, 113, 605 sk.
Halélettani kísérleti állomás 444.
Hallgatóság száma 38, 41.
Hatósági szervezeti szabályzat. L. Tudományegyetem alatt.
Háború utáni tudományos élet állapota 3 sk.
Háború utáni tudományos fellendülés tényezői 15 sk.
Heraldikai Társaság 492.
Hittudományi főiskolák 45.
Illusztráció 577.
Instituts Internationals 536. sk.
Institut de Coopération Intellectuelle 554 sk.
Institut of International Education 467.
Iparművészeti Társulat 493.
Irodalmi Társaság 511.
Irodalomtörténet, magyar 93.
Irodalomtörténeti Társaság 503.
Írni-olvasni tudás 23 sk.
Iskolabajjárás 25.
Iskolák száma 26.
Jogakadémiák 43, 45, 218.
Jogászegylet 492.
Jog- és államtudományi képzés 37.
Jog- és államtudományok 129—139.
József-ipartanoda 239.
Kalkuláció 580.
Keleti Intézet 229.
Keletkutatás 111.
Keletkutató Intézet 113.
Kender- és Lentermelési Szakintézet 435.
Kereskedelmi Akadémia 35.
Keszthely 289.
Képzőművészeti Főiskola 35.
— Társulat 485.
Kérdőpontok a szellemi tudományokra nézve 78.
Kiadói jog 596.
— ügylet megszűnése 599.
Kísérletügy 251, 425—449.
— külföldön 447.
Kísérletügyi Közlemények 427, 446.
— Tanács 427.
Kisfaludy Társaság 481.
Klasszika-filológia 101.
Klinikák 53.
Kollegiumok. L. Collegium Hungaricum alatt.
Konstantinápolyi Magyar Intézet 114, 457.
Kormányzás 605—616.
Korrektúra 577.

Költségvetés. Tudományos munkával foglalkozók állásai 8 sk.
Költségvetés. Tudományos célokra fordított összegek 14.
Költségvetés. Vallás- és közokt. tárcára eső százalék 13.
Könyv története 563 sk.
Könyvkötés 579.
Könyvesere 346.
Könyvészet. L. Bibliografia.
Könyvfogyasztás 61.
Könyvforgalmi és Bibliografiai Központ 345—349, 608.
Könyvtárak 78, 325—331, 340.
Könyvtermelés statisztikája 11.
Kőrösi Csoma Társaság 506.
Közegészségügyi Intézet 421—425.
Középiskolák 29 sk.
Közgazdasági Társaság 496.
Közgazdaságtan 132—136.
Közgazdaságtudományi kar 45, 46, 220—230.
Közgazdaságtudományi kar műegyetemen 46, 245.
Közgyűjtemények 295—345.
Közigazgatás 605—615.
Kutatóintézetek 368.
Külföldi kapcsolatok 3 sk., 454—472.
— középiskolák 33.
— egyetemek látogatása 48, 149—165.
— Magyar Intézetek Szövetsége 470.
— akadémiák 475.
Külügyi Társaság 507.
Laboratóriumok 215, 231, 250.
Lancaster 466.
Latin nyelv a tudományban 60.
Lágymányos 215, 245, 420.
Leányközépiskolák 30.
Lengyelországi kapcsolatok 470.
Levéltárak 311, 331—338, 341.
— Országos 334.
Madártani Intézet 440.
Madrid 465.
Magyar Irodalmi Társaság 511.
Magyar nyelv 60.
Magyar Nyelv Nagy Szótára 71.
— Etymológiai Szótár 75.
— nyelvészet 91.
— történelem 114 sk.
Magyaróvár 287, 433, 438, 442.
Magyar Történelmi Intézet Rómában 544.
— Bécsben 462, 608.
Mathematikai és Fizikai Társulat 495.
Meteorológiai Intézet 377.
— Társaság 512.
Mezőgazdasági kísérletügy 425—449.
— gépkísérleti állomás 442.
— üzemi intézet 445.
Mérnök- és Építészegylet 486.
Minerva Társaság 509.
Michigan Agricultural College 467.
Monumenta Hungariae Pedagogica 85.
— Historica 115.

Múzeumok 295—345.
— Nemzeti 15, 317.
— Néprajzi 15, 319.
— Iparművészeti 319.
— Szépművészeti 15, 319.
— Mezőgazdasági 308.
— Vidéki 15, 310.
— Szakmúzeumok 307, 319, 394.
Múzeumpolitika 312 sk., 558.
Műgyetem 44, 230—266.
— második 246.
Művészettörténet 118 sk.
Művészvándorlás 120.
Nemzetek Szövetsége 7, 59.
Nemzeti nyelv 60 sk.
Nemzeti törekvések 161.
Nemzetközi tudományos kapcsolataink 3, 79, 93, 100, 135, 139.
Nemzetközi tudományos intézmények és szervezetek 521—545.
Német egyetem 145 sk.
Németországi tudományos szervezetek 545—551.
Népjellem 74.
Népiskolák 23 sk.
Néprajzi Társaság 98, 494.
Népsűrűség 21.
Néptudomány (etnológia) 96 sk.
Nobel-díj 535.
Nők az egyetemen 49.
Növénybiochemiai állomás 442.
Növényélet- és kórtani állomás 440.
Növénykert 409—421.
Növénynevelő Intézet 433.
Növénytermelési kísérleti állomás 432.
Numerus clausus 43.
Numizmatikai Társulat 499.
Nyelvtudományi Társaság 78, 499.
Nyelvészet, germán 104.
— keleti 111.
— magyar 91.
— román 109.
— szláv 111.
Nyomás 574.
Offices Internationals 570.
Office International des Musées 558.
Országos Gyűjteményegyetem 605.
Országos Levéltár 334.
Orvosegyesület, Budapesti 481.
Orvosi Továbbképzés Bizottsága 501.
Orvostanhallgatók jövője 52.
Önkormányzat 186 sk., 223, 605 sk.
Ösztöndíjtanács 16, 610.
Ösztöndíjügy 454 sk.
Pallag. L. Debrecen alatt.
Papiros nyomáshoz 572.
Pazmanem 161, 461.
Párisi Magyar Intézet 465.
— tanszék 465.
Pedagógia 83.
Pedagógiai Könyvtár 85.
Pedagógiai Társaság 496.
Petőfi Társaság 491.
Polgári iskolák 28.

Polyhistorizmus 63.
Protestáns Irodalmi Társulat 493.
Ratio Educationis I.
— II. 62, 83.
Revue des Etudes Hongroises et Finno-Ougriennes 110, 468.
Régészeti Társulat 491.
Rockefeller Foundation 466.
Rovartani Állomás 439.
— Társaság 501.
Sajtókész kézirat 571.
Selmec 4, 231, 268.
Sebészttársaság 500.
Smith Jeremiás-alapítvány 468.
Sociétés Internationales 541 sk.
Specializálása a tudománynak 147.
Stella Csillagászati Egyesület 512.
Statisztikai Hivatal 449.
— Társaság 510.
Statisztika. Analfabétaság 23 sk.
— Állatorvosi főiskolán 285.
— Bánya- és erdőmérnöki főiskolán 279.
— Diplomát szerző hallgatóság 50.
— Főiskolai 36 sk.
— Főiskolát végzettek száma 56.
— Főiskolai tanári személyzet 36.
— Gazdasági akadémiákon 290.
— Hallgatóság háború előtt 38.
— Hallgatóság háború után 41.
— Költségvetési állások 8.
— Könyv- és folyóirattermelés 11.
— Külföldi hallgatók száma 55.
— Külföldön hallgatók száma 48, 54.
— Mint tudomány 137—139.
— Műgyetemen 259.
— Nőhallgatók száma 49.
— Újabbkori kulturális fejlődésünkről 21 sk.
— Vidéki egyetemek 42.
Stereotypia 576.
Stockholm 469.
Suprauniversitas 218, 612.
Szeged 44, 175, 431, 434, 435.
Szellemi termékek technikai előállítása 570.
Szemináriumok 38.
Szemorvosi Társaság 500.
Szennyvíztisztító kísérleti állomás 444.
Szent István Akadémia 503.
Szerzői tiszteletdíj 580.
Szerzői jog 593 sk.
Szerződéstervezet 589.
Színnyei Merse Pál Társaság 507.
Színművészeti Akadémia 35.
Szociálpolitikai intézet 229.
Szófia 464.
Szőlő- és borgazdasági kísérleti állomás 436.
Takarmányozási kísérleti állomás 437.
Talajtani és agrochemiai állomás 431.
Tankötelezettség, mindennapi 29.
Tanárképzés 205.
— Felsőkereszk. iskolai 227.

- Tanárvizsgálat 207.
 — Felsőkeresk. iskolai 228.
 Tanyai iskolák 27.
 Társadalomtudományi Társaság 512.
 Technikai tudományok 230.
 Technikai felsőoktatás. L. Műegyetem.
 Tejgazdasági kísérleti állomás 438.
 Therezianum 461.
 Természettudományi kongresszus 15,
 77, 140, 391, 609.
 Természettudományi Tanács 16, 609.
 Természettudományi Társulat 78, 482.
 Tihany 397, 608.
 Tisza István Társaság 509.
 Történeti intézet, Bécs 117, 462, 608.
 — Róma 455.
 Történelmi Társulat 115, 487.
 Történelem, magyar 114.
 Történettudomány Kézikönyve 116.
 Tuberkulózis Egyesület 503.
 Tudományegyetemek. V. ö. Egyetem
 alatt is. 143—218.
 Tudományegyetemek intézetei és sze-
 mináriumai 211—212.
 — jövője 213—218.
 — külföldön 143—149, 165, 185, 213.
 — Nagy — 149.
 — Magyar — története 165—186.
 — szervezete és önkormányzata 186—196.
 — tanulmányi rendje 196—208, 225.
 — tanszékei 208—210.
 Tudományos Akadémia 67, 115, 475—
 480, 608.
 Tudományos birtokállományunk ma
 7—15.
 Tudományos Gyűjtemény 64.
 Tudományos Társulatok 67, 77, 480—513.
 — Sajtóvállalata 516.
 Tudományos Társulatok és Intézmé-
 nyek Országos Szövetsége 15, 77,
 513—521, 612.
 Tudománypolitika, mai állapota 3—17.
 — háború előtt 3—7, 71, 72.
 — irányelvei 59, 62, 78.
 Tudományos munka multja, jelene és
 jövő feladatai 57—140.
 — élet fejlődése 59.
 — intézetek 368.
 — specializmus 64, 147.
 Tudós Társaság 67.
 Turáni Társaság 501.
 Ungarische Bibliothek 459.
 — Jahrbücher 459.
 Ungarologia 458, 466.
 Union Académique Internationale 521,
 542.
 Union des Associations Internationa-
 les 522.
 Unions Internationales 542 sk.
 Université Internationale 545.
 Uránia Tud. Társaság 498.
 Überuniversität 218, 612.
 Vegykísérleti állomás 427.
 Vetőmagvizsgáló állomás 431.
 Vidéki egyetemek 42.
 Zeneakadémia 35.
 Zürich 238, 240, 468.

